నవాబునందిని

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

రచయితః

హిందూధర్మశాస్త్రి గ్రంథనిలయము,

కపిలేశ్వరపురం (తూ॥ గోదావరి)

సర్వస్వామ్య సంకలితము.

మూడవకూర్పు

వెల రు 2-8-0

ప్రకాశకులు:
హిందూధర్మశాస్త్ర గ్రంథనాలయము,
కపిలేశ్వరపురం, (తూర్పుగోదావరి)

పరిచయము

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారిచే రచింపబడిన ఈ నవల తొలుత 1915 సంవత్సరమున ప్రకటింపబడినది. ఆంధ్ర పాఠకలోకముయొక్క ఆదరాభిమానములచే దీనిని మూఁడవ కూర్పుగ ప్రచురించు అవకాశము కలిగినందుల కెంతయు సంతోషము.

కపిలేశ్వరపురం,
21—7—'58.

ప్రకాశకులు.

పీ ఠి క

—:0:—

దుర్గేశనందిని పాఠకులలోఁ గొందఱు "అయేషా తరువాత వృత్తాంతమేమైన" దని ప్రశ్నింప మొదలిడిరి. ఆ ప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తరముగాఁ జాలకాలము క్రిందటనే దామోదరముఖోపాధ్యాయులీ నవలను బంగాళాభాషయందు రచియించియుండిరి. దానిని బి. వేంకటాచార్యులవారు కన్నడ భాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేసిరి. నేనా కన్నడ గ్రంథమును ౧౯౧౭వ సంవత్సరములో నిట్లాంధ్రీకరించితిని. ఈ గ్రంథాంధ్రీకరణ భాగ్యముగూడ నాకే లభించినందుల కెంతయు నానందము నొందుచున్నాఁడను. దుర్గేశనందినిలోఁ బరిచయులైన జగత్సింహుఁడు, తిలోత్తమ, అస్మానుఖాను, అయేషా, మానసింహుఁడు, విమల మొదలగువారే యిందును వచ్చుచుందురు. ఆంధ్రలోక మొసంగిన ప్రోత్సాహముచే మరల ముద్రించుభాగ్య మలవడినందుల కెంతయో సంతసించుచున్నాఁడను.

కపిలేశ్వరపురము,
౧ జూను ౧౯౪౯.

చాగంటి శేషయ్య.

శ్రీరామచంద్ర

కృతి

అమృతగర్భయగుచు ♦ నలరెనేతన్వంగి
గడుపార మమ్ములఁ ♦ గాంచుపట్ల
నమృతహస్తయగుచు ♦ నలరెనేగుణమణి
ప్రియమార మమ్ములఁ ♦ బెంచుపట్ల
నమృతేక్షణయగుచు ♦ నలరెనేయబ్జాక్షి
కన్నారమమ్ములఁ ♦ గాంచుపట్ల
నమృతస్వరూపయై ♦ యలరెనేకల్యాణి
రేబవల్ మమ్మాద ♦ రించుపట్ల

నమృతరూపిణియాటఁదా ♦ నమరలోక
మందెనేసాధ్వినిశ్చలా ♦ నందయగుచు
నట్టిమాతృదేవత సుబ్బ ♦ మాంబఁదలఁచి
ప్రేమనీకృతినామెక ♦ ర్పించుకొంటి.

చాగంటి శేషయ్య

శ్రీరామచంద్ర

నవాబునందిని

ప్రథమభాగము

మొదటి ప్రకరణము

సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండును.

మందారణ గడమందు వీరేంద్రసింహుని దుర్గము పూర్వమువలెనే యొకేతీరుగ సమభావముతోఁ దలయెత్తుకొని యాకాశమార్గమున నిలుచుండి యుండెను. దుర్గపార్శ్వమందలి మామిడితోఁటయందు వృక్షములు శాఖాప్రశాఖలతో వృద్ధినొంది పూర్వమువలెనే సమాన భావముతోఁ దూఁగాడుచుఁ గ్రీడించుచుండెను. నీరు పూర్ణముగా లేక కృశించియున్న యామోదరానదియును బూర్వమువలెనే మృదుమృదు శబ్దములను జేయుచు దుర్గశిరోభాగమందున్న కుడ్యపాద ప్రదేశములను దడుపుచుఁ బ్రవహించుచుండెను. వసంతమందానిలము వికసించుచున్న సహాకారవృక్ష కుసుమములయందలి పరిమళముల నపహరించుకొనివచ్చి హెచ్చు తగ్గులు లేకుండ సమానభావముతో నందఱశరీరముల మీఁదను వెదజల్లుచుండెను. కవి ప్రసిద్ధమును వసంత ఋతువున కెడబాయని సహచరమునగు కోయిల వృక్షపర్ణములనడుమఁ దన శరీరమును దాఁచుకొని క్రమోచ్చస్వరముతోఁ గంఠము నెత్తి తానకములను గూయుచు దిగంతములను గంపింపఁ జేయుచుండెను. సునీలమైన గగనాంగణమందు చంద్రుఁడును నక్షత్రములును పూర్వమువలెనే మేఘమధ్యమున దాఁగిలి మూఁతల నాడుకొనుచుండెను.

అన్నియును పూర్వమువలెనే యుండెను. కాని, ఎంత స్వల్ప కాలములో నెట్టి యవాంతరములు జరిగిపోయినవి! విమలయు దుర్గేశనందినియగు తిలోత్తమయు మొట్టమొదట శైలేశ్వరుని దేవాలయమందు యువరాజగు జగత్సింహుని సందర్శించుట, పఠానుల దుర్గమందు విమల యస్త్రాఘాతముచే నవాబు కటుల్ ఖాన్ మరణించుట, ఈ మొదలగు నవాంతర కార్యము లెంత స్వల్పకాలములో నడచిపోయినవి! ఆకాల రాత్రి—ఏరాత్రి విమల యజాగ్రత మూలమునఁ బఠానులు దుర్గమును జయించి దుర్గాధిపతియగు వీరేంద్రసింహుని యువరాజగు జగత్సింహుని బట్టుకొని బంధించి బందాలుగఁ జేసిరో, ఆకాలరాత్రి సంబంధములైన చిహ్నములేవియు నిప్పుడు కాన్పించుచుండుటలేదు. ఆ దినమున రక్తప్రవాహముచే నేలయంతయు నానిపోయిన గుఱుతులును మాత్రమును నిప్పుడు కనఁబడుటలేదు. దుర్గమునంతను బ్రకంపించునట్లు చేసిన యానాఁటి హాహాకారధ్వను లేవియు నిప్పుడు శ్రవణగోచరమగుటలేదు. ఎక్కడ చూచినను దుర్గము నందంతటను సౌభాగ్యలక్షణములే కనఁబడుచుండెను. అన్నియు సమంజస భావముతో విరాజిల్లుచుండెను. అన్నియును బూర్వమువలెనే యుండెను. కాని వీరకేసరియైన వీరేంద్రసింహుఁడు మాత్ర మిప్పుడు లేఁడు. అంతటి స్వల్పకాలములో విమలయు వితంతువై పోయెను. తిలోత్తమ తండ్రిలేని బాలిక యయ్యెను. దుర్గమునందు సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండెను. పూర్వ ముండెడి వారందఱును మరల వచ్చి దుర్గమునందుఁ జేరిరి. వీరేంద్రసింహుఁ-

డొక్కఁడు మాత్రము లేఁడు ఆతఁడు తిరిగిరాలేదు. యముని యందాత్మ స్మరణము చేసి కొనినవారు తిరిగివచ్చుటఁ జూచిన వారెవ్వరును లేరు.

అనేక జనులు యమాలయమునకుఁ బోయియున్నారు. స్థిరమైన యా నివాసమున కనేకులు నిత్యమును బోవుచున్నారు. వారిలో నెవరును దిరిగిరాలేదు. వచ్చుటయును లేదు. అందువలనఁ బ్రపంచమునకుఁ గలిగిన లోప మేమియును లేదు. వసుంధరయందు సుఖదుఃఖ ప్రవాహమున కించుకంతయును హెచ్చుతగ్గులున్నట్లు కాన్పించుటయును లేదు. మందారణ దుర్గమున కధీశ్వరుఁడైన వీరేంద్రసింహుఁడు తిరిగి రాలేదు. అందుచే దుర్గమునకు లోపముగాని దుర్గతిగాని కలిగినట్లు కాన్పింపదు. ఒక్కొకప్పుడు విచారము పోయి దాని స్థానమున సంతోష మధికారము చేయుచుండును. మఱియొకప్పుడు సంతోషము పోయి దాని స్థానమును విచార మాక్రమించుకొనుచుండును. విచార సంతోషములు రెండు నొక్కే సూత్రమునందు గ్రథితములైనట్లున్నవి. అవి రెండును విశ్వమండలమునకు సమాన గతితో నవిరతముగఁ బ్రదక్షిణము చేయుచుండునని తోఁచుచున్నది.

విమల — విలాసమయియు, లావణ్యమయియు, హాస్యకౌతుక నిరతయు నగువిమల విధవయైపోయినదా! ఎవతె తనకుఁ బ్రాణప్రియుఁడైన పురుషుని బొందుటకై యనేక కష్టముల ననుభవించినదో, సహధర్మిణీ గౌరవము లేకపోయినను దనస్వామికి తానొక దాసిమాత్రమని చెప్పుకొనుచుఁ జిరకాల మాతనిగృహమునం దొకపరిచారికవలె నెవతె

కాలము వెళ్ళబుచ్చుకొనుచుండెనో, అట్టివిమల నామెహృదయేశ్వరుఁడు శాశ్వతముగ విడనాడిపోయెనుగదా! అబ్బ! అది సహించుటకు సాధ్యమైనయాతనయేనా? కాని యట్టి యసదృశయాతనలయందును మనస్సును హర్షసంయుతముగాఁ జేయుకార్యములు లేవా? ఉండుననిచెప్పవచ్చును. వీరుఁడైన యామెపతి వీరునివలెనే తేజస్వియై కాతరమేమియు లేకుండ ప్రాణములను దుచ్ఛముగ నెంచి త్యాగమొనర్చెను. ఆకార్యము వీరపతికి మిగుల గౌరవమును గలుగచేసెను. ఆమెకుఁ గలిగిన వేఱొక గౌరవవిషయ మేమనగా—విమల తనపతి ఘాతకుఁడును, హృదయహీనుఁడును, పరమశత్రువు నగు నవాబు కటుల్ఖానుని వక్షస్థలమునఁ దనస్వహస్తముతో నిశితఖడ్గముచే నొక్కపోటు పొడిచి యాతనిని శమనసదమునకు పంపించినది. అది యామెకు మిగుల గౌరవకారణమయినదియే. ఇంకను నాహ్లాదకరమైన విషయమొకటికలదు. అది యేమనిన—మిగుల గారాబముతోఁ బెంచిన తనముద్దుల పట్టి తిలోత్తమ మనోభీష్టము సఫలీకృతమయ్యెను. సుశీలయు, సురసుందరియు నగుతిలోత్తమ మహాగౌరవ యుతుఁడును మహారాజునగు మానసింహునకుఁ గోడలయ్యెను. ఆమె గర్భమున జన్మించెడి తనయుఁడు ముందు అంబరేశ్వరుఁడు కాఁగలడు. అదియొక సామాన్యమైన యానందమా?

తిలోత్తమ —పితృహీన—తండ్రిపోవుటచే దుఃఖితయైన తిలోత్తమ ప్రేమమయుఁడైన తండ్రిప్రేమ ధనమునుండి వంచితయై హృదయవిదారకవ్యధ ననుభవించుచుండెను.—ఔను—దానికి సందేహములేదు. కాని, మర్మాంతికములగు

వ్యథలమధ్యమునఁ గూడ నానంద మొనఁగూర్చు కార్యములు లేవా? అనేకములున్నవి. క్రూరాత్ముఁడగు నవాబు కటుల్ ఖానుని పాపపంకిలమైన యంతఃపురమునందామె బందీయయ్యెను. కటుల్ ఖానుని యంతఃపురమునకుఁ బోవుట తటస్థించినచోఁ స్త్రీలలోఁ దమపవిత్రతను గాపాడుకొని ధర్మధనమును గోలుపోవకుండ వచ్చిన వారొక్కరును లేరు. కాని తిలోత్తమకు మాత్రమచ్చట నెట్టికళంకమును సంప్రాప్తము కాలేదు. ఆమె తండ్రియగు వీరేంద్రసింహుఁడు శత్రువులచే నిహతుఁడయ్యెను. ఆమె జీవనసారరూపుఁడగు జగత్సింహుఁడు శత్రువుల యస్త్రాఘాతముచే మృతప్రాయుఁడై పోయియుఁ బునర్జీవితుఁడయ్యెను. ప్రేమముగ్ధుఁడును సౌందర్యవంతుఁడును సౌభాగ్యశాలియు వీరపురుషుఁడునగు కుమారజగత్సింహుడు పవిత్రమైన వివాహబంధముచేఁ గట్టువడియెల్ల వేళల, నెల్ల భావములఁ దిలోత్తమనే తలపోయుచుండెను. అది యొక నిరుపమానమైన యత్యంతానందము కాదా?

మహారాజగు మానసింహుని యాజ్ఞానుసారముగా మందారణ దుర్గము స్వర్గస్థుఁడైన వీరేంద్రసింహుని పత్నికిని, యాతని తనయయగు తిలోత్తమకు నొసఁగఁబడి వారిరువురకును స్వాధీనముఁ జేయఁబడియెను. మందారణదుర్గము కొలదికాలము పఠానుల వశమునందున్నను ప్రకృతమున నట్టి పరాధీన చిహ్నము లేవియు నట కాన్పించుటలేదు.

అపరాహ్ణకాలమునం దొకనాఁడు దుర్గమధ్యమున నంతఃపురమునకుఁ జేరియున్న యొక సౌధముపైఁ గుమార

జగత్సింహుఁ డొంటరిగ నటునిటు ప్రచారముసేయుచుండెను. ఆతని మొగమువంకఁ బరికించిచూచినచో నాతఁ డేదియో విచారముచే దిగులొందియున్నట్లు తోఁచును. అచ్చటి యా మృదుమలయానిలముగాని, యత్యంత రమణీయమైన యా ప్రదేశముగాని యాతని హృదయమున కించుకంతయును వినోదమును గలుగఁజేయుచున్నట్లు తోఁచుటలేదు. ఆతని హృదయ ప్రాణ వినోదకారిణియైన సుందరితో వివాహ సూత్రమున బద్ధుఁడై యింకను నొక నెలయైనను గాలేదు. అట్టి నవోఢయయ్యు నా సుందరి యాతని నొకనిముషమైనను విడువకుండ సహచరియై యుండెనని చెప్పినను జెప్పవచ్చును అట్టిచో నాతఁడు చింతనొందుచుండుటకుఁ గారణమేమి చెపుమా ?

దారుకేశ్వరనదీతీరమున శిబిరములను స్థాపించుకొని సైన్యములతోఁ గూడ నివసించియున్న మానసింహుఁడు కలహము లడఁగిపోయినవని తెలిసికొని శిబిరముల నెత్తివైచి యనుచరులతోఁగూడ పాట్నా నగరమునకుఁ బయనమై పోయెను. జగత్సింహుఁ డా సమయమునకుఁ బోయి యాతనిని గలిసికొనఁజాలఁడయ్యెను. ప్రస్తుతమునఁ జేయవలసిన విశేష కార్యభారమేమియు నాతనిపై లేకుండుటచే నాతడు తన యిష్టమువచ్చినట్లు కాలమును వినోదముగా గడపుచుండెను. ఆతఁడిపుడు మందారణదుర్గమునఁ బ్రేమమయి యగుప్రణయి నీసంగసుఖమునఁ గాలమును గడుపుచుండెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు.

యువరాజగు జగత్సింహుడు పరిచారము సేయుచుండిన యా సౌధముపై నొకవైపున శయ్యయొకటి సిద్ధముగ వేయఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁడా శయ్యపైఁ గూరుచుండకయే యా సౌధముపై మరియొక వైపున నిటునటు నూరక తిరుగాడుచుండెను.

ఇంతలో భువనమోహిని యగు నొకజవ్వని యచ్చటి కరుదెంచెను లావణ్యామయి యగు నాలలనాసమాగమము చే, నస్తమయో న్ముఖుఁడగు సూర్యదేవుని స్వర్ణమయకిరణ జాలముతోఁ గూడిన సుషమామయియగు ప్రకృతిదేవికి సైత మధికకాంతి కలుగుచుండెను. సౌందర్యసంపద్యుక్త యగు నాయువతియు లజ్జాయుక్తమగు వదనముతో జగత్సింహుని సమీపించి మృదుమధుర కంఠస్వరమున "యువరాజా! నారాక యాలస్యమయ్యెనాయేమి?" అనియెను.

జగత్సింహుడు—అంత విశేషకాల మాలస్యమైనట్లు కాన్పింపదు. కాని, హృదయపాణాధికా! ఎవతె దగ్గరలేనిచో యర్ధనిమిషమైన నొక మహాయుగముగ గాన్పించుచుండునో, యట్టి నీవు చేసిన యీ యత్యల్పాలస్యముగూడ నెంతయో నాలస్యముగా నాకుఁ గనబడుచున్నది.

లజ్జాశీలయగు నా సురసుందరి చిఱునగవుతోఁ గూడిన తన వదన మండలము నించుక వంచుకొనియెను. యువరాజు తన వామబాహువు నామె వీపునఁజేర్చి దగ్గరఁదీసి యేమియుఁ జెప్పకుండ నామెయాజ్ఞ లేనిదే సుధామధుర బింబాధరమును పరిపూర్ణ ప్రేమముతోఁ బరిచుంబనము గావించెను. లజ్జ వలననో, అనురాగమువలననో, సంకోచమువలననో, మఱి

యెందువలననో నాయువతీ ముఖ మండలము కెంపు వర్ణమును దాల్చెను.

ఆ సుందరి దుర్గేశనందినియగు తిలోత్తమయే. ఆయువతీ యువకులకుఁ బరిణయమయి యెన్నిదినములో కాలేదు. వారి పూర్వ పరిచయము చిరవ్యాప్తియైనదియుఁ గాదు. అందుచే సుశీలలగు సుందరులకు స్వాభావమైన సంకోచమును, లజ్జయు నించుకంతయు కొఱంత వడకుండ సంపూర్ణముగవచ్చి యామె నావరించుకొనినవి.

తిలోత్తమ మఱింత ముఖమును వంచుకొనియెను. ఆనందానురాగములతోఁ గూడిన లజ్జయు నామె ముఖ మండలమున కొక యపూర్వకాంతి నొసఁగెను. ముగ్ధుఁడగు జగత్సింహుడును నతృప్తనయనములతోఁ నా కాంతిని సందర్శించుచు "సుందరీ! ఎవరి పుణ్యబలముచే మన కిరువురకును నిట్లు సంఘటితమైనది ? చెప్పగలవా ?" అని యడిగెను.

తిలోత్తమ—ఎవరి పుణ్యఫలమా ? నాదియే. కాకున్న మీపుణ్యఫలమా ?

జగ—నా పుణ్యఫలమనియే చెప్పవలయు. నీ వీ ప్రపంచమున సారరత్నమవు, నీతో సమానమైన రత్న మీ లోకమున లేదు. ఈరత్నము దేవతాకంఠము నలంకరింపఁ దగినది. అల్పమనుష్యుఁడనైన నన్నుఁగూర్చి చెప్పనేల ? మన యీ సంఘటనము పుణ్యముయొక్క ఫలమేయైనచో జన్మాంతరమునం దట్టి పుణ్యమును నేను చేసియుండవలయును.

తిలో — అసత్యమును దాపవలసివచ్చినచో నిట్లే యన్యథా మాటలాడవలయును. నాథా ! నీ వెవరవో నేనెవతెనో నీ వెఱుఁగనివాఁడవా ? నీవు భువనవిఖ్యాతుఁడైన అంబరేశ్వరుని తనయుఁడవు. రూపమందేమి, సాహసమందేమి, వీరత్వమునందేమి, గుణమునందేమి, యీ ప్రపంచమున నీతో సమానులెవ్వరును లేరు. ఇఁక నేనంటినా ! అత్యల్పమైన మందారణదుర్గమందలి సామాన్య భూస్వామి తనయను. నీదాసానుదాసిగ నుండుటకుఁ గూడ యోగ్యను గాను. నీవు నాయందలి దయచే నీ పాదపద్మములకడ నాక్కింతస్థాన మొసంగితివి. ఇది నేననేకకోట్ల జన్మములయందుఁ జేసిన పుణ్యఫలము కాదా నిజము చెప్పుము చూతము.

జగ — పుణ్యము నీదియో నాదియో—ఆవివాదమునఁ బ్రస్తుతము మనకించుకంతయుఁ బ్రయోజనము లేదు. కాని హృదయేశ్వరీ ! స్వర్గలోకమునకంటె నధిక మధురమైన స్థానమును నిహలోకముననే నిర్మించుకొనుట—నందనవన సమీపమున దేవత లనుభవించు దానికంటె నత్యధిక సుఖభోగముల నీలోకముననే యల్పుఁడైన మానవుఁడు కూడ ననుభవించుట—యను నీ రెండును నేను నీసంఘటనముచేఁ బొందితినని యనుకొనుచున్నాఁడను నీవు నన్ను భాగ్యవంతులలో నగ్రగణ్యునిగాఁ జేసితివి. నేను నీకుఁ జాలకాలము ఋణపడియుండెదను.

తిలో—(ఇంచుక నగవుతో) కఠోరహృదయముగల యసిసాధకుఁడగు మహావీరునిరసనయందిట్టి యమృత మున్నదని నేననుకొనలేదు—ఎవరెవరికి ఋణపడియుండిరో, ఆ విష

యమును గూర్చి బాగుగ యోచించితిరా ? యోచించి చూడుడు. నానిమిత్తమున మీ రేకార్యములను చేయకుండ నుండిరి ? అత్యంతపరాక్రమవంతుఁడగు మానసింహుని తనయుఁడవై యుండియు స్వతః వీరాగ్రగణ్యుఁడవై యుండియు నితరుల దుర్గమున కర్ధరాత్రియందు తస్కరునివలె ప్రవేశించుట యెందుకొఱకు ? ఈ యబల నొకసారి చూడవలయు ననికాదా ? పుణ్యశ్లోకుఁడవు నత్యంతధార్మికుఁడవునై యుండియు, స్వల్పపరిచితయు నవివాహితయు నగు నొకకులకామినియొక్క యంతఃపురమున కొంటరిగఁ బ్రవేశించుట యెందుకొఱకు ? ఈ భాగ్యవతితో నొకటి రెండు మాటలాడుటకై కాదా ! శత్రుగణముల యస్త్రాఘాతములచే శరీరమందలి యమూల్యమైన రక్తమునంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని మృత్యుముఖమున కేగుట యెందుకొఱకు ? ఈ యధమ స్త్రీయొక్క తుచ్ఛమైన ప్రాణమును రక్షించుటకొఱకుఁ గాదా ? దురాత్ములగు శత్రువులచేఁ జిక్కి చాలకాలము వఱకు బందీవై కాలమును గడుపుటయెందుకొఱకు ? ఈ హీన నారిపై ప్రేమాకర్షణముచేఁగాదా ? నీచరణదాసిగ నుండుట ౯న యోగ్యత లేని యబలను బరిణయమాడి ప్రత్యక్ష దేవతాస్వరూపుఁడైన జనకుని యాగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవగు టెందుకొఱకు ? ఈ యధమవనితపైఁ గల మమతచేఁ గాదా ? యువరాజా ! ఇప్పుడు యోచించి చూడుము. ఎవరి కెవరు ఋణపడియున్నారు ?

తిలోత్తమ పలికిన తుదివాక్యమును విని జగత్సింహుఁడు మిగుల విచలితుఁడయ్యెను. అతఁ డాసుందరితోడి యితర

సంభాషణము మాని "ప్రాణేశ్వరీ! ఇఁకముందు నాయదృష్ట మెట్లున్నదో చెప్పఁజాలను. నీవీ సంభాషణములో మాజనకుని యాగ్రహమును గూర్చి వక్కాణించితివి. అందుమూలమున నా హృదయమునఁ గళవళము హెచ్చయినది. ఆవిషయమున నే నుదాసీనుఁడనై యున్నాఁడను. ప్రాణేశ్వరీ! రమ్ము. ఇటఁగూర్చుండి యీ విషయమున మన కర్తవ్యమేదియో యాలోచింతము" అనియెను.

తిలోత్తమ మాటలాడలేక పోయెను. ప్రఫుల్లకమలనిభమగు నామెవదనము వాడిపోయెను. తనవివాహవిషయము మహారాజగు మానసింహునకుఁ దెలియదనియు, దానిపరిణామము భయానకమైనదనియు నామె యెఱుంగును. ప్రస్తుత ప్రస్తావమున యువరాజు నోటినుండి వచ్చిన శంకావాక్యములను వినుటచేఁ దిలోత్తమకుఁ బ్రాణమే పోయినట్లయ్యెను. ఆమె వడఁకుచు భర్తతోఁ గూడ మెల్ల మెల్లగఁబోయి యట సిద్ధము చేయఁబడియున్న శయ్యపై నొకవైపున నిశ్శబ్దముగఁ గూర్చుండియుండెను.

జగత్సింహుడును తిలోత్తమ సమీపమునకు వచ్చి కూర్చుండి వామబాహువుచే నామె కంఠమునుజుట్టి కౌఁగిలించుకొని యుత్కంఠితమై నిశావసానకాల శరచ్చంద్ర బింబమువలె మలినమైయున్న యామె ముఖమండలమును తనవిశాలవక్షమునం జేర్చికొనియెను. తిలోత్తమయు భయకంపితయై దేవతాస్వరూపుఁడగు తనస్వామి వదనమును స్థిరనయనములతోఁ జూచుచుండెను.

జగత్సింహుఁ డిట్లు చెప్పనారంభించెను. "నాతండ్రి నాపై మిగుల నాగ్రహముఁ జెందియున్నాఁడు. అతఁడు తన యాగ్రహమును మాటలలో వ్యక్తపరుప లేదు. ఆతనికిఁ నమ్మకముఁ గలిగియున్న మనుష్యుల మూలమునను నాకుఁ దెలియఁజేయలేదు. కాని, యనేక శతసహస్రలక్షణములచే నాతఁ డాగ్రహము నొందియున్నట్లు వ్యక్తమగుచున్నది.

తిలో — (మెల్లగా) అయినచో, జాగరూకుఁడవై యుండలేదేమి?

జగత్సింహుఁడు సరళస్వభావయగు నాయువతి ముఖమును చుంబనమాడి యించుకనగుచు "ఎంతసరళస్వభావవు! జాగరూకతయా? నీముఖమును జూచి, నీ ప్రేమసాగరమున మునింగి, నీయందాత్మ సమర్పణము చేసినవాడు మృత్యుదేవత నెదుటం జూచినను నాపద్భయముచే జాగరూకతకై ప్రయత్నింపఁ గలఁడా? జాగరూకత మాట చెప్పకుము. జాగరూకతను గూర్చి నేను యోచించుటలేదు" అనియెను.

తిలో—అట్లయినచో నిప్పుడు యోచించుటెందులకు?

జగ— ఇపుడు యోచించుటకు రెండుకారణము లున్నవి. నా జనకుఁడు రాజపుత్రవీరుఁడు. ఆతని మనసున నుదయించినభావము క్రియారూపకముగఁ బరిణమించుట కాలస్య మెంతమాత్రము నుండదు. ఆతని యిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ మాటలాడువారీ భూమండలమునం దెవ్వరును లేరు. పాదుషహా అక్బరుసైత మాతనియిష్టము ననుసరించి నడచుచుండు నని చెప్పనప్పు డితరులమాట చెప్ప నేల? అట్టి

నాజనకుఁడు నన్నవిధేయుఁడైన తనయునిగా నెంచి నాకు ప్రాణదండనను విధించినను నాశ్చర్యముగా నుండదు

తిలోత్తమ చకితయయ్యెను. జగత్సింహుఁడిట్లని మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను. భయపడకుము. రాజపుత్రివీరుఁ డెప్పుడును మరణమనిన భయపడఁడు. చావనిన నాకెప్పుడును భయములేదు. కాని, నాకిప్పుడు భయమగుచున్నది. మరణించినచో నీవియోగచింతను సహించుట యసాధ్యమని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

తిలో—(సజలనయనయై) ప్రేమమయా! వియోగము కలుగు ననుభయము నాకు లేదు. నీవు వీరశ్రేష్ఠుఁడవు. కాతరమేమియు లేకుండ మరణింపఁగలవు. వీరపత్నులును నవ్వుచు నవ్వుచుఁ బ్రాణములను విడువఁగలరు.

జగ—అయినచో నిప్పుడిఁక నాభయమునకుఁ గారణ ముండదు. స్వాభావికమైన యపత్యస్నేహము జనకుని, నంతటి కఠోరకార్యమునందుఁ బ్రవర్తింపకుండఁ జేసినను జేయ వచ్చును. కాని, యంతకంటె ద్విగుణీకృతమైన కఠినతర దండనను విధింపఁగలడు. సులభముగాఁ బ్రాణములను దీసి వైచి యాతనాసమూహమును దుతముట్టించుటకు బదులుగ స్వల్పస్వల్పముగఁ బ్రాణములుపోవునట్లు భయంకరయాతన లనుభవించుచుండునట్టి కఠోరదండనను విధింపఁగలఁడు.

తిలోత్తమ యావాక్యములను విని కంపితయై "అది యెట్లు?" అని యడిగెను.

జగ—ప్రాణేశ్వరీ ! నీపాణిగ్రహణ విషయ మాతని కిష్టము గాకుండ నుండవచ్చును. అందువలన నన్నిఁక మరల నెన్నఁడును నిన్నుఁ జూడకుండఁ జేయును.

తిలోత్తమ నేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహింప నారంభించెను. ఆమె రోదనముచే జడితమైన ఘుబ్ధస్వరముతో "నాసవతితల్లి యగు విమల ధర్మపత్నియయ్యును భర్తయింట దాసివలె కాలమును గడపివుచ్చినది. నేను నట్లే కాలముగడ పుటకు మామగారింట స్థలము దొరకదా ?" అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తనవస్త్రముచేఁ దిలోత్తమ నేత్రములను తుడుచుచు "భయపడవలదు. వ్యాకులత నభివృద్ధి నొందింపకుము. మనుష్యవాసస్థలములను వీడి బహుదూరము పోయి సముద్ర తీరమున నొకచెట్టునీడను నీతోఁ గూడి వాసము చేయుచుండినను నేను ధన్యుఁడ నేయగుదును. కాని, నాజనకుఁ డెందును నెదురు లేనిశక్తి శాలి. ఆతని యిష్టము నకు వ్యతిరేకముగ నిలిచియుండుట కీ ప్రపంచమున నెవరికిని సామర్థ్యము లేదు. అయినను సాధ్యమైనంతవఱ కనుకూల మగుట కనేక ప్రయత్నములను జేసిచూచెదను. ఆపైని భగ వంతుఁడున్నాఁడు. ఈశ్వరుని యాజ్ఞ యెట్లున్న నట్లగును" అనియెను.

తిలోత్తమ మాటాడకుండ నెమ్మదిగఁ గూర్చుం డెను. ఆమె నేత్రములయందు భాష్పములు లేవు. ఆమె ముఖమున విషాదచిహ్నము లేవియును లేవు. జగత్సింహుఁ డాదరముతో నామెను జూచి "తిలోత్తమా ఏమి యాలో చించుచున్నావు" అని యడిగెను.

తిలో త్తమయు నిట్టూర్పువిడిచి "మరణమునకు మార్గ మెప్పు డడ్డములేకుండ తెరవఁబడియుండును — అంతకంటె వేఱుచింత యేమున్నది?" అనియెను.

నూతన పరిణీతులగు ప్రేమోన్మత్త దంపతుల కెట్టి విషమతర యాతన!

రెండవ ప్రకరణము

మఱునాఁడు ప్రాంతఃకాలమున జగత్సింహుఁడు చక్కఁగ శృంగారించుకొనివచ్చి మనోహరముగ నలకరింపఁబడిన తన గుఱ్ఱముపై గూర్చుండి యొంటరిగ వెలుపలకు బయలు దేరెను. మధురమై సమ్మోహనకారియైన యాయుషఃకాల మునందుఁ బ్రకృతిదేవి పరమ రమణీయ వేషమును ధరించి యుండెను. పూర్వదిగంగనయు రక్తాంబరధారిణియైన ప్రగల్భ నారివలె నవకుంఠనమును భేదించుకొని వదన మండలము నించుక తోఁపింపజేయుచుఁ జిఱునగవు నవ్వుచుండెను. వివిధములగు ననేక పక్షులు విశేషోన్నతములు కాని వృక్ష శాఖాంతరములయందుఁ గూర్చుండి తమ మధురగీత ధ్వను లచే శ్రోతల హృదయముల నాకర్షింపఁ జేయుచుండెను. శుకపికాదిపక్షి సంతతుల మనోహర కాకలీ శబ్దము లితర పక్షి గణధ్వనులతోఁ జేరి చాల దూరమువఱకు నానంద ప్రవాహమును వెల్లివిరియ జేయుచుండెను. అప్పుడు శాంతియుఁ బవిత్రతయు, మాధుర్యమును, శోభయు, ప్రీతియు,

సానందమును మూర్తీభవించి యచ్చటచ్చట సంచరించు చున్నట్లు తోఁచుచుండెను. ఆ సమయమున జగత్సింహుఁడు తెలుపువన్నె గల తన గుఱ్ఱము నధిరోహించి యొంటరిగ దుర్గతోరణమును దాటిపోవుచుండెను. శాంతిపూర్ణమైన యా దృశ్య ప్రపంచము నడుమ చిరాభ్యస్తమైన యా యశ్వము చిరపరిచితుఁడైన యా జగత్సింహుని వీపున వహించుకొని మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁ బోవఁదొడంగెను.

జగత్సింహుఁడును, తిలోత్తమయు రాత్రి యంతయు సంతాపనాశకమైన నిద్రాదేవత నాశ్రయించియు నామె సాన్నిధ్యము నందలేకపోయిరి. ఇరువురకును నించుకంతయును సుఖము లేకపోయెను. వాయు ప్రవాహమున నించుకసేపు తిరుగాడినచోఁ దలయును, మెదడును జల్లపడి చింతాభార మొక్కింతయైనను దగ్గునేమోయని యోచించి జగత్సిం హుఁడు తెల్లవారకమునుపే, . యెవరును లేవకపూర్వమే శయ్యనువిడిచి లేచెను. ఆతఁడు లేచుటకుఁ బూర్వము తిలో త్తమకుఁ గొంచెము। నిద్రపట్ట నారంభించెను. జగత్సింహుఁడు మిగుల జాగరూకతతోఁ దనజీవన స్వరూపయు, నిద్రితయు నగు తిలోత్తమ బాహుపాశమును మెల్లగ విడిపించుకొని యెను. నిద్రాభిభూతయగు నా మాధురీరాశి నొక్కింతసే పత్రృప్తనయనములతోఁ జూచి పిదప నామె కపోలము నాదరముతో ముద్దుపెట్టుకొనియెను. పిమ్మట స్వభావ సుందరి యగు నామె శోభామయ శరీరమును జూచుచు నిట్టూర్పు విడుచుచు నటనుండి బయలువెడలెను.

దుర్గమునుండి కొంచెము దూరమేగి ముందునకుఁ బోవకుండ నిలిచి హృదయమున నేదియో తోఁచుటచే జగత్సింహుఁడు దుర్గమునందలి తిలోత్తమ శయన మందిరము వంక తిరిగి చూడనారంభించెను. చూచుచు గుఱ్ఱపు కళ్ళె మును సడలవదలెను. అక్కడ కనఁబడుచుండు వస్తువులను తెప్పవేయక చూచుచు నిలుచుండియుండెను. శయనమందిర గవాక్షమునందుఁ జెదరిపోయిన మలినవస్త్రములు గలదియు, వీడిపోయిన కుంతలములు గలదియు, జెదిరిన హారములు గలదియు నగు తిలోత్తమ నిలుచుండియుండుటను జూచెను. జగత్సింహుఁ డనేక పర్యాయము లనేక భావములతో నా శోభామయిని జూచి విమోహితుఁ డయ్యెను. కాని, యిప్పు డామాధురీ సమయమున—ఆమాధురీ క్షేత్రమున—ఆమా ధురీ శోభామధ్యమున—ఆమాధురీమూర్తి నిలుచుండియున్న ట్లాతని హృదయమునఁ దట్టెను.

జగత్సింహుడు శయ్యను విడిచిన కొంతసేపటికే తిలోత్తమయు మేల్కొని యశ్వశాలనుండి యాయితముచేసి దీసికొని రాఁబడుచున్న గుఱ్ఱముడెక్కల చప్పుడు విని యాత్ర ముతోఁ బ్రేమమయుఁడగు తన హృదయరత్నమును జూచు టకై గవాక్షముకడ నిలుచుండి చూచుచుండెను.

జగత్సింహుఁ డామెనుచూచుచు హృదయముపై తన రెండు చేతులను జేర్చికొని యామెకుఁ దనప్రణయసూచనను గనఁబరచెను. తన చౌకమునువిసిరి యామెను లోపలికి బొమ్మని సూచించుచు తోడనే వచ్చెదనని తనచేతితో సంజ్ఞనుచేసెను. గుఱ్ఱము మెల్ల మెల్లగ ముందునకుఁ బోవు

చుండెను. ముందునకుఁ బోవుచున్న జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. సుందరియు నెప్పటియట్ల యట నిలుచుండియుండెను. ఆతనిదృష్టి యావైపునకుఁ బ్రసరింపగనే చీర సవరించుకొనుచు నేలపై శిరసునుంచి యామె ప్రణామము చేసెను. జగత్సింహుఁడును తనచేయెత్తి "శుభమగుఁగాక !" యనువాక్యార్థము సూచించునట్లు సంకేతము చేసెను. గుఱ్ఱము ముందునకుఁ బోవుచుండెను. జగత్సింహుఁడును మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. తిలోత్తమ రోదనము చేయుచుఁ జెఱగుచేఁ గన్నులను తుడుచుకొనుచుండెను. జగత్సింహుని హృదయము కళవళ మందజొచ్చెను. ముందునకుఁ బోవుటకు మనసొప్పలేదు. స్వల్పదూరము పోయి యటనుండి మరలఁ దిరిగి రావలయునని స్థిరపఱచికొని యశ్వమును దాటించెను. అది వేగముగ నడచిపోయెను. జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. గవాక్షము నేత్రగోచరము కాలేదు. ఆతడు నిట్టూర్పును విడిచెను. అశ్వము సమవేగముతోఁ బోవుచుండెను.

జగత్సింహుడు మొట్టమొదట నేమార్గమున మందారణ దుర్గమునకు విమలతోఁగూడ వచ్చియుండెనో, యా మార్గముననే యిపుడును పోవుచుండెను. అదియే మామిడి తోట ఏ యుద్యానవనమునందలి చెట్టుకడ విమల తెచ్చి యిచ్చిన భల్లముచే జగత్సింహుని హస్తమునందు పఠానుఁ డొకఁడు మరణమునందెనో, యాయుద్యాన వనమును దాటి ముందునకుఁ బోయెను. ఆ స్థలమున నిప్పుడు జగత్సింహుఁ డద్భుత వేషధారియగు నొక పురుషుని జూచెను. ఆ వ్యక్తి

యనుపమాన దీర్ఘకాయుఁడును ఘోరకృష్ణవర్ణ శరీరుఁడునై యుండెను. క్షురికాస్త్ర సాహాయ్యముచే నాతని మస్తకము కేశశూన్యమయ్యె, వెనుక భాగమున నొక్కింత కేశ గుచ్ఛము మాత్రము శిఖాకారమునఁ గాన్పించుచుండెను. వదనము శ్మశ్రుశూన్యతమై యుండెను. ఆతని దేహమున యధోభాగము పాయిజామాచే నావృతమై యుండెను. ఊర్ధ్వభాగము విచిత్ర కంచుకచ్ఛాదిమై యుండెను. ఆతని కంఠమునందలి రుద్రాక్షమాల చరణద్వయము వఱకును వ్రేలాడుచుండెను. దీర్ఘమగు నాతని నాసికపైఁ దిలకమునకు బదులుగ మృత్తికయుండెను జగత్సింహుని జూచుటతోడనే యా వ్యక్తియు తన చేతిని ముందునకుఁ జాపి "ఖుదానారా యణుఁడు మీకెప్పుడును మేలొనఁగూర్చుఁగాక" అని యాశీర్వదించెను.

జగత్సింహుఁడు నగవు నాపుకొనుచు "మీరేనా గజ పతి విద్యాదిగ్గజులు?" అని ప్రశ్నించెను.

రుద్రాక్షధారియగు నా పురుషుడు "ఔను మహా స్వామి! వ్యాకరణాది శాస్త్రములు తుదముట్టినవి. స్మృతు లన్నియు నభ్యసించితిని. అన్నిటియందును నాపేరు జగద్వి ఖ్యాతమైనది. ఇప్పుడు ఉర్దుభాషయందును శిక్షితుఁడనై యుండుటచే నా పేరు బ్రహ్మాండము వఱకును వ్యాపించినట్లు తోఁచుచున్నది" అనియెను.

జగ—మీకీ వేష మెందులకు?

గజ—యవనుల సంపర్కముచే యవన వేషమే సంభవమైనది. పఠానులు నా జాతిని ధ్వంసముచేసి నా వేష

మును మార్పించి వెడలిపోయిరి. నావలెనే యితరు లనేకులు వారి సంశ్రయమునం దున్నారు. వారి కెవరికిని జాతిపోలేదు. వారందఱును గ్రామమునకు వచ్చి చేరెదరు. నేనును నధ్యాపకులగు మాస్వాముల కడకుబోయి వారికి సలాములు చేసితిని. వారు నన్నుఁజూచి నీవీ వేషముతో నాశ్రమమునకు రాఁగూడదు. నీవు సనాతనధర్మశాస్త్రములను పాఠములు గఁ జెప్పఁజాలను" అని సెలవొసంగిరి. అదివిని నేను "బాలానాం రోదనంబలం" అని యెంచి యేడువఁదొడంగితిని. "అమృతం బాలభాషితం" అని యుండుటచే నధ్యాపక మహాశయులు సంతుష్టచిత్తులై "నీవు గంగాతీరమునకుఁ బోయి యచ్చట మూఁడు దినములు నివాసముచేసి గంగా స్నానమును జేసి, మస్తకాదులను ముండనము చేసికొని యొకదినము హవిష్యమును భుజించి తిరిగి వచ్చితివేని మరలఁ బాఠములు చెప్పెదను" అని యాజ్ఞయిచ్చిరి. నేనును గురుని యానతిని నవియన్నియును జేసి తిరిగి యాశ్రమమునకుఁ బోవుచున్నాడను.

జగ—అయినచో మరల నీవేష మేల ?

గజ—వస్త్రాభావము—యవనులు నావస్త్రముల నన్నింటిని లాగికొని వీనినిచ్చిరి. వీని నుపయోగించుటకంటె గత్యంతర మేమియును లేదు.

జగత్సింహుఁడు తనకవచమునందుండి యొక రూపాయను దీసి గజపతికొసఁగి మీరు దుర్గమునకు వచ్చిచూచినచో మీ సంగతులన్నియు వినియెదను" అనియెను.

గజపతియు రూపాయను దీసికొని "స్వస్తిశ్రీ భోజ రాజ ! మీరిప్పుడు వీరేంద్రసింహుని స్థానమును వహించి యున్నారా?" అని ప్రశ్నించెను.

జగ—మీరు నన్నెఱుగరా? పఠానులశిబిరమునం దొకప్పుడు మిమ్ములను నేను జూచియున్నాడను. స్వర్గస్థుడైన వీరేంద్రసింహుని తనయను నేను పరిణయమాడితినను సంగతి మీ రెఱుంగరా?"

దిగ్గ—ఔనౌను. భార్యయుఁ బుత్రికయు—వీరిరువురనుగా పాడవలయును వీరేంద్రసింహుఁడు సతిని బుత్రికను సంరక్షించు భారము సరియైనవారియందుంచి స్వర్గారోహణమును జేసియున్నాఁడు.

గజపతి విద్యాదిగ్గజుని యసంగత వాక్యములను వినియు వినని యట్లు జగత్సింహుఁడు ముందునకుఁ బోయెను. స్వల్పదూరము పోవునప్పటికి శైలేశ్వరునిమందిరము దృష్టిగోచరమయ్యెను. మందిరమువరకును బోయి తిరిగి రావలయునని జగత్సింహుని యభిప్రాయము. హృదయమును బదిలపరచుకొని దేవాదిదేవుని చరణకమలములకు భక్తిభావముతో వందనముచేసి తిరిగిరావలయునని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. జగత్సింహుఁడు దేవతాదర్శనముచేసి దేవునిపాదములకడఁ దన దుఃఖములను నివేదనము చేసికొను నూహతోఁ జిత్తసంయమనము గావించుకొని యక్కడకుఁ బోవుచుండెను.

ఇంతలో దూరమునుండి యనేకాశ్వపదధ్వనులు వినవచ్చుటచే నాతనిచిత్తశాంతి దూరమైపోయెను. దూరము

నందుఁ గుండలాకారమైన మేఘఖండమువలె ధూళిరాశి యాకాశమండలమున వ్యాపించెను. జగత్సింహుని గుఱ్ఱము తన సమీపమునందుఁ స్వజాతీయులు వచ్చుచుండుటను గుర్తించి వాలము నల్లాడించుచుఁ జెవులు రిక్కించి తనయభిప్రాయమును వ్యక్తపరిచెను. కొంచెముదూరములో ననేక వీరులు శీఘ్రముగఁ బరువెత్తుచుండుటను జగత్సింహుఁడు చూచెను.

జగత్సింహుఁడు ధైర్యవంతుఁడు. శత్రువులువచ్చు సంభవమేమియు నిప్పుడులేదు. పఠానులు యుద్ధవిగ్రహముల వీడి యుత్కలదేశమునకుఁ బోయియుండిరి. దేశమునందు పాదుషహాసైన్యము తక్క వేఱుసైనికుఁ డొక్కఁడును లేఁడు. పాదుషహాసైనికులు మందారణ దుర్గమునకు శత్రువులు కారు. మహారాజగు మానసింహుఁడు స్వయముగా మందారణ దుర్గాధికారభారము వీరేంద్రసింహుని యుత్తరాధికారులఁజెందుట కంగీకరించియున్నాఁడు. అయినచో నీయెదుట వచ్చుచున్నవారెవ్వరు? వారెవరో యీప్రక్కకే వచ్చుచున్నారు. వారు మహారాజగు మానసింహుని సైనికులైనట్లు కన్పట్టుచున్నారు. జగత్సింహున కాకస్మికముగ హృత్కంపము జనియించెను.

సైనికులు సమీపమునకు వచ్చిరి. వారందరు నేబది మంది యాశ్వికులుగానుండిరి. అందఱును సశస్త్రధారులై యుండుటేగాక బలిష్ఠులును బరిపుష్టశరీరులునై యుండిరి. వారిలో నొకఁడు స్వతంత్ర భావముతో నందఱికంటె ముందుగ వచ్చుచుండెను. ఆతఁడు తక్కిన సైనికుల కందఱ

కును నాయకునివలెఁ గన్పట్టుచుండెను. నాయకుని యాజ్ఞా ప్రకారము తక్కిన సైనికులందఱును గుఱ్ఱముల కళ్ళెములను బిగ్గఁబట్టి నిలిచి సమభావముతోఁ దమతమకత్తుల నొరల నుండి తీసి భుజములపై నమర్చి సమస్వరముతో 'జయ! జయ! పాదుషహా అక్బరునకు జయమగుఁగాక! మానసింహ మహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అని యుచ్చైస్స్వరముతో జయజయధ్వనులను జేసిరి.

జగత్సింహుఁడును తత్క్షణమే తనకత్తినిదీసి ధరించి "జయ! పాదుషహాఅక్బరునకు జయమగుఁగాక! జయ! మహారాజగు మానసింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయ జయ ధ్వనులను జేసెను. పిదప ముందుప్రక్కనున్న నాయ కునితో జగత్సింహుఁడు "ఇదేమి? మధురాసింహా! సమా చారము లేమి? పాదుషహా కుశలవృత్తాంతములు తెలియు చున్నవా? మహారాజునకుఁ గుశలమా?" అని ప్రశ్నించెను.

మధురాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునుండి దిగినిలిచి "భగ వంతుని యనుగ్రహముచే నెచ్చటను నమంగళ సూచన లేవియు లేవు" అనియెను.

వెనుకనుండిన సైనికుఁడొకఁడు వచ్చి మధురా సింహుని గుఱ్ఱపు కళ్ళెమును బట్టుకొనియెను. మధురా సింహుఁడు యువరాజు సమీపమునకువచ్చి యభివాదనము చేసి పిదప రుమాలనువిప్పి యందు కట్టియున్న యొకపత్రికను దీసి యతివినీతభావముతో యువరాజు హస్తమునందుంచెను.

ఆయుధపాణులైె సైనికులు వచ్చుచుండుటను జూచి శివయానంద సుఖభోగముల కానాఁడే యాస్థలమునందే

యప్పుడే తుదికాలమని తెలిసికొని జగత్సింహుఁడు "నా విషయమున మహారాజు వారి యాజ్ఞయేమి ?" యని యడిగెను.

మధు—యువరాజా ! నేను మీయనుగతభృత్యుఁడను. ఈదాసుని యపరాధమును క్షమింపవలయును. మీరే యవస్థయందున్న నాయవస్థయందే నాతోఁగూడ దీసికొని రావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగ—ఎక్కడకుఁ బోవలయును ?

మధు—పాట్నానగరమునకు—మహారాజుగారి సన్నిధానమునకు.

యువరాజు — కొంచెముసేపుండి, అనఁగా—ఇప్పుడిక్కడనుండి బయలుదేరుట కన్నియు సిద్ధపరచికొని వచ్చుట కంగీకరించుట కేమయిన నాక్షేపణమున్నదా ?

మధు—(చేతులు జోడించుకొని) యువరాజా ! మీరు మాతోఁ గూడవచ్చుటకు వెనుకముందుఁ జూచి యాలస్యము చేసితిరేని వెంటనే మిమ్ములను బందీగాఁ జేసి తీసికొని రావలయునని మాకాజ్ఞయైనది.

జగ—ఇచ్చట నాకాత్మీయులు కొందఱున్నారు. వారిని జూచి వారికడ సెలవుగైకొని వచ్చుటకుఁ గూడ నవకాశము లేదా ?

మధు—(పూర్వమువలెనే చేతులు జోడించుకొని) నేను దాసుఁడను. దాసుని యపరాధములను క్షమింపవలయును. ఇంచుకైన నవకాశమిచ్చుట కాజ్ఞలేదు.

జగత్సింహుఁడు పునరుక్తికిఁగాని ప్రతివాదమునకుఁ
గాని యది సమయముకాదని తెలిసికొనియెను. తన యప
రాధము రాజద్రోహముక్రిందఁ బరిగణింపఁబడెననియుఁ
దన్ను రాజద్రోహియనియెంచి విచారణము సేయనున్నా
రనియుఁ దెలిసికొని మధురాసింహునితో "మహారాజుగారి
యాజ్ఞోల్లంఘనము సేయునంతటి ధైర్యవంతులగు మానవు
లీభరతఖండమున నెవ్వరును లేరు ఇఁక నేనంటివో ?—సేవ
కులయందుక్షుద్రులలో క్షుద్రుడనుఁ అయినను నిన్నొకప్రశ్న
మడిగెదను. నాయంతట నేను మీతోఁగూడ రాకున్నచో
నన్ను బందీగఁజేసికొని రావలయునని యాజ్ఞయైనదని చెప్పి
తివి. ఒకవేళ నేను నీతో యుద్ధమును జేసినచో నప్పుడు
నీవు నన్నేమిచేయుదువు ? ఆవిషయమున నేమని యాజ్ఞ
యైనది ?" అనియడిగెను.

మధు—యువరాజా ! ఈ దాసానదాసునినోటనుండి
యంతమాట రానేరదు. యువరాజును మృతావస్థయందై
నను, జీవితావస్థ యందైనను సముఖమునకుఁ దప్పక తీసి
కొని రావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగత్సింహుఁడుచేసిన యీ విచారణయందు మహా
రాజత్యంత కఠోరమైన యాదేశ మొసంగెనని స్పష్టపడియెను
అందుచే క్షణకాలమైన నాలస్యముచేయుట కాతనికి ధైర్యము
గాని, సాహసముగాని లేకపోయెను. మహారాజు సమ్ముఖము
నకుఁ గొనిపోఁబడినపు డతికఠోరమైనదండనము విధించుటయే
సంభవమగును. తప్పదు. కాని, యావిచారముతోఁ బ్రస్తు
తము ప్రయోజనమేమి ? భగవద్వాక్యమును పరిపాలనము

చేయుట కనేకమిషలను బన్ని కాలవిలంబమును జేసినc చేయవచ్చునుగాని, మహారాజగు మానసింహుని యాజ్ఞకు మాత్రమట్టి యాలస్య మించుకంతయును గారాదు. ఉత్తర క్షణముననే యాయాజ్ఞను ప్రతిపాలింపవలయును. జగత్సింహుcడు మధురాసింహునితో "లెమ్ము! మధురాసింహా! కాలవిళంబనమువలన ననర్థకమే కాని ప్రయోజనములేదు. నా సైన్యము దారుకేశ్వరనదీ తీరమందు జహానాబాదుకడ నున్నది. దానివ్యవస్థ యేమికావలయును?" అనియెను.

మధు—దానికివలయు నేర్పాటులను నేను గావించెదను.

మధురాసింహుcడు సైనికులలో నొకనిని బిలిచి యాతని నా సైన్యమున్నకడకుc బొమ్మని యాజ్ఞయొసంగెను. సైనికుcడు మందారణ దుర్గమార్గమునc బోవునని యెరింగి జగత్సింహుcడాతనితో నిట్లనియెను. "మందారణదురమార్గమునc బోవుచున్నప్పుడు నీకెవరైనను గాన్పించినచో జగత్సింహుcడు తండ్రిగారి యాజ్ఞాప్రకారము వారిసందర్శనమునకై పాట్నానగరమునకుc బోవుచున్నాడని యాతనితోc జెప్పుము." అని చెప్పి పిదప జగత్సింహుcడు మధురాసింహునితో "నీ సైన్యమును రెండుభాగములుగాc జేయుము. ఆ రెండు భాగముల నడుమను నేనుండవలయునని నాయభిప్రాయము. నీవు నా పార్శ్వమునుండి వచ్చుచుండవలయును." అనియెను.

మధు—యువరాజా! ఈదాసుcడు మహారాజువారి కింకరుcడు. ఆజ్ఞాప్రకారము నడచుటకంటె నీతనికి వేఱేమియు లేదు.

తత్క్షణమే మధురాసింహుని యాజ్ఞానుసారము సైని కులు రెండుభాగములుగాఁ జీలిపోయిరి. ఒకభాగము జగత్సింహునకు ముందువైపునను, నొకభాగ మాతనికి వెనుకతట్టునను వ్యూహమువలె నిలిచి వచ్చుచుండిరి మధురాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునధిష్టించి వచ్చి జగిత్సింహుని పార్శ్వమున నిలుచుండి యుండెను. అందఱును మెల్లఁగ బయనమును సాగించుచుండిరి.

తిలోత్తమా ! నీ వెక్కడ ? నిన్నసాయంకాలము నీ హృదయేశ్వరుఁ డాశంకాసూచకముగఁ బల్కినవాక్యములింతశీఘ్రకాలములోనే క్రియారూపమునఁ బరిణమించునని యెవరు తెలిసికొనఁ గలరు ? జగత్సింహా ! స్వల్పకాలమునకుఁ బూర్వము గవాక్షమునందు శిశిరసిక్త కమలమువలెఁ దొడిమనుండి రాలిపడిన కుసుమమువలె, సూర్యకిరణములచేఁ గ్లిష్టమైన కిసలయమువలె, మలినమైయున్న ముఖమును జూచియున్నాఁడవుకాదా ? ఆసందర్శనమే నీకు తుదిసందర్శనమయ్యెనా ? విగళిత వసనభూషితయై నవీనబాలారుణ ప్రదీప్తమైన యాశోభాసందర్శనము—ఆరోదనము—ఆ వీడుకోలు—ఆ ప్రణామము—హా ! హా ! అవియే నీ ప్రేమకుఁ దుదియభినయములా ?

మూడవ ప్రకరణము

శశకము విపత్సముదాయమునుండి తప్పించుకొనుట కుపాయము గాన నప్పుడు తన నేత్రములను మూసికొని యొకవైపున స్థిరముగా నిలుచుండియుండును. కన్నులుమూసికొనుటచే దాని కేమియుఁ గాన్పింపదు, ఇతరులెవరును దనను చూచుచుండుట లేదని యది యనుకొనుచుండును. కుమారజగత్సింహుఁడును నట్లే చేసెను. తండ్రి తనపరిణయమున కంగీకరింపఁడని యాతఁడెఱుంగును. ఆతనికిఁ దెలిసినచో వివాహ సంఘటనము కాదనియు, వివాహ సంఘటనము కానిచోఁ దనజీవనసుఖమంతయుఁ జిరకాలము నష్టమైపోవు ననియుఁగూడ నాతఁడెఱుంగును. కావున నా వివాహవ్యాపారము నతి గోప్యముగ జరిగించెను. మఱియు నావృత్తాంతము తండ్రి కెప్పుడును దెలియఁ జాలదనియు భావించుకొనియెను. అల్పప్రాణియగు శశకమువలె జగత్సింహుఁడు కన్నులుమూసికొని నిశ్చింతుఁడై యూరకుండక యుచితసమయమును గని పెట్టి తండ్రి పాదపద్మములపైఁబడి జరిగిన వృత్తాంతమునెల్ల ననుతాపముతో నాతని కెఱింగించినచో నపత్యస్నేహ ప్రాబల్యముచే ననుకంపవొడమ సదయుఁడై యాతఁడు కుమారుని విన్నపము నాలకించి మన్నించుననియుఁ బిదప నాశంకలన్నియు నిశ్శేషముగ నశించి హృదయమునకు శాంతి వొడముననియు నాతఁడు తలపోయుచుండెను.

జగత్సింహుఁడు, తిలోత్తమ, విమల, అభిరామస్వామి, మొదలగువార లేమేమిభావించుకొనిరో యవియన్నియును మహారాజునకుఁ దెలియవు. జగత్సింహుఁడుహుఁడు మందా రణదుర్గమందు వీరేంద్రసింహుని మందిరమునఁ బఠానులచేఁ జిక్కెననువార్త తక్షణమే మానసింహునకుఁ దెలిసెను. కుమారుఁడు ప్రణయముగ్ధుఁడై దుర్గాధిపతి యంగీకారము లేనిదే యవేళయందుదుర్గమునఁ బ్రవేశించుట, మొదలగు వృత్తాంతములన్నియు నెప్పటికప్పుడు మానసింహుఁడు తెలిసి కొనుచుండెను. తనయునిపై నాతని కెంతయో యాగ్రహము వచ్చెను. మానసింహామహారాజు వీరేంద్రుని వృత్తాంతమును బూర్వమునుండియు పూర్ణముగా నెఱిఁగియుండినవాఁడగు టయేగాక వారందఱును కులహీనులనియు, నీచసంపర్కము గలవారనియు నాతఁ డెఱింగియుండెను. అట్టివారు తనకు బంధువులని మాటవరుసకైనను జెప్పుట కాతని కిష్టములేదు. అట్టివారితనయను కోడలనుగాఁ జేకొనుట కాతఁ డించు కంతయు నంగీకరింపఁడు.

అనేక వీరాధివీరుల సమక్షమునఁ దండ్రియెదుర నిల్చుండి జగత్సింహుఁడు మహాగర్వముతో నైదువేలమంది సైనికుల సాహాయ్యమునఁ బఠానులను సువర్ణరేఖానది యావలకుఁ బాఱఁదోలివత్తునని బీరములువలికి పోయియుం డెను. మానసింహుఁడు కుమారుని స్పర్ధయును సాహసమును జూచి మిక్కిలి గౌరవించి యాతఁడు కోరినసైన్యములనిచ్చి పఠానుల జయించుభారమంతయు నాతనిపైఁ బెట్టెను. అట్టి గురుతరమైన మహాభారమును వహించిన జగత్సింహుఁడు

యథేచ్ఛగఁ గన్యాన్వేషణ కార్యమునఁ దగుల్కొని తస్కరునివలె నితరుల దుర్గమున నర్ధరాత్రియందుఁ బ్రవేశించి దుర్గేశునితనయపైఁ బ్రణయలీలాప్రమత్తుఁడై కర్తవ్యమును విడనాడెను. ఈసమాచారములన్నియు మానసింహుని యాగ్రహమును మఱింత యభివృద్ధి చేయుచుండెను. వీరేంద్రసింహుని తనయతోఁగూడి యామోద నిమగ్నుఁడై యున్న జగత్సింహుఁడు పఠానులచేఁ జిక్కి బందీయయ్యెనను సమాచారము తెలియుటతోడనే మానసింహునికోపము మితిమీఱిపోయెను. ఆకారణముచే నాతఁడాక్షణమ పఠానుకులము నామూలముగ ధ్వంసముచేయు ప్రయత్నములఁ జేయఁడయ్యెను. అవిధేయుఁడును నయోగ్యుఁడు నగు నట్టి కుమారునకు శుభమొడగూర్చుట యయుక్తమనియు నిష్ప్రయోజనమనియు మానసింహుని యభిప్రాయము.

విమలయస్త్రాఘాతముచేఁ గటుల్ ఖానుఁడు మరణము నొందెను. మరణకాలమునఁ గటుల్ ఖానుఁడు జగత్సింహునితో సంధిప్రస్తావమును జేసెను. జగత్సింహుఁడు బంధము నుండి విడివడియెను. విడుదలయైనపిదప నాతఁడు పోయి తండ్రినిజూచి పఠానుల ప్రార్థనానుసారముగఁ దండ్రితో సంధి ప్రస్తావమును జేసెను. మానసింహుఁడు తాను శీఘ్రముగ డిల్లీకిఁ బోవలసియుండుటవలనను, దనసహకారియైన సయ్యోదుఖాను వర్షకాలము పోవువఱకును సైన్యములను బ్రోగుచేసికొని తనకు సాహాయ్యముగ వచ్చుటకవకాశము లేకపోవుట వలనను, నై కారణములవలనఁ బ్రస్తుతము విగ్రహకార్యముల నడపింప వీలులేకపోవుట వలనను సంధిబంధమున

కప్పము సమర్పించెను. పిదప మంత్రిఖాజాయిసాఖాను, క్రొత్తనవాబగు సులేమాన్ ఖానుతోడను, అస్మాన్ ఖాన్ తోడను, వచ్చి విస్తారముగ నుపహారాదికములను దెచ్చి మానసింహమహారాజునకు సమర్పించెను. మానసింహుఁడు వానినందుకొని వారిని యథాయుక్తముగ సన్మానించి వీడుకొలిపెను. పిదప మానసింహుని యాజ్ఞాప్రకారము మొగలాయి సైన్యములు పాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమై పోవుటకు సిద్ధమయ్యెను. మానసింహుఁడు జగత్సింహునిపై విశేషకార్యభారములేమియు పెట్టలేదు. ఆతనియవజ్ఞతను గూర్చి విచారణ సేయవలయునని మానసింహుని యభిప్రాయమై యుండెను.

జగత్సింహుఁడు, తండ్రి తనపై విరాగభావముతో నున్నాఁడను విషయమును దెలిసికొనలేదు. అతఁడు శిబిరమును వీడి తనగుఱ్ఱపు వాగెమునకుఁ గట్టియున్నట్టియు బ్రాహ్మణునిచే లిఖింపఁ బడియున్నట్టియు లిపినిచూచి యక్కడనుండి యట్లే వెడలిపోయెను. తండ్రి యాజ్ఞను బడయకయే తండ్రికేసమాచారమును దెలుపకయే మందారణ దుర్గమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ దిలోత్తమను బాణిగ్రహణము చేసికొనియెను. వివాహమునకుఁ దనబంధువు లనేకులువచ్చి కలిసికొనిరి. అయేషయు నామెయనుచరులును వచ్చియుండిరి. ఉత్సవసంబంధమగు నానందములన్నియు యథేచ్ఛగ జరిగినవి. వివాహమునకు జనకుఁడగు మానసింహుని రావలయునని వేఁడుకొనలేదు. మానసింహుని యంగీకారమునుగాని తుదకాశీర్వాదమును గాని బడయవలెనను ప్రయత్నము లేవి

యును జరిపియుండలేదు. తనకుఁ దెలియనిదే యీశుభకార్య మిట్లుజరుగునని మానసింహుఁడెన్నఁడు నను కొనియుండలేదు మానసింహుని యాగ్రహము మఱింత యధికమయ్యెను. అతనినోటనుండి యా యాగ్రహచిహ్నము లేవియు వ్యక్త మగుటలేదు. కాని యదిమొదలు మానసింహుఁడు రాజకీయ విషయములను గూర్చి తనయునితో నాలోచించుటయే మానుకొనియెను. సామాన్యకార్య నిర్వాహకభార మాతఁడు వహియించియుండెను. జగత్సింహునకుఁ గార్యాకార్యములు మొదలగు వానినిగూర్చి పర్యాలోచనముచేయుట వదలి పోయెను. మహారాజగు మానసింహుని హృదయకుండమునఁ గుమారసంబంధమైన యసంతోషాగ్ని ప్రజ్వలనమగుచుండెను అత్యంతమును బ్రజ్వలించుచున్న యీమహాగ్ని యథాకాలమున నల్పుఁడగు జగత్సింహుఁడనెడి యింధనమును దృటిలో భస్మముచేసి వేయ సమర్థమైనదను జ్ఞానము ప్రేమముగ్ధుఁడును సౌందర్య సందర్శన పరతంత్రుఁడునగు కుమారజగత్సింహుని హృదయమునందు గలుగలేదు.

మానసింహ మహారాజుగారి శిబిరము దారుకేశ్వర నదీతీరము నుండి పాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోయెను. కుమారజగత్సింహున కాసంగతి తెలిసెను. కాని యాతఁడు యథాకాలమునఁబోయి తండ్రినిగాని, సైన్యమునుగాని చేరుకొనలేదు. రాజకార్యమందు నియుక్తుఁడైన జగత్సింహుఁడు రాజోద్యోగియయ్యును నాతఁ డెవరికిని సహాయ్యముగా ముందుపోయియుండలేదు. ఆతని స్వంతసైన్యము దారుకేశ్వర నదీతీరమున దిక్కులేకుండఁ బడియుండెను. జగత్సింహుఁడున్న

నతనిసైన్యమును దక్క మిగిలినవారందఱును పాట్నానగరము నకు వెడలిపోయిరి. మానసింహ మహారాజుకోపము మఱింత యతిశయమయ్యెను. అవిధేయుఁడును రాజకార్యములయం దుదాశీనుఁడు నగు సైనికుఁడు తనయుఁడైనను నీపర్యాయము రాజదండనముచే దండింపఁ బడక తప్పిపోరాదని మానసిం హుఁడు తన హృదయమున స్థిరపఱచుకొనియెను.

తండ్రి తనపై విరక్తచిత్తుఁడయ్యెనను భావముచే జగత్సింహుని హృదయ మొకప్పుడైన వ్యాకులతను లోను గాకుండ నుండెనా ? లేదు. ఆతఁడొక నిమిషముకూడఁ గళ వళపడకుండ నుండెనని యెట్లు చెప్పగలము? అనేక సమయ ములయందుఁ దండ్రి తనపైఁ నాగ్రహము కలిగియున్నాఁ డని మిగులఁ జింతించుచుండెను. మానసింహుని కోపపరిణామ మత్యంత భయంకరమగుననికూడ నాతఁడు యోచించుకొను చుండెను. జగత్సింహుని యపరాధము చాల గురుతర మైనదిగాఁ బరిణమించినమాట వాస్తవమే. కాని జగత్సిం హుఁడు చిక్కువడిన యవస్థయందే మఱియెవ్వరైనఁ జిక్కు వడినచో వారియవస్థయు నపరాధములును నంతకంటె తక్కువ కాఁజాలవు. జగత్సింహుఁడు తనసైన్యమునువీడి యొంటరిగ సాలారణ్యమున కేగునప్పటికక్కడ నొకభగ్నా లయమునఁ బ్రాణావశిష్టయై తిలోత్తమ పడియుండెను. ఈయవస్థయందున్నప్పు డెవ్వఁడైనను బ్రాణాధికయగు సుంద రికి సేవసేయుటను వదలి తదితర కర్తవ్యకార్యములయందు నివిష్టచిత్తుఁడగునా ? అటుపిదప వివాహవిచారము. తండ్రి యనుమతిలేదు. పైనామె వీరేంద్రసింహుని తనయ. ఆమెను

బరిణయము చేసికొనుటకు మహారాజు సమ్మతింపఁడని యాత డెఱుంగును. అట్లయ్యును గోప్యముగా వివాహకార్యములను బూర్తిచేయుట యత్యంతగురు తరాపరాధమయ్యెను. కాని యేసుందరికొఱకు హృదయ మున్మత్తమైపోవునో, ఏరమణిని పొందనిదే జీవనధారణ మనావశ్యముగఁ గన్పట్టునో, ఏయబలామణి చింతయందుఁదక్క వేఱుకార్యములయందు మనస్సు పోవదో, అట్టి మోహనలతికను పొందవలయునను నుత్సాహమునఁ బ్రాణమే ప్రమత్తమైనచో నట్టివారిష్టసిద్ధి యగు మార్గములను విడిచిపెట్టి విరుద్ధకంటకితమార్గముల నవలంబింతురా ?

ఇంతియేగాక జగత్సింహుఁడు కేవలమాసుందరీ సందర్శనలాలసుఁడై యొకదినముననైన దన కార్యములను నడపుచుండుటలేదు. గొప్పగాలియు వానయు వచ్చుటచే జగత్సింహుఁడు మార్గమధ్యమునఁ జిక్కి యెచ్చటనైన నాశ్రయము దొరకునేమోయని చూచుచుండ నింతలో నెదుట శైలేశ్వరుని మందిరము కనఁబడియెను. అందులోని కాతఁడు పోవుటతటస్థించెను. తనభవిష్యన్మనోమోహినియగు తిలోత్తమ యందుండునని మొట్టమొదట నాలయమునకుఁ బోవునప్పు డాతనికిఁ దెలియదు. పిదప నచ్చటనే నామెదర్శన మయ్యెను. దర్శనమాత్రముననే ప్రమత్తత కలిగెను. ఆప్రమత్తతను దన హృదయమునుండి దూరముగా తరిమివేయ వలయునని జగత్సింహుఁ డనేకవిధములఁ బ్రయత్నించెను. కాని, యాచింతను, నాకల్పనలను నాతఁడు విడిచిపెట్టఁ జాలకపోయెను. అట్టిఘటనము సంఘటితమైన పిదప హృద

యమునందలి యా ప్రబలానురాగ ప్రవాహవేగము నెవ్వరు సులభముగ మరలింపఁగలుగుదురు? మఱియు చిత్తక్షేత్రము నుండి యా ప్రబలాకర్షణ రేఖలనన్నిటి నెవ్వరార్పివేయఁ గలరు? అటుపిమ్మట జగత్సింహుఁడా మనోమోహిని పరిచయమును దెలిసికొనవలయునని పదునైదు దినములకుఁ బిమ్మట మరల నాస్థలమునకే వచ్చెను. ఆమెసంగతిని తెలిసికొనినపిదప నాతని హృదయము మథితమైపోయెను. పరిచయమైనతోడనే యాసుందరీ సమాగమలాభము తన నుదుట వ్రాయఁబడియుండలేదని యాతఁడనుకొనియెను. వీరేంద్రసింహుని తనయతో మానసింహుని కుమారునకు వివాహ సంబంధము కేవల మసంభవము. ఎప్పటికిని సంభవింపఁదగినదికాదు. ఇప్పుడు జగత్సింహునకొక భ్రమకలిగెను. తన జీవన సారస్వరూపయగు నాయబలామణి నొక్కమారు కడసారిచూచి యామెచే సెలవుఁగైకొని రావలయునని యాతనికాశ వొడమెను. అది యాతని కజ్ఞానముచేఁ గలిగిన భయానకభ్రమ—ఆరీతిగచూచి సెలవు గైకొనుటచేఁ బ్రణయము నూఱురెట్లభివృద్ధి నొందునని హతాశులగు ప్రియులు తెలిసికొనఁజాలరు, ఆదర్శనముచేఁ బ్రణయలోలత కాలక్రమమున మందీభూతమైనను కావచ్చును. కాని దర్శనరూపమనెడి యింధన సంయోగముచేఁ బ్రణయానలము ప్రజ్వలితమై ప్రబలముగ మండుచు విస్తారముగఁ బైకిలేచెను. అది యెఱుఁగక ప్రేమగలవారు తుదిసందర్శనముకొఱకై యున్మత్తులగుచుందురు. అనేకసందర్భములయం దట్టితుది సందర్శనమే

సర్వనాశనమునకుఁ గారణమగుచుండును. జగత్సింహుని యదృష్టమునకు నావిధముగనే సంభవమయ్యెను.

విమల యాహ్వానము చేయుటచే జగత్సింహుఁడామెతో మందారణమునకుఁ బోయెను. దుర్గాధిపతి యనుమతి లేనిదే దుర్గములోనికిఁ బ్రవేశించుట కాతనికిష్టము లేకపోయెను. విమల యతనికర్ణరంధ్రమున తన స్వవిషయమును గూర్చి చెప్పినపిదప జగత్సింహుఁడు దుర్గమునందుఁ బ్రవేశించెను. అప్పటి ప్రస్తావనసందర్భమున విమలయుపయోగించిన యొకటి రెండుమాటలు వినినపిదప జగత్సింహునకు క్రోధమో లేక, చిత్తవికారమో కలుగుట మంచిదేయయ్యెను. జగత్సింహుఁడామెను సుచరిత్రయని సంబోధించుటకై, విమల తానుకుచరిత్రనని చెప్పుకొనియెను. స్త్రీలు తాము కుచరిత్రలమని చెప్పుకొన్నచో నదిమిగులఁ జెడ్డయర్థమును వ్యక్తపరచుచుండును. దుర్గమునందుఁ బ్రవేశించునప్పుడు గుప్తమార్గ ప్రస్తావమురాగా విమల "చోరుఁడున్నచోట కన్నముండును" అని చెప్పియుండెను. అదివిన్న రాజపుత్త్రున కనుమానము కలుగవలసియుండెను. ఏమనిన "చోరుడు—కన్నము" అను పదములను గుప్తప్రణయమునకు గుప్తోపాయమని చెప్పినట్లు సూచితమగుచుండెను. కులాంగన నోటనుండి యట్టి మాటలు వచ్చుట యుక్తముకాదని యాతని కప్పుడు తోఁచియుండినచో నిట్లు సంభవించియుండదు. జగత్సింహుఁడామాటలన్నియును సరసప్రవీణయగు విమల సరసవాక్యములని యోచించి యర్థాంతరమును తెలిసికొనఁడయ్యెను. వస్తుతః అదియే నిజమని తోఁచుచున్నది.

అంత్యసందర్శన మయ్యెను. కడసారి సందర్శనమున నేమిజరుగునో, ఈసందర్భమునందును నదియేజరిగెను. ఇరువురును పరస్పరము నాత్మ సమర్పణము చేసికొని చిరకాలావిచ్ఛిన్నమగు ప్రణయపాశమునందు బద్ధులైపోయిరి. ఈవిధముగా వారి ప్రణయలీలాచరిత్రము చెప్పఁబడియెను. జగత్సింహుఁడు వీరుఁడును, సైన్యాధిపతియు నక్బరుపాదుషహా సేవకుఁడునై యుండెను. అందువలన నాసమయమునఁ బ్రణయరంగమున నారీతిగాఁ బ్రవర్తించుట యాతని కుచితము కాదు. కాని ఘటనలన్నియు నాతనికిఁ బ్రతికూలములై యున్నవి. ప్రణయరంగక్షేత్రము నందభినేతృఁడై యుండఁ బ్రార్థించిన వాఁడుకాడు. ఘటనాపరంపర యసంభావితోపాయములచే నాతని నారంగస్థలముపైఁ గూర్చుండఁజేసెను. ఆమదిరా మోహనావేశ మొక్కసారి తలకెక్కినచో నెట్టివీరుఁడును దానిశాసనమునుండి బయటపడఁజాలఁడు.

మానసింహుఁ డీసంభవములనన్నిఁటి నెఱుఁగునా? అతని కీవ్యాపారమును దెలియలేదని తోఁచుచున్నది. అయినను నాతఁడు కుమారునిపై నాగ్రహము కలిగియుండెను. అతఁడు మొదట స్వామికార్యమును సాధించి పిదపనే స్వసుఖసంతోష విషయికయోచనము చేయవలయునని తలంచెడివాఁడు అట్లుండుటయే కర్తవ్యనిష్ఠుఁ డగువీరునకు లక్షణమై యుండును. న్యాయపరాయణుఁడును గర్తవ్యనిష్ఠుఁడగు సేవకుఁడు నగునంబరేశ్వరుఁ డట్టియుద్దేశముతోడనే జగత్సింహునిపై నతికుపితుఁడయ్యెను. క్రమముగ ననేకవిధములచే నాతని

కోప ముత్తరోత్తరాభివృద్ధినందెను. దానిని గూర్చి పాఠకు లిదివఱకు చదివేయున్నారు.

ఇంతేగాక జగత్సింహుఁడు మాసాధిక కాలము తన సైన్యమును విడిచిపెట్టి దూరమున నివసించియుండెను. అది చాలగొప్పయపరాధము. అది క్షమింపఁదగిన నేరము కాదని మానసింహునకు గట్టినమ్మకము. ఆతనికోపమునకు హద్దు లేకుండెను. అందుచే మహారాజు మానసింహుఁడపరాధిని సజీవావస్థయందైనను నది యసంభవమ్మైనచో మృతావస్థ యందైనను దీసికొనిరావలయునని యాజ్ఞయొసంగెను. ఆ యాజ్ఞను విినసభాసదులందఱును నాతనిక్రోధాధిక్యమ్మును దెలిసికొని యెవరు నేమియు ననలేకపోయిరి.

జగత్సింహుఁడు శైలేశ్వర మహాదేవుని మందిరముకడ బందీయయ్యెను. ఏస్థలమునందాతని ప్రణయాభినయమునకుఁ బ్రారంభము కలిగెనో, ఆస్థలముననే యాతని యవనికపడి పోయెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

పాట్నానగరమున మానసింహ మహారాజు గారి దర్బారుమందిరమునం దిప్పుడొక యసాధ్యకార్యము జరుగనై యుండెను. అట యథాసమయమున వర్ణనాతీతమైన యొక విషయము నడవనున్నది. ఇక కొంచెము సేపటిలో నచ్చట మిగుల గౌరవాస్పదుఁడైన రాజసేవకుని యపరాధమును

కూర్చిం విచారణ జరుపఁబడును. రక్షకభటులస్త్రధారులై నాల్గువైపులను నిలువఁబడియుండిరి. కాల్బల మంతయును గుఱ్ఱపురౌతులును నందఱు నిష్టానుసారము విచారణసభకు వచ్చి సిద్ధముగ నుండవలయునని యుత్తరువులను పొంది యుండిరి. వేలకొలది సైనికులు సభాస్థలమును జేరియుండిరి. నగరవాసులందఱును వచ్చి చూచుట కభ్యంతరము లేమియు లేవు. ఆకారణమున విచారకార్య మారంభమగుటకు ముందు చాలసేపటినుండియును జన సమాగమముచే విశాలమైన యాదర్బారు మందిరమునం దెచ్చటఁ జూచినను సంపూర్ణ ముగఁ బ్రజలు క్రిక్కిరిసియుండిరి.

యథాసమయమున నగారాశబ్దమయ్యెను. వాద్యధ్వని యాగిపోయినతోడనే స్తుతిగాయకులు మంగళగానములను పాడి ముగించిరి. పిదప తూర్యధ్వని యయ్యెను. సభాగృహము నందున్న వారందఱును దలలెత్తి మహారాజువచ్చెడి మార్గము వంకఁ జూడనారంభించిరి. తోడనే యంబరేశ్వరుఁడగు మాన సింహమహారాజు ధీరగంభీర పాదనిక్షేపముతోఁ బ్రత్యేక ముగనున్న యొకమార్గమునవచ్చి సభాస్థానమునఁ బ్రవేశిం చెను. ఆతనితోఁగూడ నాతనియనుచరులును సేనాపతులును సభాసదులును బారిషదులు నాతనిననుసరించి వచ్చినవారును క్రమముగా నాసభలోఁ బ్రవేశించిరి. అందఱిముఖములును భయముచే నావరింప బడియుండెను. నాఁడేదియో యొక భయంకరవ్యాపారము సంఘటింపఁ గలదని యందఱును భయవ్యాకులితహృదయులై యుండిరి. మానసింహమహారాజు సభయందాతనికి నిర్దిష్టమైయున్న యెత్తైన భద్రాసనముపైఁ

గూర్చుండెను. సేనాధిపతులు సభాసదులు మొదలగువా రుభయపార్శ్వములయందును గొంచెముతగ్గియున్న యాసనములపైఁ గూర్చుండిరి. అటనున్నవారందఱికిని మానసింహ మహారాజు ముఖమునందు స్థిరగాంభీర్యభావసూచక లక్షణములు గన్పట్టుచుండెను.

జనసమాగమముచే సభయంతయు నిండియుండినను, నత్యంత శాంతమును నిస్తబ్ధతయు నంతటను విరాజిల్లుచుండెను. ఎవరినోట నుండియును మాటలేదు. పార్శ్వము నందున్న జనులలోఁగూడ మాటలాడవలయునను ప్రవృత్తి లేదు. గట్టిగ నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను విడుచుటకైన నెవరికిని ధైర్యములేదు. అందఱును జింతాకులులై యుండిరి. అందఱును భయావహులై యుండిరి.

మహారాజు సింహాసనము నధిష్ఠించి యకంపితగురుగంభీరకంఠముతో "బందీని తీసికొనిరావలయును" అని యాజ్ఞాపించెను.

తోడనే సభయంతయు విచలితమయ్యెను. అక్కడనున్నవారందఱిముఖములును మఱింత యుత్సుకతతోఁ గందినట్లయ్యెను. అందఱు నుత్సుకులై మార్గమువంకఁ దిరిగి చూడసాగిరి. అప్పటికిఁ జుట్టుకొనబడియున్న నడివయస్కులగు భటులమధ్యనుండి బందీ తలవాల్చుకొని యా సభాప్రదేశమునందుఁ బ్రవేశించెను. జనులందఱును గరుణాసూచకములగు నేత్రములతో నపరాధిని జూచుచుండిరి. ఆబంధీ "కుమారజగత్సింహుఁడు."

బందీవచ్చి యెదురుగ నిలిచినతోడనే మహారాజగు మానసింహుఁడు పూర్వమువలెనే దృఢకంఠముతో "బందీ జగత్సింహా ! నీవనేకవిధములగు నపరాధములను జేసి యపరాధివైతివి. నీయపరాధములను రెండుభాగములుగా విభాగించితిని. కొన్నియపరాధములు పారివారికమైనవి. మరికొన్ని యపరాధములు రాజకీయమైనవి. ఇప్పుడు నీయపరాధముల నన్నిఁటిని విచారణచేసి నీకుఁ దగినదండన విధింపఁబడును. రాజకీయసంబంధములైన నీ యపరాధములు చాల గొప్పవి. విచారణకార్యము సులభముగానుండు నని యెంచి ముందు నీపారివారికాపరాధములు విచారించుచున్నాను." అనియెను.

అవనతశిరస్కుఁడైన జగత్సింహుఁడు మిగుల లజ్జచే మఱింత తలవంచుకొనియెను. సమీపమునందున్న మొగలాయీ పారిషదులలో వృద్ధుడొకఁడు తనస్థానమునుండి లేచి నిలుచుండి మహారాజునకు విహితవినయపురస్సరముగ నభివాదనముచేసి "అధీనుఁడగు నీయపరాధిని క్షమింపవలయును. సవినయముతో విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను. పారివారికమైన యపరాధములనుగూర్చి యాలోచించునప్పు డితరులెవ్వరును వినవలసినయావశ్యకము లేదు. ఆ సమయమున మేమందఱమును మరియొక స్థలమునకుఁ బోయియుండ వచ్చునా ?" అని విన్నవించుకొనియెను.

మాన—వలదు. ఎవరును నీస్థలమును విడిచిపోవలసిన యావశ్యకము లేదు. ఏమనిన—అపరాధి పారివారికాపరాధములతోఁగూడ రాజకీయాపరాధములను గలిసిచేసియుం

డుటచే నొక యపరాధముయొక్క విచారణపై రెండవ యపరాధ విచారణ మాధారపడియుండును.

మొగలాయీ పారిషదుఁడు మరల కూర్చుండెను. అందఱును విగ్రహములవలె తమతమ స్థానములయందుఁ గూర్చుండి మహారాజాజ్ఞ నెదురుచూచుచుండిరి.

మహారాజు—బందీ! వినుము. ముందు వేయు ప్రశ్నలకు నిజమైన ప్రత్యుత్తరములను జెప్పకపోయినచో నీయపరాధములు మఱింత గొప్పవిగా గ్రహింపబడును.

జగ—(గర్వముతో) మహారాజా! శాసనము కేవల మనావశ్యకమైనది. జగత్సింహుఁ డసత్యములను చెప్పు టెన్నఁడు నెఱుఁగఁడు. ప్రాణభయముచేనైన నసత్యముల నుడువ నశక్తుఁడు.

మాన—నీవు వీరేంద్రసింహుని యంతఃపురమందలి యొకగది యందొక స్త్రీతోఁగూడ పఠానులచేఁ బట్టువడి బందీగాఁ గొనిపోఁబడలేదా?

జగ—ఔను. కొనిపోఁబడితిని.

మాన—నీవు పఠానుల వశమున బందీవైయుండి కటులుఖానుని పాలిత తనయుమగు నయేషాహృదయమందు ప్రేమలాలసత నుత్తేజితఁమగునట్లు చేసియుంటివా?

జగ—మహారాజా! ఆప్రశ్న కుత్తరము చెప్పవలయు ననినచో జాలఁగలదు. క్షమింపవలయును. నవాబునందిని యగు నయేషా నాకుఁ బరమహితైషిణి. నేననేకాపరాధములచే నా పాదితుఁడనైన యపరాధినైనను నిప్పుడు న్యాయవిచారణకొఱకు మీసన్నిధానమునకు వచ్చి నిలు

చుండుటకు సమర్థుఁడనగుట నవాబు తనయయగు నయేషా గుణాతిశయముచేత నే. నేనస్త్రాఘాతముచే క్షతవిక్షతశరీరుఁడనై జ్వరవికారముచే స్మృతితప్పియున్నప్పుడు నవాబు నందినియగు నయేషా తల్లివలెను సోదరివలెను సహధర్మచారిణివలెను సఖివలెను సర్వప్రయత్నములతోడను శుశ్రూష చేసి నా కారోగ్యమును గలుగఁజేసినది. ఆదేవికి భక్తితో నమస్కరించెదను. సర్వాంతఃకరణములచేతను నామెను సన్మానించెదను. ఆమె నిష్కపటచిత్తయగు యాత్మీయబంధువని నాయభిప్రాయము. అట్టిదేవకన్యను బ్రేమదృష్టితోఁ జూచుట కధముఁడనైన నాకు ధైర్యమెన్నటికి నుండదు. ఆమెను దేవతగాభావించి పూజార్హములగు భావములతోఁ దక్క మఱి యే యితరభావములతోడను జూడవలయునను ప్రవృత్తి యెప్పుడును లేదు. కాని, చెప్పుటకు హృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది. ఒకానొక యసంభావితఘటనచే గుణవతియగు నవాబునందిని యయోగ్యుఁడనగు నాయందుఁ బ్రేమసక్తయైనదని తెలియవచ్చినది. సదయహృదయయగు నయేషాహృదయము మితిలేని యాతన కాకరమయ్యెనని తెలిసినది మొదలుకొని యత్యంతకష్టముల ననుభవించుచుంటిని. ఆమెను బ్రణయోన్మత్తనుగాఁ జేసితిననుమాట యసత్యము. అపారమైన యామె ప్రణయమున కించుకైనను ప్రతిదానమునుజేసి సమాధానపడినవాఁడనైనచో నాసుఖసౌభాగ్యానందములకుఁ బారమే లేకుండ నుండియుండును. ఆమెహృదయమునఁ బ్రేమోత్తేజనము చేయుటయనఁ జాల దూరముతో పాస్తవిషయము. ఆమె యాహృదయమునుండి

ప్రేమాకర్షణచిహ్నమును మాత్రము తొలఁగజేయుటకొఱ కెట్టియసాధ్యకార్యమైనఁ జేయవలసివచ్చినచో నందుల కించు కంతయును వెనుకంజవేయను.

మాన—ఇందువిషయమున నీకును బఠానుల నవా బగు నస్మాన్ ఖానునకును ద్వంద్వయుద్ధమయ్యెనా ?

జగ—అయినది మహారాజా! అయేషాప్రణయమే యందులకుఁ గారణము. అస్మాన్ ఖా నీ ప్రపంచమున నయే షాయొక్క ప్రేమకు రెండుస్థానము లుండరాదు. అందుచే మన యిరువురియం దెవ్వరైన నొక రిప్పు డంతమొంది తీరవలయు ననినాతోఁ జెప్పెను. నేనందులకుఁ బ్రత్యుత్తర ముగ "నాకయేషాపై వలపులేదు. అందునిమిత్తము యుద్ధముచేయవలసిన ప్రయోజనములేదు" అని స్పష్టముగాఁ దెలియఁజెప్పితిని. అస్మాన్ "నీవు ప్రేమించుటలేదు. కాని అయేషా నీయెడ ననురాగయై యున్నది. యుద్ధమెనద్పుము క్షమాపణలేదు. నీవు వధ్యుఁడవు" అని చెప్పెను. అదియం తయు నస్మాన్ఖానుకూడ నొప్పుకొనెను. అతఁడు నాతో యుద్ధమునకుఁ గడంగినాఁడు. కాని నేనాతనితో యుద్ధమును చేయలేదు.

మాన—నీవు నవాబునకుమాత్రె కప్పుడప్పుడు త్తర ములను బంపియుండలేదా ?

జగ—అప్పుడప్పుడు మరలమరల వ్రాయలేదు. ఒక్క సారి వ్రాసితిని.

మా—నీవు కారణములేనిదే అయేషాను చూచుటకు పోయియుండలేదా ?

జగ—పోయియుంటిని. ఈదేశమును విడిచిపోవు కాలమునందుఁ దుదిపర్యాయ మొకసారి చూచివచ్చుటకై పోయితిని.

మాన—ఆమెను రావలయునని నీ వెవరిచేనైనను వర్తమానమంపితివా?

జగ—రావలయునని వర్తమానమంపితిని.

మాన—నీ వయేషాను జూడఁబోయినప్పుడామె నిన్ను చూడ నంగీకరింపక నిన్ను వెనుకకుఁ బొమ్మని యనలేదా?

జగ—ఒకానొక కారణ విశేషముచే నామె నన్ను చూచుట కంగీకరింపని మాట నిజము.

మా—(విరసపునవ్వును నవ్వి) నీవు నవాబునందిని యందాసక్తుఁడవై యుండలేదని యిప్పుడును జెప్పెదవా? నీ వామెకుఁ బ్రేమోత్సాహములను జూపితివా? లేక ఆమెయే నీయెడ ననురాగిణి యయ్యెనా?

జగ—అగును. మహారాజా! నేను దానిని గూర్చి మొదటనే చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడును జెప్పెదను. నమ్ముటయు నమ్మకపోవుటయు మహారాజువారి యిచ్ఛాధీనము.

మాన—(దృఢస్వరముతో) వీరేంద్రసింహుని తనయ నీకుపపత్నియా?

జగత్సింహుఁడు విచలితుఁడయ్యెను. అతనిశరీరమున విద్యుత్ ప్రవాహము ప్రవహించినట్లయ్యెను. ఆతఁడు స్థిర స్వరముతోఁ జెప్పఁదొడంగెను. "మహారాజా! మీరు భూపాలురు. శాసనపాలనకర్తలు. ప్రభువులు. విశేషించి నాకు జనకులు. అందుచే ప్రత్యక్షదేవతా స్వరూపులైయున్నారు.

మీరడిగినప్రశ్నకు సరియైనప్రత్యుత్తరమునిచ్చుట కిష్టములేకున్నాఁడను. ఇతరులెవరైన భ్రమచేఁగాని పరిహాసమునకైగాని యట్టి ప్రశ్నను వేసినచో వారి నా నిమిషమునసే సర్వనాశనము చేసితీరుదును. వీరేంద్రసింహుని తనయ నా సహధర్మిణి. పవిత్ర మంత్రానుష్ఠాన పురస్సరముగాఁ బరిగ్రహీతయైన ధర్మపత్ని.

మానసింహుఁడు జటలునెత్తికిన సింహమువలె భయంకరోత్తేజిత స్వరముతో నిట్లనియెను. "నరాధమా! రాజపుత్రికుల కళంకా! పాపోద్రేకము" లైన యిట్టి మాటలను నా సమక్షమున వచియించి నప్పుడు నీజిహ్వ ముక్క ముక్కలై పోలేదేమి? క్షోభచేఁ దనులజ్జచేతను నీప్రాణ మాలోడితము కాలేదేమి? వీరేంద్రసింహుని కుమార్తె నీకు ధర్మపత్నియా? ఏ వీరేంద్రసింహుఁడు వారివాహకునివలెఁ బవిత్రమైన నాయంతఃపురమునందు ప్రవేశించి పరిచారిక గౌరవమును ధర్మమును సర్వనాశముచేయువలయునని యత్నించెనో, ఏ వీరేంద్ర సింహుఁడు నాయంతఃపురమునందు పట్టుబడి వ్యభిచారిణియైన యొక శూద్రస్త్రీ తనూజాత యగువిమలను వివాహము చేసికొనియెనో, ఆ పాపాత్ముఁడగు వీరేంద్రసింహుఁడు నీకు మామయా? మఱియు నాశూద్రస్త్రీ తనయ యగువిమల నీధర్మపత్నికి సవతితల్లియా? ఇంకను వారి వారి చారిత్రములను జెప్పవలయునా? నీధర్మపత్ని యనిచెప్పెడి యాస్త్రీ యొకజారజగర్భమున జన్మించినది ఇంతేకాదు. శశిశేఖరుఁడను పేరుతోఁ బ్రపంచమునంతను దలక్రిందులుగఁ జేయయత్నించి యనర్థోత్పాతములను గల్గించినసన్యాసి

యుపు డభిరాముఁడై పరిణమించిన యాతఁడు నీధర్మపత్నికి మాతామహుఁడు. ఆతఁడు ప్రవాసియగు టకుఁబూర్వము ప్రవాసియైన మఱియొకనిభార్యకు గర్భోత్పాదనము చేసి పలాయనమైపోయెను. కాశికేగి బహుశాస్త్రముల నభ్యసించి యుఁ దనకు సేవసేయుచు నివసించియుండుటకు గృహము నొసంగిన యొక శూద్రకన్య కన్యాధర్మమును నాశనము చేసెను. ఆమహాపురుషుఁ డిప్పుడు పరమజ్ఞాని ఛీ! ఏమి! నీవివేచనము—నీచజఘన్యులైన వారందఱు నీకాత్మీయ పరివారముఁగా నెంచుకొనుచు సామాన్యపు జమీందారుని తనయను వివాహము చేసికొంటివి. నీ వామెను నీయుప పత్నిగా నంగీకరించినచోఁ గొంతవఱకు నీయపరాధము స్వల్పమై క్షమించుట కర్హమై యుండును. తండ్రియిష్టమునకు విరోధముగాఁ దండ్రి యాశీర్వాదముగాని తండ్రి యంగీకారముగాని యపేక్షింపనిదే యట్టి నికృష్ట వంశమువారితో సంబంధమును చేసికొనిన కుమారుడు తండ్రికిఁ బరిత్యజనీయుడు. ఇదిమొదలు జగత్సింహుఁడు నాకుమారుఁడుకాఁడు. నీ వెవరితో నైనను మానసింహుని తనయుడనని చెప్పుకొనినచో నీకు ప్రాణదండనము సంభవించును.

సభయందలివారందఱు భయభ్రాంతులై మహారాజు నాజ్ఞను వినుచుండిరి. మహారాజు మరల చెప్పఁదొడఁగెను—ఇఁక నీరాజకీయాపరాధమునుగూర్చి యాలోచింపవలసి యున్నది. నీవు పాదుషహా వారి సేవకుఁడవై యొకానొక కార్యభారమును వహించిన సేనాధిపతి వయ్యును ననాయాసముగా నొకతస్కరునివలె నర్ధరాత్రియం దెవరు

నెఱుఁగకుండ దుర్గాధిపతికిఁ దెలియనిదే యితరులదుర్గము లోనికిఁ బ్రవేశించియుండలేదా?

జగత్సింహుఁడు ప్రత్యుత్తరమేమియు నీయకుండఁ దలవాల్చుకొనియుండెను. మానసింహుఁడు చెప్పం దొడఁగెను. ఐదువేలసైన్యమును గూడఁదీసికొని పఠానులను దరిమివేయుభారమును వహించి యా కార్యమును జేయకయే స్వసుఖప్రయత్నమున నారీలాభము నాశించి యక్కడ నుండలేదా!

జగత్సింహుఁడు నిరుత్తరుఁడయ్యెను. మానసింహుఁడు చెప్పఁ దొడఁగెను. పఠానులచేతినుండి విడుదలయైనపిదప నీవు సైన్యములున్న కడకుఁ బోయి వారిని కలిసికొని నాయాజ్ఞల నెదురుచూచుచు నేల యుండలేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడలేదు. మానసింహుఁడు మరలఁ జెప్పదొడఁగెను. సేనాధిపతులందఱును శిబిరములను దీసి సైన్యసమేతులై పోవుచున్నప్పుడు నాయాజ్ఞాను సారముగఁ బోయి నీవు వారితో నేలచేరలేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడలేదు. మానసింహుఁడు తిరిగి చెప్పనారంభించెను. ఏవిధమైన వుత్తరువును బడయనిదే పాదుషావారి యేకార్యమునందును జేరనిదే స్వతంత్రుఁడవై కాలహరణము నేల చేసితివి?

జగత్సింహుఁ డేమియు జెప్పలేదు. మానసింహుఁడు నుడువ సాగెను. చెప్పుము! దురాత్మ! కర్తవ్యజ్ఞానహీనుఁడవైన నీయట్టివాని కెట్టిశిక్షవిధింపవలయును? ప్రాణ దండనమే నీకుఁ దగినదండనమై యున్నది.

మొదటఁ జెప్పిన మొగలాయిపారిషదుఁడు లేచినిలు చుండి యత్యంతవినీతిభావముతో మహారాజునకు సలాము చేసి "హుజూర్! అభయము ప్రసాదింపఁబడుగాక! ఒక విన్నపము విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను యువరాజు మీకు పుత్రు—

మాటముగియక పూర్వమే మానసింహుఁడు వజ్ర గంభీరస్వరముతో నిట్లనియెను. హతభాగ్యుఁడగు నీనీచుఁడు నాకుఁదనయుఁడని చెప్పువారెవరు? నాకుఁ గుమారుఁడే యైనచో రాజద్రోహియై కర్తవ్యకార్యమునం దనాసక్తుఁడై ప్రభువున కవమానమును గలుగఁజేయుడు. పుత్రత్వసంబంధ మును బరిత్యాగము చేయవలయుననియే పారివారిక సం బంధము లగునపరాధములని మొట్టమొదట విచారణ చేయ నారంభించితిని. ఆవిచారణముతోడనే యీ హతభాగ్యునితో బుత్రత్వసంబంధము తుదముట్టినది.

మొగ—మంచిది! మీరు ధర్మావతారులు. యోచించి చూడవలయును. యువరాజింకను దరుణవయస్కుఁడు.

మానసింహుఁడొక్కింత సేపధోముఖుఁడై యాలో చించి పిదప "దురాత్మా! వినుము. నీయపరాధములకుఁ బ్రాణదండనము తక్క వేఱుసముచితమైన శిక్షయేదియు లేనట్లుతోఁచుచున్నది. అయినను నీ చిన్నతనమునకుఁ దగినట్లు నీకు యావజ్జీవమును గారాగారవాస దండనమును మాత్రము విధించితి" నని చెప్పి కావలివారలను జూచి "ఈహతభాగ్యునిదుస్తులను భూషణముల నన్నిఁటిని దీసివేసి నాసమక్షముననే యీసభయందు సంకెలలను దగిల్చి యం

దఱును జూచుచుండఁగా వీనినాకారాగారమునకుఁ గొని పొండు” అని యానతిచ్చెను.

మహారాజుగారియాజ్ఞ తక్షణమే నెరవేర్పఁబడియెను. జగత్సింహుఁడు బందీదుస్తులను దొడిగికొనియెను. లోహశృంఖలము లాతని హస్తములయందును బాదములయందును నిబద్ధములయ్యెను. నాల్గుమూలల నుండియును నస్ఫుటములగు హాహాకారములును నిట్టూర్పుధ్వనులును బయలువెడలెను. సైన్యాధిపతులందఱును దలలు వాల్చుకొనిరి. వృద్ధులందఱి నేత్రములనుండియుఁ గన్నీరు ప్రవహించుచుండెను. కావలివారలు బందీని గొంపోయిరి. సభయు విడిపోయెను.

ఐదవ ప్రకరణము

వార్తావహుఁడు

దారుకేశ్వరనదీతీరమునకుఁ బోయిరమ్మని యాజ్ఞాపింపఁబడిన సైనికుఁడు మధురాసింహుని సైన్యమునువీడి యొంటరిగా మందారణ దుర్గాభిముఖుఁడై కొంచము దూరము వచ్చినపిదప నాతనికి దారియందు వికటవేషధారియైన గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు కనఁబడియెను. గజపతి కొంచెము సేపటికి పూర్వమశ్వారోహియైన జగత్సింహుని గలిసికొని యాతనియొద్దనుండి యొక రూపాయను బుచ్చుకొనియుండెను. మరల నిఁకనొక యశ్వారోహియగు వీర పురుషుఁడు వచ్చుచుండుటను జూచి మనస్సునందుఁ దనకది సుప్రభాతమనియు, నామనుష్యునితో మాటాడినచోఁ దన

కేదైన లాభముండుననియు భావించుకొని యశ్వారోహి కెదురేగి నిల్చుండి రెండుచేతులను బైకెత్తి "అల్లామహా దేవుఁడు హుజూర్ తబియతును (మీ దేహారోగ్యమును) కాపాడుఁగాక!" యని యాశీర్వదించెను.

అశ్వారోహియగు సైనికుఁ డాశ్చర్యవేషియైన యీ మనుష్యుని నోటనుండి యాశ్చర్యభాషయందు వచ్చిన యీ యాశ్చర్యాశీర్వాదమును విని యాశ్చర్యము నొంది యాతనితో మాటలాడవలయు నను నభిప్రాయముతో గుఱ్ఱమును మెల్లమెల్లగ నడపనారంభించెను. దిగ్గజుఁడాతని పార్శ్వమునుండి నడచివచ్చుచుండెను.

అశ్వారోహి—మీ రేజాతివారు?

దిగ్గజుఁ డాలోచింపఁదొడంగెను. కొంచెము సేపయిన పిదప గురువుగారి నడిగి తెలిసికొనినదే "మీప్రశ్నకు సరియైన ప్రత్యుత్తరము నీయఁజాలను" అనియెను.

అ—అదేమిమాట? మీజాతినిగూర్చి యింకొకరి నడుగనిదే చెప్పఁజాలరా?

దిగ్గజ—నేనేమో సరిగా నేయుంటిని కాని, నా జాతి విషయమింకను సరిగా లేదు.

సైనికుఁడు తన మనస్సునందు "ఈమనుష్యుఁడు పిచ్చి వాఁడని తోచుచున్నది. ఇతనితో మాటాడినచో కాలము వ్యర్థముగా నష్టమగు"నని యోచించి "ఏమి చాల నాశ్చర్యముగ నున్నది." అనియెను.

దిగ్గజ—నేను హిందూబ్రాహ్మణుఁడను. పిదప నేను ముసల్మానుఁడనైతినని విన్నాఁడను. పునః హిందువునగుటకుఁ

జేయువలసినదానినంతను జేసితిని. ఇప్పుడు నాజాతినిగూర్చి యేమని చెప్పవలయునో మా స్వాములవారు సెలవిచ్చు వఱకును నేనేమియుఁ జెప్పజాలను.

సైనికుఁడు సంగతి నంతయును దెలిసికొనవలయునని యెంచి "స్వాములవారెవరు'' అని యడిగెను.

ది—నా కధ్యాపకులు – పాఠములను జెప్పెడివారు.

సైనికుఁడు మరల విస్మితుఁడై "నీకధ్యాపకులా ? నీకు వయస్సునందుఁగొఱంత యేమియు లేనట్లు తోఁచుచున్నది. ఇప్పుడును నీవు విద్యార్థివేనా?" అని యడిగెను.

దిగ్గజ—నాకు వయసత్యల్పము. ఆష్మానీ చెప్పినట్లు నేనింకను బసివాఁడనే ఆమాట యెప్పుడు నసత్యముకాదు?

సైనిక—ఆష్మానీ యెవరు ?

దిగ్గజుఁడు కొంచెముసేపు కన్నులు మూసికొని యోచించి పిదప "ఎవరో నేనెఱుఁగను." అనియెను.

సై—ఆష్మానీ స్త్రీయా ? లేక పురుషుఁడా ?

దిగ్గజుఁడు మరల కొంచెము సేపాలోచించి పిదప "నిశ్చయముగాఁ జెప్పజాలను. స్త్రీయనియే తోఁచుచున్నది" అనియెను.

సైనికుఁ డాతనికి బుద్ధిచాలదని తెలిసికొనియెను. అట్టివానితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టందఱికి నిష్టమే. సైనికుఁడు మరల "ఆష్మానీ స్త్రీ యని యెవరివలనఁ దెలిసికొంటిరి?" అనియెను.

దిగ్గజ—స్త్రీవలెనే చీరను ధరియించును. శిరోజములను గొప్ప పెట్టుకొనును, భూషణములను ధరియించును. ఈ లక్షణములనుజూచి స్త్రీ యని నిశ్చయించితిని.

సైని—ఆమెకు గడ్డమును మీసములున్నవా?

దిగ్గ—అవేవియు గాన్పింపలేదు.

సైని—అందువలననే యామె స్త్రీయని తెలియుట లేదా?

దిగ్గజుఁడు కొంచెము సేపాలోచించి పిదప "అంత మాత్రముచే నిశ్చయముగాఁ జెప్పవలనుపడదు. నాకు పాఠములు చెప్పిన యధ్యాపకుల కనేకులకు గడ్డములును మీసములును లేవు అనేకులు వైదిక లౌకికులకును మీసములు గడ్డములు లేవు. ఈయుత్కలదేశమునందుఁ పురుషులకు గడ్డములును మీసములును లేవు. మస్తకమునందో—కొప్పు పెట్టుకొన వీలులేని శిరోజములు మాత్రము—" అనియెను.

సై—ఆస్వామినీ యధ్యాపకురాలు కాదని చెప్ప వచ్చునా?

ది—మహాశయులు చెప్పినది సరికాదని చెప్పను. కాని యాస్వామినిముఖభావము మొట్టమొదట నాయధ్యాపకుని ముఖభావమునకు సరిగాఁబోలియున్నది. అదియుఁ గాక యాస్వామినీ వ్యవహారాదు లాయధ్యాపకుల వ్యవహారాదుల వలె నున్నవి.

సైనికుఁడు కౌతూహలముతో "ఏవిషయమునందు" అని యడిగెను.

దిగ్గ — ఆమె యెప్పుడును నన్నుఁ గొట్టుచునే యుండును. కాని నాయందు మిగుల ప్రీతికలిగియుండును. నేను చేయఁదగిన కొన్ని కార్యములను నాచేఁ జేయించుకొనుచుండును. సుఖదుఃఖములను గూర్చి నాకుఁ జెప్పుచుండును.

సై—నీవు పాఠములను జెప్పుచుండుటలేదా?

ది—లేదు. అది నాదోషమనియే చెప్పవలయును. నేనామెను జూచినతోడనే సర్వమును మరచిపోవుదును. చదువవలసిన విషయములు మనసునఁ బట్టవు. పాఠములను జదువుటకు సమయముండదు.

సై—ఆష్మానీ స్త్రీయని యిప్పుడు తెలిసినది. మీరిది వఱకునుఁ నాతోఁ బరిహాసమాడుచున్నట్లున్నది. ఆష్మానీ మీకుఁ బ్రణయిని.

దిగ్గజుఁ డుద్దండుడై యెగిరి గంతువైచెను. అతఁడు పై కెగిరి గంతువేయు తొందరలో నాతనికంఠమునన్న రుద్రాక్షమాల కంఠమునుండి తెగి దూరముగాఁ బడిపోయెను. అతఁడు దానిని తీసికొనకుండ నట్లేపోయి సైనికునియొద్ద నిలిచి "మీ రేమిచెప్పితిరి? నేనామాటనే యోచించుకొనుచున్నాఁడను. కాని, ఇతరులామెను స్త్రీయని తెలిసికొందురా?" అనియెను.

సైనికుఁడు చిఱునగవుతో "నిజముగా జనులట్లే తెలిసికొందురు, ఆమె మీ యందుఁ బ్రీతికలిగియున్నదనియు మీరొకటి రెండు మాటలాడినతోడనే యామె మీప్రణయిని యనియుఁ దెలిసికొంటిని" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు వ్యస్థుఁడై రుద్రాక్షమాలను దీసికొని కంఠమున వేసికొని సైనికునిసమీపమునకు వచ్చి నిలిచి "మీరు దైవజ్ఞులా? మీరు నిజమైనమాటలనే చెప్పుచుండిరికదా? నేనీపర్యాయము దుర్గములోనికిఁ బోయి యామెను నాప్రణయిని యని పిలువవచ్చునా?" అనియెను.

సైనిక—ఆమె మీప్రణయిని యని నిజముగాఁ జెప్పుచున్నాను. మీరు పోయి స్వచ్ఛందముగా నామెను మీప్రియతమ యని చెప్పి యాదరింపవచ్చును. నేను చాలకాలము మాగురువులకడ సాముద్రికశాస్త్రము నభ్యసించితిని. మీ ముఖమును జూచినతోడనే మీలోకమనోమోహిని యుండెనని తెలిసికొన్నాఁడను. ఆమెనామము యొక్క మొదటి యక్షరము "ఆ" యని గోచరమైనది. ఆమెనామమునందలి యంత్యాక్షరము గోచరమయినదికాదు నీవిప్పుడు తొందరగావచ్చి నిలుచుండినపిదప మీప్రణయినీ నామాంత్యాక్షరము "ని" యని స్పష్టమయ్యెను.

ది—(పరమానందముతో) దేవర చెప్పినమీదట కన్నులు తెరచిచూచినట్లయ్యెను. మీవంటి దైవజ్ఞులనోటినుండి వినినపిదప నాస్వామినీ నాప్రణయిని యని దృఢవిశ్వాసము కలిగినది. అందులకు సంశయములేదు. మీరు దయచేసి నాలలాటమును కొంచెము పరీక్షించిచూడవలయును. నా ప్రణయినీ నామాక్షరములుగానుండ నక్కడక్కడ వేఱే యక్షర సముదాయమేమైన నున్నదేమో సరిగాఁ బరీక్షించి చూచి చెప్పవలయును.

గజపతి లలాటమును గొంచెము విప్పి దగ్గరగా వచ్చెను. సైనికుఁడు "అక్షరములున్నవి. కాని, "ఆ" "ని" అను నీ రెండుఅక్షరములుఁ గనఁబడినంత స్పష్టముగాఁ దక్కినవి కాన్పించుటలేదు. అవి మసకమైపోయినవి." అనియెను.

గజ—మీరు నాకుమహోపకారమును జేసినవారైనారు. మీరెక్కడకుఁ బోయెదరు?

సై—ప్రస్తుతము మందారణ దుర్గమునకుఁ బోయె దను. పిదప వేఱే మఱియొక తావునకుఁ బోయెదను.

గజ—మందారణ దుర్గముకడకు వచ్చినారము. ముందు కనఁబడుతోఁట వెనుక నేకిదా కోటయున్నది. ఇక్కడ కెవరికొఱకువచ్చితిరి ?

సై—విశేషకార్యము లేవియులేవు. కోటలో నొక వార్తఁ జెప్పవలసియున్నది.

గ—అయినచో పోవుదము రండు. నేను మొట్ట మొదట కోటలోపలికే పోయెదను. అచ్చట నాస్వామినీ యున్నది. మొదట నామెను చూడనిదే మఱియెక్కడకును బోను.

సై—మీరు దుర్గమునందున్న యందఱితోడను మాటాడుట కలదా ?

గ—(గర్వముతో) అనేకపర్యాయములు – విశేష ముగ – దుర్గమునకుఁ గర్తలగు నభిరామస్వాములు నా కధ్యాపకులు. దుర్గమందు సర్వమయి యగునామె నాఘృత భాండము. ఎవతెనామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును నంత్యమున "ని" యును కలదో, ఆమెయే నాకు ముఖ్యా ధారము.

సై—అయినచో దయచేసి మీరొక సామాన్య వార్తను దుర్గమునందుఁ దెలిపినచో గొప్ప యుపకారమును జేసినవారగుదురు. ఎవతె నామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును చివర "ని" యును కలదో, యట్టి మీ ముఖ్యా ధారిణి మూలమున నీవార్తను బంపిన జాలును !

గ—అవశ్య మట్లేచేయుదును. మీకొఱకు నాప్రాణమును బోగొట్టుకొనుటకైనను సిద్ధముగా నున్నాఁడను. ఆష్మానీ నా ప్రణయిని యని మీరుచెప్పినది మొదలుకొని నాధైర్యసాహసము లెట్టులభివృద్ధియయ్యెనో నేను చెప్పఁజాలను. నేనిప్పుడేపోయి వార్తను జెప్పివైచెదను సమాచారమేమి? చెప్పుడు.

సై—మీరు దయచేసి కుమారజగత్సింహుఁడు బందీయయ్యెనని తెలియఁజేయ వలయును.

గజపతి "ఎందులకు బందీయయ్యెను? ఎవరు బంధించినారు?" అని యడిగెను.

సై—ఎందులకు బందీయయ్యెనో చెప్పఁజాలను. మహారాజగు మానసింహుని యాజ్ఞాప్రకారము మేమే యతనిని బందీగా పట్టుకొంటిమి.

దిగ్గజుఁడు కొంచె మాలోచించి యువరాజు బందీయైనప్పుడు దుర్గమునందలి మిగిలినవారందఱకు—నదేగతి పట్టుననియు, వీరేంద్రసింహుఁడు బందీయైనప్పు డాతని యనుచరులందఱు నాతనితో ననుగతులై బందీలైరనియు భావించుకొనియెను. తానుచేసిన గంగాస్నానము, తీర్థదర్శనము, గంగాతీరవాసము మొదలగున ఎన్నియు వ్యర్థములయ్యెననియు, యువరాజును పట్టుకొని బందీచేసినవారిలో నొకఁడు ముందుగా వచ్చినాఁడనియు, మిగిలినవారు వెంటనే రాఁగలరనియు, ప్రస్తుతమున బందీగాఁజేయు నాతని సహవాసమును వీడి పాఱిపోవుట మిగులమేలనియు యోచించుకొని ప్రకాశముగా సైనికునితో "ఈ వార్తను దుర్గమునందుఁ జెలియఁ

జేసెదను. వేఱుకార్యమునుగూర్చి మీరు దయచేయ వచ్చును" అని చెప్పెను.

ఈ విధముగఁ జెప్పి దిగ్గజుఁడు క్రమముగా నచ్చటచ్చట నడయాడనారంభించెను. సైనికుఁ డాతని కడ్డము వచ్చి వెన్నంట లేదు. దిగ్గజుఁడు మెల్ల మెల్లగ కొంచెము దూరము పోయి పిదప పరువిడనారంభించెను. పరుగెత్తుచు నప్పుడప్పుడు వెనుదిరిగిచూచుచు మరల పరుగెత్తుచుండెను. పరుగెత్తుటయం దాతనికి విశేషనైపుణ్యముండెను. పూర్వమొకప్పుడు విమలతోఁ గూడ రాత్రికాలమునఁ బోవుచున్నప్పుడు పిశాచభయముచే గజపతి యీరీతిగనే పారిపోయి యుండెను.

దిగ్గజుఁడు పలాయనమై యదేపోకగాఁ బోవుచుండుట యంతవిశేషముగా సైనికుఁడు గమనింపలేదు. పదస్థుఁడగు నాతఁడు పదచ్యుతుఁడగువానికిఁ బూర్వమువలె గౌరవము నొసంగక యవజ్ఞ చేయుచుండుటెల్లరకును స్వాభావసిద్ధము. జగత్సింహుఁడు ప్రస్తుతమున బందీయై యుండుటచే నాతని యాజ్ఞను నెరవేర్చుట యంతయావశ్యకము కాదని సైనికుఁడు తెలిసికొనియెను. యువరాజు చెప్పినవార్తను దెలుపుటకుఁ దానే దుర్గమునకుఁబోయి కాలమును వ్యర్థముగా నష్టము చేసికొనుట ప్రయోజనకారి కాదని యాతఁడు తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక యాస్థితియందు యువరాజు చెప్పిన వార్తను దుర్గమునకుఁబోయి తెలియఁజెప్పుట క్రమము కాదని కూడ నాతఁడు భావించుకొనియెను. ఏమంటిరా ? ఈవార్తను దుర్గమునకుఁ బోయి చెప్పినను సమాచారము మహారాజె

జెంగినచో సైనికుఁడు దండార్హుఁడగును. ఆశంక చేతనే దుర్గమునకుఁ బోవలసినయావశ్యకము లేదని యాతఁడనుకొని యెను. గజపతిని వార్తావహునిగాఁ జేసి వార్తను దుర్గమునఁ దెలియునట్లుచేసి తనపైఁ బెట్టినభారమును తగ్గించుకొనియెను.

మందారణదుర్గమునకు సరిహద్దున నాల్గుమార్గములు చేరియుండెను. ఒకటి దుర్గములోనికిఁ బోవును. ఒకటి శైలే శ్వరుని మందిరమునకుఁ బోవును. ఒకటి వర్ధమానముకడకుఁ బోవును. నాల్గవది పురమునకుఁ బోవును. సైనికుఁడు దుర్గము నకుఁ బోవకుండ పట్టణమునకుఁబోవు మార్గమును బట్టి పోయెను. కశాఘాతముచే నుత్తేజితమైన యాతనిగుఱ్ఱమును వేగముగాఁ బోవుచుండెను.

ఆరవప్రకరణము

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డూపిరివిడువకుండ పరువెత్తి దుర్గము లోనికిఁ బోయెను. మఱియెక్కడకును బోవకుండ నాపాత్మనిని జూడవలయునని యంతఃపురమునకుఁ బోవుట కధికారము లేకపోయినను సాహసముచేసి పోవుచుండెను. అద్భుతముగనున్న యాతనిదుస్తులనుఁ నత్యంతవ్యస్త భావముతో నాకస్మికముగా నాస్థలమునకువచ్చి నిలుచుం డుటయుఁ జూచి ద్వారరక్షకుఁడు కసరుకొనుచు నాతని నచ్చటనుండి వెడలిపొమ్మని చెప్పెను.

దిగ్గ—అన్నా! కోపపడెద వెందులకు? నేనొకగూఢ సమాచారమును దెచ్చితిని. దానినిప్పుడే తెలుపుట యత్యావశ్యకము.

ద్వారపాల—అట్టివార్తయేదియో నాకుఁ దెలుపఁ గూడదా?

దిగ్గ—నీకుఁ దెలుపఁదగినది కాదు. ఒక్కరికి మాత్రమే యది యేకాంతముగాఁ దెలుపఁదగియున్నది. నీకు గడ్డమును మీసములున్నవి. కచ్చబిగించుకొని బట్టకట్టుకొంటివి. నీతలపై కొప్పులేదు. నీకు వార్తజెప్పుటకు నీవు నాకధ్యాపకుఁడవా?

ద్వార—నిన్ను విడిచిపెట్టినచో ఠాకూరాణియొద్దఁ గూర్చుండి నీవార్తలను విన్నవించెదవా? ఇక్కడ నిలువవలదు. దూరముగఁబొమ్ము.

దిగ్గ—నీవునన్ను నెఱుఁగవా? నేనిక్కడివాఁడనే. నీవు నన్ను మఱచిపోయితివి కాఁబోలు.

ద్వార—నీవిప్పుడు నిక్కడివాఁడవు కావు. నేనుచూడనివారెవరు నిందులేరు. నీవిక్కడివాఁడవే యైనచో నిట్లువచ్చి మార్గమునొద్ద గద్దలమాడుచుండవు. నీవు నిజముగాఁ గిష్కింధలో నుండువాఁడవు.

దిగ్గ—నిజముగా నీవు నన్నుఁ జూచియుండలేదా? దుర్గమునందు నన్నెఱుఁగనివారున్నారనుమాట నాకాశ్చర్యమును గల్గించుచున్నది. నీ వభిరామస్వామి నెఱుగుదువా?

ద్వార—ఆయననే యెఱుఁగనా? నీవుపిచ్చివాఁడవు—నీకును నాయనకు నేమిసంబంధము?

దిగ్గ—ఆయన నాకు గురువు. నేనాయనకుఁ బ్రధాన శిష్యుడను.

ద్వార—కొంచెము యోచించి పిదప నాయనకు శిష్యుడ వేషమైనచో నీకీ వేషమేల?

దిగ్గ—దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాలఁ గలదు. మఱియొకనాఁ డదియంతయు నీ కెఱింగించెదను. ఇపుడంతఃపురమునందు నా యాప్మానీయున్నది. నేను చెప్పవలసిన యత్యవసర వార్త నామెకుమాత్రమే చెప్పెదను.

ద్వార—ఆప్మానీ యన్నమాట నిజమే నీవామె కేమగుదువు?

దిగ్గ—దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాల కలదు. అది యట్లుంచుము. నీవామె నిక్కడకుఁబిలువుము. అట్లు కాకపోయినచో నేనామె యుండు స్థలమునకుఁ బోయెదను విడువుము. అదియునుగాకపోయినచో నిక్కడనుండియే యామెను గట్టిగా కేక వేసి పిలుచుట కొప్పుకొనుము.

ద్వార—కొంచెముసేపాగుము. జను లెవరి నైనను జూచి యామెయొద్దకు సమాచారమును జెప్పిపంపెదను.

దిగ్గజ—నేను వేచియుండఁజాలను. వేగముగా సమాచారమును జెప్పిపంపుము. నేను తెలియజేయవలసినవార్త చాలనవసరమైనవార్త. కాలవిళంబమైనచో నది యొకమహా విపత్తునకుఁ గారణమగును.

ద్వారపాలకుఁడు కొంచెము యోచించి పిదప మనస్సునందు "ఇతఁడు మందారణనివాసుఁడేయనియు. నితని నిచ్చట నిలిపియుంచు టుచితము కాదనియు నిశ్చయించుకొని ఆగుము; లోనికి వార్తనంపెదను." అనియెను.

దిగ్గజునకును ద్వారపాలకునకును నీవితండవాదము జరుగుచున్నప్పుడదియంతయును నంతఃపురమునందుఁ బ్రచ్ఛన్నమై గవాక్షముకడ యవని కాంతరాళమున నొక ప్రౌఢ విధవాంగన నిలుచుండి చూచుచుండెను. ఇతరులకామె కానిపింపకుండ మార్గముకడకు వచ్చి నిలుచుండి ముఖహస్త పాదాద్యవయవములతో నభినయముసేయుచు గందరగోళముఁ జేయుచున్న దిగ్గజుని జూచుచుండెను.

ఆమెవిమల. ఆమె దేహమున నెచ్చటను నాయుజ్వలతయు నా కోమలతయు నిప్పుడు లేదు. అత్యంతమనోహరమగు నా చంపకసదృశవర్ణమిప్పుడు లేదు. అధరోష్ఠముల యందా తాంబూలరాగవర్ణ మిప్పుడు లేదు. లోచనముల యందు పూర్వమువలె నా కజ్జలరేఖలు నిప్పుడు లేవు. ఆలోచనములయందు మన్మథశరరూపములగు నా కటాక్షములును లేవు. కుంతలములయందా నిబిడకృష్ణతయును లేదు. వేణిగాని కబరిగాని యేదియును లేదు. శరీరమందెచ్చటను నొక్క యాభరణమైనను లేదు. స్వర్ణసూత్రసమన్వితమైన వస్త్రముచే నామెశరీరము సమావృతమై యుండలేదు. వక్షమునందు ముక్తాఖచితమైన కంచుకము లేదు. పూర్వ శోభాసమృద్ధులేవియు విమలయందిప్పుడు లేవు. విమల వయస్సునందే గాకుండ పైకిఁజూచుటకుఁగూడ వృద్ధయై యుండెను. ఆమె యాయలౌకికలావణ్యమును, శోభామయమైన యాయౌవన సంపదయును గాలముచే జయింపఁబడినవని యనేకు లెఱుంగుదురు. ఇప్పుడవి శ్రీభ్రష్టములును, మలినములును, విశుష్కములునై యుండెను. ఆమెయవయవ

ము లు క్షీణించియుండెను. దేహము కాతరమై యవసన్నమై యుండెను. గమనము కంపితమై విచలితమైయుండెను. భావ భంగులు సంయతములై సావధానములై యుండెను. విలాస మయియగు నా విమల యిప్పుడు శుభ్రవసనధారిణియై యుండెను. హాస్యకౌతుకమయియగు నావిమలయధరోష్ఠము లిప్పుడు రవికరప్రతప్తకుసుమకలికలవలె మ్లానములై యుండెను. ఆ హాస్యానందము లామెయొద్దనుండి చిరకాలపు సెల వును గైకొనిపోయినవి. రహస్యము, రసికత, పరిహాసము మొదలగునవి యామె స్నేహమును వదలిపెట్టిపోయినవి. హా! శోకమా! నీవీసంసారమునందు ఘటించినయచింతిత పూర్వ పరివర్తనము లేవియు రాకుండనుండవా?

ఆ సమయమునఁ గొంచెము స్థూల కళేబరమును శ్యామలవర్ణమునుగల ప్రౌఢవయస్కయగు మఱియొక స్త్రీ వచ్చి విమలవెనుక ప్రక్క నిలుచుండియుండెను. ఆ స్త్రీ ఆషా్మని.

ఆష్మాని—సఖీ! మధురకుఁబోవు మార్గమును జూచుచు వ్యర్థముగాఁ గాలహరణము సేయుటెందులకు? శఠుఁడగు నానటుడు దిగజాఁడు వెనుకకుఁదిరిగిరాఁడు.

విమల—ఈ ప్రణయబంధమును ద్రెంపివేయుట కెవ రికి సాధ్యము? మన శ్యామసుందరమదనమోహనుఁడు మరల వచ్చియున్నాఁడు

ఆ—నిజమే! ఆహా! అట్టిదినము మరలవచ్చునా?
వి—వచ్చి చూడుము!

ఇట్లు చెప్పి విమల ఆష్మానీని తానున్న యెడనిల్పి తాను కొంచెము వెనుకకుదిరిగి "చూడుము. మనచోరునిజూడుము. ఔనా? కాదా?" అనియెను.

ఆష్మానియుఁ జూచి నవ్వుచు "ఔను అమ్మా! ఆపోకరి బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చినాఁడే! కాని యాదుస్తులేమి?" అనియెను.

విమలయు నవ్వుచు నాష్మానీగడ్డమును బట్టుకొని విరహ విహ్వాలా రాధా! అన్నియును మఱచితివా? గోపకన్యల ప్రాణధన మిప్పుడు మధురాపురమునకు రాజుగానున్నాఁడు. అది యారాజవేషము అనియెను.

ఆష్మాని—పరిహాసమున కేమి-ఈనిర్భాగ్యుఁ డిన్ని దినములకుఁ దరువాత నిప్పుడెక్కడనుండి వచ్చెను?

విమ—అది తెలిసికొనుట మిగుల నావశ్యకము. నీవుపోయి గజపతిని దీసికొనిరమ్ము. ద్వారపాలకునితో గద్దలము సేయు టెందులకు?

ఆష్మానియు నక్కడనుండి క్రిందికిదిగిపోయి లక్ష్మణి యను నొక దాసినిబిలిచెను. ఆమెవచ్చెను. ఆమెను గూడ తీసికొని యాష్మాని పార్శ్వమందున్న యొక చీఁకటింటికిఁ బోయెను అక్కడఁ గూర్చుండుటకు స్థలము లేదు. అటునిలుచుండి ఆష్మాని లక్ష్మణితో "ద్వారమునొద్ద పొడవైన కాళ్లును, బట్టతలయును గలమనుష్యుఁ డొకఁడు వచ్చి మాటాడుచున్నాఁడు. అతఁడెవఁడో, ఎక్కడివాఁడో, యది యంతయు విచారించి తెలిసికొనివచ్చి చెప్పుము" అనియెను.

ల—నీ వేపోయి యడుగరాదా?

ఆ—అతఁడు నామనోహరుఁడు ఆకస్మికముగ నేనెట్లు పోదును ? నేనిప్పుడు చూడఁగూడదు.

లక్ష్మణి చాలకాలము నుండి దుర్గము నందుండి యుండెను. తఱచుగా విమలతో మాటలాడుచుండును. రసిక శాస్త్రమునందును, గుప్తితకృత్యములు చేయుటయందును వెనుకఁదీయునదికాదు. ఆమె మనస్సునందు "రసోల్లాసము బాగుగ నేయున్నది" అని యనుకొని "ఏమేశిఖండి! నీహృదయహారమును విప్పుకొని నేను తగిలించుకొనవలయునా యేమి ?" అనియెను.

ఆస్మాని—నీకది సాధ్యమే ? నీవునీవే, యజమానురాలగు ఠాకురాణి నాకేమియుచేయలేక వెడలిపోయినది. నేనొకప్పుడు దయాపూర్వకముగ నామె నాతనికిఁ జంద్రావళిగా నొప్పిదము చేసితిని. మానమయియగు రాధికయై యున్న యామె నేనుదక్క మఱెవ్వరును గారు. నేనొక్కతెను మాత్రమే మొదటినుండియు నాతని పాలిటి రాధికనై యున్నాను.

లక్ష్మణి యధికవయసుకలదికాదు. ఆస్మానీ కంటె నొకటి రెండు సంవత్సరములు తక్కువవయస్సు కలదని తోఁచుచున్నది. శరీరచ్ఛాయయు నామెకంటె స్వచ్ఛమై యుండెను. అందుచే లక్ష్మణి తనమైసొబగును జూచుకొని దానాస్మానీని వినాశనము చేయఁగలనని యనుకొని "నీకంతటి మోహము తగినదికాదు" అనియెను.

ఇట్లుపలికి లక్ష్మణి ద్వారముకడకు వచ్చెను. ఆమె యక్కడకు వచ్చునప్పటికి గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును గాతర

భావముతో ద్వారపాలకునిఁ గూర్చి "అన్నా! నీవు నాకవకాశము నీయనిచో నేనిచ్చటనే ప్రాణములను బోఁగొట్టుకొనియెదను. అందువలన నీవు గోహత్య బ్రహ్మహత్య, స్త్రీహత్య, భ్రూణహత్య మొదలగు మహాపాతకములకు గుఱియగుదువు" అని యనుచుండెను.

ద్వారా—నీవు ప్రాణములను విడిచినచో నేనట్టి మహాపాతకములకు గుఱియగుటకుఁ గారణమేమి ?

దిగ్గ—చెప్పెదను వినుము. బాల్యమునందు మా గురువులు నన్ను "శుద్ధపశువు" అని పిలుచుచుండెడివారు. అందుచే నీకు గోహత్య సిద్ధమగును. నేను బ్రాహ్మణకుల ప్రదీపకుఁడను. అందుచే బ్రహ్మహత్య సంఘటించునని తోఁచుటలేదా? నేనెల్లప్పుడును మిగుల భయస్థుఁడను. అది చూచి నాసహాధ్యాయియొకఁడు నన్ను స్త్రీయనియు నబలవలె ధైర్యములేనివాఁడననియు ననుచుండెడివాఁడు. నేను సులభముగా మాటిమాటికి నేడ్చుచుందును అదిచూచి జనులు నన్ను కేవలము స్త్రీయని చెప్పుచుందురు. అందుచేత స్త్రీహత్యయు సంభవింపగలదు. నేనొకప్పుడు చేఁపలనుగొనవలయునని యంగడికిఁ బోయియుంటిని. అచ్చట నామత్స్యములనువిక్రయించు నొకస్త్రీ చేఁపలను గుట్టలుగుట్టలుగాఁ బోసియుంచెను. వెలయెంతని విచారింపగా 'నొకడబ్బు' అని చెప్పి యక్కడనున్నగుట్టలను చూపించెను. నేనొకడబ్బు నిచ్చి యాగుట్టల నన్నిటిని ప్రోగుచేసి యెత్తుకొనుచుంటిని. ఆస్త్రీ "అదేమిస్వామి? ఒకడబ్బునిచ్చి యన్నిగుట్టలను దీసికొనిపోయెదరా? అనియెను. నేను "అన్నిగుట్టలు నొక్క

డబ్బు కాదా" అనియుంటెని. ఆస్త్రీమీానములను దీసికొనుచు "పాపము స్వామి యేమియు నెఱుఁగరు. ఇంకను దల్లి కడుపులో నేయుంటిరి" అనియెను. ఆమెయట్లు చెప్పియుండుట చేభూ్రిణ హత్యయు సీతలకుఁ జుట్టుకొనును.

దిగ్గజుఁ డీవిధముగాఁ జెప్పినప్పుడు లక్ష్మణియు నాతని దర్శనము చేసి "ఏమి! రసికపురుషా! జ్ఞప్తియున్నదా?" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు తలవంచుకొననారంభించెను. అటునిటు చూడఁ దొడంగెను. ఆసుందరి నెఱింగియున్నట్లాతనికిజ్ఞప్తి లేదు. కాని యత్యంత సుందరియగు కామినియొకర్తు వచ్చి "రసికపురుషా!" యని తన్ను సంబోధించినప్పు డామె యెవరో తా నెంగనని చెప్పుట యపరికతయగునని భావించుకొని "సుందరీ! నిన్ను నేనెఱుఁగుదును. చూచియున్నాఁడను. బాగుగ నెఱుంగుదునుగాని గుర్తింపఁజాలను. నీవెవరవు? చెప్పఁగూడదా?" అనియెను.

లక్ష్మణియు ముఖమును విశేషభారసూచకముగ ముడుచుకొని "సరి! నేననుకొన్నట్లే-పురుషజాతిని దెలిసికొనకుండ వారికి హృదయ పా్రిణముల నర్పించినచోఁ దుదకిట్లే యగునని నేనెఱుంగుదును. తుదకు స్త్రీకి విలపించుటయే గతి. నాహృదయము నపహరించుకొనిన నీవు తుదకుఁ జెప్పిన మాట యిదియా?" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు చాలసేపు యోచించెను. కాని యెవరి హృదయము నపహరించినట్లాతనికి జ్ఞప్తికిరాక "నా జీవిత కాలములో నేనెప్పుడు నితరులది యొకచిల్లిగవ్వైన నప

హరించియుండలేదు. నేనుదొంగనుగాను. అదియంతయు నీమందారణ దుర్గమునందున్న వారందరు నెఱుంగుదురు. అన్యాయముగా నన్ను చోరుఁడవని చెప్పెదవేల? నీవు బాగుగా వెదకిచూడుము? నీ హృదయప్రాణములు మఱి యెచ్చటనో యుండియుండవలయును. నేను వానినెప్పుడును దీసికొనియుండలేదు" అనియెను.

లక్ష్మణియు చురచుర చూచి "తుదకీమాటలనంద ఱును జెప్పెదరు. మంచిది. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను" అనియెను.

దిగ్గజ—వెళ్ళిపోకుము. సుందరీ! వెళ్ళిపోకుము. నేను నిన్ను బాగుగా నెఱుఁగుదును. గుర్తించుటకుఁ దగినట్లు చెప్పినచో గుర్తించెదను. నన్ను చోరుఁడనని చెప్పుటకు నీకిష్టముగా నుండెనేని నేను చోరుఁడనే యగుదును. నీవిప్పుడు దయచేసి నాకొక్క యుపకారమును జేయవలసి యున్నది.

ల—అదియేమి చెప్పుము.?

ది—(చేతులుజోడించుకొని) అష్మానితో నత్యవసర మైన యొక వార్తను జెప్పవలసియున్నది. దాని కనుకూల మగు నేర్పాటులను నాయందు దయయుంచి నీవు చేయవల యును ఇదే నా ప్రార్థనము.

ల—గొప్పకష్టము సంఘటిల్లినది. నీవాష్మానిపై వలపుఁగొని యున్నట్లున్నావు. నన్ను మఱచిపోయితివి. నేను నీకు జ్ఞప్తికిరాలేదు. నన్ను గుర్తింపలేకపోయితివి. నేనిప్పుడే

పోయి యాయాహ్మానిని బిలిచికొనివచ్చి నీ సన్నిధిని విడిచి పోవలయునా ! అయ్యో ! నాలలాట లిఖితమా !

లక్ష్మణి యీ విధముగాఁజెప్పి పోవుచుండ దిగ్గజుఁడు చూచి భయభ్రాంతుఁడై యామె వస్త్రమును బట్టుకొని "నాతోఁడు. నీవు నాపై కోపగింపవలదు—కృపయుంచి ఆహ్మానిని బిలువుము. చిరకాలము నీ దాసానుదాసుఁడనై యుండెదను" అనియెను.

లక్ష్మణినవ్వుచు నాతనిని గూడఁ దీసికొనిపోయెను. ద్వారపాలకు డభ్యంతర పెట్టలేదు. లక్ష్మణి దిగ్గజుని కచ్చేరి గదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను.

దిగ్గజుఁడు గదిలోఁ దలపెట్టి చూచి "లోపల నంధకారము" అనియెను.

లక్ష్మణి—నీవు లోపలకుఁబోయినచో వెలుఁగు వచ్చును. ఆహ్మానిని జూచెదవు.

దిగ్గజుఁడు లోపలకుఁబోయి చూచెను. లోపల నాహ్మానియుండెను. దిగ్గజుఁ డానందముచే నుబ్బి నోరార నవ్వసాగెను.

ఆహ్మాని "ఇదేమి భూతమా? ఇన్ని దినము. లెచ్చట నున్నది ?" అనియెను.

ఆహ్మానీని జూచుటతోడనే గజపతి విద్యాదిగ్గజుని కవిత్వము పొంగిపొరలెను. ప్రియురాలిని జూచి యొక శ్లోకము చెప్పనిదే సంబోధించుట యుచితముకాదని యెంచి "యా దేవీసర్వభూతేషుసమ స్తస్యైనమోనమః" అనిచెప్పి బ్రాహ్మణుఁడాహ్మానీకి నమస్కారమొనర్చెను.

ఆ—నాకు నమస్కారమును జేయుచుంటివా ?

ది—బ్రాహ్మణవర్యులు నాగవాసుల పాదసేవనే సేయు నప్పుడు నమస్కారముచేయుట యొక గొప్పకాదు.

ఆ—నీవు రసికుడఁడవే యగుదువు. నీ వింతవఱకు నెక్కడున్నాఁడవు ?

ది—ఆమాట పిదప చెప్పెదను. నీ విప్పుడు నాతో బయలుదేరవలయును. ఇక్కడనున్నచో ననేక విపత్తులకు గుఱి గావలసివచ్చును. నీవు నా ప్రియురాలవు కావా ?

ఆ—దానినిగూర్చి మరలమరల చెప్పనేల ? నీవు నా కేమగుదువో యావిషయము నందఱు నెఱుఁగుదురు.

ది—సరిగా జెప్పితివి. ఔను ఆ విషయము నందఱు నెఱుఁగుదురు. దేశవిఖ్యాతుఁడైన జ్యోతిషపండితుఁ డొకఁడు నన్ను చూచెను. అతడును దానిని దెలిసికొనినాఁడు. అట్లయి నప్పుడు నీవు నాతోడ రాఁగూడదా ?

ఆ—రానని యెవరుచెప్పినారు ? నేను నీపై నెంత ప్రేమగలిగియున్నానో నీవు నాపై నంత ప్రేమను గలిగి యుండుటలేదు.

ది—లేదని యెవరు చెప్పినారు? అట్టి మాటను జెప్పిన వాఁడు కేవలము మిథ్యావాది. నా మనస్సును బాధించుట కసత్యవాక్యములను బ్రకటించినాఁడు. నేను నిన్ను ప్రేమించుచున్నాననుటకు నాశరీరమే సాక్షి. నేను చూచిన యీ దైవజ్ఞమహాశయుఁడు నా లలాటమును జూచి దానిపై నీ నామాద్యక్షరమగు "ఆ" యును నంత్యాక్షరమగు "సీ"

యును వ్రాసియున్నవని నుడివియున్నాఁడు. అట్టి ప్రీతి విశ్వాసములు మఱియెవరియొద్ద కనఁబడఁగలవు?

ఆ—అదియంతయు నసత్యము నీవంత విశేషముగా నన్ను ప్రేమించుచుండినయెడల నీవు నన్నువిడిచి విదేశము నకుఁబోయి యింత కాలము ప్రవాసివై యుండ నేయుండవు.

ది—ఆప్మానీ? ప్రాణేశ్వరి! నా కపాలమున నీనామము వ్రాసియున్నది. నామాటయందు నీకు నమ్మకము లేక పోయినచో నీవే చూడుము.

అని చెప్పి దిగ్గజు డాప్మానీ నేత్రములకు సరిగాఁ దన లలాటమును బెట్టి "చూచితివా?" అనియెను.

ఆ—ఔను. చూచితిని. కాని, నీవు చెప్పినయక్షరము లేవియు నటలేవు. నీ కపాలమున "పశువు" అని స్పష్టముగా వ్రాసియున్నది.

ది—అట్లును నుండవచ్చును. ఏమనిన నేను నీ పశువునే యగుదును. నీవు నన్ను మేపుచుంటివి. త్రిప్పుచుంటివి. బయటకుఁ దోలుచుంటివి. నీకిష్టమువచ్చినట్లు చెప్పుము. ఇఁక నధిక కాల విళంబముతోఁ బ్రయోజనము లేదు. వేగముగా నాతోడరమ్ము. ఇక్కడ నుండుటవలన భయంకర విపత్తు సంభవమగును.

ఆ—ఏమియాపద?

ది—వీరేంద్రసింహుని వ్యాపారము పునః సన్నిహితమైనది.

ఆ—అదియేమి?

ది—యువరాజు బందీయైనాఁడు.

అష్మానీ ప్రకంపితయై భయముతో "ఎవరు చెప్పినారు ?" అనియెను.

ది—బందీగాఁజేసినవారే చెప్పినారు.

ఆ—బందీగాఁ జేసినవారెవరు ?

ది—మహారాజగు మానసింహుని మనుష్యులు.

ఆ—ఎక్కడబందీగాఁ బట్టుకొనినారు ?

ది—పోవుచున్న దారియందు.

అష్మానీ యాత్రముతో నీవార్త యసత్యమైనది కాదని తెలిసికొని మరల "నీవు చెప్పినది నిజమేనా ?" అని యడిగెను.

ది—(హృదయముపైఁ జేయిపెట్టుకొని) నీతో నసత్యమును జెప్పినచో నాకునరకమందును స్థలముదొరకదు నాకామాట బాగుగాఁ దెలియును. నీకు తెలియదా ? యువరాజు బందీయైనప్పుడు పూర్వము వలెనే యిప్పుడును దుర్గమునందున్న వారందఱును బందీలగుదురు. నీనిమిత్తమై నేనెంతయో యోచించుచున్నాడను ఇప్పుడే రమ్ము! ఎక్కడికైనను బారిపోవుదము.

ఆష్మాని మిగులకళవళపడి విమలతో నీవార్తను జెప్పుటకై యాత్రమునొందుచుండెను. గజపతి నక్కడనుండి పంపివేయుటకై "సరిగాఁ జెప్పితివి. పారిపోవుటయే వివేకమని తోఁచుచున్నది. నీవిప్పుడు పొమ్ము. సామానులను దీసికొని చీకటివడగనే వెడలిపోవుదము." అనియెను.

ది—ప్రాణేశ్వరీ ! ఆలస్యముచేయుటకు ధైర్యము చాలదు. మనము పోవులోపలనే యేయాపదవచ్చినను రావచ్చును.

ఆ—అందుల కొక యుపాయమును జేసెదను. నీవిప్పుడే పోయి యాశ్రమమునందున్న వారితో మానసింహుని మనుష్యులింక రెండుగంటలలోవచ్చి దుర్గమును ముట్టడింపనున్నారని చెప్పుము.

వడకుచు ద్వారముకడకు వచ్చి "ఏమంటివి ? నేనిప్పుడే పోయెదను" అనియెను.

ఆ—నీవు పొమ్ము. నేను సమయమునకు సరిగావచ్చి నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను.

గజపతి యొక మార్గమువెంట ద్వారముకడకుఁ బోయెను. అచ్చట లక్ష్మణి నిల్చుండియుండి "మిత్రుఁడా! నన్ను విడిచిపెట్టి పోయెదవా?" అనిపలికి యతనిపైనున్న వస్త్రమును బట్టుకొనియెను.

"లేదు—ఇప్పుడే వచ్చెదను—బట్టను విడువుము" అని దిగ్గజుఁడనియెను.

ఆవస్త్రములోసగము లక్ష్మణిచేతిలోని కూడివచ్చెను. గజపతి పలాయనుఁడై పోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు చెప్పిన దుర్వార్త స్వల్పకాలములో దుర్గమంతటను వ్యాపించెను. జగత్సింహునకు సంభవించిన యాపద్వార్తను వినినప్పటినుండియు నాతని యాత్మీయుల దుఃఖమునకుఁ బారములేదు. అభిరామస్వామి

శీఘ్రముగా దిగ్గజునిబిలిచి యనేకవిధములగు ప్రశ్నలనడిగి తెలిసికొనియెను. దిగ్గజుఁడు విశేషసంగతులేమియు చెప్పఁజాలకపోయెను. తుదకు సత్యస్థితిని దెలిసికొని వచ్చుటకు నమ్మికమైన యొక గూఢపురాతును బంపవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి. అభిరామస్వామి యాజ్ఞానుసారముగ రాత్రోకఁడు పాట్నానగరమునకు బయలు వెడలెను. ఆసమయమునందాత్మీయులందఱును గర్తవ్యమునుగూర్చి యోచింప నారంభించిరి.

సూర్యాస్తమయమైనపిదప నిరువురుస్త్రీ లభిరామస్వామి కుటీరమునకు వచ్చిరి. అభిరామస్వామి మృగచర్మముపై గూర్చుండియుండెను. వచ్చిన యిరువురి స్త్రీలలో నొకతె విమల. మఱియొకతె ఆస్మాని. వారిరువురును నేలపై గూర్చుండియుండిరి. అందఱి ముఖములను జింతావిషాదములావరించుకొని యుండెను. అందఱును మౌనమునుదాల్చి యుండిరి.

విమల మాటాడుట కారంభించి "ఇప్పు డుపాయమేమి ?" అనియెను.

అభిరామస్వామి యధోముఖుఁడై కొంచెముసేపు చింతించి పిదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "విమలా! శైలేశ్వరుని మందిరమున నీకును, జగత్సింహునకును బ్రథమ సందర్శనమైనపిదప నీవు నన్నాలోచన యడుగుటకు వచ్చియుంటివికదా ? ఆ దినమున జరిగినమాట లేవైన నీకు జ్ఞప్తియందున్నవా ? చాలకాలముమాటకాదు. అదేస్థలమున నిలుచుండి నీవు నన్ను మరలనాలోచన మడుగుచున్నావు."

విమల—జ్ఞప్తియందున్నది. ఆదినమున జరిగిన మాట లన్నియు బాగుగా జ్ఞప్తియందున్నవి.

అభి—మానవసింహుఁడీపరిణయమున కంగీకరింపఁడని నేనప్పుడు చెప్పియుంటిని. నీవందులకు యువరాజే స్వతంత్రుఁడని బదులుచెప్పితివి. ఆమాటలు జ్ఞప్తియం దున్నవా?

విమల—(అధోముఖియై) ఔను.

అభి—ఆస్వాతంత్ర్యమున కిదియే ఫలము, యువరాజున కెప్పుడు నేమాత్రమును స్వాతంత్ర్యము లేదు. ధనము నందును, మానమునందును, బదవియందును, ప్రతిష్ఠయందును, శౌర్యపరాక్రమములయందును, గౌరవమునందును మానసింహుఁడద్వితీయుఁడని చెప్పిన నది యుత్ప్రేక్షకాజాలదు. తండ్రియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా నేకార్యము జేయుటకును జగత్సింహున కీషణ్మాత్రమును స్వాతంత్ర్యము లేదు. ఇంతేగాక, మానసింహునకును, యువరాజునకును బ్రిభుభృత్య సంబంధముండుటచే యువరాజు సార్వభౌముని కార్యములయందు నియోగింపఁబడినవాఁడు. ఆకార్యములయందును నాతని కేవిధమైన స్వాతంత్ర్యమును లేదు.

విమల—ఆ విషయ మిప్పుడు తెలిసినది. ఒకవేళ నీసంగతి యప్పుడు తెలిసియున్నను నేమిచేయగలము? ఆ ప్రేమప్రవాహమును నిరుద్ధము చేయుటకు సాధ్యము కాదు.

అభిరామస్వామి యసహ్యాసూచక మందహాసము జేసి మరలఁ జెప్పనారంభించెను. "విమలా! నీవు బాలవు కావు. ఇట్టి వ్యాపారములను దెలియనిదానవు కావు. సమయము

వచ్చినప్పుడు చలింపకుండ నుండుట నీకుచితమై యుండెను. అనురాగము నంకురమునందే త్రుంపి వేయవలయునని నీకుఁ దెలియఁజేసి యున్నాఁడను. కాని నీవు నామాటను విన నైతివి. దానిపరిణామమిప్పుడు భయంకరమైనది. ముందెట్లు జరుగునో యెట్లు పరిణమించునో తెలియదు."

విమల— మీరు తిలోత్తమను సర్వదా చూచుచుండెడివారు కారు. నేనామెయొద్ద నెల్లప్పుడు నుండెడిదానను. అట్టి సంబంధమును జేరికయు సంఘటనమగునెడలఁ జాల దుఃఖములు కలుగఁగలవని నేను బాగుగ నెఱింగించియుంటిని.

అభి— నేనాసంగతి నప్పుడు తెలిసికొని యుండలేదు. ఇప్పుడును దెలిసికొనఁజాలను. ముందైనను దెలిసికొనవలసినంత యవసరము సంభవించునని నాకుఁ దోఁచుటలేదు. ప్రథమసందర్శనమున నెక్కడనైనను దైవవశముచే మార్గమధ్యమున నొక్కపర్యాయ మాకస్మికముగనైన సందర్శనముతోఁ బుట్టినప్రేమము ప్రగాఢముగాఁ బరిణమింపనేరదు. అది కేవల లోలతచేఁ గలిగిన క్షణికమాత్ర మోహామేకాని వేఱుకాదు. దానియుత్తేజనము మిగుల ప్రబలమైనది. అది మనుష్యుని దిక్కు తెలియనివానివలెను జ్ఞానశూన్యునిగను జేయఁగలదు. కాని సరియైన కర్ణధారుఁడు నౌకను నడిపించు భారమును వహించినచో నన్నియాపదలును నాశంకలును దూరమైపోవును. అసంగతమును నసంభవమునగు ప్రవృత్తి ప్రవాహమున కుచితకాలమునందుఁ దక్షణమే యడ్డును. గల్పింపనిచో నది మిగుల వర్ధితమై క్రమముగఁ గూలముల నతిక్రమించి సమస్తమును దేలవేసికొని పోవును. నీవట్టి విష

యములయందు మిగుల నభిజ్ఞవని యెంచి చక్కఁగా నడిపించు భారమును నీపైఁబెట్టి నిశ్చితుఁడనైతిని.

విమల—(అధోముఖియై) సాధ్యమగు నంత వఱకు నేను కార్యమును చక్కనిమార్గముననే చేయుచు వచ్చితిని. ఎట్లుచేసినచో సమస్తమును సుఖమయమును, నానందమయ మగునో యట్లుచేసితిని.

అభి—మనకిప్పుడు ఘోరతరమైన యాపత్సమయము తటస్థించినది, మన మందఱమును విషాదమునందు మునిగి యున్నారము. వెనుక జరిగిపోయిన యప్రియ ప్రసంగమును గూర్చి యప్పుడాలోచింపకుండ నుండుటయే యుచితము. అయినను బ్రస్తావవశమున నా విషయమును గూర్చి యొకటి రెండు మాటలను మాటాడుటవలన హానియుండదని తలఁచెదను. ఈ విషయమున మొదటినుండియును నింతవఱకును జక్కని మార్గముననే యేర్పరిచితినని నీవు చెప్పెడిదానిలో నాకుఁ దెలియకుండనున్న దించుకంతయును లేదు. నీవుచేసిన యాకార్యములలోఁ బ్రతిభాగమునందును భయంకరమైన నీయవివేచనమును, నసావధానతయు, బుద్ధివిహీనతయు మొదలగు తొందరపనులు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి.

విమల యధోముఖియై నిరుత్తరయయ్యెను. అభిరామస్వామి చెప్పఁదొడగెను. "నిజమాడిన నిష్ఠురముగా నుండును. ఈ దుఃఖసమయమున నప్రియమైన నిజమును చెప్పి వేదన నభివృద్ధిచేయుట నాకిష్టములేదు. జరిగిపోయిన దానిని తిరిగి కూడఁదీసికొనుట కుపాయమున్నచో నిప్పుడు దానినిగూర్చి చర్చించినందువలన ఫలముండును. కాని,

యిప్పుడు జరగిపోయినదానినిగూర్చి యోచించుట కష్టము నకుఁ గారణమగుటయేగాని వేఱుకాదు.

విమల— నా ప్రాణములపై నైనను దృష్టి లేకుండ సర్వదా తిలోత్తమ హితసాధనములగు కార్యముల నే చేయుచు వచ్చితిని. తిలోత్తమ నా రెండవప్రాణము నా జీవనమందలి సమస్త సుఖములను వదలుకొంటిని. నా సుఖములన్నియు నష్టమైపోయినవి. ఈప్రాణమును నా దేహమున నొకదినమైనను నిలుపఁజాలను. కాని, యిపుడు ప్రాణములను నిలుపుకొనియుండుట కేవలము తిలోత్తమ ముఖమును జూచుకొనియుండుటయే యైనది. తిలోత్తమ సర్వసుఖముల ననుభవించుచుండఁగాజూచి ప్రాణములను విడువవలయునను నొక టే సంకల్పముతో నుంటిని. ప్రార్థనీయసుఖములన్నియును దిలోత్తమకు లభించినవి. కాని నాయదృష్టదోషముచే మరల నామె యిప్పుడు కూలములేని సముద్రములోఁ దేలుచున్నది. మరల నామె శోకమువలనను, జింతవలనను, మృతప్రాయయై పడియున్నది. ఈనాదుఃఖమును నెవరు తెలిసికొనఁగలరు? నా యీ దురవస్థ యెవరితోఁ జెప్పుకొందును ? నే నెవరిసుఖముకొఱకు సర్వదా వ్యాకులత నొందుచుండెడిదాననో, అట్టి యామెకు నా యవివేచనమువలనను బుద్ధిదోషమువలనను నెట్టియాపద సంభవించెనో నాకుఁదెలియదు. అది యప్రియమైన మాటయైనను దానిని విని పశ్చాత్తాపము నొందుదును. నే నేసమయమున నన్యాయముగా వ్యవహరించితినో దయయుంచి మీరు నాకుఁ జెప్పవలయును.

అభి—పూర్వాపరకార్యములందు నీవెఱుఁగని దిసుమంతయును లేదు. మానసింహుని తనయునితో వీరేంద్ర

సింహుని తనయకు బరిణయసంబంధ మెట్టి సందర్భమునందునను సంఘటితము కాఁజాలదని నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువు. అట్లె ఱింగి యున్నపుడామె యాశ నిర్మూలమైపోవునట్లు స్పష్టముగా సరళవాక్యములతోఁ దిలోత్తమ కావిషయమును దెలియఁజేయుట నీకున్యాయము. దానివలన నెట్టిఫలమును గలుగకపోయినను నీవు తిలోత్తమకు విమాతవైనను ఆమె కేకమాత్ర సంరక్షణివగుటచే నట్టికర్తవ్యమును జేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీవా కర్తవ్యము నొకప్పుడుగూడ నెరవేర్చియుండలేదు. పదునైదు దినములకుఁ బిదప రెండవమారు యువరాజును శైలేశ్వరమందిరముకడఁ జూడవలెనను నుద్దేశముతో బయలుదేరుటకు ముందు నీవొకసారి యావిషయమును దిలోత్తమకుఁ జెప్పియున్నావనుమాట వాస్తవమే. కాని, యీ మాటను నీవు నొక్కిచెప్పియుండలేదు. మొదట నుండియు నామాటను పదింబదిగా స్పష్టముగాఁ దెలియఁ జేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీవట్లు చేయలేదు. అది నిజమేనా?

విమల మాటాడలేదు. అభిరామస్వామి చెప్పఁదొడఁగెను. "శైలేశ్వరుని యాలయమునందు మొట్టమొదట సమావేశమైనప్పుడు జగత్సింహుఁడు మీరెవరో తెలిసికొనకుండఁగనే వెడలిపోవుచుండెను. అప్పుడు పదునైదుదినములకుఁ బిమ్మట నదేస్థలమున యావృత్తాంతమును తెలిపెదనని యవకాశము గలుగఁజేయుట నీకుచితమైనపనికాదు. ప్రథమ సందర్శనమే యంత్యదర్శనమైనచో నెంతయో శ్రేయస్కరముగ నుండును. ఇచ్ఛాపూర్వకముగ రెండవపర్యాయము మరల

దర్శనము చేయుదునని ప్రతిజ్ఞ చేయుట నీకు కేవలమనుచితము. నీవును నాస్వామియు నాశిష్యుడగు గజపతితోఁ బరిహాసమాడుచు మూర్ఖతతో రహస్యాలాపములాడుచుండుటను నేను బాగుగా నెఱుఁగుదును. కాని యా మూర్ఖుఁడా రహస్య పరిహాసాలాపము లవివేకజన్యములని తెలిసికొనలేదు. ఆగజపతిని కూడఁ దీసికొని యర్ధరాత్రిమున శైలేశ్వరుని యాలయమునకుఁ దీసికొనిపోవుట నీకుయుక్తము కాదు. ప్రపంచజ్ఞానవిహీనుఁడైన యా మనుష్యుఁడు మీయందనురక్తుఁడైనాడు. ఆదినమున మీయిరువురి నడవడివలనను మాటలవలనను నతనియనురాగము వృద్ధిపొందినది. పోవుచున్నప్పుడు మార్గమధ్యమున సంగీతాదిలోలత్వవ్యాపారములన్నియుఁ గొదవలేకుండ జరగినవి. పశుతుల్యుఁడగు నాపురుషుఁడు మీపైనత్యాచారములు నడపినను నడపవచ్చును. అట్టిప్రవర్తనమంతయుఁ గులకామినుల కత్యంతము నిందాపాత్రము. ఇదియంతయు నిజమగునా కాదా?"

విమల నిరతిశయలజ్జాయుక్తయై ప్రత్యుత్తరమీయలేదు. స్వామి మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "యువరాజును జూచినప్పు డతఁడు తిలోత్తమయం దత్యంతానురాగమును గలిగియున్నాఁడని నీవు దెలిసికొనియుంటివి. అతనిప్రార్థనను విని యాతనికిఁక నొకసారి తిలోత్తమ దర్శనము చేయించెదనని యొప్పుకొనుట నీకెంతయు ననుచితము. రెండవసారి సమావేశమైనప్పుడా శైలేశ్వరుని యాలయమునందే యా విషయమును విడిచిపెట్టియుండినచో నెంతచక్కగానుండును? అంతటితో వదలివేయక యా రాజకుమారుని గూడఁ దీసి

గొనివచ్చి నీశక్తిని నధికారమును మరచి యనేకగర్హితకార్యములను జేసితివి. అట్టియుద్ధవిగ్రహకాలమునందు దుర్గేశునకుఁ దెలియకుండ యువకుఁడగు నొక మొగలాయిసైన్యాధిపతి ననాయాసముగా దుర్గమునకుఁ గొంపోయితివి. నీవు దుర్గేశునకు శాస్త్రవిహితముగాఁ బరిణయమైనధర్మపత్నివే యగుదువు, కాని, యట్టివిశేషకార్యములను జేయుటకు నీకధికారములేదు. స్త్రీలకట్టిస్వాతంత్ర్య మెచ్చటను శోభింపదు. అది యనేకానర్థములకుఁ గారణమగును. ప్రస్తుతమున నవియే సంభవించినవి. ఈవిషయమున నీవుత్తరవాదినివి కావా?"

విమల పూర్వమువలెనే మౌనయై యుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లు చెప్పనారంభించెను. "పిదప నీవే కార్యమును జేసితివో యాకార్యమును జేయుటకుఁ దల్లిగాని, సవతితల్లిగాని, పరిచారికగాని, పరిచితయైన మరియేస్త్రీగాని తుదకు వేశ్యయైనను సాహసింప జాలదు. సుసజ్జితమై సునాసితమై బద్ధద్వారమైన యొక రాజకన్యకాంతఃపురమునకామె యందత్యాసక్తుడై యున్న తరుణవయస్కుఁడగు నొకరాజపుత్త్రు ననాయాసముగాఁ బ్రవేశింపఁజేసితివి. ఆయపరాధమును—ఆస్వాతంత్ర్యమును—ఆయవివేకమును—ఆమాటలను దలచుకొని నచో నిప్పటికిని హృదయమునఁ గంపము జనించుచుండును. ఆ నీయజాగ్రతమూలముననే దుర్గము పఠానులకు వశమైనది దానికి ఫలముగానే నీకు వైధవ్యము సంభవించినది. అందువలననే యనేకానర్థములు సంఘటిల్లినవి. విమలా! నేను నిన్ను తిరస్కారము సేయుట లేదు. తిరస్కారమునకును ననురాగమునకును నిదిసమయముకాదు. కాని యోచించిచూ

డుము. ఈవ్యాపారమునందు మొదటినుండి తుదివఱకును నీవు చేసిన యేకార్యమును బాగుగాలేదు.

విమల పితృచరణములపైఁబడి "నాకుఁ దెలిసినది మొదటనుండియును నేను గర్హితకార్యములనే చేసితిని ఇప్పుడు దాని కేప్రతీకారమును లేదు. ఇప్పుడందుల కేమియుపాయముకలదో యోచించి యా రీతిగఁజేసి మమ్ము రక్షింపవలయును" అని వేఁడుకొనియెను.

అభిరామస్వామి విమలను లేవఁదీసి "నేను పగలంతయు నుపాయమునుగూర్చి యోచనము చేయుచునేయుంటిని. నేను పంపించిన దూత తిరిగివచ్చువఱకు నేయుపాయము నవలంబించుటకును నవకాశములేదు. నిర్బోధకుఁడగు దిగ్గజుని వాక్యములవలన నేసంగతియును నిశ్చయముగాఁ దెలియుటలేదు. మహారాజుకోప మేవిధముగా నెందులకు వృద్ధియయ్యెనో తెలిసికొనినపిదప నేమేమియుపాయములను మన మవలంబింపవలయునో స్థిరము చేసికొనవచ్చును" అనియెను.

విమల—దూత తిరిగివచ్చుట కెన్నిదినములుపట్టును?

అభి—ఱేపే రావచ్చును. కాని, యతండు పాట్నాపర్యంతమును బోవలసియున్నచో నెనిమిది పదిదినము లాలస్యము కావచ్చును.

విమ—ఎనిమిది పది దినము లాలస్యమైనచో మఱి యేవిపత్తులు సంఘటించునో తెలియదు. తిలోత్తమ యిప్పుడే మృతప్రాయయై యున్నది. ఆమె యెనిమిది పది దినములా యాతనను సహించి యెట్లు జీవింపఁగలదు?

అభి—నీవు తిలోత్తమకు విశేషధైర్యమును జెప్పవలయును. నేనామెను తేపటియుదయమున నేచూచి యోదార్ప బ్రయత్నించెదను.

విమల—మహారాజునకును యువరాజునకును జనక పుత్ర సంబంధము. తండ్రి కుపితుఁడై కుమారుని బందీగాఁ జేసినమాట వాస్తవము. కాని వారిరువురకును బ్రత్యక్ష సమాగమమైనచోఁ గుమారుని నోటినుండి వెడలు వినీత వాక్యములను విని మనసుకరఁగి మానసింహుఁడు తనయుని క్షమింపఁడా ?

అభి—అదియెట్లు? వీరపురుషుని క్రోధము పుత్రులు లేక యాత్మీయు లన్నంతమాత్రమున నిరస్తము కాదు.

విమల—ఆక్రోధ మెట్లుగా బరిణమించునని మీయభిప్రాయము ?

అభి—(కొంచము యోచించి) నీవాఁడుదానవు. సంగతులన్నియు నీకుఁ దెలియకుండుటయే మేలు.

విమ—విశ్లేషానిష్ట మేదయిన సంభవించు నెడలఁ దోడనే దానికి దగిన ప్రతీకారమును జేయుటకై ప్రయత్న మొనర్చుటుచితము కాదా ? మానసింహ మహారాజు మీ యెడల విశేషశ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాడు. తండ్రి కొడుకులకున్న భేదభావమును దూరముసేయుటకు మీరు మధ్యస్థులై నిలిచినచో మంచిదికాదా?

అభి—ఈవిషయమున నేను మధ్యస్థుడనుగా నుండుట మరింత యనిష్టమునకే కారణమగునుగాని మనోరథసిద్ధి కాఁజాలదు. మానసింహుఁడు నాయందు శ్రద్ధాభక్తులను గలిగి

యున్నాఁడని నీయభిప్రాయము. కాని యాతని భక్తిశ్రద్ధల విషయమున నాకు నమ్మకము లేదు. ఆతఁడు సర్వాంతఃకరణములచేతను నన్ను ద్వేషించుచునే యుండును. మనలో నెవరిమీఁదను నాతనికి మమతగాని, శ్రద్ధగాని, విశ్వాసము గాని లేదు. ప్రస్తుతమున మనము మఱియెవర మూలముననైనను మనకార్యసాఫల్యమునకై ప్రయత్నములను చేయవలసియున్నది. మానసింహునకు గౌరవపాత్రుఁడైన మనుష్యునిమూలమున ప్రయత్నించి చూడవలయును. ఇప్పుడు రాత్రి చాలయైనది. మీరు దుర్గమునకు బొండు. తేపటి యుదయమున మరల రండు.

విమలయు నాప్మానియు భక్తిభావముతో నభిరామస్వామికి వందనములుచేసి యక్కడనుండి వెడలిపోయిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

దూత తిరిగి వచ్చెను. పోట్నానగరమువఱకునుబోయి యచ్చట యువరాజుయొక్క దుర్దశావృత్తాంతముల నన్నిఁటిని సంపూర్ణముగఁ దెలిసికొని యాతఁడు తిరిగివచ్చెను. ఆతఁడు చెప్పిన యుదంతమునువిని దుర్గమునందలి జనులందఱును మృతప్రాయులై పోయిరి.

దూత యాదుఃఖవార్తను దెచ్చినదినమున నభిరామస్వామి యాతని నోటినుండి సమస్తవృత్తాంతమును విని దుర్గముతో సంబంధించిన కార్యములను జేయుటయందు నివిష్ట

చిత్తుడయ్యెను. తాను దుర్గమునలేని కాలమున రాజకార్యములు సరిగా నిర్వహించుటకుఁ దగిన యేర్పాటుల నన్నిటిని యాతఁడాదినముననే తీర్థయాత్రలను జేసికొనుటకై బయలు వెడలెను. అందఱితోఁడను దాను తీర్థయాత్రలకై పోవుచుంటి నని చెప్పెను. జనులట్లే యభిప్రాయపడిరి. కాని విమలమాత్ర మట్లనుకొనలేదు. ఇప్పుడు సంభవించిన యీ శోచనీయ విషయమునకుఁ బ్రతీకారమును జేయవలయునను ప్రయత్నముతో నాతఁడు దుర్గమునువీడి పోవుచుండెనని యామె యనుకొనియెను.

తిలోత్తమ దుఃఖిని-మర్మపీడిత-తిలోత్తమా! దారుణమైన యీదుఃఖమును హృదయమున నిలుపుకొనుటకు నీకు శక్తిలేదా? మిగుల ఘోరమైన యీ యాతనను సహించికొనుటకు నీకు సామర్థ్యమున్నదా? విపద్వాయువుచే సంక్షుబ్ధమైయున్న సముద్రమును శాంతభావముతో దాటిపోవుటకు నీకు శక్తికలదా? లేదు. నీకేశక్తియును లేదు. తిలోత్తమ యీ యాఘాతముచే నవసన్నయై పోయెను. తీవ్రమైన యాతనచే సర్వభావములయందును నామె విచారగ్రస్తయై యుండెను, దుస్తరమైన యీసముద్రమును దాటుటకుఁ గావలసిన శక్తి సాహసములేవియు నామెకడ లేవు. వియోగ విహ్వలయైన యీదుఃఖిని యధోవదనయై భూశయ్యయందుఁ బడియుండెను.

ఆగది—ఏగదియందు సర్వదాతన శ్రేయము నభిలషించు విమల యనుగ్రహము మూలమున నచించితపూర్వోపాయముచేఁ దిలోత్తమ తనహృదయేశ్వరుఁడగు జగత్సింహునితో మొట్టమొదట కలిసికొనియెనో ఏగదియందు సరళ

హృదయయగు తిలోత్తమ జగత్సింహుని హస్తమునందు శాశ్వతముగ నాత్మసమర్పణము చేసియుండెనో ఏగదియందుఁ దనప్రాణేశ్వరుఁ డెడతెగకుండఁ గత్తిద్రిప్పి పిదప శత్రువుల యస్త్రాఘాతముచే స్మృతివిహీనుఁడై రుధిరార్ద్రకళేబరుఁడై ధరాశాయి యయ్యెనో ఏగదియందుఁ దిలోత్తమయు విమలయు కాలస్వరూపులగు పఠానులచేఁ జిక్కి బందీలై పోయిరో బహువిధసుఖదుఃఖ స్మృత్యుద్దీపకమైన యాఁగదియందిప్పుడు తిలోత్తమ పడియుండెను. ఆమెసమీపమున నామంచము— ఏమంచముపై తిలోత్తమ పరధ్యానభావముతో నసంగతములగు నెన్నియోవ్రాతలను వ్రాసివ్రాసి కట్టకడకు కుమారజగత్సింహుని నామమును వ్రాసెనో, పిదప తనయసావధానచిత్తమును దెలిసికొనుటచే బొడమిన సిగ్గుచే నధోవదనయై యేశయ్యయందలి యాభాగము ననేకపర్యాయములు కడిగి తుడిచివైచినను దనహృదయేశ్వరుని నామము చెఱిపోవకుండ స్పష్టముగా వ్రాసియున్నట్టు కాన్పించుచుండెనని యామె యనుకొనియుండెనో, ఆశయ్య— ఏశయ్యపైఁ దిలోత్తమ తన హృదయేశ్వరుని కంఠాలింగనమును చేసికొని యనేక సుఖకల్పనలచేఁ బ్రమత్తయై యానందసాగరమున మునిగియుండెనో—ఆశయ్య యామె పార్శ్వమున నుండెను. ఏతల్పముపైఁ బది దినములకుఁ బూర్వము తిలోత్తమ తననాథుని పార్శ్వమున శయనించి యుత్కంఠతతో నారాత్రియంతయు గడపి యుషఃకాలమందమలయ మారుతసంస్పర్శచే నించుక నిద్రజెందియుండ నాతఁడు తనబాహుపాశమును విడిపించుకొని ప్రాతఃకాలవాహ్యాళికై బయలుదేరిపోయెనో, ప్రియమై

సుఖమయమై, మనోహరమైన యాపర్యంక పార్శ్వమున నొ తిలోత్తమ భూశయ్యపై బడి పొరలాడుచుండెను.

ఆమె యశ్వారూఢుడై పోవుచున్న తననాథున గవాక్షమునుండి చూచుట, అతనిసంజ్ఞలు, ఆతనివీడుకోలు, ఆమె రోదనము, ఆమెప్రణామము, ఇవియన్నియు జరిగి పది దినములై పోయినది. అయిన నాతఁడింకను దిరిగిరాలేదు. అంతే కాదు. వెనుదిరిగి రాకుండుటయేగాదు. ఆతఁడుతిరిగి వచ్చనను నాశయేలేదు. అతఁడు శృంఖలాబద్ధుఁడై బందీయై పోయెను. యావజ్జీవమును నాతఁడాదశయందే కాలమును గడపవలసియున్నది. ఈవిధముగా మానసింహ మహారాజుగారి యాజ్ఞ యైనది. తండ్రియాజ్ఞచేఁ గుమారునకా కఠినతరమైన శిక్ష—అత్యంతకఠోరమైన యాయాజ్ఞ కన్యథా చేయఁగలిగిన వారెవరు? మానసింహుని మాటకు వ్యతిరేకముగా నెదిరించి మాటచెప్పఁగలవారీ భరతఖండమున నెవరుకలరు?

అకటకటా! సుఖమెన్ని దినములుండును? తిలోత్తమ శైలేశ్వరుని మందిరమున జగత్సింహుని మోహనమూర్తిని సందర్శించినది—పిదప కేవలముచింత—ఒక పక్షము దినములతిదారుణమైన గొప్పయాపద—పఠానులగృహమున నివాసము. సతీత్వము—ధర్మము—జీవనము—పవిత్రత—ఇవి నాశనమైపోవునేమో యని నిరంతరము భయము అసంభావితోపాయముచే నస్మాన్ ఖానుని యంగుళీయక సహాయ్యమున నటనుండి విడుగడ-''వీరేంద్రసింహుని తనయయా? ఇక్కడ కెందులకు?'' అని యువరాజుపలికిన మర్మభేదకములగు కఠోర వాక్యములు—ఆయేషా యనుగ్రహముచే ముక్తిలాభము-

జానితోడనే హృదయమునందలి విజాతీయతాపముచేఁ బొడమిన భయంకరవ్యాధి—తన్మూలమున మరణాపన్నదశ... అభిరామస్వామి యాహ్వానముచే జగత్సింహుని రాక—అనుగ్రహము—అతని పాదపద్మములయందుఁ దావాసంగుట—పిదపనట్టి మహాకష్టము అసహనీయమగునట్టి యాతనాపరంపర ననుభవించినపిదప మనోరథమీడేరుట—హృదయేశ్వరునితో సమ్మేళనము—హా! అకటకటా! సుఖమెన్ని దినములు? సుఖసౌధముయొక్క ప్రథమ సోపానమునందే యీబాధ! చిరకాల యత్నార్జితమై మహాయాసలబ్ధమైన రత్నమును వక్షమునధరించుకొనుటతోడనే భయంకరమైన దుర్గతి సుఖసౌధము మొదలంట భస్మీభూతమై పోయినది. బాణముచేఁ గొట్టఁబడిన లేఁడివలె నిరీహమైన తిలోత్తమ యాతనల నందుచుండెను. అక్కటా! సుఖమెన్నిదినములు!

తిలోత్తమ యాహారమును గైకొనుటలేదు. నిద్రపోవుటలేదు. ముడివీడియున్న యామెనిబిడకృష్ణకేశరాశి ధూళియందు మలినముగఁ బడియుండెను. ఆ స్వర్ణకాంతి భూతలమునఁబడి మబ్బువలె నైపోయెను. దేహము ధూళిధూసరితమయ్యెను. శరీరము భూషణవిహీనము—నోట మాట లేదు. నేత్రములనుండి బాష్పములులేవు. తిలోత్తమ యధోముఖియై, నేలపైఁబడియుండెను.

తిలోత్తమ తనహృదయమునందుఁ బ్రపంచమున నాపద లనేకముగ నుండును. వానికిఁ బ్రతీకారముండుటయుఁ గలదు. అత్యంతఘోరవిపత్తునకుమాత్రము ప్రతీకారముండదా? ప్రతీకారము లేదని రోదనముచేయుటవలనను, యో

చించి యోచించి యూరకుండుట వలనను, శోకయాతనల ననుభవించుటవలనను నేమియుపకారము కలుగును? నాజీవన మునకు జీవనమైన జగత్సింహుఁ డినుపసంకెలలచే నిబద్ధుఁడై కారాగారమునందున్నాఁడు; ఇక నేనో—ఇంటియందు పడి యుండి యనేక కష్టముల ననుభవించుచున్నాను; అతనికంటె నూఱురెట్లధికకష్టముల నే యనుభవించుచుంటిని. కాని దాని వలన ప్రయోజనమేమి? ఇట్టి యీ యుద్వేగముచే ఫలమేమి? చేతనైనంతవఱకుఁ బ్రతీకారమునకై యుపాయములను వెద కుట యుచితము నేనిక నాప్రయత్నముల నే చేసెదను.” అని యోచించుకొనియెను.

తిలోత్తమ లేచి కూర్చుండి “ఎవరక్కడ?” అని పిలిచెను.

అక్కడనున్న దాసి యొకర్తుక శీఘ్రముగ వచ్చెను. తిలోత్తమ దాసినిజూచి “కాగితము, కలము మొదలగు వానిని దీసికొనిరమ్ము” అని యాజ్ఞాపించెను.

దాసి లేఖ్యసాధనములనన్నిఁటిని దీసికొనివచ్చి తిలో త్తమయొద్దనుంచి “శరీరమునందలి చమటను దుడిచివేయు దునా? చెదరియున్న ముంగురులను సవరింతునా? పాత్ర యందు నీరునుపోసి తీసికొనితానా? కట్టుకొనినచీరను విడిచి మరియొక వస్త్రమును ధరించెదరా?” అని యీవిధములగు ప్రశ్నముల నెన్నిఁటినో వైచెను.

తిలోత్తమ “ఇప్పుడేమియు వలదు. అమ్మ యెక్కడ నున్నది?” అని యడిగెను.

తిలోత్తమ విమలను "అమ్మ" యని పిలుచుచుండును. వీరేంద్రసింహుఁడు స్వర్గస్థుఁడైనపిదప విమల నిజవృత్తాంత మందఱికిని వెల్లడియయ్యెను. ఆమె యొకసామాన్యపరిచారిక వలె వాసముసేయుచుండినను వీరేంద్రసింహుఁడు పరిణయ మాడిన ధర్మపత్నియని యందఱును దెలిసికొనిరి. కటులుఖానునిచేతినుండి విడిపించుకొని మందారణదుర్గమునకు వచ్చినపిదప దుర్గములోనివారందఱు నామెను యజమానురాలు, ఠాకూరాణి. రాణి, మాత, యని పిలుచుచుండిరి. ఆమెను విమలయని పేరుపెట్టి పిలుచుట కెవ్వరికిని ధైర్యము చాలదు. తిలోత్తమయు నామెను తల్లియనియే పిలుచుచుండును కాని, వేఱుపేరుపెట్టి పిలుచుటలేదు. తిలోత్తమ "అమ్మ యెక్కడనున్నది ?" అని దాసినడిగెను.

దాసి—ఉత్తరపుచావడియందుఁ గూర్చుండి యాస్త్రీతో నేదియో యాలోచించుచున్నారు. పిలువుమనియెదరా?

తిలో—వలదు. నీవుపోయి యిప్పుడు రావలసిన యావశ్యక మేమియులేదనియుఁ గొంచెముసేపైనపిదప నేనేవచ్చి చూచెదననియు నమ్మతోఁ జెప్పుము.

దాసి యానందముతో వెడలిపోయెను. నాల్గుదినములకుఁ బిమ్మట తిలోత్తమ లేచికూర్చున్నదనియు, మాటాడినదనియు, వ్రాసికొనుటకు గావలసిన యుపకరణములను దెప్పించుకొనెననియు నేదియో వ్రాసికొనుచున్నదనియు, నామె యపరిమితానందమును బొందెను. ఈ శుభసమాచారమును విమలకుఁ దెలుపవలయునని యామె పరువెత్తుకొని పోయెను.

తిలోత్తమ కాగితమును గలమును పుచ్చుకొని యం దొక కాగితముపై వ్రాయనారంభించెను. చాలసేపు వ్రాసెను. వ్రాసినపిదప నిట్లు చదువనారంభించెను.

"నవాబునందినీ!

అత్యంతదుఃఖకరమగు సమాచారమును నీకుఁ దెలుపుటకై నే నీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను. నీకు జ్ఞప్తి యున్నదా? అలనాఁడు—వివాహమునాఁటిరాత్రి—ప్రపంచమునందంతటను శ్రేష్ఠమైన యీపురుషరత్నమును నీయలంకారరాజము నలంకరింపుము" అని యుపదేశించి యుంటివి. జ్ఞప్తి యున్నదా? నాయదృష్టదోషముచే నాపురుషుఁడిప్పుడు బందీగనున్నాఁడు లోహశృంఖలముచే బద్ధుఁడై కారాగారము నందున్నాఁడు. మానసింహమహారాజనేక కారణములచే విరక్తుఁడై గుణమయుఁడగు కుమారజగత్సింహుని యావజ్జీవమును గారాకారబద్ధునిఁగాఁ జేసివైచినాఁడు.

ఆపదలువచ్చినప్పు డాత్మీయులు జ్ఞప్తికివత్తురు. కాని నీకును నాకును బరిచయము రెండుదినములుమాత్రమే. అయినను నాకాత్మబంధురాలవని నేనెఱుంగుదును. అందుచే నేనిప్పుడీ దుఃఖసమాచారమును నీకు వ్రాయుచున్నాను.

పఠానులకును మొగలాయీలకును సంధిసంస్థాపింపబడినపిదప నత్యల్పకాలములో యువరాజునకు నీవొకయుత్తరమును వ్రాసియుంటివి. ఆయన యా యుత్తరమును ననర్ఘమగుసంపదయని మిగుల జాగరూకతతోఁ గాపాడుకొనుచున్నారు. ఆయన యా యుత్తరమును బదింబదిగ నాకుఁ జదివి

వినుపించుచుండెడివారు. ఆయుత్తరమిప్పుడను నాయొద్ద రత్న పేటికయందున్నది.

ఆయుత్తరమునందొకచో "ఎప్పుడైన నీహృదయము నకు కష్టముకలిగినేని, అప్పుడయేపాను స్మరించుకొందువా?" అని వ్రాయబడియున్నది. రాజపుత్రుఁడిప్పు డత్యంతక్లేశ ములో నుండియున్నాఁడు. సందేహము లేదు. అందుచేనాతఁడు మాటమాటకు నయేపాను స్మరించుకొనుచుండునని చెప్పు టకు సందేహము లేదు.

యువరాజు నీకుఁ బ్రేమాస్పదుఁడు—నీవు దానిని మర చిపోవుటకు నిష్టపడుదానవుకావని దోఁచుచున్నది—అనేక లతిక లొకసహకారవృక్షము నాశ్రయించును ఏది దానిని విడనాడియుండఁగలదు? ఒకయాశ్రయమునందు యనేకములు వ్యాపించి వృద్ధిపొందఁగలవు.

నీవు స్త్రీరత్నమవని నేనెఱుంగుదును. ఈప్రపంచ మున నీతోఁ బోల్పఁదగినవారెవ్వరును లేరు. నీవంటిస్త్రీరత్న ముతో మాటలాడుట నిజముగా నాభాగ్యమేయగును. నీవు నిష్కామస్వరూపిణివి.

ఇష్టమువచ్చినప్పుడు నీకుత్తరమువ్రాయుటకు యువ రాజునకు నీవనుజ్ఞ నొసంగియున్నదానవు. ఈయవస్థయందా యన కవకాశమును స్వాతంత్ర్యమును జిక్కియుండనిచోఁ దప్పకుండ నీకుత్తరమును వ్రాసియుండును. అందులకు సందే హము లేదు.

ప్రస్తుతమున సంభవించిన యీయాపదయందు నీవే మిచేయగలవో యేమిచేయవలయునో యది నాకేమియుఁ

దెలియదు. నేనావిషయము నేమియుఁజెప్పను. ఈప్రపంచ మున రాజపుత్రుని క్షేమమునుగోరువారున్నచో నీవట్టివారి యందగ్రగణ్యావు అందుచే నీకీసమాచరమును దెలుపుట నాకుఁగర్తవ్యము. నాకర్తవ్యమును నెరవేర్చుకొనుటకే నేనీ యుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను.

ఇతరకష్టసుకములనుగూర్చి తెలుపుట కిదిసమయము కాదు.

అవశ్యకమనితోఁచినచో నిష్టమువచ్చినప్పుడు నీవు నాకుత్తరమును వ్రాయవలయును. సమక్షమున మాటలాడ వలసిన యావశ్యకముండుట యాశ్చర్యముకాదు—నీవీవిషయ మున నెట్లాజ్ఞాపించిన నట్లుచేయుటకు సిద్ధముగానున్నదానను.

ఇట్లు
దుఃఖిత
తిలోత్తమ"

ఉత్తరమునుజదివి తిలోత్తమ దానిపైవిలాసమును "నవాబునందిని, అయేషా" అని వ్రాసెను. మరియు నుత్తర ముపై వేఱొకట్రక్క "మందారణదుర్గమునుండి" అనిలిఖిం చెను. నియమానుసారముగ నుత్తరమును దారముతోఁగట్టి ముద్రనువేసెను. పిదప నుత్తరమును జేతియందిడుకొని యా గదియందొకటి రెండుమారు లిటునటుతిరుగాడి తటాలున నామె తనహృదయమున—"కర్తవ్యముస్థిరమైనది. త్వేపే కార్యానుష్ఠానమున కారంభము సేయవలయు." అని యను కొనియెను.

ఎవరియందుఁ జిరకాలము శాంతత, సుశీలత, నిరీహత, పరాజ్ఞానుసారప్రవర్తనము ననుసుగుణములు వాసము చేయుచుండునో, యట్టివారియం దవస్థావిశేషముచే నాకస్మికముగ నద్భుతదృఢత, స్వాధీనత, స్వతంత్రత, తేజస్విత, కర్మక్షమత, ఏకాగ్రత, దృఢప్రతిజ్ఞ, మొదలగు మహాగుణములు పొడచూపుచుండును. చరిత్రములయందును జనసమాజమునందును నట్టిదృష్టాంతముల ననేకము మనము చూడవచ్చును. మానవచరిత్రయం దాకస్మికముగ నట్టి పరివర్తనము లెట్లు సంభవించుచుండెనో తెలిసికొనుటకు మనోవిజ్ఞానశాస్త్రము నెఱిగిన పండిత శ్రేష్ఠులే తగినవారు. సౌమ్యయు, శాంతయు, వినమ్రస్వభావయు, సంతత పరముఖాపేక్షిణియునగు తిలోత్తమ యీ విధముగా దృఢసంకల్పయయ్యెను.

ఉత్తరమును జేతియందుంచుకొని తిలోత్తమ యాగది నుండి బయలు వెడలిపోయెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

పఠానులు తమ రాజధాని నిప్పుడు స్వర్ణదుర్గమునందు స్థాపించుకొనిరి. పరలోకగతుఁడైన కటులీఖానుని తనయులగు ఖాజా సులేమాన్ ఖానును ఖాజా అస్మాల్ ఖానును బాలితతనయయగు నయేషాయు, నితర పురమహిళలును నిశ్చింతతో స్వర్ణదుర్గము నందుండిరి. యుద్ధవ్యాపారములన్నియు నిలిచిపోయెను.

స్వర్గస్థుఁడైన కటుల్ ఖానుని తనయులిరువురును జరిత్రలయందుఁ బ్రసిద్ధినిగాంచి యుండిరి. వారిరువురకు నెప్పుడైనను రాజ్యసంబంధమయిన వివాదము పుట్టునేమోయనెడి సంశయముచే మానసింహ మహారాజు చేసిన సంధినిబంధనానుసారముగా రాజ్యభారమంతయుఁ దనచేతియందిడుకొని వృద్ధమంత్రియగు ఇసాఖాన్ పరిపాలించుచుండెను. ఆతని శక్తిసామర్థ్యములచే నెచ్చటను విచారము తలసూపుట కవకాశము లేకుండెను. అన్నియును జక్కఁగ నెరవేర్పఁబడుచుండెను.

అన్నియు సరిగా నడచుచున్నను మానవుని హృదయము దుర్దమనీయమైన దురాకాంక్షచే ననేక సమయములయందు యాతనల ననుభవించుచుండుటయేగాక బుద్ధిపూర్వకముగా విచారములను దెచ్చిపెట్టుకొని యనేకములగు ననాగతయాతనలకు లోనగుచుండును. నవాబు కటుల్ ఖానుని యిరువురితనయుల స్వభావములు నొకొరీతిగానుండక యత్యంతము భిన్నములై యుండెను. సులేమాన్ ఖాను సురాపానమునందును సుందరీసంసర్గమునందును గాలమును వినియోగించినచో, బ్రపంచమునందలి యీజీవితముయొక్క సర్వప్రయోజనములును సఫలీకృతములగునను నమ్మకము గలవాఁడు. ఆతఁడు తననమ్మకము ననుసరించి యందులకుఁ గావలసిన పదార్థసమూహముచే సర్వదా పరివృతుఁడై యుండి నిశ్చింతభావముతోఁ గాలహరణమును జేయుచుండెను. అతని తమ్ముఁడైన అస్మాన్ ఖాను ఇంద్రియసుఖాన్వేషణ మత్యంతనీచకార్యమని తలంచెడువాఁడు. మనుష్యజన్మమునుపొంది

వీరహృదయమును దాల్చి పఠాన్ రాజవంశమున జన్మించి అసిచాలన నైపుణ్యమున వన్నెకెక్కి నారీమధ్యమున సురాపానమత్తుఁడై యచేతనావస్థయందు జీవనమును గడుపుట మిగుల హీనకార్యమని యాతఁడనుకొనుచుండెను.

అస్మాన్‌ఖా నత్యంత మానసిక క్లేశముచేఁ గాలమును గడుపుచుండెను. మొగలాయీ లిప్పుడు భారతీశ్వరులుగ నున్నారు. మొగలాయీలను భారతీశ్వరులుగా నంగీకరించుట యనిన నస్మాన్‌ఖానుని హృదయమునకు మిగుల వ్యథగా నుండెను. ఢిల్లీసింహాసనమునకుఁ బఠానులు ప్రభువులు కావలయునని తలంచి కుతుబుద్దీను తన బాహుబలముచే హిందువులను వశముచేసికొని రాజ్యమునుజయించి యమిత పరాక్రమముతో భారతవర్షమునఁ బఠానుల రాజ్యమును బ్రతిష్ఠించి యుండెననియు మొగలుఁడగు బేబరధికబలశాలియై పఠానురాజును బదచ్యుతునిఁజేసి ఢిల్లీసింహాసనము నాక్రమించెననియు, నంతమాత్రమున మొగలాయీ లీభారతవర్షమునకు న్యాయసంగతులగు భూపతులని చెప్పుటతగదనియు పఠానుల స్వత్వములను మొగలాయీలు లాగుకొనిరనియు, భాగ్యదోషముచేఁ బఠానులిప్పుడిట్టి హీనావస్థయందున్నను నదృష్టచక్రము పరివర్తనము నొందినప్పుడు మరల నున్నత స్థితికి రాఁజాలరని చెప్పుట తగదనియు, హీనావస్థయందే సంతుష్టచిత్తులై యుండి దానికి ప్రతీకారమును జేయయత్నింపకుండుట కాపురుషలక్షణమనియు నస్మాన్‌ఖాను తలపోయుచుండెను,

ప్రస్తుతమున మొగలులకును బతానులకును జరిగిన సంధివిషయ మునుగూర్చి అస్మాన్ ఖానుఁడు తలపోయనిదిన మొకటియును లేదు. ఈమైత్రి కాతనిహృదయముపూర్ణాంగీకార మొసంగుటలేదు. మానసింహ మహారాజుమూలమున జరిగిన యీసంధి యఖండనీయమనియుఁ జిరస్థాయిగానుండఁ దగిన దనియు నస్మాన్ ఖాను తలపోయుటలేదు. ప్రపంచము నందలి యన్ని దేశములలోను జరిగినమైత్రులన్నియు భంగమునొందకుండ స్థిరముగానున్నవా? అనియాతఁ డనుకొనుచుండెను. ఇప్పుడు జరిగినసంధికి మొగలులదోషముచేనైననేమి, పఠానుల దోషముచేనైననేమి స్వల్పకాలములోనే భంగముతప్పకుండఁ గలుగఁగలదని యస్మాన్ ఖాను నమ్మియుండెను. నవాబుకటులు ఖానుని మరణము, రాజ్యమున నలుప్రక్కలనున్న వాంఛ్ర విశృంఖలభావము, యథార్థముగా మానసింహుఁడు చేసిన గొప్పసన్నాహములు మొదలగునవన్నియు నొక్కమారుగవచ్చి పడుటచే సంధికంగీకరింపవలసివచ్చినదనియు, నాయవాంతరములన్నియు నంతర్హితములై పోయినపిదపఁగూడ నాసంధి యక్షుణ్ణమై యుండవలయుననుట సంభావితము కాఁజాలదనియు నాతఁడు యోచించుకొను చుండెను.

అస్మానుని హృదయమునం దసంతోషము నాటుకొని యుండెననుట కించుకంతయును సందేహము లేదు. అతని హృదయమునందలి యశాంతికి మఱియొక కారణముకూడఁ గలదు. లావణ్యమయప్రతిమయగు నయేషా యాతనిజీవన సర్వస్వము నపహరించియుండెను. ఆతనిజీవనము నందలి శాంతిసుఖము లామె కృపాధీనములై యున్నవి. కాని, భూ

లోకదుర్లభమైన యా స్త్రీరత్న మాతనిస్త్రీరత్నము కాలేదు. అస్మాన్ ఖానునకుఁ బ్రతిదానము చేయుట కామె తనహృదయమున నించుకంతయును స్థానమునొసంగలేదు. ఏదురాకాంక్షయొక్క ప్రబలతరశాసనములచే నస్మానుని హృదయ మెల్లప్పుడు నున్మత్తమగుచుండెనో, ఉత్తేజితమైన యేదురాశచే భారతవర్ష సింహాసనలాభమందు ప్రమత్తమైన యాతని హృదయము కుంఠితమగుచుండెనో, అట్టియాకాంక్షలను—ఆశలను—సర్వము నయేషాయనుమాత్రానుగ్రహమునకై న వినిమయము చేయుట కాతఁడు సిద్ధపడియుండెను. అయిననా సుందరి తనహృదయమునందాతనికిఁ దావొసంగ లేకపోయెను. హతాశుఁడగు నాప్రేమికుని యంతర్జ్వాల దుస్సహనీయముగ నుండెను. !

ఆ యయేష యెవ్వరు? కటుల్ ఖానుని పాలితకన్య—అయేషా కటుల్ ఖానుని కాశ్మీరబీగమునకు సోదరుని తనయ—అయెషా ఆఱు నెలలవయసులోనుండగా నామెతల్లి లోకాంతర గతురాలయ్యెను. పత్నీవియోగముచే విధురుండగు నామె తండ్రి యాశిశువును దనసోదరికడనుంచెను. పిదపఁ గొలఁది దినములలోపలనే అయేషాతండ్రియు నీలోకమును వదలి పోయెను. అయేషా తలిదండ్రులు లేనిబాలిక యయ్యెను. అయినను నామెకట్టిలోపమేమియుఁ గాన్పింపలేదు. నవాబు కటుల్ ఖాను, అసామాన్యరూప లావణ్యవతియగు నాకన్య నతిగారాబముతోఁ జూచుచుండెను. కాశ్మీరబీగమునకు వేఱు సంతానము లేకుండుటచే నీబాలికను దనతనయగనే భావించుకొని సంరక్షించుచుండెను. నవాబునకు వేఱుగఁ గొడుకు

లును గూడతొంగ్రదున్నను నయేషాపై నత్యంతమమత్వమును గలిగి యౌరస సంతానముకంటె నధికముగ నామెను ప్రేమించుచుండెను. సాధారణ జనులందఱు నామె కటుల్ ఖానుని తనయయనియే భావించుచుండిరి. అయేషాసయితము తాను కాశ్మీరబేగము గర్భవాసమున జన్మించిన నవాబు నందిని ననియే తలంచుకొనుచుండెను.

అస్మాన్ ఖానును నయేషయు సమవయస్కులు నవాబు నంతఃపురమునందు వారిరువురును బాల్యమున గౌతుకక్రీడలం బ్రొద్దుపుచ్చుచుఁ బెరుగుచుండిరి. అయేషాసౌందర్యము నిరుప మానమైనది. ఆమె కుశలతయు సాహసమునుగూడఁ గొనియాడఁదగినవి. ఆమెబుద్ధియు ధర్మప్రవృత్తియు నసాధారణ ములై యుండెను. వయసు హెచ్చినకొలఁదిని నస్మానామెయం దనురక్తచిత్తుఁ డగుచువచ్చెను. బాల్యమందలి యాయను రాగము యౌవనమందు వేఱురూపమును దాల్చెను. అస్మాన్ ఖాఁ మెల్లమెల్లగ నయేషాకు దాసుఁడయ్యెను.

కటుల్ ఖాను తనమరణమునకుఁ జాలకాలమునకుఁ బూర్వమే అయేషా జీవన నిర్వాహముకొఱకు విశేషధనము నొసంగియుండెను. అయేషాకిచ్చినంత ధనమును నవాబు తన యౌరసతనయునకుఁగూడ నీయలేదు. కటుల్ ఖానును గాశ్మీ రబీగమును నయేషాయం దస్మానుఖా ననురక్తుఁడయియుం డెనని తెలిసికొనియుండుటయేగాక మాటలనుబట్టియు ప్రవ ర్తననుబట్టియు నయేషాకూడ నస్మానునం దాసక్తయైయుండె ననికూడ నమ్మియుండిరి. ఆయేషా సర్వాంతఃకరణముల చేతను నస్మానునకు హితముసేయుచుండును. అతనికిఁ బ్రియ

ములైన కార్యములను జేయుటకు సమయము లభించినచో నామె యెంతయో సంతోసించుచుండును. ఇంతే కాదు. అస్మానుఖానుని సుఖదుఃఖముల యందామె సహానుభూత యగుచుండును. అట్టివేళల నస్మానుని హృదయహారిణియైన యామోహిని అయేషా సర్వదా అస్మాన్ ఖానునియందు దన హృదయప్రాణముల నర్పించియున్నదని తోఁచుచుండును. కాని అయేషా యనురాగము, మమత మొదలగునవి యన్నియు సోదరస్నేహము నతిక్రమించి యుండలేదు. అస్మాన్ తనకు స్నేహమయుడైన సోదరుఁడనితలంచి యామె యాతనిని సర్వదా ప్రేమించుచుండెను. ఆవిషయము నెవ్వరును దెలిసికొనలేకుండిరి. అపరిమిత ధనసంపద లయేషా కుండియుండుటచే ముందస్మానుఖాను నామె పాణిగ్రహణము చేసికొన్నచో నామె సుఖసౌభాగ్యములు సంపూర్ణతనొందు నని బీగమును, కటుల్ ఖానును ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నవాబు లోకాంతరగతుఁడగుట తటస్థించెను.

అయేషా ప్రణయ మెంతవఱకు ప్రగాఢమైనదో యస్మాన్ ఖానెఱుంగును. ఆతఁడు తనహృదయమునందలి ప్రేమసూచకవాక్యము నామెకడ నేమాత్రము వ్యక్తముచేయ జూచినను నుత్తరక్షణముననే అయేషా నిస్సందిగ్ధభావముతో విస్పష్టముగా నాతనియెడఁ దనకుఁగల హృదయభావములను దెలియజేయుచుండెను. అయేషానుడివిన వాక్యము లాతని హృదయమును వాడిశూలములవలె వేధించుచుండెను. ఆతఁడా దుస్సహయాతనను మౌనముతో సహించుకొనెను.

ఈవిధముగా బహువిధకష్టములచేఁ బీడింపబడుచున్న యస్మాన్ ఖానొకనాఁ డపరాహ్ణకాలమున దుర్గమునందలి విశాలమైన యొకగదియందుఁ గూర్చుండియుండెను. ఒక పరిక్క నిష్ఫలప్రణయముచేఁ గలిగిన తీవ్రతరయాతన— ఏమిసేయుటకును దోఁచదు. అస్మానుఖానిహలోకమున తన జీవనము కేవల భారమాత్రమేయని తలంచి దారుణక్లేశము ననుభవించు చుండెను. ఆసమయమునం దాకస్మికముగ నెవరో వచ్చుచున్నట్లు ధ్వనివినవచ్చెను. అస్మాన్ లేచి మార్గమునొద్దకువచ్చి నిలువఁబడియెను. దీర్ఘములైన తెల్లని మీసములతోఁ గూడిన వదనముఁగలిగి గొప్పతలపాగను దాల్చియున్న మంత్రిశ్రేష్ఠుఁడగు నిసాఖానక్కడకువచ్చెను. అస్మానుఖా నాతనిని యథాప్రకారముగ గౌరవించెను. వృద్ధుఁడైన యిసాఖానును ప్రభువగు నస్మాఁ ఖానున కుచిత రీతిని మర్యాదలను జరిపినపిదప నిరువురు నుచితాసనములపై గూర్చుండిరి.

అ—మీరిప్పుడెందులకు వచ్చితిరి? క్రొత్తసమాచారములేమైన నున్నవా?

మం—జగత్సింహునకుఁ గారాగారదండన విధింపఁబడినదను సంగతి యేలికకుఁ దెలియకుండనున్నదా?

అ—ఆసమాచారము నాకుఁ దెలిసినది. అందువలన మనకేమైన లాభనష్టములున్నవా?

మం—కొలఁదిగ నుండుననియే చెప్పవలసియున్నది. మానసింహమహారాజే మనతోఁ జేసిన యేసంధిననుసరించి యుభయపక్షములయందును గార్యము లింతవఱకును నడపఁ

బడుచుండెనో, ఆ సంధికక్బరుపాదుషా యంగీకరింపలేదని తెలియుచున్నది. మానసింహుఁడు చేసినసంధి కక్బరుపాదుషా యంగీకరింపకుండ నుండఁజాలఁడనుటయు నిజము. అయినను నాతనికిది సంతోషజనకమైనదికానప్పుడు దానినన్యథాచేయుటకు సమయమును జూచుకొనుచుండును.

అ—జగత్సింహుని కారాగారవాసశిక్షకును నావ్యాపారమునకు నేమిసంబంధమున్నదని మీరూహించితిరి ?

మం—సంబంధ మున్నదనియే నా యభిప్రాయము. జగత్సింహుఁడు మననగరమునందు బందీగానున్నప్పు డాతని యెడ మనము నడపిన ప్రవర్తనమువలన నాతనికి విచారము కలిగినదని యెంచుట కవకాశమేమియు లేదు. మనయందాతఁడు విరక్తి జెందియుండ లేదని చెప్పుట కించుకంతయు సంశయము లేదు. విషయములనన్నిఁటిని వివరముగా విప్పి చెప్పుటకు నాకిష్టము లేదు. కాని, మనపైఁబగఁదీర్చుకొనుట కాతని కిష్టముగానుండఁజాలదని చెప్పుటకు వేఱుకారణములున్నవని మాత్రము నాహృదయమునకుఁ దోఁచుచున్నది.

వృద్ధమంత్రి యేయభిప్రాయముతో నీతుదివాక్యములను నుడివెనో యాయభిప్రాయము నస్మాన్ ఖాను తెలిసికొనియెను. జగత్సింహునియం దయేషాకుఁగలయూసక్తిని సూచింపవలయునను నభిప్రాయముతో నట్టిమాటలను వృద్ధమంత్రి నుడివెనని యస్మాన్ గ్రహించెను. ఆమాటలను వినుటచే నస్మానునిహృదయమునం దేకకాలమున సహస్ర వృశ్చికములు కుట్టినట్లయ్యెను. అతఁ డతికష్టముతోఁ దన హృదయభావములను వ్యక్తపడకుండఁ గప్పిపుచ్చుకొని మంత్రి

మాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ "జగత్సింహుఁడు మనకను కూలుఁడై యుండుటచే మనకు హితకరమగుమాటల నక్బరు నితోఁ జెప్పుట కాతని కవకాశము చిక్కినచో నిప్పుడు నడచుచునట్లే యింకముందును పఠానులకును మొగలాల కును మైత్రినడచునట్లాతఁడు చేయఁగలఁడనియు నిప్పుడాతఁడు బందీగానుండుటచే మనకుహితము చేయునట్టి యవకాశము లేదనియు మీయభిప్రాయముకాదా?" అనియెను.

వృద్ధుఁడు సంకుచితభావముతో "సేవకుఁడట్లే యోచించు చున్నాఁడు" అనియెను.

అ—మీరభిజ్ఞులు, ప్రవీణులు విశేషించి నాకు జనకసమానులు. అందుచే మీమాట కెదురాడ నాకధి కారమునులేదు. కాని మిమ్ములనొక్కమాట యడుగుచు న్నాను—ఈసంధివలన మనకుఁ గలిగిన విశేషలాభ మేము న్నది? మనము మనబాహుబలముచే శరీరముల యందలి రక్తమును వెదజల్లి మనకోశాగారమునందలి ధనమునంతను వ్యయముచేసి ప్రాయికముగా వంగదేశమునంతను స్వాధీనము చేసికొంటిమి. అప్పుడాధరపురయుద్ధమునందు జయమును బొంది మేదినీపురమునను, వర్ధమానపురముప్రక్కవఱకును మనయధికారమును స్థాపించియుంటిమి. ఈసంధితో మనము క్రొత్తగాజయించిన రాజ్యమునంతనువిడిచి పెట్టవలసి వచ్చినది. అంతియేకాకుండ జగన్నాథునిమందరమును పూరి మండలమునుగూడ మొగలులస్వాధీనము చేయవలసివచ్చెను. అట్టిసంధి లజ్జాస్పదమును నసహ్యకరమును నైయున్నది. అక్బరీసంధిని భంగముచేసినను మనమందులకు విచారింపవల సిన యావశ్యకత యేమియును లేదు.

మంత్రి కొంచెముసేపు మౌనమును దాల్చియుండి పిదప "నే నావిషయమున నేలికసన్నిధానమున నేపక్షము గను జర్చించపజాలను. కాని మనమిప్పుడు దుర్బలులమై యున్నామనిమాత్రము మనవిచేయుచున్నాను" అనియెను.

అ—నిజము! మానసింహున కెదురుగనిలువఁ గలిగిన బలశాలు లెవరును మనకడ నిప్పుడు లేరనుట నిశ్చయము మీరాలోపమును బూర్తిచేయుటకు యత్నింపగలరా?

వృద్ధ—ఏలిక యెఱుంగని దిసుమంతయును లేదు నేనిప్పుడు డాభ్యంతరికములైన రాజకార్యముల ననేక విధముల నిర్వహించుటలో మునిఁగియున్నాఁడను. అందుచే మరి యే కార్యవిచారమునందును నామనసును బ్రవేశపెట్టుటకవకాశము లేకున్నది.

అ—మీహృదయము నారాజకార్యనిర్వహణము నందే యుంచెదరుగాక! ఈవయసునందు మీహృదయము యుద్ధవ్యాపారముల విషయమునపనిజేయఁజాలదు. ఈస్థితియం దెప్పుడును మీరుసంధిని, శాంతినే గోరుచుందురనుటకు సందేహము లేదు. మీరు నన్నుక్షమింప వలయును. వర్తమానమున నడచుచున్న యీసంధి కేవల మవమానజనక మని నాయభిప్రాయము. అనుకూలమే కానిండు అసహ్యమైన యీసంధి బంధమును ధ్వంసముచేసి మొగలాయీల కెదురుగ రణక్షేత్రమున నిలువంబడి యుద్ధముచేయుటయే నాకుఁదృష్టికరము. అందు లకుగావలసినవానినెల్ల సిద్ధముచేసి పిదప నా వృత్తాంతమును మీకెరింగించెదను.

మం—ఆవిషయమున నేనిప్పుడేమియుఁ జెప్పను. నేనిప్పుడు విన్నవింపవలసిన స్వల్పవిషయ మొకటి కలదు.

మానసింహమహారాజు శీఘ్రకాలములో పూరికి రానై యున్నాఁడు.

అ—మంచిదే. కాఫరులు పవిత్రతకాష్ఠఖండము నీశ్వరుఁడని సమ్మతించుదురు. మొగలాయీశ్యాలకుఁడగు మానసింహుఁడును నా యీశ్వరపూజకై పూరికి వచ్చుచుండెనా?

మం—రావచ్చును. అతఁడు విస్తారసన్నాహముతో వచ్చుచున్నాఁడు.

అ—ఆతనియిష్టము. సంధిసూత్రానుసారముగఁ మనము వారికి విడిచిపెట్టినపిదప బంగాళాదేశపు సుబేదారుఁడగు మానసింహుఁడు సమారోహుఁడై రావచ్చును. భిక్షుకులును బోవచ్చును. దానివలన మనకైనదేమి? మన కేమిసంబంధము?

మం—మనకుఁ గొంచెము సంబంధమున్నది. మానసింహమహారాజు పూరికిఁ బోవుచున్నాఁడు. కావునఁ జాల దూర మాతఁడు మన రాజ్యములోపలనుండియే వెళ్ళవలసి యున్నది.

అ—ఆతఁడిచ్చవచ్చినట్లు వెళ్ళవచ్చును. రాజమార్గమున కభ్యంతరము లేదు. ఆతఁడన్నమాటయేమి? అందఱును బోవచ్చును.

మం—అప్పుడు మనము చేయవలసిన కార్యమున్నది.

అ—ఏమికార్యము?

మం—అతఁడు మనరాజ్యపుటెల్లలోనికి వచ్చినప్పుడు మనమాతనికి సన్మానము చేయవలసినవిధి యున్నది.

ఆస్మానునిముఖముపై మేఘము క్రిమ్మినట్లయ్యెను.

ఆ — అది యెందులకు ?

మం — మనము సంధిసూత్రముచే బద్ధులమై యున్నాము. అతనిని సన్మానింపకపోయినచో పాదుషా కవమానము చేసినవారమగుదుము. మానసింహుఁ డక్బరు పాదుషాయొక్క ప్రతినిధి.

అ—ఏవిధమైన సన్మానము చేయవలయును ?

మం—మనరాజ్యపు టెల్లలలో నున్నంతవఱ కతనితోఁ గూడ నుండవలయును.

అస్మార్ ఖాన్ సింహాసనమునుండి లేచి యాగది యందిటునటు కొంచెముసేపు పదప్రచారము సేయుచుఁ దటాలున మంత్రికెదురుగ నిలిచి "అట్టి యవమానమును సహింపఁ జాలను. మానసింహుఁడు జగద్విఖ్యాతుఁడైన పరాక్రమ శాలియే యగును. మానసింహుని బాహుబలముచే నక్బరున కట్టి గౌరవముండుటయు నిజము మానసింహుఁ డక్బరుని కుటుంబములోఁ జేరినవాఁడనుటయు వాస్తవమే. మానసింహుఁ డొకదేశమునకు భూపతియు నగును. అట్లయినను నాతఁ డక్బరునకు దాసుఁడే యైయున్నాఁడు. మనమిప్పుడు బలహీనులమైయున్నను స్వతంత్ర రాజులను అక్బరునకు సమకక్షులము. ఘటనాచక్రముచే నిప్పుడు దుర్బలులమై యుండుట నిజమే. అయినను నింతవఱకును మన మక్బరు పాదుషాతో హోరాహోరిగాఁ బోరాడుచునే యున్నాము— జయాపజయములమాట యట్లుంచుము— కాని, మన మెప్పుడును నేకారణమువలనను నెవరికిని—ఒక్కరికైనను—పదా

నతులమై యుండలేదు. మనమిప్పుడును నొరిస్సాయందును స్వతంత్ర ప్రభులము. ఇట్లుండఁగా నక్బరుని ప్రతినిధియొక్క పాదుకలను మోసికొనుచు నాతని నాశ్రయించి కూడఁగూడఁ దిరుగుట కేనెంతమాత్రము నంగీకరింపను" అనియెను.

మం—మహారాజునొద్దనుండి యుత్తరమొకటి వచ్చినది. అని చెప్పి యావృద్ధుఁడు తన నిలువుటంగీజేబునుండి యొక యుత్తరమును దీసి యస్మానుఖాను చేతియందిడియెను. అందిట్లు వ్రాయఁబడియుండెను. "మానసింహమహారాజు స్వధర్మపాలనార్థమై పురుషోత్తమ క్షేత్రయాత్రను జేయనున్నాఁడు. ఒరిస్సా దేశమున నొరిస్సానవాబుల ప్రదేశములోఁ బ్రవేశించినతోడనే క్రొత్తనవాబు లిరువురును నాతనిసందర్శనము చేయుదురని నమ్ముచున్నాఁడు" ఉత్తరము ఇసాఖానుని పేర వ్రాయఁబడియుండెను.

అస్మాన్ ఖానా యుత్తరమును జదివి తిరిగి మంత్రికిచ్చివేయుచు "దీనికి బ్రత్యుత్తర మెట్లువ్రాయవలయునో రేపటిదినమున మీకుఁ దెలియజేసెదను. మానసింహుని యాధైర్యము నాకుఁ జాలవిరక్తిని గలుగఁజేయుచున్నది" అనియెను.

మం — నేను సెలవుఁగైకొనియెదను. నేనిటనుండి వెడలిపోవుటకుఁ బూర్వ మేలికసమక్షమున నొక్కమాటను మనవిచేయవలయునని యున్నది.

అ—చెప్పవచ్చును.

మం — మానసింహ మహారాజు మొగలులకును బఠానులకును నడుమచేసిన సంధియంతయు జగత్సింహుని

ప్రయత్నములచే నెరవేరినదిగ నున్నది. మన మావిషయ మును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట న్యాయము—మరియొక్క మాట—మనమా సంధిబలమువలన నుత్కల దేశమునకు స్వతంత్రాధికారమును బొందినవారమైయున్నను మనమక్బరు నకు లోఁబడియుండు నట్లంగీకరించియున్నాము. మానసింహ మహారాజు శిబిరమునకుఁబోయి యాతనిని మనము సన్మా నింపవలయును. ఆతనికిఁ గానుకల నొసంగి యాతఁడొసంగు బహుమానముల నంగీకరించి సన్మానముల నందఁజేయవల యును. మనము విధిప్రకారముః మానసింహ మహారాజున కనుగతులమై యుండవలయును. పాదుషాకు సంపూర్ణముగా లోఁబడియుండి యుత్కలదేశ స్వాతంత్ర్యమును బొంది యున్నాము. ఇవియన్నియు నింతశీఘ్రకాలములో మఱవ కుండ నుండుట మంచిది.

అ—సేనావిషయములను గొంచెమేనియు మఱవ లేదు. ఆ కళంకము నా హృదయమును బీడించుచున్నది. ఆ యపకీర్తి శీఘ్రకాలములోనే లుప్తమైపోఁగలదు.

మం—(లేచినిలుచుండి) వేఱువిధముగా నవస్థాంత రము సంఘటించువఱకును మానసింహామహారా జక్బరు పాదుషా ప్రతినిధియని తలంచి యాతని కుచితసన్మానములను జేయుట మనకువిధి అట్లుచేయక మనమన్యథా నడచుకొంటి మేని పాదుషాతో మనకు విరోధము తప్పదు. మనమేవిధము చేతను బ్రస్తుతమున నక్బరున కెదురుగ నిలువఁజాలము. ఈ విషయములన్నిఁటిని యోచించి పిదప కర్తవ్యము నవలం బింపవలయునని నా ప్రార్థనము. నాకు శరీరమునందు బలము

లేదు. వార్ధక్యము చేతను దత్సంబంధములైన యితర వ్యాధుల వలనను బీడింపఁబడుచున్నాఁడను చాలకాలము జీవించియుండ గలనని తోఁచదు. జీవించియున్నంతవఱకు మా ప్రభువుల కవస్థాంతరము సంభవింపకుండ నుండవలయునని నా మనోరథము. సెలవుఁగైకొని పోయెదను.

సముచిత శిష్టాచారములను నిర్వర్తించినపిదప మంత్రి యటనుండి వెడలిపోయెను.

పదియవ ప్రకరణము

విచారపీతుఁడైన యస్మాన్ ఖాను మెల్ల మెల్లగ గదిలోనుండి యీవలకువచ్చెను. మానసింహుని యుత్తరమును నాదేశసూచకమైన యాజ్ఞాపత్రిక (పర్మానా)గా భావించుకొనియెను. ఆతడు తనహృదయమునందు "పఠానులు ఢిల్లీపాదుషాకు వశులైనట్లంగీకరించినను వారిమనోరథము లేమైన నీడేరెనా? సంధివలన మొగలాయీ లుపకృతులు కాలేదా? మాతోఁ జేసినయుద్ధమునందు మానసింహునకు నష్టము సంభవింపలేదా? సర్వస్వుఁడైన నవాబు ధారాపుర యుద్ధమునందు మానసింహునోడించి యాతనితనయుఁడైన జగత్సింహుని బందీగాఁదీసికొని వచ్చెను. అంతేకాకుండ వంగదేశమునందు విష్ణుపురమువఱకును నధికారమునుగూడఁ జేసియుండెను. జగత్సింహుడు మాచేజిక్కినప్పుడాతని నేమిచేసినను జేసియుండవచ్చును. అట్లు చేసినచో మానసింహునకు మరల

సైన్యమును సమకూర్చుకొనుట కవకాశముకలిగియుండక పోవును. ఈలోపలనవాబు మరికొంతప్రదేశము నాక్రమించుకొనినచో మేము వంగదేశమునంతను గైవశముచేసికొని యుందుమనుటకు సందేహ మించుకంతయును లేదు. కాని యింతలో నవాబు బహదూరుమరణము సంఘటితమైనది. ఆకస్మికముగా సంభవించిన యీవిపత్తునందుఁ జిక్కుకొని యుండుటచేఁ గాతరమువలన నెటుచేయుటకు నవకాశము లేకపోయినది ఆసమయమున యుద్ధమునకుసిద్ధమగు టుచితము కాదని యెంచి సంధి కంగీకరింపవలసివచ్చినది. పఠాను లెప్పుడును భీరువులై యుద్ధమునుజేయలేక సంధిబంధమున లంగీకరించియుండలేదు. రణరంగమున వారెప్పుడు నసమర్థులని యనిపించుకొనియుండలేదు. మొగలాయీసైన్యములను నాశనముచేయుటయందు వారెన్నఁడును ఊతులయి యుండలేదు. జగత్సింహుని నాతనితండ్రి శిబిరమునకుఁబంపి పఠానులు తమయౌదార్యమును గనఁబరుచుకొనిరి. అట్టిపఠానులు విషయమున నంతనిర్లక్ష్యమునుచూపి యట్టికఠినాదేశమును బంపి వారు తమకు వశ్యులై యుండిరికదాయని వారియెడ నక్రమముగా వ్యవహరించుట మానసింహున కుచితముకాదు. మానసింహుఁడాయుత్తరమునం దావిధముగావ్రాయుటకు మారుగ "క్రొత్తనవాబులు నాయాత్మీయుల లోనివారుగాఁ బరిగణింపబడినవారుగనున్నారు. నేనుత్కల దేశమునందున్నప్పుడు వారిసందర్శనము లభించినచోఁ జాలసుఖనయ్యెదను." అని వ్రాసియుండినచో మేమునిజముగా నుపాయనాదులతోఁ బోయి యాతనినిచూచి యన్యోన్యవిశ్వాసము నభివృద్ధిచేసికొనఁ బ్రయత్నించి యుందుము." అనియనుకొనెను.

ఈవిధముగా ననేకవిధములైన చింతలచే బ్రపీడితుఁడైన యస్మానునిపాదము లాతనిబుద్ధికి గోచరముకాకుండగనే యాతని నంతఃపురమువంకకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఆతనిచింతాసూత్రమంతటితో నిలువక ముందునకు సాగుచుండెను. లేదు. అట్లెప్పుడును కాదు; నాసోదరుఁడు వ్యాపారములయందుదాసీనుడై యున్నాఁడు. అతఁడెక్కడకును వెళ్ళఁడు. నేనును బోను. మానసింహుఁడు మా యధికార ప్రదేశములలోఁ బ్రవేశించినప్పు డాతని నెదుర్కొనుటకును నాతనికావశ్యకములైన పదార్థముల నాతనికందించుటకును మా సేవకులలో నుచ్ఛపదస్థు నొకని నియమించెదను. ఉపాయనాదికము లేమియు వలదు.

ఈవిధముగా నాలోచించుకొనుచు నస్మాన్ ఖాను తానేయుద్దేశముతో నటుపోవుచున్నదియుఁ దెలిసికొనకుండగనే ముందునకు బోవుచుండెను. గర్వితుఁడైన మానసింహుని తనయుఁడు చేఁజిక్కినప్పుడాతనిని నాశనము చేయకుండుట యన్యాయమైపోయినదనియు, నయేషా యాతనియెడ ననురాగిణియై యుండెననియు, నాతఁడామెయందాసక్తుఁడు గాకపోయినను నంతమాత్రమునఁ దనకేమియు లాభము లేదనియు నాతఁడు ప్రాణములతో నున్నంతవఱకు నయేషా యాతనిని మఱవఁజాలదనియు నాతఁడీప్రపంచమున నున్నంత కాలము నయేషా హృదయమునందుఁ దనకీషణ్మాత్రమును స్థలము దొరకదనియు, జగత్సింహుఁడు తనకు కేవలము శత్రువనియు నతఁడు బందీయైయున్నను నాతనిజీవములతోనుంచుట సరి కాదనియు ద్వంద్వయుద్ధముఁ దానోడిపోయినంతమాత్రమున

నాశతుౄత్వమును విడుచుట సరికాదనియు, దనకాతఁడు పరమశతౄవనియు, నతఁడు కన్నులకుఁ గనబడకపోయినచో నామె యాతనియెడ ననురాగమును గలిగియుండజాలదనియు, నాతఁడు మరణించినచో నయేషాయనురాగము తుదముట్టు ననియు, మిషచేనైననేమి, బలముచేనైననేమి, జగత్సింహుని నాశనముచేయుటయే తనకు వ్రతమనియుఁ బదింబదిగ ననుకొనుచు నస్మానుఖాను ముందునకుఁ బోవుచుండెను.

ఇట్లు పోవుచుండఁగా నాకస్మికముగఁ బ్రక్కగదిలో నుండి రమణీకంఠస్వరముతో "అస్మాన్! అస్మాన్" అను కోకిలధ్వని వినవయ్యెను

వినుటతోడనే యస్మానుని సర్వవిచారగ్రంథులును విచ్ఛిన్నములై పోయెను. ఆతఁడాశబ్దమువచ్చిన వైపునకుఁబరిచెను. కొంచెము దూరములోఁ బ్రౌఢవయస్కయగు నొక సజీవదేవి ప్రతిమయుండెను. ఆమెయే నవాబుకటుల్ఖానుని కాశ్మీరబేగము—అస్మానుఖానునకు సవతితల్లి. అయేషా కామె పెంపుడుతల్లి. దర్శనమాత్రముచేతనే యస్మానుఖానతిభక్తితో నామెపాదములకు నమస్కరించెను.

బే—ఇప్పుడే నీప్రశంస వచ్చినది. నిన్నిక్కడకు రమ్మని వర్తమానమంపితిని. నీవంతఃపురమునకువచ్చినచో లోపలకుఁ బిలువవలసినదని మీాజననితోఁ జెప్పియుంటిని.

అ—(సవినయముగ) ఆజ్ఞయేమి?

బే—(ఉద్విగ్నభావముతో) ఇట్లు నిలుచుండి మాటలాడుట యెట్లు? మాటలాడవలసిన విషయము చాలగలదు. నీవు సావధానచిత్తముతో వినవలసియున్నది. గర్భవాసమున

జన్మించినకుమారుఁడుదక్క మఱియెవరును బేగములగదుల లోనికి రాఁగూడదని నవాబుగారియాజ్ఞ—నీవు నాగర్భ వాసమున జన్మించిన బిడ్డవేయని నాయభిప్రాయము. అందుచే నీవు నాగదిలోనికివచ్చి కొంచెముసేపుకూర్చుండి యావశ్యక ములైన కొన్నిసంగతులను మాటలాడవలయును. అందులకు నీకాక్షేపణ మేమున్నది ?

అ—(ఇంచుక యోచించి) మీరునాకు విమాతలైనను నేను గన్నతల్లిగ భావించి చిరకాలమునుండి భక్తితో మిమ్ము సేవించుచుంటిని. మీర యేషాకు జననీసమానులు. అందుచే మీరు నాకుఁ బూజార్హులు—మహాలులోనికిఁ బ్రవేశించుట నియమవిరుద్ధమేయగును అయినను మీయాజ్ఞోల్లంఘనము చేయజాలను. మీయాజ్ఞానుసారముగా లోపలికరుదెంచెదను.

బే—బిడ్డా! రమ్ము! నేనాజ్ఞనొసంగితిని. అందుచే నియమోల్లంఘనదోషము నీకు లేదు. అంతియేకాకుండ నియమముల నేర్పరచుట కిప్పుడు నీవేకర్తవు వచ్చికూర్చుం డుము.

అస్మానుఖా నవనతమస్తకముతో మహాలులోఁ బ్రవే శించి గద్దెపైఁగూర్చుండెను. అనతిదూరముననే యొకరత్న కంబళముపైఁ గూర్చుండి "అయేషావిషయమున నొక్క మాట చెప్పెదను" అనియెను.

అస్మానునిహృదయము ద్రుతభావముచే స్పందిత మయ్యెను.

అ—ఆజ్ఞయిండు.

బే—నీకు జ్ఞాపకముగనున్నదో లేదో నేను చెప్పఁజాలను. అయేషా పినతండ్రి యపరిమితసంపదలను సంపాదించి వాని నయేషాకొసంగి స్వర్గస్థుఁడైనాఁడు. అయేషా యాసంపదల కన్నిటికి నిప్పుడుత్తరాధికారిణి యైనది.

అ—చాలకాలమునకుఁ బూర్వమీసంగతి నొకప్పుడు వినియున్నాఁడను కాని యదియిప్పుడు బాగుగ జ్ఞప్తియందు లేదు.

బే—ఔను. చాలకాలమునకుఁ బూర్వమే ఇప్పటికిఁ బది సంవత్సరములక్రిందట నయేషాపినతండ్రి లోకాంతర గతుఁడైనాడు. అతనిసంపదలకన్నిఁటికిని నయేషా నొక్కతెనే యుత్తరాధికారిణిగాఁజేసి, పంజాబు దేశపు సుబేదారు మీ తండ్రికి సమాచారమంపి, దానినంతను నయేషాకొఱకు స్వాధీనముచేసికొనవలయునని వ్రాసియుండెను. స్వర్గస్థుఁడై నవాబు అయేషా నొక్కదినమైనను విడిచి యుండఁజాలక పోవుటచే నిక్కడివారిని గొందరి నక్కడకుఁబంపి యావిభవముతో సంబంధించిన వ్యవహారములన్నిఁటిని సరిగా నిర్వహించుచుండెను. ఆసమస్త సంపదలను గాపాడుటకై పోయి యుండిన యా మనుష్యు లిప్పుడువచ్చి, "అయేషా ప్రాప్తవయస్కయై యుండుటచే నామె స్వయముగా వచ్చి యా యాస్తినంతను స్వాధీనము చేసికొని వ్యవహరింపకపోయినచో నాయాస్థియంతయు దొరతనమువారు స్వాధీనముచేసికొనఁ గల"రని చెప్పుచున్నారు. నీవిప్పు డావ్యవహారమును నిర్వహించుటకు స్వతంత్రుడవై యున్నాఁడవు. ప్రస్తుతమున కర్తవ్యమేమియో నీవు నిశ్చయింపవలయును.

అ — ఈ సంగతులన్నియు నిప్పుడు మీ కెట్లు తెలిసినవి ?

బే—అక్కడిమనుష్యులు మన మంత్రికడకు వచ్చి యిట్లు చెప్పినారు.

అ—అయేషా గొప్పవంశమునందు జన్మించినదని యెఱుగుదును. మీసోదరుల కేమిపని ?

బే—మాసోదరులు పంజాబుదేశపు సేదాధిపతులు అయేషాకు ఆస్తిని విడిచిపెట్టిపోయిన సోదరులు జాగీరు దారులై యున్నారు. ఆయేషాతల్లి సుబేదారుని తనయ.

అ.—అట్లయినచో నయేషాతల్లి మొగలాయీ స్త్రీయును దండ్రి పఠానుఁడునా ? ఈ పరస్పరవిరుద్ధఘటన మెట్లుసంఘటించినది ?

బే—దానికొక్కటేయు త్తరము. బాల్యమునందుఁ దమతమ ప్రణయవిచారమును దెలుపుకొనుటకులజ్జయుండదు. మీతండ్రిగారు పఠానులు; నేనోఁ మొగలుకన్యను. ఈ ఘటన మెట్లుసంఘటించినది ?

అ—అదియంతయుఁ దెలిసినది. కాని అయేషా యిప్పుడు స్వర్గస్థుఁడైన కటుల్ ఖానుని తనయగా నున్నది. పఠానులతనయకు సందును విశేషించి కటుల్ ఖానుని తన యకు మొగల్ సుబేదారుఁ డాస్తినిచ్చుటెట్లు ?

బే—ఆవిషయమున వ్యాఘాతమేమియు నుండదు. అయేషాతండ్రి అక్బరునకత్యంతము ప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెడి వాఁడు. ఈసంబంధమున .నక్బరు పాదుషా స్వయముగా నాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసియుండుటచే దానినిమార్చుట కెవరి

కిని సాధ్యముకాదు. అంతేకాక యొక విధముగా నయేషా యక్బరునకుఁ బరిచితమై యున్నది. ఫాదుషా దర్బారునందును నంతఃపురమందును బరోక్షభావముతో ననేకు లయేషా నెఱింగియున్నారు.

అ—ఇప్పుడు నేనేమిచేయవలయునని మీ యభిప్రాయము ?

బే—ఏమిచేయవలయునో నేను యోచనసేయలేదు. చేయవలసినదానిని నీవేయోచించి చేయవలయును. కాని నీకొక్కమాటను చెప్పక తప్పనిసరియగుచున్నది. అయేషా పంజాబునకుఁ బోవలయునను యిష్టపడుచున్నది.

అ—అదేమి ?

బే—ఆమెకిప్పుడు శరీరమునందు స్వస్థతలేదు. బంగాళాదేశమున బందీయైనతండ్రి మరణించుటచేఁ గలిగినశోకము వలననో మరియేకారణముచేతనో అయేషా సంతతమును చింతాకులయై యుండుచున్నది. ఆమె కాహారమునందుఁ బ్రవృత్తియేలేదు. వసనభూషణ ధారణమునందభిరుచిలేదు. సర్వదా యప్రఫుల్లభావముతో నుండును. అమెశరీరము శుష్కించి మలినమైయున్నది. సెలవైనచోఁ గొన్నిదినములు పంజాబునకుబోయి యుండిన సుఖముగానుండునని యనుచున్నది. స్థానపరివర్తనముచే శరీరమునకు స్వస్థతకలుగ వచ్చునని తోఁచుచున్నది.

అ—విశేషవిచారకారణమైన విషయము. అయేషా యాస్తిని పరిపాలించుకార్యము నెట్లయినను నిర్వహింపవచ్చును. కాని, అయేషాయే యీస్థలమునువిడిచి వెళ్ళవల

యునని యిష్టపడుచున్నది. అమ్మా! అయేషా యీపట్టణ
ము విడిచి వెళ్ళినచో సర్వము నంధకారమైపోవును.

జే—నీవయేషాను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నావు.
నేనును స్వర్గస్థుడైన నవాబును మీయిరువురి శుభసమ్మేళన
మును జూచి నేత్రములను సార్థకము చేసికొనవలయునని
యాశపడుచుండెడివారము. నవాబు స్వర్గస్థుడైనాడు. అభాగ్య
నైన నేను జీవించియున్నాను. ఆయాశయింకను దీరలేదు.
ఏదియెట్లుజరుగునో చెప్పఁజాలను. అయేషాస్థితిఁ జూచినచో
నిట్లున్నది. నీవుసర్వదా చింతాయుక్తుఁడవై యన్యమనస్కుఁ
డవై యగపడుచున్నావు. నీవు మహలులోనికివచ్చుట మాని
తివి. నిత్యము నయేషాను జూచుటతోడనే కాలముగడపు
నీవిపుడామె విషయమునుగూర్చి యుచ్చరింపనైన మానితివి.
మీ యిట్టిభావములను జూచుచున్న నాకు మనసులోఁ జాల
గష్టముగా నున్నది.

అ—తల్లీ! నాయపరాధ మిసుమంతయును లేదు.
అయేషాకొఱకుఁ బ్రాణములనైన విడుచుటకు సిద్ధముగా
నున్నాఁడను. కాని, తల్లీ! అయేషామనసునందే జ్వాలనుద
యింపఁజేసికొని తాను భస్మమగుచున్నది. నన్ను భస్మము
చేయుచున్నది. ఆజ్వాలలు మీకుఁగూడఁ దగిలి మీరుఁగూడ
గష్టములకు గుఱియగుచున్నట్లున్నది. ఇప్పుడామాట యట్లుం
చుఁడు. అయేషాయవస్థకు నాహృదయవిషాద మధికమగు
చున్నది. అయేషా యిప్పుడెచ్చట నున్నది? నేనామెను
జూడవలయును.

బే—ఇంతకు రెండుగడియలకు బూర్వమామె యిచ్చట నే యున్నది. ఉద్యానవనవిహారమునకుఁ బోయియుండునని తోఁచుచున్నది. పంజాబు ప్రయాణమునుగూర్చి నీ యభిప్రాయము నెప్పుడువచ్చి చెప్పెదవు?

అ—అయేషానుజూచి యామె హృదయభావములను తెలిసికొనినపిదప నాయభిప్రాయయును మీకువిన్నవించెదను. నేనిప్పుడు సెలవు గైకొనియెదను.

అస్మాన్ ఖాను విమాతచరణములకు నమస్కరించి మెల్లమెల్లగ వృక్షవాటికాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను.

పదునొకండవప్రకరణము

ఉద్వేగవిషముచే జర్జరితుఁడై మృతప్రాయుఁడైన యస్మాన్ ఖాను మెల్లమెల్లగఁబోయి వృక్షవాటికలోపలఁ బ్రవేశించెను. అయేషా యెచ్చటనున్నది? వాపీతటసోపానావళిపై నామె తఱచుగ విశ్రమించుచుండును, కాని యిప్పుడామె యటలేదు. లతాకుంజమందలి శిలాసనమున ననేక సమయముల నామెయొంటరిగఁ గూర్చుండుచుండును. కాని యిప్పుడాహూపలతిక యటఁ గాన్పింపలేదు. చంపకవృక్షచ్ఛాయ యందలి శిలాసనమునఁగూర్చుండి యనేకసమయములందామె విశ్రమించుచుండును. కాని యానవీన చంపకవర్ణ మెచ్చటనుగాన్పింపలేదు. అనేక సమయములలో నయేషా విశాలవకుళ పాదపపదసమీపముననొంటరిగఁగూర్చుండును. కాని యానిరుపమాన సజీవపుష్పమిప్పుడచ్చటను వికసించి

యుండలేదు. గులాబీపూలచెట్ల యడవిలోని కప్పుడప్పుడు పోయి యామె పుష్పములనేరుచుండుట కలదు. కాని, సకల కుసుమశోభాహారిణియైన యాసుందరి యిప్పుడచ్చటను లేదు. అట్లయినచో నయేషా యెచ్చటనున్నది.

తెప్పవేయకుండఁ బరికించినను నెవరును గంటికిఁ గనఁబడుటలేదు. విచారహృదయముతో నస్మానుఖాను ప్రమదావనమధ్యమున నున్నప్రాసాదాభిముఖుఁడై ముందు నకుఁ బోయెను. అచ్చట నొకదాసి యాతని కెదురుగవచ్చి యత్యంతగౌరవముతో నభినందనముచేసి "ప్రభూ! నవాబు నందిని యీగృహమునందున్నది" అనివిన్నవించెను.

అస్మానుఖాను మిగులమెల్లగ నడుగులనిడుచు లోపలఁ బ్రవేశించెను. లోపల నడుగిడినతోడనే ముఖమునుద్రిప్పి రెండడుగులు వెనుకకువైచెను. అయేషా యేకాకిని; శిథిల వసన; నిద్రిత, ఆస్థితియందు లోపలకుఁబోవుట యనుచితమని తలంచి యాతఁడు వెనుకకుఁ దిరిగి వచ్చెను. కాని, యది యెంతటిశోభా కాంతి! మర్మరప్రస్తరసమాచ్ఛన్నమైన యా విశాలగృహమునందు ముఖమలుతలదిండుపై శిరమునిడికొని భూశయ్యాయం దయేషా నిద్రితయైపడియుండెను. ప్రపంచము నందలి సమస్తశోభరాశియును సృష్టియందలి యావద్రమణీయతయును విధాతృని యపూర్వరూపనిర్మాణకౌశల మంతయును నిద్రితమైయున్న యా రమణిదేహమునందొక్కసారిగఁ జేరినట్లు కన్పట్టుచుండును. ఆసుందరి యించుక మ్లానయై, విశుష్కమైయుండెను. అందుచే నయేషా సౌందర్యమున కేమైనఁ గొఱతసంభవించెనా? ఇంచుకంతయును

గొంటుత లేదు. దివాకరునితీక్ష్ణాలోకమునకంటె సుధాంశుని మ్లానమగు సుస్నిగ్ధకాంతి యెట్లధికతరరమణీయమైనదియో, మిగుల స్వచ్ఛము కాకుండ నాచ్ఛాదనాంతరాళమున నుజ్జ్వలముగ వెలుంగుచున్నదీపమెట్లు నయన వినోదకరమో, అట్లే అయేషారూపరాశియును మ్లానమై శుష్కమై యున్నను విశేషశోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండెను. సుషుప్తి యందున్న యాసుందరి మోహినీ దేవతవలె నెట్లు విరాజిల్లు చుండెను!

అస్మాన్ ఖాను గృహములోనికిఁ బ్రవేశించినతోడనే విగళిత వసనయైన యాశోభామయికనఁబడెను. ఆయుత్తర క్షణముననే యాతఁడు వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. హృదయ రాజ్ఞియగు నామాధుర్యరాశి నింకొకమారు చూడకుండ నా స్థలమును విడిచిపోవుట కాతనికి సాధ్యము కాకుండెను. ఆతఁడు ద్వారముకడ నిలుచుండి యయేషా నిద్రాచ్ఛన్న భువన మోహన శరీరమును జూడవలయునని నయనసంచాలనము చేసెను.

అదేమి?—అయేషావక్షస్థలముపై నదియేమి? నవీన ఘనకృష్ణ కేశరచితవేణివలె సూక్ష్మాగ్రములుగల యొక పదార్థమయేషా దేహముపై నొకవైపునుండి వేఱొకవైపు నకు విస్తృతమైయున్నది. అదియేమి? అస్మానుఖానున కా పదార్థముయొక్క యొకభాగముమాత్రము కాన్పించినది. ఆ పదార్థము నేలపైనుండిలేచి క్రమముగా నాసుందరి వక్షః ప్రదేశమునుండి దేహముయొక్క మఱియొక ప్రక్కకుఁ బోయియుండెను. అక్కడనున్నభాగ మాతని నేత్రములకు

గోచరము కాలేదు. ఆతని నేత్రములకుఁ గనబడినభాగము సూక్ష్మాగ్రమైయున్నను గ్రమముగ స్థూలాకారమును దాల్చెను. అదియేమివస్తువై యుండవచ్చును? రజ్జువో కాళ కేశరజ్జువో యైయుండవచ్చునా? అయేషాశరీరముపైకి రజ్జు వెళ్లువచ్చినది. అస్మానుఖానునకు విశేషముగ యోచన లారంభమయ్యెను. ఆతనికిఁ గలిగి నయూశోభాసౌందర్య సందర్శనాపేక్షపోయి హృదయమున సంశయము జనియించెను. ఆతఁడు వ్యాకులితుఁడై తోడనే వెనుకకుఁ దిరిగి వచ్చెను. కొంచెముదూరములోనున్న దాసిని శీఘ్రముగఁ దనకడకురమ్మని సంజ్ఞ చేసెను.

వచ్చినయామెతో నస్మాన్ ఖాను "నవాబునందిని నిద్రపోవుచున్నది. అందుచే నేను లోపలకుఁ బోఁగూడదు. నీవు జాగ్రతగ ధ్వనిచేయకుండ లోపలికిఁబోయి యామె శరీరముపైనున్న దేదియో చూచి వేగముగరమ్ము. నాకుఁ జాలభయమగుచున్నది." అని చెప్పెను.

ఆమెనిశ్శబ్దముగా లోపలికిఁబోయి యానిమిషముననే యత్యంత భయముతో వెనుదిరిగివచ్చి "మహాప్రభూ! ఏమి జరుగనున్నదో చెప్పఁజాలను. నవాబుతనయ యేమాత్రమటు నిటు కదలినను సర్వనాశనము సంఘటింపఁగలదు. ఆమె శరీరముపైనున్న దొకప్రకాండ కాలసర్పము." అని చెప్పెను.

అస్మానామాటను విని క్షణకాలము విచలితుఁడై పిదపఁబశ్చిమాభిముఖముగా నిలుచుండి కరుణామయుండైన భగవంతుని దనపై దయచూపుమని ప్రార్థించెను. పిదపఁ దనకాలిజోడు నక్కడవిడిచి "నీవు కదలకుండ నుండుము.

మాటాడకుము. అల్లరిచేయవలదు'' అని దాసి కాజ్ఞయొసఁగి నిశ్శబ్దముగా నా గృహమునఁ బ్రవేశించి చూచెను. సాక్షాద్యమునివలె భయంకరమైన కాలసర్పమయేషా పీఁపునను వక్షస్థల వామపార్శ్వమునను జేరి సుఖముగా విశ్రమించియుండెను. ఆయేషా కాలుసేతులు కదపినను, లేక, యేదేనొకవైపున కొత్తిగిలఁ బ్రయత్నించినను, మృత్యుస్వరూపమైన యా సర్పము తనపడగనువిప్పి యామె సుకుమార శరీరమును గఱచివేయును. ఎంతటిభయానకమైన యాపద!

అప్పుడస్మాన్ ఖాను స్థిరబుద్ధిగలవాఁడయ్యెను. ''సర్పదంశనముచే నయేషాజీవనము తుదముట్టిపోవును. విషజ్వాలచే భువనరత్నము మహాప్రస్థానమును జేరిపోఁగలదు. అస్మాన్ ఖాను నిశ్చేష్టుఁడై నిలుచుండి మిడుతూ మిడుతూమని చూచుచుండెను. అల్లైన్నఁడును సంభవింపదు—అదియసంభవము—అంతటియస్వాభావికమైన యపమృత్యువుచే నయేషాజీవనము పరిసమాప్తమగుటయే విధాత యభిమతమైనచో నంతకుఁ బూర్వమే యస్మానుని ప్రాణములు బరలోకమును జేరియుండవలయును. తరువాత జరుగవలసినదేదియో జరుగునుగాక!''
అని స్థిరముచేసికొని మిగులజాగరూకతతో చెప్పవేయునంత లోఁగా లోపమయైన యా సర్పముయొక్క వాలమును బట్టుకొని యీవలకు వచ్చెను. ఆక్షణముననే యాకాలసర్పము విద్యుచ్ఛక్తి వేగముతో విచలితమై పడగనువిప్పి వెనుకకుఁ దిరిగెను. అస్మాను తనహస్తమును కొంచెముదూరముగాఁ బెట్టెను. సర్పమస్మానును గఱచుటకై తలయెత్తి బుస్సుమని భయంకరధ్వనులను జేయుచు సూదులవలెనున్న తన

రెండునాలుకలను మాటిమాటికీవలకుఁ జూపు చుండెను. అదియయేషానువీడి కొంచెముదూర మీవలకు వచ్చుటను జూచి యస్మానుఖాను సుశిక్షితుఁడైన పాములవానివలెఁ గొశలముతోఁ గఱచుటకు వీలులేనంతట దూరములో నిలు చుండి చేయి నెత్తుచుఁ బామును మరికొంతదూరము తీసికొని వచ్చి మిగుల నైపుణ్యమునఁ గుడిచేతితో దానితలను బల ముగా నదిమిపట్టుకొనియెను. ఈ మాటను జెప్పుటకుఁ బట్టిన కాలములో నూఅవవంతు కాలములోపలనే యీపనియం తయు జరిగిపోయెను. తోడనే యా సర్పమాతని దక్షిణహస్త మును బలముగాఁ జుట్టుకొనియెను. చేతిమణికట్టు మొదలు కంఠమువరకును జుట్టుకొనియెను.

అస్మాన్ ఖానా యవస్థయందే యచ్చటనే మోకాళ్ళ నేలపైనాని కూర్చుండి పాముచుట్టుకొనిన కుడిచేతితో నెడమ చేయిని జేర్చి రెండుచేతులును బైకెత్తి "దేవాదిదేవా! నీమహిమను సంపూర్ణముగాఁ దెలిసికొనినవారెవరు? నీవు నావంటి యల్పప్రాణిమూలమునఁ బ్రపంచమునందంతటను సర్వశ్రేష్ఠమైన జీవనసారరత్నముయొక్క ప్రాణరక్షణమును జేసితివి. అది నీ యపారకృపాకటాక్షము కాదా!" అని స్తోత్రము చేసెను.

సర్పముచుట్టుకొని యున్న చేయి మిగులనొప్పి యెత్తు చుండెను. అస్మాన్ ఖాను మెల్లమెల్లగ నిశ్శబ్దముగ గృహము నుండి యీవలకు వచ్చెను.

మార్గముకడ నిలుచుండియున్న దాసి భయానకమైన యీకార్యములనన్నిఁటిని బ్రత్యక్షముగాఁజూచి భయముచే

నడలుచు నట నిలువఁబడి "మహాప్రభూ! మీరుధన్యులు. ఇప్పుడేమియుపాయము ? పామును జేతినుండి తీసివేయుట యెట్లు?" అనియెను.

"దీనిని జేతినుండి విడిపింపశక్యము కాదు. దీనిని ఖండ ఖండములుగ ఖండించినఁగాని పట్టువిడువదు."

"కుడిచేతికిఁ గట్టినట్లున్నది. దానిని ఖండించి తీసి వేయుట యెట్లు ?"

"ఎడమచేతితోఁ గత్తినిపట్టుకొని ఖండింపఁగలను— ఇతరుల సాహాయ్య మక్కఱలేదు. మఱియెవరును రాఁగూడదు. బీగముచూచినచోఁ జాలనలజడి పొందును. ఎవరును జూడకుండ నాకొకకత్తిని దీసికొనివచ్చి యిచ్చెదవా ? మిక్కిలి శీఘ్రముగా రావలయును. త్వరగాఁబొమ్ము."

దాసియు "చిత్తము" అని వెడలిపోయెను. సర్పము గట్టిగా జుట్టుచుండుటచే నాతనికి యాతన మిక్కిలి హెచ్చయ్యెను.

దాసి కత్తిని తీసికొనివచ్చెను. అస్మాకుఖానామెతో "నీవీపామును జూచుచుండవలసిన పనిలేదు. నవాబునందిని యొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమె మేలుకొన్నను నీసంగతి నామెకుఁ దెలియనీయకుము" అనియెను.

"చిత్తము నేను సన్నిధానమునం దుండనక్కఱలేదా? నావలనఁ గావలసినపని యేమియును లేదా"

'నీవలనఁ గావలసినకార్య మేమియును లేదని యే' తోఁచుచున్నది. కావలసినచోఁ బిలిచెదను. నీవు నవాబు నందినియొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమె కింతలో మెలకువరాదు. వచ్చిన నామె కీసమాచారము తెలియఁగూడదు"

దాసి లోపలకుఁ బోయెను. కాని, యస్మానుఖానుని హస్తమునుండి యా నాగపాశ మెట్లువీడిపోవునో చూడవలయునను కౌతూహలము నామె యడంచుకొనలేక ద్వారము లోపలిప్రక్క నిలుచుండి యస్మానుఖాను చేయుకార్యముల నన్నింటిని జూచుచుండెను.

అస్మానుఖాను మిగులనేర్పుతో నెడమచేతఁ గత్తిని ధరించి సర్పదేహమును ఖండింపఁదొడంగెను. అది యతి భయంకరమైన లోమహర్షణ కార్యమైయుండెను. ఆవిషయమునుగూర్చి విస్తారముగా వర్ణనము సేయుట ప్రస్తుతమునకావశ్యకము కాదు. సర్పశరీర మనేకస్థలములయందు నఱుకఁబడియెను. కాని ఖండింపఁబడిన యేభాగమును సంపూర్ణముగా విచ్ఛిన్నమై విడిపోలేదు. ఆచురియ సూక్ష్మాగ్రభాగ మంగీని భేదించుకొని తనశరీరముపై గాయముచేయు నను భయముచే సర్పశరీరము ముక్కలుముక్కలుగా విడిపోవునట్లు తుదవఱకును ఖండింపలేదు. సర్పరక్తముచే నాతనిదుస్తులయం దచ్చటచ్చట రక్తమయ్యెను. ఖండఖండములుగా ఖండింపఁబడిన యాసర్పశరీరము పరస్పరసంలగ్నమైన యొక మాలికవలె వ్రేలాడుచుండెను. అయినను నఱకఁబడిన ప్రతి ఖండమును భయంకరముగఁ గదలుచుండెను. దానినిచూచి యస్మాన్ ఖాను లేచినిలుచుండెను. సర్పశరీరము వ్రేలాఁడుచు నేలకు దాకుచుండెను. దాని దేహమంతయు ముక్కముక్కలుగ నఱకఁబడియెను. నోటియొద్ద స్వల్పదూరము నఱకఁబడలేదు. పిదప రెండుచేతులతోను సర్పమునెత్తి యధికబలముతో దూరమందున్న యొకస్థలమునకు విసరిపారవైచెను.

ఆస్థలమునందుఁ బడిన యాపాము మొండెము పటపటకొట్టు కొనుచు మాటిమాటికి నోటిని దెరచుచుండెను. ఆసర్పరాజము యొక్క దుర్దశ నస్మాన్ ఖాను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచి దానిని గూర్చి యప్పుడు చేయవలసిన దేమియు లేదని యోచించి యాతఁడు చేతులను గాళ్లను గడుగుకొనుటకై సరోవరాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము

నవాబునందినియగు నయేషాకు నిద్రాభంగమయ్యెను. దాసి యెదురుగఁబోయి నిలుచుండి వందనము చేసెను. అయేషా యభిప్రాయానుసారముగ దాసి యామెదుస్తులను సవరించి పిదప గులాబియత్తరుచే సిక్తమైన యొకవస్త్రమును దీసికొనివచ్చెను. అయేషా యాకరవస్త్రముచే మొగమును దుడుచుకొని దాసితో "మోతీ! నీవిక్కడ నెంతసేపటినుండి యున్నావు?" అనియెను.

మోతీ—అమ్మా! మీరిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండియు నేనిచ్చటనే యున్నదానను.

అ—ఇప్పుడు నేనొకకలఁగంటిని; ఎవఁడోయొకఁడు నన్నుముట్టుకొనినట్లును ఆతనిదేహ మత్యంతశీతలమై యున్నట్లును గనఁబడినది. నీవు నాదేహముపైఁ జేయివైచితివా?

మో—అమ్మా! లేదు.

అ—ఇక్కడకు మఱెవ్వరైనవచ్చిరా!

మో—ఔను! హుజూర్ వచ్చినారు.

అ—వచ్చినవారెవరు?

మో—నవాబుసాహేబు.

అయేషా కుపితఫణివలె ఫూత్కారము సేయుచు "ఏనవాబుసాహేబు వచ్చినాఁడు? నేను నిద్రఁబోవుచున్న దానను. నాదుస్తులు సడలి శరీరమును సరిగాఁ గప్పియుండ లేదు. నేనాస్థితియం దున్నప్పుడు వారెందులకువచ్చినారు? ఇప్పుడాయన యెక్కడనున్నాఁడు?" అని యడిగెను. మోతీ భయముతో "సంగతుల నన్నిఁటిని విన్నవింపకూడదని నాకాజ్ఞయైనది అమ్మా! అయిన యిప్పుడు వసారాలో నుండవచ్చును." అనియెను.

అయేషా లేచి నిలుచుండెను. క్రోధహేతువుచేఁ బార్శ్వమునకు పంపబడిన యామెకంఠము మిగులసుందరముగ గన్పట్టుచుండెను. అతివిస్తృతములైన యామె నేత్రములు నిద్రాభంగమువలనను, క్రోధమునలనను కొంచెమెఱ్ఱవడి యుండెను. అనతిదీర్ఘమైన యామెశరీరము కొంచెము చంచలమైనట్లు కన్పట్టుచుండెను. రాజరాజమోహిని కెంతయపూర్వ రూపకాంతియున్నది? ఆమె "విషయములనన్నిటిని విశదముగా జెప్పకుండ నిషేధమున్నదా? అయిన నాతఁడితర సామాన్యులవలెఁ జెడుగు చేయవలయునను నభిప్రాయముతోఁ నిద్రబోవుచున్నసమయమున నాగదిలోనికిఁ బ్రవేశించెనా? ప్రవేశించి యజ్ఞానావస్థలోనున్న నన్నుగాఁగలించుకొనియెనా? రమ్ము, నడువుము. ఆతఁడెక్కడనున్నాఁడో, నాకుజూపుము" అనియెను.

కుపితయు, నభిమానినియునైన యయేషా యాగది నుండి బయలువెడలెను; మోతియు నామె వెనుకనే వచ్చుచుండెను. వసారాయందస్మానుఖాను లేడు. అయేషా "మోతీ! నవాబిచ్చట లేఁడు. ఎచ్చటనున్నాఁడో చూపుము" అనియెను.

మోతియుఁ గొంచెము దూరము ముందునకుఁబోయి చూచెను. అస్మానుఖాను గడుగుకొనివచ్చి సరోవరతీరప్రదేశమునందుఁ గూర్చుండియుండెను. మోతి చూచివచ్చి "అమ్మా! ఆయన సరోవరతీరమునందున్నారు" అనియెను.

అయేషా యచ్చటకుఁబోయెను. మోతి యప్పుడొక విషమవ్యాపారము సంఘటింపనున్నదనియుఁ దానాసమయమున సమక్షమునందుండుట యనుచితమనియుఁదలంచి ముందునకేగక యచ్చటనే నిల్చుండియుండెను.

అస్మానుఖానయేషాయలంకారశింజితధ్వనులను దూరమునుండివిని లేచినిలుచుండెను. నవాబునందిని మరింత సమీపమునకు వచ్చుటనుజూచి యస్మానుఖాను తనహృదయమున "నేనిప్పుడేమి మాటాడవలయును?" అని యోచించుకొనుచుండెను కాని, యాతఁడేమాటయు మాటలాడవలసిన యావశ్యకముయే లేకపోయెను. అయేషా మిగుల సమీపమునకువచ్చి క్రోధకంపితమగు నుత్తేజితస్వరముతో "నవాబ్ సాహేబ్! మీకిది యుచితమేనా? నేను నిద్రితను, శిథిలవసనను; ఒంటరిగనున్న దానను. నేనాయవస్థయందున్నప్పుడు మీరు నాగదిలోపల కెందులకుఁ బ్రవేశింపవలసి వచ్చినది? మీరు పూజ్యులనియు మహాపురుషులనియు హీనకార్యముల

యందుఁ బ్రవేశింపరనియుఁ జాలకాలమునుండి నమ్మియున్న దానను. ఇప్పుడు మీరేకారణముచే నాయనుమతిలేనిదే నేనునిద్రించుచున్నప్పుడు నాగదియందుఁ బ్రవేశించి నీచవృత్తికొడంబడితిరి" అనియెను.

అస్మా—(అధోవదనుడై ధీరస్వరముతో) నేను నా బుద్ధిపూర్వకముగా లోపలకు రాలేదు. ఒకగొప్ప యపాయము సంభవింపనై యుండుటచే లోపలఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది.

అ—(పూర్వమువలెనే క్రోధవివశయై) మీకది యుత్తమకార్యమే నా? ఎంతటియపాయము సంభవించినను నంతఃపురమునందు నిద్రితయైన స్త్రీయున్న గృహములోని కొంటరిగఁ బ్రవేశించుటకు మీకధికారములేదు. ప్రవేశించి యంతటితోడనే నీవు తృప్తుఁడవుకాలేదు. నీవు నాశరీరమును దాకితివి. ఛీ! ఛీ! నీవొనరించిన కార్యము నిందితమైనది.

అస్మా—అయేషా! నీవు నన్నకారణముగ నసంగతముగఁ దిరస్కరించుచున్నావు. నీవునుడివినట్టి యకార్యముల నొనర్చుట కస్మానుఖానెప్పుడును సమర్థుఁడై యుండలేదు. ఆతఁడట్టి నీచమానవుఁడు కాఁడు.

అ—మరల నట్టియసత్యములను నుడువుటకు నీకుసిగ్గు వొడముచుండుటలేదా? నీవిప్పుడు నవాబుగా నున్నాఁడవు. అంతఃపురమునందు నీకు బూర్ణాధికారమున్నది. అయినను బురస్త్రీలపై నీవిట్టియత్యాచారములను నడపుటకుఁ బూనుకొనినచో నస్మాన్‌ఖాన్! నీ పాపకార్యములచే నీరాజ్యసంపదలన్నియు రసాతలమునకంట నడుగంటిపోవునని నిశ్చయముగాఁ దెలిసికొనుము.

అస్మా—(అవనతశిరస్కయై) అయేషా! నీవు నన్ను నిష్కారణముగ నిందించుచు దారుణవ్యధపాలు సేయుచున్నావు. నీవు నిద్రితవై యసావధానస్థితియందుంటివని తెలిసికొని లోపలకు రాకుండ నీవలనే యుంటిని. ఈవిషయము ద్వారముకడనున్న దాసి పూర్ణముగ నెఱుంగును. కాని నీవొక గొప్పయపాయమునకు గుఱియై యున్నావని యెఱింగి గత్యంతరము లేకపోవుటచే లోపలకు రావలసివచ్చినది. అప్పుడు నీ శరీరమును స్పృశించితిననుమాట యసత్యము. నిన్ను బాగుగాఁజూచుటకైనను నవకాశము లేదు. నీ తిరస్కారము నాహృదయముబట్టి వేధించుచున్నది. అయినను నేనేయపాయమునిమిత్తముగా నీవున్న మందిరములోపలికిఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చెనో దానినెప్పటికిని దెలుపఁబోను. నీ దాసి కావిషయము తెలియును. కాని దానిని నీకుఁ దెలుపవలదని తీవ్రముగ నాజ్ఞాపించితిని. అయేషా! నేను నీచకార్యములయందుఁ బ్రవేశించితినని నిందించి నీవు నాహృదయమున కత్యంతతాపమును గలుగఁజేసితివి జగదీశ్వరుఁడు నీకు మంగళమొనగూర్చుగాతమని ప్రార్థించుచున్నాఁడను. కాని నీనిష్ఠురవాక్యములవలనను నాయందు నీవగపఱచిన యవిశ్వాసమువలనను నాహృదయగ్రంధి విచ్ఛిన్నమైపోవుచున్నది. సమాధిస్థలమందలి మన్నుతోఁగూడ మనైక్యపోవుటకును నాహృదయజ్వాల కెన్నఁడును నాశనము కలుగదని తోఁచుచున్నది.

అస్మాసుఖా నొక్కనిట్టూర్పునువిడిచి ముఖమును మఱియొకవైపునకుఁ ద్రిప్పుకొనియెను.

అ—అస్మాన్! నామాటలచే నీవు హృదయవ్యథ ననుభవించుచున్నావని నేనెఱుంగుదును. కాని యీ దినము నందలి నీప్రవర్తనమూలమున. నాహృదయము మిగుల దుఃఖముఖమునొందుచున్నది. నీవు చెప్పఁగూడదని నిషేధించిన రహస్యమును జెప్పకపోయినచోఁ జాలకాలము నీవు బాధపడుచుండుటయేగాక నిర్మలచరిత్రముగల నీవంటి మహాపురుషుని నవిశ్వాసియని తలంచుచుండుటచే యావజ్జీవమును యాతన ననుభవించుచుండుటకుఁ గారణమగును అస్మాన్! నీవు నామందిరములోఁ బ్రవేశించుటకుఁ గారణమేమో యెఱింగించు టత్యావశ్యకము.

అస్మానుఖా నవనతశిరస్కుఁడై చాలసేపు యోచించి పిదప "అయేషా! నాజీవమున్నంతవరకుఁ దెలుపఁగూడదని నిశ్చయము చేసికొనిన విషయము నిష్టములేకపోయినను నీబలవంతముచేఁ జెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. ఇఁక నేమిసేయుదును! నాతోరమ్ము" అనియెను.

అస్మాన్‌ఖాను ముందునడచిపోవుచుండెను. అయేషా యాతని వెన్నంటి పోవుచుండెను, ఇరువురును ఖండఖండ దెగిపడియున్న సర్పశరీరముకడకుఁ బోయి నిలుచుండిరి. అస్మానుఖాను అయేషా! అదేమియో చూడుము" అనియెను.

అయేషా చూచివడఁకుచు "అదియొక భయంకర కాలసర్పము. దానినిపట్టుకొని యారీతిగ ఖండించినవారెవరు? దానితల యిప్పుడును గదలుచున్నది. ఎంతభయంకరముగానున్నది?" అనియెను.

అస్మాన్ — నీవస్వస్థతగానున్నావని నీతల్లివలన నెఱింగి నిన్నుఁజూచుటకు నీతోఁ గొన్ని యితరవిషయములనుగూర్చి యాలోచించుటకును నిచ్చటకు వచ్చితిని. లోపలకుఁ బ్రవేశించినతోడనే యొంటరిగ నిద్రించుచున్న నీవు నా కన్నులఁ బడితివి. ఆనిమిషముననే నేనీవలకుఁ దిరిగివచ్చితిని. నీశరీరముపై నాసర్పము పండుకొనియుండెను. నేను బాగుగా దృష్టించి చూడకపోవుటచే నది సర్పమో మఱియేదైన పదార్థమో తెలిసినదికాదు. తోడనే నీదాసిని పిలుచుకొనివచ్చుటకై వచ్చి యామెను లోపలకుఁబంపితిని. ఆమె లోపలకుఁబోయి చూచివచ్చి సర్పమేయని చెప్పినది. ఆమాట వినుటతోడనే నాకుయుక్తాయుక్త విచక్షణాజ్ఞానము నశించిపోయినది. నీవేమాత్ర మజాగ్రతవహించినను సర్పదష్టవగుదువనెడి విచారముచే నేను న్మత్తుఁడనైపోయితిని. గత్యంతరము లేకపోవుటచే లోపలఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది. అట్లు ప్రవేశించి దానినిబట్టుకొని యిట్లు ఖండఖండములుగాఁ జేసితిని. నీప్రాణము సంరక్షణముసేయుటలో నా ప్రాణమును పోఁగొట్టుకొనుటయనునది యొక యల్పవిషయమగుటచే దానిని నీకుఁ దెలుపుటకు నేనిష్టపడనైతిని. కాని యవిశ్వాసరూపమైన నీతీక్ష్ణవిషజ్వాలల కాఁగలేక యావద్వృత్తాంతమును దెలుపవలసివచ్చినది. అయేషా! నిన్ను నిజముగాఁ బ్రేమించుచున్న వాఁడెప్పుడు నితర సామాన్యమానవులవంటి వాఁడు కాఁజాలఁడు.

అయేషా యావాక్యములను వినినతోడనే యాకాశమునంక దృష్టినిగుడ్చి చేతులనుముకుళించుకొని కాతర

స్వరముతో "ఓ పరమేశ్వరా! నీదయ లేదు. నీవిప్పుడత్య మూల్యమైన యస్మానుఖానుని ప్రాణమును భయంకరాపద నుండి రక్షణ మొనర్చుట నిజముగా నాయదృష్టము" అని భగవంతునిస్తుతించి పిదప సజలనయనయై యస్మానుఖానుని కడకువచ్చి యాతని హస్తమును బట్టుకొని "అస్మాన్ ఈ సామాన్య స్త్రీనిమిత్తము లోకమున కమూల్యమైన నీజీవన మును మహాపదలలోఁ ద్రోయుట యేమి? నీవు చాల నన్యాయ కార్యమును జేసితివి. సర్పమును నాశరీరమును జుట్టుకొనియె నని నాకిప్పుడు తెలిసినది. నిద్రావేశముచే నింతవఱకును నెవఁడో మనుష్యుఁడు నాశరీరమును స్పృశించెనని యనుకొను చుంటిని అస్మాన్! నీవు నాపైఁ జిరకాలమునుండియు నను గ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు. ఆకరుణకుఁ బరిమితిలేదు. అజ్ఞానముచే నిన్ను నేననేకవిధముల దూషించితిని. అన్నా! దయయుంచి నాయపరాధములను క్షమింపవా?" అని వేఁడు కొనియెను.

అయేషా యిట్లు చెప్పుచు నశ్రుపూర్ణనయనయై యస్మా నుని పాదములపైఁ బడియెను. అస్మానుఖా నత్యాదరభావ ముతోఁ జేయూతయిచ్చి యామెను లేవఁదీసెను.

అ—నిన్ను క్షమించుటయా! నీవాడిన యానిష్ఠుర వాక్యములు నాకర్ణములయం దమృతమువలె సోఁకుచుండ నీ తిరస్కారమునుగూర్చి నేనాగ్రహించుటెట్లు? అందుచే క్షమించుటనుగూర్చి చెప్పకుము. కాని నీవుభ్రాంతిఁజెంది యవిశ్వాసిననియుఁ జరిత్రహీనుఁడనియు, నీచస్వభావుఁడ ననియుఁ దలపోయఁజొచ్చితివి. ఆకారణముచే నేనిట్లు ముక్త కంఠుఁడనై ప్రతిఘటించి మాటలాడవలసివచ్చినది.

అయేషా మాటలాడకుండ నధోవదనయై నిలుచుండి యుండెను. అస్మానుఖాను చెప్పనారంభించెను. "నీవాక దిన మున—అయేషా!— జ్ఞప్తియందున్నదా— వంగదేశము నందలి మనస్కంధావార కారాగారమునందున్న జగత్సింహునియెడల నీహృదయమున నెలకొనియున్న ప్రబలప్రేమ సంబంధమైన వాక్యములను ఘంటాపదముగ నుద్ఘోషించి యున్నావు— జ్ఞప్తియందున్నదా? నీయానిశితశరసన్నిభ వాక్యములను మాఱుమాటాడకుండ విని సహించుకొని యుంటిని. ఇప్పుడును నీరవుఁడనై సహించుకొనియున్నాను. అయేషా! ఇప్పుడు నీవాడిన నిష్ఠురవాక్యములకు నోరువిప్పి ప్రత్యుత్తరమొసంగుటవలనఁ బ్రణయవిషయము ప్రకటిత మైనది. దానిని విని నీవు నన్ను మిగులనసహ్యముగా నైఁ జూడుము! నాజీవితమరణములును సుఖదుఃఖములును నీచేతిలో నున్నవి.

అయేషా నీరవయు నధోముఖియునై యుండెను. అస్మాను చెప్పఁదొడంగెను. "అయేషా! వినుము. నేను అత్యాచారిని, అవిశ్వాసిని, కలుషితస్వభావుఁడను—అయి నచో నీయాతిరస్కార నిష్ఠురవాక్యములను వినినప్పుడు నిరుత్తరుఁడనై యుండను. మిషచేనైననేమి, బలముచేనైన నేమి,—ఎప్పుడో యొకదినమున నిన్ను నాభోగపదార్థము నుగాఁ జేసికొనియుందును. తండ్రియు నిన్ను నాకిచ్చి వివాహము సేయవలయునని యభిలాషపడుచుండెడివాఁడు. నీ జననియు నీకును నాకును పరిణయముకానందులకై దుఃఖితయగుచున్నది. అందుచే నిన్ను నేను బలాత్కారముగఁ బరిణయ

మాడినను నన్నెవ్వరును నిందింపరు. అయిన నామార్గము నవలంబించుటకు నాకెన్నఁడును నిష్టముకలుగలేదేమి? నేను నిన్ను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. అంతటిప్రేమమును గలిగియుండుటచేతనే నీయిష్టమునకు విరోధముగాఁ బ్రవర్తింపఁజాలకున్నాఁడను. నీచిత్తము ప్రసన్నముకాకపోయినచో నిన్ను నాజాయగాఁ జేసికొనుటకు నాకు సాధ్యముకాదు.

అ—(అస్ఫుటస్వరముతో) నీవు చిరకాలమునుండియు నాపై ననుగ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు.

అస్మాన్—నేను చెప్పవలసినదింకను సంపూర్ణముగాలేదు— వినుచుండుము— ప్రత్యుత్తర మొసంగవలసిన యావశ్యకము లేదు. నేనిప్పుడు నవాబును. అంతఃపురమునందు నాయాజ్ఞ నిరంకుశమైనది. నామాట కెదురులేదు. నీదేహముమాత్రమే నాకావశ్యకమైనచో—అయేషా! నేను చోరునివలె సమయమునుగనిపెట్టి నీశరీరసంస్పర్శనము సేయుటేల? ఇచ్ఛామాత్రమున నెల్లరుజూచుచుండ నిష్టమున్నట్లే వ్యవహరించుచు బలాత్కారముగా నీతోఁ గ్రీడింపఁగలను. నేను భ్రమపడియైన నట్టివిషయమైనయోచనలు చేయుటలేదేమి? ప్రేమయున్నతావున నత్యాచారము సంభవించునా? హృదయవిహీనమైన నీదేహముతోఁ బ్రణయవిహీనమైన సుఖమునందాసక్తి లేకుండఁ బ్రవర్తించుటకు నాకిష్టములేదు. నాప్రణయము గంభీరమైనది— ప్రగాఢమైనది— మరియు ననంతమయినది.

అ—నీవు దైవస్వాభావుఁడవు. దాని నితరులు తెలిసికొనిన తెలిసికొందురుగాక! తెలిసికొనకపోయిన పోనిమ్ము.

నేను నీస్వభావమును బాగుగా నెఱుంగుదును. దానిని బాగుగా నెఱిగియుండియు నందులకు వ్యతిరిక్తముగా నిష్ఠురము లాడి యందులకు ప్రతిఫలముగ మర్మాంతికవ్యథ ననుభవించు చున్నదానను.

అస్మాన్ — నేను చెప్పదలంచినదింకను గలదు. నా జనకున కనేక పట్టమహిషులు కలరు. ఇంతేగాక యుపపత్ను లనేకులుండియున్నారు. నవాబుపాదుషహాకది గౌరవమునకే కారణమైనది. కాని నిందనీయము గాలేదు. నాకు వివాహ యోగ్యమైనవయసు మితిమీరిపోయినది. అయినను నేనిం కను వివాహబంధముచే బద్ధుఁడనుగా లేదేమి ? నిన్ను బొంద వవయున నెడి యాశచేతనే యస్మాన్ ఖానింకను వివాహితుఁడు గాలేదు. నిన్ను పొందజాలకపోయినచో నాయదృష్టమునందు చిరబ్రహ్మచర్యమే బ్రహ్మవిధించినట్లు తోచుచున్నది. ఈ మహాప్రపంచమున నత్యంతసౌందర్యవంతులగు స్త్రీలులేక పోలేదు. గుణవతులగు యువతులకును నభావముతటస్థింప లేదు. కాని, అయేషా! మఱియేమహిళయైనను నాపట్టమహి షిగా నోపుననుమాట యప్రస్తుత ప్రశంస. మఱి యేవనితను గన్నెత్తిచూచుటకు నాకిష్టములేదు. నీరూపమునుజూచి చూచి నాకన్నులు తనివినొందనేరకున్నవి. నీగుణపానముచేఁ జిత్ర ప్రతిమాకారుఁడనై పోయితిని. నీపైనున్న వలపు చే మోహాం ధుఁడనై పోయితిని.

అయేషా కన్నులనుండి ముక్తాఫల సదృశములైన యశ్రువులు జల జల రాలిపడి నేలపై బ్రవహింపఁదొడంగెను అస్మాన్ ఖాను చెప్పఁదొడంగెను. “ఇంకను వినుము.

అయేషా! నాసోదరుఁడు విలాస సాగరమున దోఁగి తేలు చున్నాడు. తారకావేష్టిత చంద్రునివలె సౌందర్య చాతుర్య విలాసినులనడుమఁ గూర్చుండి కాలము గడుపుచున్నాడు. ఆతని భోగలాలసానలమున సుర మొదలగునవి ఘృతమువలె నాహుతియగుచున్నవి. రాజకీయ వ్యాపారములయం దాతని యనిష్టభావము ప్రకటితమగుచున్నది. అయిన నాతని కేకళంకమును లేదు. నీ నిష్ఫల ప్రేమపిపాసకీజీవన మసారమగు మరుభూమిగాఁ జేయకుండ మాయన్నవలె సకలసుఖముల ననుభవించుచుఁ గాలము గడపవలయునని నాహితమునుగోరు స్నేహితులనేకులు బోధించుచున్నారు. అదెంతటి దురాలోచన! ఎవడునిన్ను చూచుచుండునో ఎవని హృదయమున నీమాధురీరూప మంకితమై యొప్పుచుండునో—విధాత శుభ సమయమున నసాధారణ సృష్టియందు నిన్ను సృష్టించెనని యెవడు తెలిసికొనునో పుణ్యమయమై సర్వగుణాధారమైన నీమూర్తి యెవనిహృదయమున ననుపమేయముగఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియుండునో-అట్టియాతఁడు పాపకార్యములను జేయ సాహసించునా? అట్టి యాతఁడు నీచ సంసర్గమునందును, నసహ్యభోగ విలాసములయందును మునిగి నిన్ను మఱచిపోవ యత్నించునా?

అయేషా నీరవయు, నధోముఖయునై యుండెను. ఆమె నేత్రములనుండి పడుచున్న కన్నీరింకను నేలపై బ్రవహించుచునే యుండెను. అస్మాన్ ఖాను మోకాలూని యయేషా సముఖమునఁ గూర్చుండియుండెను. ఒకపక్క-ప్రాణరహితయై భయంకరముగాఁ గాన్పించుచు ఖండ ఖండ

ములుగాఁ బడియున్న సర్పకళేబరముండెను. వేటొకప్రక్క నారీకులరాజ్ఞియు, సుందరశిరోమణియునైన యయేషా నిలుచుండియుండెను. నడుమ నత్యంత శోభామయమగు విశాల వక్షముతో వీరశ్రేష్ఠుఁడైన యస్మాన్ ఖాఁ నంజలిబద్ధుడై యిట్లని చెప్పదొడంగెను. "అయేషా! ప్రాణేశ్వరీ నాహృదయ దేవతా! నాజీవనమును దగ్ధముసేయుట నీకుచితమేనా? చిరకాలమునుండి నన్నిట్లు వ్యధలనొందించుచుండుట నీకు ధర్మమేనా? సుందరీ! ఇహసంసారమునఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారము లేదా? ప్రతిదానము లేదా? జీవనసర్వస్వదానమునకు విలువ లేదా?

అయేషా యప్పుడతి సమాదర భావముతో నస్మానుని హస్తములనుబట్టుకొని యిట్లనియెను. "అస్మాన్! నీప్రేమ నిరుపమానమైనది. ఇహసంసారమునం దేయువతి నీప్రేమను ననుభవించునో యామెధన్య. ఈజగత్తునందుఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారమేయున్నచో నీకది ప్రాప్యము కాగలదు. నీవు దేవతాస్వరూపుడవు. నేనంటివో? ఒక సామాన్యవనితను, అమూల్యమైన నీప్రేమమును నాపైనుంచుట యపాత్రదానమగును.

ఇట్లు చెప్పి యాయేషా యూరకుండెను. అస్మానుఖాను "చెప్పుము ప్రాణేశ్వరీ! నీ వాక్యములచే నాహృదయమున నమృతప్రవాహము పొంగి పొరలుచున్నది. చెప్పవలసిన దానిని పూర్ణముగాఁ జెప్పి ముగింపుము" అనియెను.

అ—నీకు నాయాత్మసమర్పణము గావించుటకు నాకు సాధ్యమైయైనచో నీచరణసమీపమున విక్రీతదాసినై పడి

యుందును. కాని, హా! అకటకటా!—నేను మరణింప లేదేమి?—అస్మాన్! నీవు నన్నా సర్పముఖమునుండి యేలరక్షించితివి?

అయేషానోటనుండి యింకముందుమాట వెడలలేదు. ఆమె యచ్చట నిలువకుండ యావలికి వెడలిపోయెను.

అస్మాన్ ఖానచ్చటనే కూర్చుండియుండెను. దీర్ఘ నిశ్వాసమును విడిచి తనలోఁదాను "అదేమాట! చిర కాలమునుండియుఁ గఠోరమైన యీ యొక్క టేమాట! ఆత్మహత్యచేసికొందును. రణక్షేత్రమునందీ జ్వాలను నివృత్తి చేసికొందునుగాక!" అని యనుకొనియెను.

హతాశుఁడైన యస్మానుఖాను కాతరభావముతో నవనతమస్తకుఁడై యటనుండి వెడలిపోయెను.

పదమూఁడవ ప్రకరణము

మానసింహమహారాజు బహుజనపరివృతుఁడై పుణ్య తీర్థమైన పూరీనగరమునకుఁ బురుషోత్తమ దర్శనార్థమై యేతెంచెను. సముద్రోపకూలమున విస్తీర్ణమైన యొకవిశాల ప్రదేశమున నాతని నివాసముకొఱ కనేక పటమండపములు స్థాపింపఁబడియెను. వస్త్రావాసములన్నియు ననేక వర్ణము లతోఁ బ్రకాశించుచు నతిరమణీయముగాఁ గన్పట్టుచుండెను. అవియన్నియు ననర్ఘ రత్నకంబళములతో నావృతములై పైభాగమున నలంకరింపఁబడిన స్వర్ణకలశములతోడను పతాకపంక్తులతోడను, సుశోభితములై యుండెను. దాస

దాసీజనము, సంగరక్షకులు, నశ్వారూఢులు, మావటీంద్రు, శతఘ్నిప్రయోగకులు మొదలగు ననుచరుల నిమిత్తము నాల్గుప్రక్కలను వస్త్రగృహములు నిర్మింపఁబడియుండెను. పశుపాలకులకును, అశ్వము, హస్తి, ఒంటె మొదలగు పశు సముదాయమునకును యథా స్థానములయందు యథా యోగ్యములైన నివాసస్థానములు నిర్ణీతములై యుండెను. నానాస్థానములయందు నానారూపములైన భాండారము లును, బారశాలలును స్థాపితములై యుండెను. మహారాజు స్కంధావారము మొత్తముమీఁద క్రోశార్ధపరిమిత భూఖండము నావరించుకొనియుండెను. వస్త్రావాసములచే నిర్మితమైన యాస్కంధావారము విన్యాసకౌశలమున సౌధములచే శోభించుచున్న యొక గొప్ప నగరమువలెఁ గన్పట్టుచుండెను.

మహారాజుతోఁగూడ ముగ్గురు రాణులు వచ్చి యుండిరి. అందొకతె యోధపురరాజ తనయయగు నూర్మిళ. ఊర్మిళ మానసింహమహారాజునకుఁ బ్రధానమహిషి. కాకపోయినను ప్రధానప్రణయభాగినియై యుండెను. మానసింహ మహారాజునకుఁ జాలమంది భార్యలుకలరు. ఆతఁడు పాదుషాహాకార్యములకొఱకనేక సమయములయందనేకస్థలములకుఁ బోవలసివచ్చుచుండెను. సర్వత్రభార్యల నందఱను గూడఁదీసికొని పోవుట సంభవించుటలేదు. సంభవమేయైన నందఱను దీసికొనిపోవఁడు. అయినను నూర్మిళమాత్ర మెల్లప్పుడు నాతనితోఁగూడ నుండును. రణక్షేత్రమందుం డెడి స్వల్పకాలముతక్క మిగిలిన యెల్ల వేళల నామె చాయ

వలె మానసింహుని విడువక సంచరించుచుండును. మర్యాద యందును, బదవియందును, గౌరవమునందును జగత్సింహుని జనని సర్వప్రధాన మహిషియై యుండెను. కాని యామె మహారాజుతోఁగూడ నెల్లతావులకుఁ బోవనిష్టపడదు. ఆమె యెడల మహారాజు ప్రణయమును జూపుటకంటె హెచ్చుగా గౌరవమునే చూపుచుండును. ఆదరించుటకంటె హెచ్చుగ భయపడుచుండును. మానసింహమహారాజు వంగదేశమునకు సుబేదారుఁడయినప్పుడు జగత్సింహునిజనని మానసింహునితో వంగదేశమునకు రాలేదు. పురుషోత్తమ క్షేత్రమునకుఁ మానసింహునితోఁగూడ వచ్చిన మఱియిద్దరుభార్యలతో మనకథకు సంబంధమేమియును లేదు.

మహారాజు (శ్రీ)క్షేత్రమున నొకవారముదినము లుండవలయునని సంకల్పించుకొనియెను. రెండుదినములు గడచిపోయినవి. మానసింహుఁడు ప్రతిదినము నుదయమున భార్యలతోఁగూడ దేవమందిరముకుఁ బోవుచుండెను. అచ్చట స్నానము పూజ మొదలగునవి పూర్తియగునప్పటికి రెండు జాములగుచుండెను. అదియైనపిదప ననేక సహస్రస్వర్ణముద్ర లను దానముచేయుచుండెను. యాత్రికులతోఁగూడ మహా రాజుపటమండపములలోని కరుదెంచుచుండెను. ప్రతిదినమును జగన్నాథస్వామి పూజార్చనము. మంగళహారతులు మొద లగునవి మహారాజుపేరుతో సంకల్పముచేయఁబడి యత్యంత శోభాయమానముగా జరుగుచుండెను. ప్రతిదినమునను దూర దేశమునుండి వచ్చినయాత్రికులకందఱకు మహారాజుద్రవ్యము తో సమారాధనలు జరుగుచుండెను. పఠానులతో జరిగిన

సంధిననుసరించిపూరినగరముయొక్క యధికారముపాదుషహా హస్తగతమయ్యెను. ఒరిస్సాదేశమునందలి మిగిలినభాగము నందంతటను బతానులు స్వతంత్రరాజులై యుండిరి. జయించుటకుఁబూర్వ మాదేశమును దేవవంశపు హిందూరాజులు పారిపాలించు చుండిరి. ఇప్పుడావంశమున రామచంద్రదేవుఁడను నాతఁడుండెను. పూరి క్షైవక్షమైనత్రోడనో మానసింహ మహారాజు ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బూర్వపుభూపాలుర వంశములోనివాఁడైన రామచంద్రదేవునకు దానిపై శాసనకర్తవ్య భారమునొసంగెను. రామచంద్రదేవరాజు మానసింహుని సుఖసౌకర్యములకుఁ గావలసినవన్నియును సమకూర్చుచుండెను. అందుచే మానసింహున కించుకంతయును బ్రవాస కష్టము గాన్పించుటలేదు. మహారాజు రామచంద్రదేవుని గుణములకు మెచ్చుకొని కృతజ్ఞుడై యుండెను.

నవాబునుతేమానుగాని, అస్మానుఖానుగాని, వారి దేశపు టెల్లలకడ మానసింహు నెదుర్కొని యుండలేదు. అతఁడు పూరినగరమునకు వచ్చినపిదప నైన నెవరునురాలేదు. మంత్రిఖాజాయిసాఖాను నురాలేదు. నవాబు కుటుంబములోనివాఁడగు నొకమనుష్యుఁడువచ్చి యొకయుత్తరమును దెచ్చి మానసింహున కిచ్చెను. ఆయుత్తరమునందిట్లు వ్రాయఁబడియున్నది. "ఒరిస్సానవాబులు మహారాజసందర్శనము చేయఁజాలమికిఁ జింతిల్లుచున్నారు. మహారాజు పూరియందున్నప్పు డస్మాన్ఖాను తనపనిమీఁదవచ్చి యాతనిసందర్శనము సేయఁగలడు. మహారాజున కేవిషయమందైన ననుకూలమయ్యెనేని యది నవాబులకుఁ దెలిసిన

తక్షణమే దానికిఁ దగినయేర్పాటులు చేయఁగలరు. "ఉత్త రమునుజూచి మానసింహుఁడు సంతుష్టచిత్తుఁడు కాలేదు. పూర్వము మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునుజూచి యస్మాన్ ఖానును సంతుష్టచిత్తుఁడు కాలేదు. పై యుత్తర మస్మానుఖానుని యభిప్రాయానుసారముగ వ్రాయఁబడినది. ఖాజాయిసా ఖాను కఠినరోగముచే బాధపడు చున్నాఁడని యును, నాతఁడు జీవించుట కష్టమనియు నుత్తరము తెచ్చిన వానివలన మానసింహుఁడు తెలిసికొనియెను.

పఠానులయుత్తరమును వారిపత్రివర్తనమును నసంతో షజనకముగనున్నను మానసింహుఁడు పూరినగరమునఁ బరమానందముతోఁ గాలమును గడుపుచుండెను. ధర్మ క్షేత్రమున నివసించియున్నప్పుడు ధర్మబుద్ధి ప్రభావముచే మనోమాలిన్యము చాలవఱకుఁ దగ్గిపోవును. మానసింహు నకును నట్లే ప్రేమము, భక్తి, దయ, శాంతి, యనురాగా కర్షణము మొదలగునవి జనియించుటచే నాతనిచిత్తక్షేత్రము నిర్మలమైయుండెను.

పూరిక్షేత్రముననున్నప్పుడు మూఁడవనాటి ప్రదోష సమయమున మానసింహుఁడు జగన్నాథస్వామి మంగళ హారతిని దర్శించి బిడారమునకుఁ దిరిగివచ్చి మెల్లమెల్లగ నూర్మిళాదేవియున్న పటమందిరములోపలఁ బ్రవేశించెను. అటనొక గొప్ప మండపముండెను. చిత్రఖచితచందనకాష్ఠా వరణముచేఁ బరివేష్టితమైన యా మండపోపరిభాగము స్వర్ణ సూత్రసమన్వితములై విచిత్రసూక్ష్మాలంకృతములగు వస్త్ర ములచే నావృతమైయుండెను. నేలపై నంతటను బలకలుబరచి

దానిపై నొకవైపునుండి మఱియొకవైపువఱకు నతిమనోహరిమైన రత్నకంబళము వేసియుండెను. అపూర్వమైన యావస్త్రగృహమధ్యమున వెండిమంచముపై పాలనురగవలెనున్న మృదుశయ్య విరచింపబడి యుండెను. యథోపయుక్తస్థానములందుఁ గుర్చీలు సోఫాలు మొదలగునవి యమర్పఁబడియుండెను. అచ్చటచ్చట నత్యుత్తమములగు స్ఫటికపాత్రములయందు దీపములు వెలుగుచుండెను. నానావిధసుగంధములచే మందిరమంతయు నలరారుచుండెను. మందిరములోపలకు జనులెవ్వరును వచ్చుటలేదు.

మానసింహ మహారాజాగృహములోపలఁ బ్రవేశించెను. ఆతని వెనుక విసనకఱ్ఱలనుచేబూని యిరువురు దానిసలు కూడవచ్చిరి. ఇంకొక సేవకురాలు బంగారుపాత్రముతో నీరును దెచ్చెను ఇంకొకతె తాంబూలపుఁబళ్లెమును జేతఁబూని వచ్చినిలుచుండియుండెను.

మహారాజు శ్రాంతుడై వచ్చి శయ్యపైఁ బండుకొని "రాణి యెచ్చటనున్నది?" అనియడిగెను.

దాసి—మహారాజుగారి భోజనపదార్థముల సిద్ధము చేయించుటకు వంటలక్కడయొద్దకు వెళ్ళియున్నారు. ఇప్పుడే వచ్చెదరు.

మహా—తాంబూలమును నీరునిప్పు డక్కరలేదు. నీవు పోవచ్చును.

ఉదకమును దాంబూలమును దెచ్చిన వారిరువురును వెడలిపోయిరి. వ్యజనధారిణులుమాత్ర మాజ్ఞానుసారముగ బాగుగ విసరుచుండిరి.

ఇంతలో మహారాజ్ఞియు లోపలకువచ్చెను. ఆమె ప్రౌఢవయస్క కాని ముప్పదిసంవత్సరములకు మించినవయసు గల దానివలెఁ గాన్పించుటలేదు. ఆమె కొంచెము పొట్టిగ నుండును. కాని; యింక గొంచెము పొడవుగనుండునేని యామెశరీర సౌందర్యమున కించుకహానిగలుగునేమోయని తోచుచుండును. ఆమెశరీరము స్థూలమై యుండలేదు. కాని, దేహానం దెచ్చటను లోపముకాన్పించుటలేదు. ఆమెశరీరము నందంతటను లావణ్యమునుండి తొణుకులాడుచుండెను. పంచవింశతివర్షప్రాయయగు దేశీయ యువతిశరీరమునందుఁ గన్పట్టులావణ్యమువలెనే మహారాజ్ఞి శరీరలావణ్యమును సముజ్జ్వలమై కన్పట్టుచుండెను ఆమె మేనిచాయ బంగారమును ధిక్కరించుచుండును. ఆమె శరీరమునందలి రక్తము కాలుచేతుల వ్రేళులనుండి పోవునేమో యని తోపించుచుండును. నేత్రములు యువతీనేత్రములవలెనే యుజ్జ్వలములై యుండెను. లలాటమున రేఖమాత్రము లేదు. కృష్ణవర్ణ కేశరాశి కబరీబద్ధమై యుండెను. భగవంతుఁడొసంగిన రూపము నభివృద్ధి చేసికొనుటకై మహారాజ్ఞి కృత్రిమాయాసమును బడుచుండకపోయినను,' నామె సౌందర్యమున కించుకంతయును హాని కలుగలేదు. కాని, ఊర్మిళాదేవిమాత్ర మావిషయమునందును మిగుల యత్నించుచునే యుండెను. ఆమె యాకబరియందు ముత్యాలహారమును ధరించియుండెను. కబరిపైభాగమునుండి వామ లలాటము వఱకును వజ్రఖచితమైన భూషణము వ్రేలాడుచుండెను. కర్ణములయందు నేత్రములను మిఱుమిట్లుగొలుపు కర్ణాభరణము

లుండెను. వానికి ముక్తాసమన్వితమునలై కుచ్చులుండెను. కంఠమున నమూల్యమైన ముత్యాలహారము—హస్తము నందు నవరత్నఖచితములైన కంకణములు బాహువుల యందలి మనోహరములగు బాజిబందులు. మరియు దేహముపై యథోపయుక్తములైన భూషణములుండెను. చరణములయందు మనోహరశబ్దములనీను మంజీరములుగలవు. అతిసూక్ష్మమైన బంగారపుజరీతోఁగూడిన నిలువుటంగీవంటి పావడ నామెధరించియుండెను. మరియు నామెముక్తాలంకృతమైన పీతవర్ణపుఁగంచుకమును తొడిగికొనియెను. దానిపై నచ్చటచ్చట దూరదూరముగ బంగారపుపూవులు రచింపఁబడియుండెను. ఊర్మిళాదేవి హాస్యమయియుఁ బ్రసన్నవదనయునుగాక పరిహాసనిపుణయుఁగూడ నైయుండెను.

ఆమె తనశరీరశోభాసౌందర్యమును విలోకించుకొనుచు లోపలకుఁ బ్రవేశించెను. కాని యిప్పుడామెయొక్క తెయే రాలేదు. ఆమెవెనుక పరమసుందరియైన యువతియొకరు కూడ వచ్చియుండెను. ఆయువతి యవనతవదన—ధీర—మందగమన—

మహారాజ్ఞి వెనుక నమ్రవదనయైయున్న యాయువతిని మానసింహుఁడు చూడలేదు.

మాన—ఒక్కనిమిష మీభువనమోహినిని జూడకుండ నుండుటకంటె నొకటిరెండుదినములు భోజనములేకుండ నుపవాసముండుట చాలమేలు.

ఊర్మిళ—ఏమహానుభావుఁడుండుటచే నాకిదియంతయు విలాసమయముగ నగపడుచుండునో, యట్టిమీావు విందు

చేయుటుచితము, ఆపనిలోనుండుటచేతనే నేనాలస్యముగ వచ్చితిని.

మాన—కాని, సుందరీ! ఏయదృష్టశాలి నీయధర సుధారసపానముచే నమరుఁడయ్యెనో యట్టివానికి విందు లతోఁ బ్రయోజనమేమున్నది?

ఊ—ముసలివారై నకొలఁదిని హాస్యరసము వృద్ధియై పొంగిపొరలుచున్నది కాఁబోలును?

మాన—అందుల కొక కారణమున్నది. ఒక యేఁడు వయసు హెచ్చినకొలఁదిని చిన్నపిల్లవై యీవయసునాఁడిట్లు రసవతివై యుండు నిన్నుఁ జూచుటచే హాస్యరసము దాని యంతట నదియే యుబికి పొరలుచున్నది.

మహారాజువాక్యములు క్రమక్రమముగా మేరమీఱి గాఢతరములగునని తెలిసికొని యూర్మిళ యొకవైపునకు జరగి నిలుచుండెను. అంతట నామె వెనుకనున్న నవీనబాలిక మహారాజుదృష్టిపథమున బడియెను. అతఁ డతికుతూహల భావముతో "ఈబిడ్డ యెవ్వరు?" అని యడిగెను.

ఊ — ఈమె చాలకాలముక్రిందట నాకుఁ బరిచితయై యున్న నానెచ్చెలితనయ. మహారాజునకు వందనముచేయ వలెనని వచ్చినది.

నవీనయు నత్యంతసంభ్రమముతోఁ జీరను సవరించు కొనివచ్చి మానసింహునిపాదముల కెఱిగి యాతనిపాదధూళిని తనశిరసున ధరించుకొనియెను. ఆమె నేత్రములించుట బాష్పా వృతములయ్యెను. కాని, యీసంగతి నెవ్వరును గ్రహింప లేదు. ఆబాలికయు శిరసును బాగుగ వంచుకొని మహారాజ్ఞి కడకువచ్చి నిలుచుండెను.

మాన — ఈబాలిక సాక్షాల్లక్ష్మివలెనున్నది. రూపము నందును మిగుల సౌందర్యవతి నీకీమె యెక్కడదొరకినది?

ఊ — ఈబిడ్డ తల్లితోఁగూడ జగన్నాధస్వామి దర్శనమునకై వచ్చినది. ఈమధ్యాహ్నమున నా స్నేహితురాలు నన్నుఁ జూచుటకై వచ్చి చూచి వెళ్ళిపోయినది. నేనీబాలికను విడిచిపుచ్చుట కంగీకరింపనైతిని. ఈమెను గొన్నిదినములు నాకడనుంచికొందునని చెప్పి యామెను బంపివేసితిని.

మాన — మంచిపనిచేసితివి. ఈబిడ్డ మిగుల సుశీల అత్యంతకోమలస్వభావముకలది. లక్షణములన్నియుఁ జూడఁ జాలభాగ్యవతివలెఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈమెను బరిణయమైనదా?

ఊ — పరిణయమైనది. ఆవిషయమున మహారాజు సమక్షమున నేనొకయభియోగమును దేవలసియున్నది. అది యిప్పుడువలదు. వేఱొకదినమున మనవిచేసెదను.

మా — నీయిష్టము వచ్చినట్లు చేయుము. ఈబిడ్డకననుకూలనమేమియు లేకుండునట్లు తగినయేర్పాటులను గావించితివా?

ఊ — కావించితిని.

మహారాజు శయ్యపైఁబరుండుచు "చాల నుడుకుగ నున్నది. చెమట శరీరమునుండి ప్రవహించుచున్నది" అనియెను.

ఊర్మిళ వేఱొకదాసిని పిలువవలయునని యత్నించుచుండెను. ఆమంచముప్రక్క నొకవీవనపడియుండెను. బాలిక మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁబోయి యావీవనను గైకొని మహారాజునకు వీవఁదొడంగెను.

మహారాజు "బిడ్డా! నీకెందులకు? పరిచారికలు వచ్చెదరు. నీచేయి నొప్పియెత్తును" అనియెను.

యువతి యతిమధురస్వరముతో "మీసేవలభించుట నాకుఁ బరమసౌభాగ్యము" అనియెను.

మహారాజూర్మిళను ద్దేశించి "ఈ బాలిక పేరెవ్వరు?" అని యడిగెను.

ఊ—రాజలక్ష్మి.

మా—మిక్కిలి సొగసైన పేరు. నిశ్చయముగా నీమె రాజలక్ష్మియే యగును. ఈలక్ష్మి యెవనియింటనుండునో యాతఁడు లక్ష్మితోఁగూడిన రాజగుటకు సందేహము లేదు.

ఇంతలో నిరువురు పరిచారికలు వచ్చిరి. మహారాజు "నీవు వీవనను విడువుము. వారు విసరెదరు నీకుఁ గష్టమెందు లకు?" అనియెను.

రాజలక్ష్మి—కష్టము లేదు. మీయాజ్ఞకు వ్యతిరేకము చేయరాదని నేనీవీవనను విడుచుచున్నాను.

రాజలక్ష్మి వీవనచటనుంచి మెల్లమెల్లగ జరగి యూర్మిళ వెనుకకువచ్చి నిలువబడియెను.

ఊ—భోజనము సిద్ధముచేయుమనియెదరా? రాత్రి ప్రొద్దుపోయినది.

మా—నీయిష్టము.

రాజలక్ష్మి యూర్మిళ హస్తమును బట్టుకొని యస్పుట స్వరముతో "అమ్మా? ఆజ్ఞయిమ్ము, నేనుపోయి యన్ని యును జక్కగా సిద్ధముచేసెదను" అనియెను.

ఊర్మిళయు మహారాజుముఖమునుజూచుచు "మంచిది నీవుపోయి చూడుము నేనును వెంటనేవచ్చెదను" అనియెను.

రాజలక్ష్మి వెడలిపోయెను. కొంచెము సేపయినపిదప మానసింహమహారాజూర్మిళతోఁగూడ భోజనశాలకేగెను.

వారక్కడకు వచ్చునప్పటికే రాజలక్ష్మి యన్నికార్యములను జక్కగా సిద్ధముచేసియుంచెను. అదిచూచి మహారాజుమిగుల సంతృప్తుడయ్యెను.

అదిమొదలు రాజలక్ష్మి మహారాజునకుఁ దఱచుగా నుపచారములు సేయుటయందు నియుక్తయగుచుండెను. మహారాజంతఃపురమునకు వచ్చినతోడనే రాజలక్ష్మిచేసిన ప్రతికార్యమును సర్వాంగసుందరమై మహారాజున కత్యంత సంతోషదాయక మగుచుండెను. అందువలన మహారాజునకు శుశ్రూషసేయు భారమంతయు రాజలక్ష్మిమీఁదనే పడియెను. మూఁడుదినములకే, రాజలక్ష్మి చేయని కార్యముల యందు మహారాజున కించుకంతయును దృష్టిలేకుండెను. ఆమె చేసిన కార్యమే యుత్తమమయినదని మహారాజు తలంచుచుండెను.

పదునాల్గవప్రకరణము

విజ్ఞాననిధియు వృద్ధుఁడునైన పఠానుల మంత్రి ఖాజా యిసాఖాను కాలదేవత కాహారమైపోయెను. సామాన్యమైన జ్వరమువచ్చి తన్మూలమున నుదరామయవ్యాధిపీడితుఁడైన యాతని జీవిత మంతలో నంతమైపోయెను. నావాబులగు సులేమానస్మార్ ఖాను లిద్దరును ఖాజాయిసాఖానునెడల భక్తిశ్రద్ధలనే గలిగియుండెడివారు. వారిరువురును మంత్రి సమాధికార్యముల నత్యంతశ్రద్ధతో నెరవేర్చిరి. ఆతనికి బదులుగ మంత్రిపదవియందు ఖజర్ ఖానును నియమించిరి.

ఖిజర్ ఖాను సాహసికుఁడు, యుద్ధప్రియుఁడు ఆతఁడు నవాబు అస్మాన్ ఖానున కత్యంతము ప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెను. ఈ నూతనామాత్యునకు నలువదియారు వర్షములకంటె నెక్కుడు వయసు లేదు. అస్మాన్ ఖాను, నీతఁడు ననేక విషయములలో నేకాభిప్రాయులగుచుండిరి. అందుచేతనే యస్మాన్ ఖా నీతనిని మంత్రిపదవియందు నియోగించెను.

సులేమానును, అస్మానును వేఱువేఱు స్వభావములు కలవారని మొట్టమొదట చెప్పియున్నాము. మంత్రి ఖాజా యిసాఖాను లోకాంతర గతుఁడైనపిదప నవాబు లిరువురును జేరి యాలోచించి యికముందు రాజకార్యములు మంత్రి మీఁదఁ బెట్టకుండ నస్మాన్ ఖాను స్వయముగనే నెరవేర్చు చుండు నట్లేర్పాటు చేసికొనిరి. సులేమాన్ ఖాను రాజకార్య వేత్త కాకపోవుటచే నాతఁడా భారమును వహింప నిష్టపడ లేదు. ఆతఁడు భోగ విలాసములయందుఁ బ్రమత్తుఁడై యందుల కనువగు నుపకరణములకుఁ వ్యాఘాతము కలుగ కుండ జరుగుచున్నదో దాను చరితార్థుఁడనగుదునని తల పోయుచుండెను. అస్మానుఖాను చేసిన యేర్పాటులకు వ్యతి రేకముగ నాతఁడేమియు మాటాడుట లేదు.

ఆయేర్పాటుల ననుసరించి కార్యములు జరుగుట కారంభమయ్యెను. అస్మాన్ ఖానుని పేర రాజ్యవిధులు, శాసనపాలనములు నిర్వహింపఁబడుచుండెను. అతనిపేరుతో రాజాజ్ఞ ప్రచారమగుచుండెను.

ఈసమాచారములన్నియు మానసింహామహారాజు నకుఁ దెలియవచ్చెను. పురుషోత్తమ పట్టణమునకు వచ్చిన

నవాబుదూత వీనినన్నిఁటిని మహారాజునకు విన్నవించుటయే గాక నవాబువ్రాసినయుత్తరమును మానసింహునకిచ్చెను మానసింహుఁడు రాజ్యసంబంధమైన యీ పరివర్తనలను దత్క్షణమే యక్బరుషాదుషహాకు వ్రాసిపంపించెను.

పురుషోత్తమునందు మానసింహుఁడొకవారము దినములుండఁ దలంచుకొని వచ్చెను. ఆతఁడువచ్చి యప్పుడే పదిదినములైనది. అయినను శిబిరముల నెత్తుట కాజ్ఞయిడ లేదు. ఆవిషయమునఁ దనయభిప్రాయము నాతఁడెవ్వరి తోడను వ్యక్తపఱచినట్లు గన్పట్టుటలేదు.

మానసింహుఁడు రామచంద్రదేవునితో నొరిస్సాదేశ శాసనాది విషయములనుగూర్చి యప్పుడాలోచించుచుండెను. వారు తుదకిట్లని స్థిరపరచుకొనిరి—"అస్మాన్ ఖాను వర్త మానసంధి నియమములకింక నెన్నియోదినములు కట్టువడి యుండఁడు. ఆతని ప్రకృతి యత్యంత దుర్దమనీయమైనది. ఆతఁడత్యంత తీవ్రస్వభావముగలవాఁడు అందుచేఁ బ్రస్తుతా వస్థతో సంతృప్తినొంది యుండఁజాలఁడు. మరియు నాతఁడు ప్రస్తుతమున మానసింహునివిషయమున నడపిన వ్యవహారమంతయు నౌద్ధత్యప్రదర్శకమై విసంవాదలక్షణ సూచకముగఁ గన్పట్టుచుండెను. ఆతఁడు వచ్చి మానసింహ మహారాజును జూడలేదు. మానసింహుఁడు వ్రాసిన యుత్తర మునకు సరియైనప్రత్యుత్తరము నీయలేదు. ప్రవాసమునం దున్నప్పుడు మానసింహునకుఁ గావలసినవానినిగూర్చి విచా రించి కనుగొనుటయు లేదు. ఇదియంతయుఁ బరికించి చూచి నచో నవాబు షాదుషహా గౌరవానురాగముల నభిలషించు

చున్నట్లు కాన్పించుటలేదు. మానసింహుని విరాగభావము నాతఁడు గ్రహించినట్లు లేదు. ఆతని యాత్మీయతను దృఢపఱచుకొనవలయునను నభిలాష యాతనికున్నట్లు తోఁచుట లేదు. సంధియగుటకు బూర్వము మానసింహుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధముకాలేదు. ఇప్పుడాతఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధమై యుండెను. అయినను సంధికి వ్యతిరేకముగ యుద్ధముసేయుట యం దాతని కిష్టములేదు. పఠానులు సంధినియమములను మీఱకపోయినచో యుద్ధమునకు దిగకూడదని మానసింహుఁడు నిశ్చయించుకొనియెను.

నవాబిప్పుడు మహారాజును జూడవలయునని పూరి నగరమునకు విచ్చేసెను. సన్మానప్రదర్శనార్థమై యాతఁడు రాలేదు. ఆతని కాయభిప్రాయమే యున్నచో మొదటనే వచ్చియుండును. ఈరాకకు వేఱుకారణములున్నవి. నవాబు తనవిషయమునుగూర్చి మాటలాడవలయునని తలంచి యందుకొఱకై వచ్చి తనరాకను మానసింహున కెఱింగించెను.

అపరాహ్ణకాలమున మహారాజు సభామండపమునందాసీనుఁడై యుండెను. మిత్రమండలియుఁ బరివారజనమే కాకుండ మహారాజగు రామచంద్రదేవుఁడు కూడ నచ్చట నుండెను. ఆసమయమున నస్మాన్‌ఖా నచ్చటకు వచ్చెను.

నవాబువచ్చుసమయమునకు సరిగా భేరీ, నగారా, కాహళ మొదలగువాద్యధ్వనులు ఘోషించెను. తూర్యధ్వనులయ్యెను. మహారాజటనున్నవారితో మండపద్వారము వఱకువచ్చెను. వందిమాగధులు హెచ్చరికలను దెల్పుచుండిరి. ఆక్షణమునందే యస్మాన్‌ఖాను వారినందఱ నెదుర్కొని

యెను. మహారాజాతనిని యథావిహితశిష్టాచారములతో గౌరవించెను. నవాబుకొఱ కొకవిచిత్రసింహాసనము వేయఁబడియుండెను. అస్మాన్ ఖానందుపైఁ గూర్చుండెను.

ఎట్టిసుందరసౌమ్యమూర్తి!—కొంచెము చింతాభావము—కొంచెము సందిగ్ధభావము. అందుచే నించుక మ్లానభావముతోనున్న యస్మాన్ ఖానునిమూర్తి యెంతశోభామయమైయున్నది? అతిమనోహరములగునుడువులచే నాతని శరీరము సమాచ్ఛన్నమై యుండెను. వామపార్శ్వమున నవరత్నఖచితమైన యొరయందుఁ గూర్పఁబడినఖడ్గము కటినుండి నేలనుదాకుచు వ్రేలాడుచుండెను. మస్తకమున నత్యంతశోభామయమైన యుష్ణీషము ప్రకాశించుచుండెను.

నవాబు పరివారమునందుఁ బ్రతిమనుష్యునిగూర్చియు, క్షేమసమాచారము మొదలగుకుశలప్రశ్నలైనపిదప మానసింహమహారాజు పరలోకగతుఁడైనమాంత్రి యిసాఖానుని వ్యాధి, మరణము, సమాధి, మొదలగువానినిగూర్చి చాలసేపడిగి తెలిసికొని ప్రధానశిరోమణియైన యాతనిచేతలను గొంతసేపు కీర్తించుట పిమ్మట "ఒరిస్సాదేశమునకు వచ్చియున్నను నాకు, ఒరిస్సాదేశపునవాబుల సందర్శనములభించునని నేననుకొనలేదు. ఇప్పుడు మీరాక మాయదృష్టసౌభాగ్యములకుఁ గారణమని తలంచుచున్నాను" అనియెను.

మహారాజాడిన శ్లేషపూర్ణమైన యావాక్య మస్మానుని హృదయమునకుఁ దట్టెను. అతఁడించుకసేపు చింతించి "మహారాజులు నిజమానతిచ్చినారు. మాపై దయయుంచి మమ్ముఁజూచు నాకాంక్ష యుండుటచేతనే మాకు దర్శన

మొసంగి మమ్ములను గృతార్థులను జేసినారు. ఆత్మీయుల సందర్శనలాభము సౌభాగ్యప్రదమని తలంచుటకు సందేహము లేదు. కాని, యాత్మీయులలోఁ బరిగణింపఁబడు నదృష్టము మాకు లేకపోయినది. అట్లేయున్నచో "హాజరు కావలయును" "హుకుము" వచ్చియుండదు. ఎవరు హుకుమునకు దాసులో అట్టివారిదర్శనము మహాభాగ్యముగాఁ బరిగణించుట కవకాశము లేదు" అనియెను.

మానసింహునకు సంపూర్ణ ప్రత్యుత్తరమే వచ్చినది. సంపూర్ణముననుట హెచ్చుగనే వచ్చినట్లెంచ వచ్చును. ప్రత్యుత్తర మస్పష్టమైనది కాదు. శ్లేషపూర్ణము కాదు. ద్వ్యర్థి బోధకము కాదు. మానసింహుఁడు కొంచెము వినుఁకుకొని స్పష్టముగాఁ జెప్పవలయుననియె నిశ్చయము చేసికొని "హుకుమునకు దాసుఁడుగూడ నొక్కొక్కసమయమునఁ బరమాత్మీయుఁడగును. అది వానిగుణములనుబట్టియు, దక్షతనుబట్టియు నుండును. నవాబులు లోఁబడియుండుట కొప్పుకొనిరి. వార లాత్మీయులగుటయుఁ గాకపోవుటయు వారి యిచ్ఛాధీనమై యుండును" అనియెను.

అస్మాన్ ఖాను మిగుల దుఃఖాక్రాంతుఁ డయ్యెను. ఆతని మొగ మెఱ్ఱవడియెను. మానసింహుఁ డాతనిపక్షముననే యాతఁడు హుకుమునకు దాసుఁడైనట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పినట్లయ్యెను. అస్మానుని యోర్పునకు మేరలేదు. పరాక్రమము, వీరత్వము, నాతనికడ సంపూర్ణముగ నుండెను. సర్వసామాన్యముగా నామహాగుణములతో సహనము చిరవిరోధమును గలిగియుండును. కాని యస్మాన్ ఖానుని

హృదయ క్షేత్రమునమాత్రము పరస్పర విరోధగుణములు స్వేచ్ఛగా వర్ధిల్లుచుండెను. అయేషా ప్రేమవ్యాపారమునందు నస్మాన్ ఖానుని యసాధారణ సహిష్ణుతా గుణసంచయము నిత్యమును మనకుఁ గాన్పించుచునే యున్నది. ఇప్పుడును నస్మాన్ ఖా నసాధారణమైన యోర్పుతో స్థిరభావమును దాల్చియుండెను. ఆతఁడు చాలసేపు నీరవుఁడై యుండి పిదప నీవిధముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

''వంగదేశపు సుబేదారగు నోమానసింహాబహాదూర్! నేను మీతో వాదములాడుటకు రాలేదు. మీవంటి వారితోడి వాగ్వాదము నాకు శోభింపదు. అనేక మహావిషయములనుగూర్చి మీతో నాలోచింపవలయునని నా కభిలాష కలదు. అవి యుభయులకు నిష్టానిష్ట సంబంధమును గలిగియున్నవై యున్నయవి కాని దౌర్భాగ్యవశమున మీరిప్పు డేభావముతో మాటలాడఁ బ్రారంభించిరో యాభావమును దెలిసికొనినపిదప మీతో నావిషయములను గూర్చి యాలోచించుట యుక్తముకాదని తోచుచున్నది. నేనిప్పుడే మీ శిబిరమునుండి వెడలిపోవుచున్నాఁడను. కాని మీకడ సెలవుఁగైకొనుటకుఁ బూర్వము మీతో నొకమాట చెప్పుటకు బాధ్యుఁడనై యున్నాఁడను. ఆవిషయము నాగృహకృత్యసంబంధమైనది. దానిని వెల్లడిసేయుట సిగ్గులచేటు. అయినను ధర్మమును, వివేకమును, న్యాయపరతయు, మీకా విషయమును దెలియఁ జేయ నన్ను వేవిధముల పురికొల్పుచున్నవి. అందుచే దానిని మీ కెఱింగించుట నాప్రధాన కర్తవ్యము. మీరు దానిని విననిష్టపడియెదరా?"

మా—మీరు చెప్పునది వినుటకు నాకాక్షేపణ మేమి యును లేదు. మీతో నేవిధముగను విరోధమును దెచ్చి పెట్టుకొనవలయునను నభిప్రాయము నాకు లేదు. మీరునాతో సఖ్యభావమును వీడకుండ నుండుట వివేక కార్యమని మీకుఁ బదింబదిగఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

అ—అసంగతులన్నియు నిప్పుడువలదు. అప్రియకర ములగు నామాటలనుగూర్చి యాలోచించుటకు నాకిప్పు డిష్టము లేదు. నేనుమిమ్ముల నొకవిషయమునుగూర్చి యడుగ దలఁచినాఁడను. మీరు మీతనయుఁడైన జగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించియున్నారు. ఆవీరపురు షున కేకారణమువలన నట్టిశిక్ష విధించిరో యా కారణము లలో నవాబునందినియగు నయేషా ప్రణయ ప్రకాశము కూడ నొక కారణముగా, గైకొనిరని విని యున్నాఁడను. అది సత్యమేనా?

మానసింహుఁడు కొంచెము వెనుక ముందుచూచి పిదప "అయేషాయం దనురాగియై యామెహృదయమునఁ బ్రేమోత్పాదన మొనరించుట జగత్సింహుని యపరాధము ములలో నొకమహాపరాధమే యగును. కాని యా యొక్క యపరాధమునకే యాశిక్షవిధింపఁబడ లేదు. అతఁడవిధేయుఁడై రాజకార్యములయందశ్రద్ధను జూపినాఁడు. మరియు శత్రు వులతో స్నేహసూత్రమున బద్ధుఁడైనాఁడు. అవియన్నియు గొప్పయపరాధములు. అందుచే నాతనికాదండన విధింపఁ బడినది" అనియెను.

అ—ఆతనికి విధింపఁబడిన దండననుగూర్చిగాని, శిక్ష యొక్క యుక్తాయుక్తములనుగూర్చిగాని, యాతఁడు చేసిన కార్యములనుగూర్చిగాని, వానియందలి ప్రయోజనములను గూర్చిగాని మాటలాడుటకు నాకిప్పుడేమియునధికారము లేదు. ఆసంగతులన్నియు నాకుఁదెలియును. అందుచే వానినివిని, వానినిగూర్చి మాటలాడినందువలన నాకేమియుఁ బ్రయోజనములేదు. జగత్సింహుఁడు నాకుశత్రువు. అనేక కారణములచే నేనాతని హితమును గోరను. కాని నీచమానవులవలె నిష్కారణముగ శత్రువున కధఃపతనము గలుగుచుండ నేను చూడఁజాలను. ఏమనుష్యుడైన నితరుఁడిపరాధము లేనిదే నిర్నిమిత్తముగా దూషితుఁడగుచుండఁజూచి యూరకుండగలడా? అందుచే నారహస్యమును మీకుఁదెలుప నుద్యుక్తుఁడనైతిని.

మహా—మీ యభిప్రాయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును.

అ—అయేషా ప్రణయసంబంధమున జగత్సింహుఁడు సంపూర్ణముగా నిరపరాధి. మనోవాక్కాయకర్మములచే నాతఁడెప్పుడు నయేషాయందుఁ బ్రణయమును గనుఁబరుపలేదు. అయేషా తనంతటతానే యాతనియెడ ననురాగిణి యైనది. ఆప్రణయవృత్తాంతము నయేషావలన వినినపిమ్మట గూడ నాతఁడెప్పుడును దనహృదయమున నామె ప్రేమకుఁ దావీయలేదు. ఒక్కదినమునందైనను బ్రణయసూచకములగు మాటలాడి, అయేషాయుత్సాహము నాతఁడభివృద్ధిపరుపలేదు. జగత్సింహుఁడు నాకుఁ బరమశత్రువైనను సత్యము కొఱకును, న్యాయముకొఱకును, ధర్మముకొఱకును నేనీమాట

లను మీకుఁ దెలుపుటకు బాధ్యుఁడనై యున్నాడను. నేనో కర్తవ్యమును నిర్వహించి నామనోభారమును దీసివేయఁ గలిగితిని.

మా—అట్లయినచో మీరుజగత్సింహునితో ద్వంద్వ యుద్ధమేల సంప్రాప్తమైనది?

అస్మాన్ ఖాను లజ్జాయుక్తమగు చిఱునగవుతో "ఆ వృత్తాంతమునుగూడ మీరు తెలిసికొంటిరా? మేలేయైనది, అయేషా నాజీవనమునకు ధ్రువతార. అయేషానులక్ష్యమునం దుంచుకొని నేనుప్రాణములను నిలుపుకొనుచున్నాఁడను. కాని అయేషా హృదయము జగత్సింహునితో సంపూర్ణముగా నిండియున్నది. ఆహృదయమునందీ నిర్భాగ్యున కించుకంత యును దావులేదు. అందుచే జగత్సింహుఁడు నాకువధ్యుఁడు. పరమశత్రువు. జగత్సింహునిపేరీ ప్రపంచమున విలుప్తమై పోయినచో నయేషాహృదయమునందేమియును లేకపోవును. అప్పుడాస్థానమున నాకించుకతావు దొరకఁగలదు. ఇదియే తుదియాశ. ఆయాశను నాహృదయమున నిడికొని ప్రాణ ధారణము సేయుచున్నాఁడను. జగత్సింహుడా ద్వంద్వయుద్ధ మునఁ బరాజయము నొందింపలేకయేపోయితిని. మంచి కాలము సంప్రాప్తమైనప్పు డాతనిని నాశనము చేయవలయు నని నాసంకల్పము. జగత్సింహుఁడు యావజ్జీవమును కారా గారమునందుండునేని నామనోరథము నీడేర్చుకొనుటకు సమయము దొరకదు. అతఁడు జీవించియున్నచో నయేషా యాతనిని మఱచిపోవుననునాశ నాకులేదు. జగత్సింహుని మరణమే నాకు వాంఛనీయమైనది.

మా—మీశత్రుత్వము మిగులనద్భుతమును గలుగఁ జేయునదిగ నున్నది. మీ శత్రువుపై నారోపింపఁబడిన మిథ్యాపవాదమును బోఁగొట్టి యాతని దోషతను సప్రమాణముగ ధృవపర్చితిరి. అట్లయ్యును నిత్యము నాతనిమరణము మిగులనాత్రముతో నెదురుచూచుచున్నారు.

అ—ధర్మశాసనము. స్వార్థప్రయోజనము. ఈరెండు ప్రవృత్తులకును వశవర్తనుఁడగుటచే మీవిచారణవిషయమున మిగుల భీతిల్లుచున్నాఁడను. కాని, యీమాటలతో నిప్పుడు ప్రయోజనములేదు. నేను చెప్పవలసినది పూర్తియైనది. ఇఁక సెలవు గైకొనియెదను.

మా—రాజకీయవిషయమున నొకటిరెండుమాటల నడిగెదను. మీవలన నేను తెలిసికొనవలసిన యంశములున్నవి. మీకాతిథ్యసత్కారములను జేయవలయునని నాకభీష్టముకలదు.

అస్మానుఖాను సింహాసనమునుండిలేచి "రాజకీయ విషయమునఁ బత్రికనుగాని, దూతనుగాని పంపినచోఁ గార్యము నెరవేరఁగలదు. మిగిలియున్న దాతిథ్యవిషయము—ఎవరుహుకుమునకు దాసులోయట్టివారి విషయమున శిష్టాచారములను నడపకపోయినను హానియుండదు. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను" అనియెను.

అచ్చటనున్నవారి కందరకును "సలాము" చేసి గౌరవించి యస్మానుఖాను మండలమునుండి వెడలిపోయెను.

మానసింహమహారాజు, రామచంద్రమహారాజుమిగిలినమిత్రులు మొదలగువారందరును "పఠానులకును మొగ

లాయీాలకనుగల సంధికవసానము సంభవించుటకిక నెంత యోకాలము పట్టదు” అనియనుకొనిరి.

మానసింహుఁ డించుక యుద్విగ్నచిత్తముతో సభను ముగించి జగన్నాథస్వామికి హారతి సమర్పించుటకై పోవు ప్రయత్నము చేయఁజొచ్చెను.

పదునైదవప్రకరణము

మానసింహుఁ డొరిస్సాదేశమునుండి వెడలిపోయెను. స్వర్ణదుర్గమునందున్న నవాబగు నస్మాన్ఖానునకు సర్వ వృత్తాంతములును దెలిసినవి. నవాబుయొక్క గుప్తచారులు చెట్టుచెటునందును గుట్టగుట్టయందును నివసించియుండిరి.

నవాబు మానసింహమహారాజును జూడవలయునని పోయియుండెను. కాని యందలిఫల మేపక్షమువారికిని సంతోషజనకము కాలేదు. నవాబు మహారాజునుజూచుటకు పూరికివెళ్ళినపిదప మహారాజొరిస్సాను విడిచి వెళ్ళుటకు బూర్వము మహారాజొకనాఁడువచ్చి నవాబునుజూడవలసి యున్నదనియు నట్లుచేయనిదే యొరిస్సానుండి వెడలిపోవుట సరిగా నుండలేదనియు, నదిపఠానులహృదయమునకుఁ జాల బాధాకరముగ నుండెననియు వేరుగఁ జెప్పనక్కరలేదు.

అస్మాన్ఖానునకు సంధినియమములను గొలదికాలము లోనే భంగముచేయవలయుననునభిప్రాయముకలిగెను. అవమానజనకములగు నాకార్యములకు సహించుకొనుచు సంధిని సంరక్షించుట యసంభవము. సామాన్యముగా జనులందరును

బతానులేసంధికిభంగము కలుగఁజేసిరని యనుకొందురని యస్మాన్ ఖానెఱుంగును. కాని ప్రకృతప్రస్తావమున మాన సింహమహారాజే సంధినియమములను విచ్ఛేదము చేసెనని చెప్పెదరు.

నవాబురణసన్నాహములన్నిఁటిని జేయుచుండెను. యుద్ధమున జయముగలిగినను, నపజయముగలిగినను సరియే కాని యుద్ధముచేయనిదే మాత్రము మొగలాయీల యధికారము నంగీకరించుట కస్మాన్ ఖానున కిష్టములేదు. ఆతఁడావిషయమున విశేషప్రయత్నములను జేయుచుండెను. ఆతనినూతనామాత్యుఁడు నావిషయమున నధికముగ శ్రమపడుచుఁ బనిసేయుచుండెను.

దుర్గమునందలి యొకప్రాసాదమున నస్మాన్ ఖానొక్కఁడునుగూర్చుండి యేదియో యోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలో నాప్రాసాదము నకుఁజేరియున్న యంతఃపురద్వారము తెఱువఁబడియెను. లోపలినుండి "ఇప్పుడు నవాబుగారొక్కరే కూర్చుండియున్నారు, ఒక్కింతసేపు నేను నవాబుగారి సన్నిధికి రావచ్చునా?" అనియెవరో యడిగినట్లయ్యెను.

అది యయేషాకంఠస్వరము. అయేషాయొక దినమునందైనను లోపలిమహాలునువీడి యివ్వల కాలుఁబెట్టియుండ లేదు. ప్రతినిమిషమునను మనసునందామెను ధ్యానము సేయుచున్న యస్మాన్ ఖాను సైతమామెను చూచుటకు లోపలకుఁబోయి యామెకు విరక్తికలిగించుటకు భయపడుచుండెను. అట్టియయేషా యిప్పుడు తనంతటతానే యొంటరిగవచ్చి యస్మాన్ ఖానుని చూడనిష్టపడుచుండెను. అస్మాన్ ఖానా

కంఠస్వరమును వినినతోడనే చకితుఁడై "అయేషా! వచ్చి చూచుట కనుజ్ఞను వేఁడుచున్నావా? నేఁడేమి యాశ్చర్యమైనమాట! చూడవలసిన యావశ్యకమే యున్నచో నీవు స్మరించినంత మాత్రమున నీసన్నిధినుండనా? రమ్ము ఇచ్చట మఱెవ్వరును లేరు" అనియెను.

నవాబు లేచి ద్వారముకడ కేగెను. అయేషాయును నవనతశిరస్కయై యాగదిలోని కరుదెంచెను. నవాబాగది తలుపునుతానే మూసివచ్చి "అయేషా! ఇదేమి! నాయదృష్టము నీవిచ్చటకువచ్చుటెందులకు? ఎవరిచేనైన నించుక వర్తమానమంపినచో నేనేవచ్చియుందునుగదా! నీవు తొందరపడి యిట్లువచ్చుటకుఁ గారణమేమి?" అని యడిగెను.

అయేషా వదనము విషాదపూరితమైయుండెను. ఆమె దీర్ఘనిశ్వాసమును విడిచి యవనతముఖియై "రావలయునని వర్తమానమంపినచో నీకు దొందరకలుగదని యెరుంగుదును. కాని యనేకవిషయముల నాలోచించి నేనే నీకడకువచ్చితిని. నేనెప్పుడును నిన్ను స్మరించుచుండుట లేదని నీకు జ్ఞప్తియందున్నచో నంతియేచాలును. అట్లుకానిచో నీకు విషమ భ్రమ కలుగును. ఆమాటవలన నిప్పుడు ప్రయోజనము లేదు. నీకొక్కమాట చెప్పవలయునని వచ్చితిని" అనియెను.

అస్మాన్ — చెప్పుము నీమాటలను వినుటయన్న నాకుఁబరమానందము. నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చట గూర్చుండి చెప్పవలసిన దానిని చెప్పుము.

అయేషాయును పీఠము నధిష్టించెను. నిలుచుండి మాటలాడినచో మెదడుసరిగా నుండదని యోచించి పీఠము

పైఁగూర్చుండి హఠాన్మయై జారిపోయిన మేల్ముసుంగును రెండుచేతులతోడను సవరించుకొనఁదొడంగెను. అస్మాన్ కొంచెము సేపాగి పిదప "చెప్పుము! అయేషా! చెప్పుము. ఏమిచెప్పవలయునని వచ్చితివో, దానిని జెప్పుము" అనియెను.

అయేషాయును బట్టుకొనిన మేల్ముసుంగును విడచి "నీవుకొన్ని దినములనుండి రణసంబంధములగు ప్రయత్నము లను విశేషముగఁ జేయుచున్నాఁడవు. అనర్థకమైన మాట లను నీతోఁజెప్పుట కిప్పుడు సమయముకాదు. నేను చెప్పవల సిన మాటలను మరియొకప్పుడు చెప్పెదను'' అనియెను.

అస్మాన్—అయేషా నీవిప్పుడు చెప్పకపోయినచో నన్నతి కష్టములలోఁ ద్రోసినదానవగుదువు. నీవుచెప్పునది సంపూర్ణముగా ననర్థకమును కలుగఁజేయునదియైనను దానిని చాల సార్థకమైనదిగా నేను దలంచెదను. ఎట్టిపనులున్నను వానిని నన్నిఁటిని రసాతలములోని కణగఁద్రొక్కి, నీమాట లను వినుట కెల్లప్పుడును నేను సిద్ధముగా నుందును. ఆవిష యము నెఱిఁగియుండియుఁ జెప్పవలసినదానిని జెప్పక నీవిట్లను మానించెద వేమి?

అయేషయు నెడమచేతితో నల్లనఁ జీరచెఱఁగును బట్టుకొని కుడిచేతితో దానిని మెలివేయ నారంభించెను. నోటినుండి మాటవెడలుట చాల బాధకరముగానున్నట్లు తోఁచుచుండెను. అస్మాన్ ఖాను "చెప్పుము. అయేషా! చెప్పఁదలచినదానిని చెప్పుము. నీవు చెప్పునది శుభమైన నశుభమైనదానిని వినుటకు నేను మిగుల సువ్యాకులు చుందును" అనియెను.

అయేషాయును జీరచెఱఁగునువిడిచి "నీవు నాపైఁ జూపుచున్న యనుగ్రహమునకు మేరలేదు. దానినిబోలునది మఱియేమియును లేదు. కాని, నేను నీకేమియు నుపకారము జేయలేక పోవుచున్నదానను" అని చెప్పి యూరకుండెను.

అస్మాన్—అయేషా! నేను నీపై నెట్టియనుగ్రహము జూపియుంటినో నేనెఱుంగను. కాని నీవునన్ను నీ హితైషినని భావించుటయే నాకుఁ బరమసౌభాగ్యము. కాని, దానికొఱకు "నేను నీకు కృతజ్ఞురాలనై యుందును" అని చెప్పుట సరికాదు. నీవు నాకుఁ బరమహితైషిణివి. నీవి నవాబుని యంతఃపురమున కలంకారమవు. నీ వందఱకు నుపకారిణివై యుంటివి. అట్టి నీవిప్పు డిట్లేలనుడి వెదవు ?

అయేషా యవనతముఖియై "అకృతజ్ఞతాధీనంబులైన యీదేహప్రాణంబులతో నిచటనుండరాదని తలంచుచున్న దానను" అనియెను.

అస్మాన్ లేచినిలుచుండి యార్తస్వరముతో "నీవిచట నుండకుండుటకే యోచించినచో, బలవంతముగా నిన్నిట నుంచుకొనుట కెవరికిసాధ్యము? నాకిష్టముండు నేని నీప్రయత్నమున కభ్యంతరము కలుగఁజేయఁగలను. అట్టిఅభ్యంతరము మాట యట్లుండనిమ్ము. నీయిష్టమునకువిరుద్ధముగా నేకార్యము చేయుటకును నాకుమనసొప్పదు. ఆయేషా నీవిప్పుడు నాతోఁ జెప్పవలసినమాట యిదియా! నీవిచ్చట లేకపోయినచో మఱియెవరుందురు? నీవిచ్చటనుంటివిగనుక నే యధముఁడగు నీయస్మానుఖానింకను బ్రాణములతో నుండఁగలిగిననాఁడు

నాదురదృష్టముచే నిన్నుఁబొందఁజాలకున్నాఁడను. కాని, యింకను నాకాయాశపోలేదు. ఈ దేహమునఁ బ్రాణము లున్నంతవఱకు నీయనుగ్రహమును పొందగలుగుదుననునాశ నన్నువీడదు. నాహృదయమునం దాయాశ నెల్లప్పుడు బోషించుకొనుచున్నాడను. అయాశయే నాపరమసుఖమునకుఁ గేంద్రస్థానమై యున్నయది. అస్మానుని యాశాలతను ద్రుంచి వేయుట నీకానందమా?—అయేషా అతని యావజ్జహృదయ మును సంపూర్ణముగాఁ జూర్ణముసేయు టెందులకు? అయేషా! మమ్ములనువీడి మఱియెచ్చటకుఁబోయెదవు?'' అనియెను.

అయేషా ప్రత్యుత్తరము నొసంగుటకు నుద్యుక్తయై ''అస్మాన్!'' అనియెను. ఆమెకంఠస్వరమించుక వికృత మయ్యెను. ఇంచుక సంక్షుభితమయ్యెను. ఆమె కొంచెము సేపూరకుండి మరల మాటాడనారంభించెను. అస్మాన్! నీహృదయముమిగుల మహత్తరమైనది. అత్యుదారమైనది. నీవలపును నసమానమైనది. మానవలోకమునందంతట నది దుర్లభమైనది, కాని—'' అనిచెప్పి యయేషా మరల నూరకుండెను.

అస్మా—(ఆత్రముతో) ''కాని. యనఁగానేమి?'' అయేషా?

అయే.— కాని దురదృష్టవశమున నీవు నన్నుఁబ్రేమించి నీమనస్సును కేవలము తాపమునకు గుఱిచేసికొనుచుంటివి. ఈ పాషాణమును బ్రేమించి నీవు నిరంతరము ననేక యాతనలపాలఁబడుచున్నాఁడవు. ఈయభాగిని నీసమక్షమునుండి యంతర్హితమైనచో మనయిరువురకునుగూడ శుభమనియే తోఁచుచున్నది.

ఇట్లు చెప్పి యామె యూరకుండెను. అస్మాన్ ఖానో హృదయవిదారక వాక్యముల నతిధీర భావముతో విని చాల సేపు మౌనమునుదాల్చి యూరకుండి .పిదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "అయేషా! కాతరుఁడగు నీతని ప్రాణోత్క్రమణావస్థపాలు సేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభ మేమి? ఏభవనమందయేషా వసించియున్నదో, యాభవనముననే యీయధముఁడును వసించియున్నాఁడు. ఆతని కదిగూడ నొకపరమానందకరవిషయమై యున్నది. అయేషా! ఆనాయానందమును హరింపఁజేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభ మేమి? ఇష్టమైనప్పుడు దూరమునుండియే యయేషాను జూడఁగలను లేదా దూరమునుండియే యయేషాకంఠధ్వనిని వినఁగలను. అదినాకుఁ బరమసుఖదాయకము. అయేషా! నన్నా సుఖమునుండి వంచించుటవలన నీకగు నుపకారమేమి?"

అయే—అస్మాన్! నీవుధీరుఁడవు. బుద్ధిమంతుఁడవు. ధీరభావముతో యోచించిచూడుము. దానివలన నుపకారము కాఁగలదు ఆదర్శనమువలనను దూరమునందుండుటవలనను నీకష్టములకుఁ గారణమైనదానిని నీవు మఱచిపోఁగలవు.

అస్మాన్—(నవ్వుచు) ఎంతటిభ్రాంతి! అయేషా! చూడకపోవుటవలనను, దూరమునందుండుటవలనను ప్రణయాస్పదుల నెప్పుడైన మఱచిపోవుట తటస్థించునా? ఈనగరమునందున్నను నేనెప్పుడును నీసన్నిధికి వచ్చియుండలేదు. వంగదేశమునుండి తిరిగి వచ్చినపిదప నేను నిన్నొక్కసారి మాత్రమే చూచియుంటిని. అంతకాలము నీదర్శనలాభము లేకపోయినను నాహృదయమున కించుకంతయును, నేపరి

వర్తనమును గలుగలేదు. అట్టిపరివర్తనమే యున్నచో నీవు ప్రేమించుచున్నవారిని జూచి చాలకాలమైనదిగదా—నీవాతనిని మఱచిపోతేదేమి ?

అయే—పురుషులకనేకములగు నవలంబనములును, ననేకములగు లక్ష్యములును ననేకములగు కాంక్షలునుండును. వనితలకుఁ బ్రేమయొక్కటియే యాటవస్తువు. వారనాయాసముగాఁ బ్రేమబంధము నల్లుకొనగలరు—నేను ధైర్యముతో నుంటిని. అంతియేగాక భగవంతుని బ్రార్థించుచుంటిని. నీవీ పాషాణస్త్రీని సులభముగా మఱచిపోవుదువుగాక !

అస్మా—దురాశ—అయేషా ! అదియొక దారుణ దురాశ. నాయీయాకాంక్ష నాసమాధిమృత్తికతోఁ జేరి పోయినప్పుడేమో చెప్పఁజాలను—కాని యీశరీరమునందు శ్వాసమాడుచున్నంతవఱకు నిన్ను మఱచిపోవుదుననునాశ నాకులేదు. మొట్టమొదటనే చెప్పియున్నానుకదా. ఆశయే నాకు బలమును గలుగజేయుచున్నది—నేను దానిని బ్రయత్నపూర్వకముగఁ బోషించుచున్నాఁడను. దారుణతాపముచేఁ బాషాణముకూడఁ గరిగిపోగలదు; ఈశ్వరసంకల్పముచే మరుభూమియందును సముద్రముద్భవింపగలదు. అయేషా ! ప్రాణములతో జీవించియున్నచో నొకప్పుడైన నస్మాన్ ఖానుని ప్రేమపరిగాఢతను గ్రహింపగలవు. అస్మానుని బ్రేమించుటకిష్టమున్న దానవైన నగుదువు. అప్పుడీ దురదృష్టవంతుఁడు ధన్యాత్ముఁడు కాఁగలఁడు.

అయే—నీప్రేమ మిగుల మహత్తరమైనది. అత్యుదారమైనది. అతిప్రగాఢమైనది. ఆవిషయమును నేను మొద

టనే చెప్పియుంటిని. నేను దానిని గ్రహింపలేదని యనినచో
నాహృదయమును సరిగాఁ దెలిసికొనలేదని యర్థము. నీనిమి
త్తమై నాప్రాణములను విడుచుటకు సయితము సిద్ధముగా
నున్నాను. నాప్రాణముత్సర్గీకృతమై పోయినది. నివేదితమైన
పదార్థమును దిరిగి దానముచేయుటకు నాకధికారము లేదు.
దేనినిచ్చివైచితినో దానినితిరిగి గ్రహించుటకు నాకుసాధ్యము
కాదు. సుఖముగానీ—దుఃఖముగానీ నేనుమనస్సునందైనను
ద్విచారిణినిగాఁజాలను. అస్మార్ ! నీవు మొదటినుండియు నన్ను
క్షమించుచున్నాఁడవు. ఇప్పుడును నన్ను క్షమింపుము. వ్యర్థ
ముగా నీయభాగినిపై నాశచే నీసుఖమునకు భంగముకలుగఁ
జేసికొనవలదని. నిన్ను వినీతభావముతో వేడుకొనుచున్న
దానను. మఱియు నాదొక ప్రార్థన, నీకిష్టమైన కన్యనువరించి
నీజీవనమును సుఖమయముగాఁ జేసికొనుము. నిరర్థకముగా
నీఫణినాశించి ముగ్ధుఁడవై లోకోపకారమునకుఁ బ్రయోజన
కరమైన నీజీవనమును ధ్వంసము చేసికొనకుము.

అస్మార్—అయేషా నాజీవితమరణములయందు నీవు
నాకు బూజనీయవు నిన్నుఁ బొందజాలకపోయినను—ఇది
వఱకు నాయాతనను నెమ్మదిగ సహించుకొనుచువచ్చినట్లే—
ఇకముందును సహించుకొనగలను. కాని, యొక తుదిప్రయ
త్నమును జేసి చూచి విడిచెదను నీ వెవరిని ప్రేమించుచుంటివో
యా భాగ్యవంతుని నా స్వహస్తములతో వధియించెదను.
పిదప నీవు స్వతంత్రవు కావచ్చును. అప్పుడు నేను నీయనుగ్ర
హమునకుఁ బాత్రుడనైనను గావచ్చును. అప్పుడును నా
మనోభీష్టము సిద్ధింపకపోయినచో నస్మార్ ఖానుని ప్రతిద్వంది
నాశనమైపోయెనుగదా యనుసంతోషముతో సుఖినయ్యెదను.

అయేషా—ఈ ప్రపంచమునం దమంగళ ప్రవాహము వృద్ధిఁబొందించుటకై అయేషా జన్మించినట్లు తోఁచుచున్నది. నిన్ను నేను మిగుల ప్రేమించుచున్నదానను. నీవు సుఖివై యుండఁ జూడవలయునని నాయాశ. అదియే నా ప్రధాన ప్రయత్నము. కాని విధాత యీయభాగిని యదృష్టమునం దాసౌభాగ్యమును వ్రాయలేదని తోఁచుచున్నది. నేను చెప్ప దలఁచినది సమాప్తమైనది. ఇఁక సెలవు గైకొనియెదను. ఈజీవితమునందు మరల నిన్నుఁ జూడఁజాలనని తోఁచుచున్నది. ఒకవేళ నెప్పుడైనను నీకు విశేషాపద సంభవించినప్పుడు నావలనఁ గలుగునుపకారమేదైన కలదేని నేనప్పుడు వచ్చెదను. దానిని దెలిసికొనుము. సోదరా! అస్మాన్ నన్ను దుఃఖితయగు నీసోదరినిగా భావింపుము. వలదు. వలదు. వలదు— సర్వప్రయత్నములచేతను నన్ను మఱచిపోవ యత్నింపుము.

అస్మాన్ ఖానధోముఖుఁడై యయేషా చెప్పుచుండెడి హృదయవిదారక వాక్యములను వినుచు భయానకములగు నానావిధకల్పనలయందు భ్రమత్తుఁడై యుండెను. ఆతఁడు తలయెత్తి చూచునప్పటి కయేషా యచ్చటలేదు. అస్మాన్ ఖాను నిట్టూర్పువుచ్చి రెండుచేతులతోడను శిరసునుబట్టు కొని "ఓహో" అని యనుకొనెను.

మొదటిభాగము సంపూర్ణము.

శ్రీరామచంద్ర

నవాబునందిని

ద్వితీయ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

జగత్సింహుఁ డెచ్చటనున్నాఁడు? పాట్నానగరము నందలి లోహకారాగారమున సంకెలలచే బంధితుఁడై పడి యున్నాఁడు. అట్లుండిన యాపౌరుషశాలి ప్రణయసంబంధ మయిన యొకస్వప్నమును గాంచెను. కారాగారమంతయు గాఢాంధకారమయము. శృంఖలములచే నిబద్ధుఁడై యున్న యావీరుఁడొకచాపపైఁ గూర్చుండియుండెను. అత్యంతకఠోర మైన యాదుర్దశ కవసానములేదా? ఆతఁడిఁక నెన్నఁడును సూర్యచంద్రులను జూడఁజాలఁడా? అయిన నాతనిజీవనసర్వస్వ మైన తిలోత్తమతో నొకసారియైనను మరలఁ గలసికొనకుం డునా? ఆకారాగారాంధకారమున నాతనిజీవితము సమాప్త మైపోవునా? ఎల్లయాశలకు నదియే తుదియా?

ధైర్యముతో నిరీక్షించినచో నీదుర్దినము నిజముగా దూరమైపోగలదు. జగత్తునం దెప్పుడెచ్చట నెవ్వరికి దుర్దిన ములు చిరస్థాయిగానున్నవి? అనిమధురభాషిణియైన యాశా దేవత యాతని చెవియందూదెను. జగత్సింహుఁడు గడచి పోయిన తనజీవితచారిత్రమును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని యోచించి చూచుకొనియెను. అత్యల్పకాలములో నాతనిస్థితియం దెట్టి విపర్యయములు సంఘటిల్లినవి! ఆతఁడు వానినన్నిటి నతిక్ర

మించి మరల సౌఖ్యముల ననుభవింపలేదా? మరలనట్లే సంప్రాప్తము కాదా?

అతనికష్టసుఖములనుగూర్చి యోచించువారెవ్వరు? అతనియాక్లేశభారమునువహించి హృదయ వేదన ననుభవించు వారెవ్వరు? తన విపద్వార్తనువిని తిలోత్తమయత్యంత చింతాభరాక్రాంత యగుననియు నాబాలిక యెట్టియాతనల ననుభవించుచున్నదో యనియు, దారుణమైన దుశ్చింతచే నామె హృదయశరీరము లెట్లవసన్నములై పోయినవో యనియు నాతఁడాలోచించుకొనియెను. ఆదురవస్థయందుఁ దనకష్టము కంటె దిలోత్తమనుగూర్చినచింతయే జగత్సింహునకు మిక్కిలి బాధాకరమయ్యెను. ఎవరివలననైనను దిలోత్తమసమాచారము వినివచ్చినను, నెవరినోటనైనఁ దనకుశలవార్త తిలోత్తమకుఁ దెలియ చేయఁగలిగినను, జగత్సింహుఁడు కొంతవరకు నిశ్చింతుఁడై యుండును—అతనికిఁ గొంచెము శాంతియు సుఖమును గలిగియుండును. కాని, దాని కుపాయమేది?

జగత్సింహుఁ డీపరిక్లేశము చేతను, చింతచేతను, దినములను జరుపుచుండెను. దినములపై దినములు సాగిపోవుచుండెను. కాని యాతని యాశలేమియు ఫలింపలేదు. ఫలింపకున్నను నాశమాత్ర మాతనిని విడిచిపోలేదు. నిద్రలేకుండ సర్వదా చింతతోడనే రాత్రులు జరిగిపోవుచుండెను. అతిక్లేశముచే—చేయుటకు పనిలేకుండఁగనే—పగలుగడచిపోవుచుండెను. కాని, యాశమాత్రముపోవుటలేదు.

ఒకదినమునఁ, బ్రాతఃకాలమునందు జగత్సింహున కించుక కునుకుపట్టెను. రాత్రి యంతయును దిలోత్తమకొఱ

కత్యంతము చింతించుటచే నలసియున్న యాతని నేత్రములప్పు డొకించుక మూతపడియెను. కాని యతఁడాయవస్థయందైనను నిశ్చితుఁడై సుఖము ననుభవింపలేదు. ఆస్వల్పనిద్రయందును దిలోత్తమసంబంధమైన యస్పష్టోద్వేగము క్షీణభావముతో నాతని హృదయవీథికి వచ్చుచుండెను.

ఇంతలో నాకస్మికముగఁ గారాగారపు టినుపతలుపును దట్టు ఘుర్ఘురశబ్దము జగత్సింహునకు విననయ్యెను. కాని యాతని కాశబ్దము వేఱురీతిగఁ దోఁచెను. అత్యంతకఠోరమైన యాశబ్ద మాతనికర్ణములకుఁ దిలోత్తమ మంజీరసంబంధమగు మధురధ్వనివలె వినంబడియెను. నిద్రావివశతచే ముద్రితనయనుఁడైన యాతండు "ప్రియతమయగు తిలోత్తమ కుసుమమాలను హస్తమునఁదాల్చి నవ్వుచునవ్వుచు ముందునకు జరిగి తనయొద్దకు వచ్చినట్లును, తాను "నీయిష్టానుసారముగఁ గత్తిని విడిచిపెట్టితిని, పుష్పమాల తిరిగి తెగిపోవునను భయములేదు" అని చెప్పినట్లును నొకస్వప్నమునుగాంచెను.

తెఱవఁబడిన మార్గమునఁ గారాగారరక్షకుఁడు లోపలకు వచ్చి రాజపుత్త్రుని శయ్యకడ నిలుచుండి మధురస్వరముతోఁగూడిన సంభ్రమముతో "యువరాజా!" అని పిలిచెను.

కారాగారరక్షకుఁడు పిలిచిన శబ్ద మాతని చెవినిఁబడెను. కాని, దానినాతఁడు వేఱుభావముతో గ్రహించెను. తిలోత్తమ "ప్రాణేశ్వరా!" అని పిలిచినట్లాతనికి విననయ్యెను.

కారాగారరక్షకుఁడు మరల "యువరాజా!" అని పిలిచెను.

రాజపుత్త్రుఁడు 'పోవలదు. పోవలదు. భయమేమి ?' అని పలుకుచు నుద్వేగముతో శయ్యనుండి లేచి నిలుచుండి చూచెను. ఎదురుగ నప్రియమైన కారాగార రక్షకునిమూర్తి గనఁబడియెను: తిలోత్తమ యెక్కడ ? ఏసుందరి కాపదలు సంభవించెనని తెలిసి తాను పరువెత్త మొదలిడెనో, యా తిలోత్తమయేది ? పిదప జగత్సింహునకుఁ బ్రకృతస్థితి గోచరమయ్యెను. ఆతఁడు విసుఁగుకొని మనస్సునందు "అకటకటా ! స్వప్నమందైనను సుఖమనుభవించుట కీ నిర్భాగ్యుఁడు నోచిపుట్టలేదు కాబోలు!" అని యనుకొని కాతరభావముతో జదికిలఁబడియెను. కారాగారరక్షకుఁడు వినీతభావముతో నాతనికి వందనము చేసెను.

జగత్సింహుఁడు నేత్రములను దుడుచుకొని కారాగార రక్షకా ! తెల్లవారునప్పటికే నీవు దెచ్చిన సమాచారమేమి? అని యడిగెను.

కారా—(వినయముతో) మీరు కారాగారమునకు వచ్చిన యొకటిరెండు దినములలో నొక సన్న్యాసివచ్చి యప్పటినుండియు మిమ్ముఁ గలను జూడవలయునని ప్రయత్నించుచున్నాఁడు.

జగ—సరియే. తరువాత ?

కారా—మీ దర్శనముకొఱకు కాతనిని లోపలకు రానిచ్చుటకు నేను సాహసింపఁజాలకపోయితిని.

యువ—అట్లయినచో నామాట నాకుఁ జెప్పు టెందులకు ?

కారా—ఆ సన్న్యాసి యిప్పుడువచ్చి "చూచుటకు నన్ను లోపలకుఁ బోనీయవైతివేని, నాసంగతి మహారాజు

నఁటఁ దెలిసి యాతఁడు మిగుల విరక్తుఁడగును. మరియు రాజ కార్యమునకు విశేషహాని సంభవించును” అని చెప్పు చున్నాఁడు.

యువ—నేనేమి చేయవలసియున్నది ?

కారా—అతనికి దేవరసందర్శనము చేయించు టుచిత మని యోచించుచున్నాఁడను.

జగ—అయినచో నది నాకుఁ దెలుపు టెందులకు?

కారా—ఆ సన్న్యాసిని లోపలకు విడిచిపెట్టినచో యువరాజున కసంతుష్టి గలుగవచ్చును. యువరాజునకు మంగళమగునని మేము చేయఁబోవుకార్య మమంగళమైనను గావచ్చును.

యువ—(కొంచెము యోచించి) నాకిప్పుడు గలిగిన యమంగళముకంటె గొప్పయమంగళము వేఱొకటియున్నట్లు నాకుఁదోఁచుట లేదు. సన్న్యాతఁడు వచ్చిచూచినను నాకు హాని వృద్ధు లేమియు సంభవింపవు. నీ కాక్షేపణము లేక పోయినచో నీకిష్టమువచ్చిన వానిని లోపలకు విడిచిపెట్ట వచ్చును. అందువలన నాకు సంతోషమేగాని విచార మేమియు లేదు.

కారాగారరక్షకుఁడు వందనముచేసి వెడలిపోయెను. జగత్సింహుఁడొంటరిగఁ గూర్చుండి యోచింప నారంభించెను. విడివడునాశ యేమియుఁ గాన్పించుట లేదు. మహారాజు స్వయముగా యావజ్జీవ కారాగారవాసశిక్ష విధించినప్పు డాతని యాజ్ఞనుదిప్పుట కెవరికి సాధ్యము ? శతసహస్ర కారణములు గాన్పించినను మహారాజు తానాడినమాట

కన్యథా చేయువాఁడు కాఁడు. న్యాయమునకును, ధర్మమునకును గట్టువడినచో నాతఁడట్లన్యథా చేయఁగూడదు. అన్యథా చేసినచో నాతని పదగౌరవమును శాసనశక్తియుఁ దృణీకృతములై పోవా? ఆతని ప్రతాపము క్షీణించిపోవును. అతని న్యాయపరతయుఁ గర్తవ్యనిష్ఠయుఁ బరిహాసయోగ్యములై పోవును.

అట్లయినచో జగత్సింహుఁడు విడివడుట కుపాయమే లేదా? ఆతఁడిట్లే చిరకాలము కారాగారమునందు జీవితమును గడపవలయునా?—విడివడుట కొక యుపాయము కలదు. పాదుషహాయనుగ్రహమున్నచో నన్ని కార్యములును జక్కఁబడును. ఆతఁడనుగ్రహించి జగత్సింహునివిషయమున ననుకూలముగ నాజ్ఞయొసంగినచోఁ దన కష్టమున్నను లేకపోయినను మానసింహమహారాజు దానికిఁ బ్రతివాదమును జేయఁడు. కాని, యాకార్యమును చేయువారెవరు? ఢిల్లీకి పాదుషహా దర్బారునకీ జగత్సింహుని విజ్ఞాపనమును గొనిపోయి విన్నవించువారెవరు? ఎవరిమాటలైన నచ్చట వినువారెవరు? దర్బారునకుఁబోయి జగత్సింహున కుపకారము సేయునిమిత్తము ముందంజ వేసివచ్చువారెవరు?

అప్రసన్నవదనుఁడును, సన్యాసివేషధారియునగు నొక పురుషుఁడవనతశిరస్కుఁడై మెల్లమెల్లగ నా కారాగారము లోపల బ్రవేశించెను. ఆతనిని జూచినతోడనే జగత్సింహుఁడాతని గుర్తించి భూమిపై కెఱగి వందనముచేసి "ఇదేమి! మీరిచట కెటువచ్చితిరి?" అని యడిగెను.

ఆయాగంతుకుఁడు మనకుఁ బరిచితుఁడైన యభిరామస్వామియే.

అభి—నాకిచ్చట చాలసేపు నిలిచియుండుట కధికారము లేదు. అందుచే సర్వమును నీకు సంక్షేపముగా నెఱింగించెదను. నీకీ దండన విధింపబడిన వార్త నాకుఁ దెలిసిన మరుచటి దినముననే మందారణదుర్గమును విడిచివచ్చి యది మొదలిచ్చటనే యున్నాఁడను.

జగ—మందారణదుర్గ సమాచారము లేమైనమీకుఁ దెలిసినవా ?

అభి—తెలిసినవి. అందఱును కుశలముగానున్నారు. నీకొఱ కందఱును విచారముతో నున్నారు. తిలోత్తమ దుఃఖమునకు మితిలేదు.

జగ—మీరిచ్చటకు వచ్చి పిదప మందారణదుర్గ సమాచారము లేమైన వచ్చినవా ?

అభి—వచ్చినవి. ఒక నెల క్రిందట నాశిష్యుఁడైన గజపతి యిక్కడకు వచ్చినాడు. ఆతనిచే విమల యొక యుత్తర మంపినది. ఆయుత్తరమువలన నటనందఱును శోకాకులచిత్తులై యున్నట్లు తెలియవచ్చినది. తిలోత్తమ జీవించి యున్నదనియు నతి కష్టముమీఁదఁ గాలమును గడపుచున్న దనియు నాప్రయత్నముచే నీవీ చెఱనుండి విముక్తి నొందుదువను నాశతో నామె ప్రాణములను నిలువఁబెట్టుకొనుచున్నదనియు నాయుత్తరమువలనఁ దెలిసినది.

జగత్సింహు డధోవదనుఁడై యించుకసేపు యోచించి పిదప "మీరిన్ని దినములనుండి యిట నెదులకుంటిరి?" అని యడిగెను

అభి—నిన్నుఁ జూడవలయునను నాశచేతను నీవు విడివడుట కేదైన నుపాయము నాలోచింపవలయు నుంటెని.

జగ—మీ మొదటియాశ యెట్లు సఫలమైనది ?

అభి—కారాగార రక్షకునకు విశేష బహుమానము చేసి వశముచేసికొని కొంచెముసేపు మాత్రము నిన్నుఁజూచుట కాతని యనుమతిని బడసితిని.

జగ—మీ రెండవ ప్రయత్నము సఫలమగునని తోఁచుటలేదు. మీరా విషయమున వ్యర్థముగా శ్రమపడి నభిలషించుచున్నారు.

అభిరామస్వామి తనజోలెనుండి యొక కాగితమును దీసి "నిరాశ పొందవలదు. నిజముగా నా రెండవ యాశయు సఫలము కాఁగలదు. నీవీ కాగితముపైఁ జేవ్రాలుంచుము. నేను లేఖనిని సిరాను దెచ్చితిని. పాదుషహా దర్బారునందు నాప్రయత్నము నిష్ఫలము కానేరదు" అనియెను.

జగ—అచట ప్రయత్నము చేసినచో మనయాశ సఫలీకృతము కాఁగలదనుమాట నిజమే కాని యీకార్య మెవరివలన నిర్వహింపఁబడును ? మీ రెవరి సాహాయ్యమును బడసితిరి ?

అభి—ఎవరీకార్యమును జేసియుంటిరో, యెవరియుత్సాహ ప్రయత్నములచే నేనిప్పు డీకార్యమును జేయుచుంటినో, యెవరి యర్థవ్యయమువలనను నత్యాసక్తివలనను మన కార్యములన్నియు నెరవేర్పఁబడుచుండెనో, యావ్యక్తియే సమస్తమును నెరవేర్చునని నాకు నమ్మకమున్నది.

జగ—ఆవ్యక్తి యెవరు ?

అభి—నవాబినందిని—అయేషా

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యముతో "అయెషాయా? ఆమె సాహాయ్యమును మీ రెట్లుబడయఁగలిగితిరి?" అని యడిగెను.

అభి—నేను బడయలేదు. ఆమెనిన్ను చెఱసాలనుండి విడిపించుటకై ప్రాణాంతప్రయత్నములను జేయుచున్నది. ఆమెయే యిప్పుడు నాకధికారిణియైయున్నది. ఆమె యిప్పుడు పాట్నానగరమునందున్నది. నీవిజ్ఞాపనమును దీసికొని యామె స్వయముగా ఢిల్లీకేగును. అచ్చటసర్వమును చక్కఁజేసికొని వచ్చును. నివిజ్ఞాపన మర్పించుట తోడనే నిన్నీ చెఱసాలనుండి విముక్తిచేయుట కాజ్ఞ కాఁగలదు. అందులకు సందేహము లేదు.

జగత్సింహుఁడు, తనలో "అయెషా! చిరహితైషిణి వైన యో యయేషా! నీశ్రమ నిశ్చయముగా సఫలము కాఁగలదు. కృతఘ్నుఁడైన యీనరాధమునికొఱ కిచ్చటకు వచ్చి నీవశేషకష్టములననుభవించు చున్నావు. ఈఋణమును జన్మజన్మాంతరములయందైనను నేదీర్పజాలను." అనియను కొని ప్రకాశముగా "స్వామీ! అయేషా సందర్శనము సేయుట కీనిర్భాగ్యున కేయుపాయమును లేదా?" అని యడిగెను.

అభి—ఉపాయమున్నను నవాబునందిని నిన్నుఁ జూచుట కిష్టపడుటలేదు. పరస్పరసందర్శన మిరువురకును క్లేశకారణమని యామె దృఢాభిప్రాయము. నీనిమిత్తము ప్రాణములను విడుచుటఁగూడ నామెసిద్ధముగానున్నది. కాని, నిన్నుఁజూచుటకు మాత్రమామె కించుకంతయు నిష్టములేదు. తక్కినమాటలనుసమయాంతరమునఁ దెలిపెదను. ఆలస్యము చేయకుండ నీవీకాగితముపైఁ జేవ్రాలుంచుము.

స్వామి తెచ్చిన లేఖినితో నాతఁడా కాగితముపై వ్రాలుచేసెను. స్వామియును నా కాగితమును బుచ్చుకొని నలిగిపోకుండ జోలెయందు పెట్టుకొనియెను.

కా రా—సన్యాసిగారూ! చాలసేపైనది. ఇంతసేపిట నుండుటకు మనము మొదట మాటలాడుకొనియుండలేదు.

అభి—పోయెదను యువరాజా! నాకు సెలవిమ్ము. భగవంతుని కృపచే శ్రీఘ్రముగనే శుభసమాచారమును దీసికొని మరలవిన్నఁజూడ గలుగుదు ననుధైర్యముతో నున్నాఁడను.

జగత్సింహుఁడు వందనముచేసెను. సన్యాసి వెడలిపోయెను.

రెండవ ప్రకరణము

మానసింహ మహారాజు సైన్యసమేతుఁడై శ్రీక్షేత్రము నుండి పాట్నానగరమునకు, బోయి యట నియమిత కర్తవ్య కార్యములయందు నివిష్టచిత్తుడయ్యెను. మహారాజుతోఁగూడ శ్రీక్షేత్రయాత్రకుఁబోయిన వారందఱును దిరిగివచ్చిరి. ఇంకొకవ్యక్తికూడ నధికముగా వారితో వచ్చియుండెను. ఆవ్యక్తి మహారాజునాదరమునకును స్నేహమునకును బాత్రమైన రాజలక్ష్మి.

మహారాజు వెనుదిరిగివచ్చుటయేమో నిజమే. కాని యాతని చిత్తప్రసన్నతమాత్ర మొరిస్సాసముద్రమునందు విడిచిపెట్టఁబడినది. దాని కేమికారణమో చెప్పుటకువీలు

లేదు. ఒకవేళ నాతఁడు ప్రసన్నతను జగన్నాథస్వామిపాద సమీపమున విడిచిపెట్టివచ్చి యుండవచ్చును.

మొగలులకును బఠానులకును జరిగినసంధిబంధముచే మానసింహుఁడు కొన్నిదినములవరకును నిశ్చితుఁడై యుండెను గాదా! ఆసంధి బంధము శీఘ్రకాలములోనే భంగమై పోవునను విషయమునందాతని కిసుమంతయు సందియము లేదు కాని యది యెవరిదోషము? అస్మాన్‌ఖాన్ మానసింహు లిరువురిలో సంధిభగ్నము సేయుటకుఁగారకులెవరు? దానికి బఠానులే కారకులనుటకు సందేహములేదు. పఠానులు మిగుల నుద్ధతులు. అస్థిరచిత్తులు అందుచేవారీసంధిబంధమున కు లోఁబడియుండ జాలరని సులభముగాఁ దెలిసికొన వచ్చును. విశేషించి యస్మాన్‌ఖాన్ ధైర్యసాహసములం దసదృశుఁడు అట్టివీరత్వమునందును దృఢత్వమునందును నందఱకాశ్చర్యమును బుట్టించుచుండువాడు. అట్టివానియధి కారముననున్న సైనికు లొకవిధముగ సంతుష్టులై యుండఁ జాలరా? మానసింహాదులే—అనఁగా మొగలాయిపక్షము వారే సంధినియమముల నుల్లంఘించి కళంకమును దెచ్చి పెట్టికొని రనుమాట నిజము. అందుచేఁ దప్పున్నను, లేక పోయినను సంధిని దృఢీకరించిన విషయమునఁ బఠానులే యపరాధులని చరిత్రములయందేమో వ్రాయఁబడినది.

అయిన నీసందర్భమున నొకవిషయము మాత్రము బాగుగ జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసి యున్నది. మానసింహుఁ డుద్ధతస్వభావముతో నస్మాన్‌ఖానునకు వ్రాసిన యుత్తరము నందు "నీవు నీరాజ్యపు టెల్లలకడకువచ్చి నాయాగమన

మును నిరీక్షించుచు నన్నెదురుకొనవలయు''నని వ్రాయుట యుక్తమేనా ? పూరిక్షేత్రమునఁ దనదర్శనమునకు వచ్చినప్పు డసాఖ్రఖానునితోఁ దృణీకారభావమున మాటాడఁదొడంగుట మానసింహున కుచితమేనా ? మానసింహుఁడీరీతి ప్రశ్నలను గూర్చి తనహృదయమున మాటిమాటికి యోచనలఁ జేయ నారంభించెను. అందుచే నాతని హృదయము ప్రసన్నమై యుండలేదు.

మానసింహుఁడు కుమారజగత్సింహునకు యావజ్జీవ కారాగారవాసశిక్ష విధించియుండెను. వీరపురుషున కుచిత మగురీతి నాతఁడు కార్యమునేమో చేసివైచెను. దానికి సందేహములేదు. ఆతని యానిష్పాక్షిక కార్యానుష్ఠానము నకు సమస్తసైన్యాధిపతులు, సైనికులు, నాయకులు, సేవ కులు, నందరును నాశ్చర్యపడిరి. వారిసమక్షమున నాతని కర్తవ్య పరాయణతయు, గౌరవమును మిక్కిలి యభివృద్ధిఁ జెందినవి. అక్బరు పాదుషహాసైతము వీరోచితమైన యాకృ త్యమును జూచి హృదయమునందు మానసింహునిగూర్చి మిక్కిలి మెచ్చుకొనియెను. జరిగినదంతయు నుత్తమమే యగును. కాని యందువలన నాతనిహృదయము ప్రసన్నత వహించినదా ? యావనవయోధర్మముచేఁ బ్రికృతికి వశమై పోయినప్పుడు జరిగిన యపరాధములకై యోగ్యుఁడైన వీర పుత్రునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించుట తండ్రి కుచితమైన కార్యమేనా ? అత్యంతక్రూరతమమైన యా యాజ్ఞను జేసినప్పటినుండియు మానసింహుని హృదయము నకు స్థిమితభావములేదు. కాని తన హృదయాందోళనము

నాతఁడు మాటలచేఁగాని ప్రవర్తనచేఁగాని వ్యక్తపడనిచ్చుట లేదు. ఒకనాఁడు మహారాజ్ఞి ఊర్మిమళాదేవి సాహసించి సాశ్రునయనయై మహారాజుకడ జగత్సింహుని పక్షమున క్షమాపణమును వేడుకొనియెను. మహారాజందువలన సంతుష్టచిత్తుఁడు కాలేదు. అందుచే నాటనుండియు జగత్సింహుని ప్రస్తావన మడఁగిపోయెను.

కొన్నిదినములకుఁ బూర్వము పూరినగరమునందు, అస్మాన్ ఖాను జగత్సింహుని ప్రస్తావనను దెచ్చెను. అత్యంతోదార స్వభావముతో నస్మాన్ ఖాను జగత్సింహుఁ డన్నివిషయములయందుఁ గాకపోయిన నొక్కవిషయమునమాత్రము నిర్దోషియని స్పష్టముగా వాక్రుచ్చి సమర్థించి యుండెను. జగత్సింహుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగఁ గాకపోయినను, విధివశముచే బ్రణయవిషయమున నస్మాన్ ఖానునకుఁ బ్రతిద్వంది యైయుండెను. అట్టి శత్రుఁడైనను జగత్సింహుని నిర్దోషిత్వమును బ్రకటించుటకై శ్రమపడివచ్చిన యస్మాన్ ఖాను గొప్ప పరాకాష్టగలవాఁడని తోఁచుచున్నది. ఆవిషయమున నస్మాన్ ఖానొక గొప్ప మహానుభావుఁడని మానసింహుఁడు గ్రహించెను.

నవాబు కన్యయందలి ప్రణయవిషయమున జగత్సింహుఁ డెట్లు నిరపరాధియో యట్లే తక్కినవిషయముల యందుఁగూడ నాతఁడు నిరపరాధియైయుండుట యసంభవముగానేరదు. జగత్సింహు నాకస్మికముగాఁ బట్టి బంధించి కారాగారమునఁ ద్రోసివేసిరి. సంగతుల నన్నిటిని రుజువుచేసి తన నిర్దోషతను స్థాపించుకొనుటకు జగత్సింహున కవ

కాశమీయలేదు ఆతఁడు దోషియని నిర్ధారణసేయఁబడిన రాజకీయవిషయములనుగూర్చి యవకాశమిచ్చి విచారణ జరిపినను బాగుగ నుండును.' అందులకు నవకాశమీయలేదు. విచారణయును లేదు.

ఒక్కతప్పుమాత్రము సహింపవీలులేనిది. క్షమింప నర్హముగానిది. జగత్సింహుఁడు తండ్రికిఁ దెలియకుండ వీరేంద్రసింహుని తనయను బరిణయమాడెను. ఆకార్య మతి గర్హితమైనదైనను దానికి యావజ్జీవ కారాగారవాస శిక్ష మాత్ర ముచితమైనదికాదు. అట్లు యోచించుకొనుచుండ మానసింహునకుఁ దన యౌవనప్రారంభకాలమున జరగిన యొకవిషయము జ్ఞప్తికివచ్చెను. తోడనే యాతఁడించుక లజ్జవడియెను.

విచారముచే నస్వస్థహృదయుఁడైన మానసింహుఁ డూర్మిళాదేవి మందిరమున కేగెను. ద్వారముకడ కేగు నప్పటి కూర్మిళయుఁ జిఱునగవుతోఁగూడిన వదనముతో నాతని కెదురేగి దర్శన మొసంగెను.

మాన—మహారాజ్ఞీ ! ఒంటరిగఁ గూర్చుంటివేమి ? నీరాజలక్ష్మి యేది ?

ఊ—నారాజలక్ష్మియా ? అట్లయినచో రాజలక్ష్మి కిని మీకును నేమియు సంబంధములేదా ?

మాన—అట్లు చెప్పరాదు. రాజలక్ష్మి కేవలము నాయాదరమునకుఁ బాత్రురాలు నేనామెను జాలప్రీతితో గారవించుచుందును. ఏది రాజలక్ష్మి ?

మహారాజు మంచముపైఁ గూర్చుండి పిదప యిట్లు కొనియెను.

ఊ—మీరు వచ్చితిరని యెఱింగి కాలుచేతులును ముఖమును గడిగికొనుటకై చల్లని నీటిని దీసికొని రావలయు నని వెళ్ళినది. నీరు సరిగా లేకపోయినచో మీరాగ్రహ పడెదరు.

మా—ఔను. నిజము. సేవకురాండ్రు నీటియందు గులాబి యత్తరువును గర్పూరమును జేర్చి మిగులఁ గటువుగాఁ జేసి తీసికొని వచ్చెదరు. ఆనీటిని నోటఁబోసికొన నెవరికి సాధ్యము? రాజలక్ష్మి యట్లు చేయదు. అన్నియును జక్కఁగాఁ జేయుచుండును. మనఃపూర్వకమైన భక్తితో నామె నా సేవను జేయుచుండును. నేనాబిడ్డను మిగుల ప్రీతితోఁ జూచుచున్నాను.

మహారాజు తుదిమాట ముగియకుండగనే రాజలక్ష్మి నీటిని దీసికొని లోపలకువచ్చెను. మానసింహుని యావాక్య మామె చెవిని బడియెను. తన సంబంధమైన ప్రస్తావన జరుగు చున్నదని గ్రహించెను. లజ్జయు నానందమును జేరుటచే నామె ముఖము విశేష కాంతిని దాల్చెను.

ఊ—ఏలిక రాజలక్ష్మిని ప్రీతితోఁ జూచుచున్నారు. అది యామె యదృష్టమే యగును. కాని, నేనేమి చేయవల యునో యది నాకు గోచరించుటలేదు. మహారాజునకుఁ జాల సంతానమున్నది. వారందఱును నన్ను తల్లివలెనే భక్తితోఁ జూచుచున్నారు. కాని, రాజలక్ష్మి నన్ను "అమ్మా!" యని పిలుచుచుండును. ఆమె ప్రేమాస్పదములగు భక్తి శ్రద్ధలను

జూచి నేనామె నౌరసతనయగా భావించు కొనుచున్నాను. ఇట్టితల్లిగానుండు సుఖమును నేనిదివఱ కెన్నఁడు ననుభవించి యుండ లేదు.

ఇట్లు చెప్పునప్పు డామహారాజ్ఞి నేత్రములు జలభారాకులములయ్యెను. కంఠస్వరము సంక్షుబ్ధమయ్యెను.

మాన—రాజలక్ష్మి నిశ్చయముగా మిగుల స్నేహ పాత్రురాలు. నీవామెను నీయంతఃపురమునందలి పరివార ములో నొక తెనుగాఁ జేర్చుకొను టుచితము. నేనావిషయ మున నిప్పుడే యేర్పాట్లుచేసెదను.

ఊ—అదియెట్లగును ? మహారాజా !

మాన—రాజలక్ష్మి తలిదండ్రుల కామెను మన యొద్దనుంచున ట్లుత్తరవుల నొసంగెదను.

ఊ—రాజలక్ష్మి సంబంధు లెవరును నీవిషయమును గూర్చి యాక్షేపింపరని నాయభిప్రాయము.

మాన—అట్లయినచో నీకళవళమునకుఁ గారణమేమి?

ఊ—రాజలక్ష్మిని మనయొద్ద నుంచుకొనుట మన కెంత యావశ్యకమో, యామె సౌఖ్యమునుగూర్చి యోచించుటయు మనకంత యావశ్యకమే. రాజలక్ష్మి రూపము నందును, గుణమునందును, నసదృశురాలే కాని యొక్క విషయమునందు మాత్రమామె దురదృష్టవంతురాలు ఆమె భర్త యామెను గ్రహింపఁడు.

మాన—ఏల ?

ఊ—భర్త మొట్టమొదట నెంతో యాదరముతో నామెను బరిణయమైనాఁడు. ఎంతో మమతతో నామెను

జేఁబట్టినాఁడు. కాని, యిప్పుడామె నీచవంశ సంజాతయను కారణముచే గ్రహించుట కయోగ్యయని చెప్పుచున్నాఁడు.

మాన—ఏమి? వంశసంబంధమైన దోష మేమైన నున్నదియా యేమి ?

ఊ—నే నెఱిగియున్నంతవఱ కంతటి దోషమేమియు నున్నట్లు కాన్పింపదు. ఒకవేళ దోషమున్నను నాబిడ్డ చేసిన యపరాధ మేమున్నది? రాజలక్ష్మి సాక్షాల్లక్ష్మీస్వరూప యనుటకు సందియములేదు. వంశదోషము మాటఁబట్టుకొని గుణవతియైన భార్యను విడనాడుట భర్తకు న్యాయమేనా ?

మాన—నిజముగా భర్తయట్లు చెప్పి విడనాడుట మిగుల గర్హింపదగిన కార్యము. కేవల మధర్మము. ఏకారణముచేతను నట్టిగుణవతియైనభార్యను గష్టపెట్టుట భర్తకుఁ గాని యాతనిస్వజనులకుఁగాని యుచితముకాదు. రాజలక్ష్మి భర్తయెవరు ? ఏమిపనిచేయుచున్నాఁడు ?

ఊ—మీపరిపాలనమునందు మీకధీనుఁడైన యొక సైనికుఁడుగా నున్నాఁడు. ఆర్యపుత్రులను గ్రహించినచో రాజలక్ష్మి కష్టములు దూరమైపోవును.

మాన—నాకధీనుఁడైన సైనికుఁడేనా ? అట్లయినచో నందులకుఁ దగిన యేర్పాటులను గావించెదను. ఆమెభర్తను నాతనియాత్మీయ బంధువుల నొప్పించి యామె నాదరముతో గ్రహించుటకు, దగిన యేర్పాటులు చేసెదను. అది నిశ్చయమని నమ్ముము. నీవావిషయమున నిశ్చింతవై యుండవచ్చును. కాని యందువలన మనకేమిజరుగును ? రాజలక్ష్మి భర్త యామెనుగ్రహించినచో భర్తతోడ నామెయు పోవునుగదా!

నీ సమీపమున నామెయుండుటెట్లు ? నీవామెయం దల్లివై నందున గలుగు సౌఖ్యములన్నియు నంతటితోఁ దుద ముట్టునుగదా !

ఊ—మహారాజా ! అదేమి ? మీయనుగ్రహముచే నన్నియును సుఖమయము లేయగును. ఆప్పై నికఁడు మీ సమీపమునసే యుండును. ఈబిడ్డయు మనయొద్దనేయుండును. ఆమెముఖమున హాసము పొంగిపొరలుటను నేను చూచు చుందును. ఆమెసుఖమున నాసుఖమున్నది. పగలంతయు రాజలక్ష్మి మహారాజుసేవయందుండును. అప్పుడు నాసంతోషమునకు మితియుండదు. మహారాజా ! మీరు పరమధార్మికులు. న్యాయశీలురు. ధర్మపరాయణులు. దయయుంచి రాజలక్ష్మి దుఃఖములను దూరముచేయరా ? మీచరణముల నాశ్రయించియున్న యీదీనురాలి ప్రార్థనమును జెవియిచ్చి యాలకింపరా ?

మహారాజ్ఞి నేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహించుచుండెను. మానసింహుఁ డత్యంతాదరభావముతో నామె హస్తమునుబట్టుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "మహారాజ్ఞీ ! నేను నిశ్చయముగా నీమనోరథము నీడేర్చెదను. దానికే యాక్షేపణమును బ్రతివాదమును జెప్పను. నీయిష్టానుసారముగా రాజలక్ష్మిని సుఖవతినిగాఁజేయుట కెట్టికార్యమైనను జేయరానిదిగాఁ దలంపను. అందుచే సరివారిలోఁ గాని సాధారణులతోఁగాని నేను హీనుఁడనుగాఁ జరిగణింపఁబడుట తటస్థించినను, జన సమాజమునుండి బహిష్కరింపఁబడుట సంభవించినను నేనావిషయమున వెనుదీయను.

మహారాజ్ఞి చీరనుసవరించుకొని మానసింహుని చరణములను బట్టుకొని "మహాప్రభూ! అట్లయినచోఁ దిలోత్తమను మీ కోడలినిగా గ్రహించి మీ ప్రతిజ్ఞను గాపాడవలయును" అని వేడుకొనియెను.

తత్క్షణమే రాజలక్ష్మియు నశ్రులోచనయై వచ్చి మహారాజు పాదములపై శిరసునిడి యశ్రువర్షమును గురియింపఁదొడంగెను.

మానసింహుఁ డాశ్చర్యముతో "నాకుఁగోడలా? అదేమిమాటయూర్మిళా!" అనియెను.

ఊర్మిళ చేతులుముకుళించుకొని "ప్రభూ! ఔను. రాజలక్ష్మి జగత్సింహునకు వివాహితయైన ధర్మపత్ని" అనియెను.

మాన—అట్లయినచో రాజలక్ష్మి వీరేంద్రసింహుని తనయయా? ఓహోహో! ఈమె పేరు తిలోత్తమయా?

ఊ—ఈ రాజకులవధువు పేరు తిలోత్తమయే.

మానసింహుఁడు చాలసేపు తలవాల్చుకొని చింతించి పిదప నిట్లనియెను. "ప్రియా! వినుము. నీదీనప్రార్థనమును నేను నిరాకరింపను. నేఁడాడినమాట నసత్యము చేయును. తిలోత్తమ నాకుఁ గోడలగుటకు సర్వవిధముల యోగ్యురాలు దాని కిసుమంతయు సందియము లేదు. నేనామెను సమాదరభావముతో గ్రహించెదను. ఇది మొదలు తిలోత్తమకు రాజమహిషికివలెనే యుచితమర్యాదలన్నియు సరిగా జరుగున ట్లేర్పాటుచేసెదను. ఇఁకముందామె నిత్యమును నీతో నుండఁగలదు"

తిలోత్తమయు గన్నీళ్ళను తుడిచికొని గద్గదకంఠయై మానసింహుని పాదధూళిని గ్రహించి శిరసున ధరించుకొని దూరముగాఁబోయి ముఖమును జీరచెఱఁగుచే మూసికొని యేడువఁదొడఁగెను. ఊర్మిళయు మహారాజు చరణసాన్నిధ్యమునుండి దూరముగావచ్చి యాతనికిఁ బ్రణామముచేసి "ఈదాసి చిరకాలమునుండియు మహారాజు కరుణాలాభముచేఁ జరితార్థయగుచున్నది. ఇప్పుడు చూపిన యీయనుగ్రహ మీదాసిజీవనాంతమువఱకును మఱచిపోదు. ఇదిచిర స్మరణీయమ్మైన కార్యము" అనివిన్నవించెను.

మాన—అమ్మా! రాజలక్ష్మీ! నీవిప్పుడు నిజముగా నాకుఁదల్లివి. మాతృకార్యమును జేయుము. నాకాఁకలివేయుచున్నది. అమ్మా! భోజనమును సిద్ధపరుపుము.

తిలోత్తమయు నాతని భోజనవిషయమునఁ దగిన యేర్పాట్లను జేయుటకు వెడలిపోయెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

పాట్నానగరమునకువచ్చిన కొన్నిదినములకుఁ బిదప మహారాజు పాట్నానగరమం దొకధనికుఁడగు పఠానుని గృహమున నతిథిభావముతో నవాబు కటుల్ ఖానుని తనయయగు నయేషా వచ్చియున్నదను సమాచారమును గూఢచారులమూలమునఁ దెలిసికొనియెను. మానసింహుఁడాసమాచారమునుగూర్చి యనేకవిధముల నాలోచింపఁదొడఁగెను. కాని; యందుమూలమున నేమేనియాపద సంభ

వింపనున్నదనిగాని, తాను ముందుగ మేల్కొని చేయవలసిన కార్యము లున్నవనిగాని యాతనికిఁ దోఁచలేదు. ఒరిస్సా దేశపు పఠానులకును మొగలులకును సంధిబంధములున్నవి. అందుచేఁ బఠానులు సామాన్యులుగాని, గొప్పవారుగాని, మొగలాయీలరాజ్యములోనికి వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండ వచ్చును. అందులకాక్షేపణ మేమియులేదు. కానినవాబు నందిని, సుబేదారునకు సమాచార మెవరిచేనైన నందఁజేసి నచో యథారీతిగ నామె నెదుర్కొని యామెకుఁ దగిన బిడారములు మున్నగునవి సిద్ధముచేసి కుశలవార్త నరసి యామెపటకుటీరములోపలకుఁ గావలసినవాని నన్నిఁటిని కూడఁబెట్టి పంపుట మానసింహున కావశ్యకమై యుండును. కాని యామె యాభావముతో రాకపోవుటచే నాసంబంధ మున మానసింహుఁడు చేయవలసినదేమియు లేకపోయెను.

పఠాను లనేకులు బాట్నానగరమునఁ దమతమ కార్యములకొఱకు నివసించియుండిరి. అనేకు లున్నతస్థితియం దుండుటయేగాక వారిలోఁ జాలమందిమిగుల సంభ్రమ శాలులై యుండిరి. భారతవర్షమునందు మొగలులకున్న గల వివాదము చాలదినములకుఁబూర్వమే ముగిసిపోయినది. ఢిల్లీ సింహాసన మిబ్రహింలోడితోఁ బఠానుల చేతినుండి విడి పోయినది. దావూదుఖాను బంగాళా దేశపు సింహాసనమును బోఁగొట్టుకొని యొరిస్సాదేశమునకుఁ బలాయనుఁడయ్యెను. ఒరిస్సా దేశమునఁ బఠానులు స్వాధీనతకై యిప్పుడును యుద్ధములో మగ్నులై యున్నవారు. కాని, బంగాళా దేశపు బఠానుః లనేకదినములనుండి తమయప్రతిమానవిధేయనియతి

కధీనులై మొగలాయీలప్రజలై యుండిరి. బంగాళాదేశ మందలి పఠానులు మనస్సునందు లేకపోయినను బైకసంత్రో షాగ్ని బయల్పడనీక యడఁచుకొని జీవయాత్రను గడపుకొను చుండిరి. అందుచే నయేషా రహస్యగమనమును, బఠానుని గృహనివాసమును మానసింహుని సందేహమున కవకాశ మున గల్గింపలేదు.

ఒకవారమైనపిదప భయానకమైన యొకవార్త మాన సింహుని చెవులఁబడియెను. దానితో నాతని శాంతియంతయు ధ్వంసమైపోయెను. నవాబస్మాన్ఖానును సులేమాన్ఖానును వచ్చి పూరినగరమును ముట్టడించినారనియు, రామచంద్ర మహారాజు పలాయనుఁడైనాఁడనియు నాతనికి వార్త వచ్చెను.

ఆవార్త నిజమైనది. అస్మాన్ఖాను సంధి విషయమున మొదటినుండియు నసంతుష్టచిత్తుఁడై యున్నాఁడని మన మెఱుంగుదుము. మానసింహుని వ్యవహారమునెడల నాతఁ డత్యంత విరక్తుఁడై యున్నాఁడనికూడ మన మెఱింగి యున్నాము. అతని సోదరుఁడగు సులేమాన్ఖాఁ నావృత్తాం తముల నన్నిటిని విని యుత్తేజితుఁడై సంధి బంధములను ద్రెంపివేయుట కంగీకరించెను. మానసింహుఁడు వెడలి పోయిన కొన్ని దినముల లోపలనే వారిరువురును పూరిపట్ట ణమును ముట్టడించిరి.

అస్మాన్ఖానుని యుద్ధతభావము మానసింహునకుఁ జాల విరక్తిని గల్గించెను. ఆతఁ డొక్కమారుగఁ బఠానుల నందఱ నేలఁగలిపి ప్రపంచమునఁ బఠానుశబ్దము లేకుండఁ

జేయవలయునని సంకల్పించుకొని తానే స్వయముగ నౌరిస్సా పైకి యుద్ధమునకుఁ బోవలయునని నిశ్చయము చేసికొనియెను. సైన్యమునకును సేనాధిపతులకును సిద్ధముగా నుండవలయునని యుత్తరువులఁ జేసెను.

పఠానులనందు విశేషించి యస్మాన్ ఖానుని జయించి మర్మపీడితునిగాఁ జేయుట కొక్క యుపాయమున్నది. అయేషా యాతని యంతఃపురమునందంత యాదరభావముతో నుండకపోయినను నస్మానుఖానున కామె యత్యంతము ప్రణయభాజనమైయుండెను. అందుచే నామె నవరోధించిరేని యస్మాన్ ఖానునకుఁ గాతర మధికమగును. అప్పుడాతనిని యుద్ధమున సర్వనాశనము చేయవచ్చును. ఆతనిని సులభముగాఁ గడతేర్చుటకు సుకరముగనున్న యాయుపాయమును విడిచిపెట్టుటకు మానసింహున కిష్టము లేకపోయెను.

అయేషా ప్రచ్ఛన్న భావముతోఁ దాజఖానువాని యింట నివాసము చేయుచుండెను. తాజఖాను, కటుల్ ఖానుని కాశ్మీరబీగమునకు సమీప బంధువుడు. ఆసంభంధముచేఁ దాజఖానును నాతని భార్యయు నప్పుడప్పుడు కటుల్ ఖానుని మందిరమునకుఁ బోయివచ్చుచుండెడివారు. అందుచే వారియం దయేషా మిగుల గౌరవమును నభిమానమును, బంధుభావమును గలిగియుండెను. ఆకారణముచే దాజఖానుని భార్య యయేషాను దనయింటికి రమ్మని తఱచు వేడుకొనుచుండెను. చాలకాలమున కిప్పుడాకస్మికముగ నయేషా యామె కుత్తరమును వ్రాసి పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. తాజఖానుఁడు నాతనిభార్యయు నామె నత్యంతగౌరవముతోఁ

జూచుచుండిరి. అయేషాయును నచ్చట మిగుల నానందముతోఁ గాలమును గడుపుచుండెను.

సాయంకాలమైన పిదప మొగలాయి సైనికులు వచ్చి తాజఖానుని గృహమును ముట్టడించిరి. తాజఖా నేసంగతియు నెఱుఁగడు. అందుచే నాతఁడానిగ్రహమునకుఁ గారణమును గూర్చి తెలిసికొని బ్రయత్నించెను. కాని, ముట్టడి వేసిన వారిలో నెవరును దానికిఁగల కారణమును దెలుపఁజాలక పోయిరి. తాజఖాను మహారాజు దర్శనము చేసికొనుట కనుజ్ఞ వేఁడికొనియెను. ముట్టడివైచిన వారందుల కంగీకరించిరి.

మఱునాడు ప్రాతఃకాలమున భటులచేఁ బరివేష్టితుఁడై తాజఖాను బంగాళాబీహారు దేశములకు సుబేదారయిన మానసింహునికడకు బోయెను. ఆతనిగృహమునందు నవాబు కటుల్‌ఖానుని తనయ యున్నదనియు నామెను బట్టుకొనుటకై ముట్టడివైఁబడినదనియు నవాబునందినిని మొగలాయిల కప్పగించినచో ముట్టడిమాని వేయఁ బడుననయుఁ దాజఖానున కెఱింగించిరి. ఆప్రస్తావనము కేవల మసంగతముగా నున్నదని తాజఖాను తనహృదయమున ననుకొని తాను వర్తకము చేసికొనువాఁడననియు ననేకులు తనయింటి కెప్పుడును వచ్చుచుఁ బోవుచుందురనియు నది నిలిచిపోయినచోఁ దనకును నితరులకును విశేష ధననష్టము సంభవించుననియు మహారాజునకు విన్నవించుకొనియెను. మానసింహుఁ డయేషానొప్పింపకపోయినచో నేమాటలను విననొల్లననియు అయేషా కేవిధమగు నమర్యాదయును జరుగదనియు నామెస్థితికిఁ

దగిన మర్యాదలతో నంతఃపురమున నుంచెదననియుఁ దాజ ఖానునకు తెలియజేసెను. తాజఖాను "నాప్రాణముల నెవ రైకొనినను సరియే కని, యింటికివచ్చిన యామెను విడువ నొల్ల"నని విన్నవించెను. అందుచే నాతఁడు భటులతోఁ గూడ మరల నింటికిఁదీసికొనిపోఁబడియెను.

అయేషా కీసమాచారములన్నియుఁ దెలియవచ్చెను. ఆమె తాజఖానునికడ కేగి తనకు మానసింహునిఁ జూడ వలసియున్నదని చెప్పెను. చూచుటకుఁ గాలమును స్థలము నేర్పడియెను. యథాసమయమున నిరువురు పరిచారికలు తాజఖానుని సమేతముగా భటులచేఁ బరివేష్టితమైన శిబిక నిర్దిష్టస్థలమునకుఁ బోయెను. నిర్భీకహృదయయై యసంకుచిత భావముతో నయేషా మానసింహున కెదురుగవచ్చి నిలు చుండెను.

సజీవదేవీమూర్తియే గౌరవముతోఁ దనశోభామహి మలను బ్రసరింపఁజేయుచు ముందునకు వచ్చియున్నదని మానసింహునకుఁ దోఁచెను. ఆమె సమీపమునకువచ్చిన తోడనే మానసింహుఁడు "అమ్మా! నీవు నాతనయవు. నేను రాజనీతిప్రయోజనార్థము నీకుఁ గష్టములను గలుగఁజేయ వలసివచ్చినది. నీవు నాతనయవని భావించుచున్నాఁడను అందుచేఁ నీవు జెప్పవలసినదానిని నిస్సంకోచభావముతోఁ జెప్పవచ్చును." అనియెను.

అ—తండ్రీ! మీరు నన్నవరోధించుటకు నిశ్చయించి నట్లున్నది. తండ్రియవరోధమునందు (అంతఃపురమునందు) తనయ స్వల్పకాలము వాసముసేయుట యసంగతముకాదు.

నేను సంతుష్టచిత్తనై మీ యంతఃపురమున నివసించియుండెదను. ఆ సంబంధమున నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు.

మా—నీవు చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. కాని నేను వినవలసినది చాలఁగనున్నది. నీవు నా ప్రశ్నలకు నిజమైన యుత్తరముల నొసంగితివేని నేను సుఖినయ్యెదను.

అ—అయేషా జీవితమునందు దాచియుంచఁదగిన ఘటనము లేవియు లేవు. ఆకారణమున నసత్యములను నుడువుటకు కించుకంతయు నావశ్యకము లేదు. మీరు వినవలసిన సంగతుల నడుగవచ్చును.

మా—నీవు నీయాత్మీయులనువీడి యొరిస్సానుండి పాట్నానగరమున కేలవచ్చితివి ?

అ—(కొంచెము యోచించి) నిజము నే జెప్పెదను. మీకొమరుఁడైన జగత్సింహుని చెఱనుండివిడిపించవలయునను నభిప్రాయముతో నిటకు వచ్చితిని.

మానసింహుఁడు తనపుత్రుని కారాగారవిముక్తికై యుంచుక వ్యాకులపడుచుండెను. పైకి వెల్లడిచేయకపోయినను హృదయము నందుల కుపాయములను వెదకుచుండెను. ఇప్పుడందులకు సహజమైన సదుపాయము దొరికినదని మనస్సునందు సంతుష్టుఁడయ్యెను.

మా—నీవందుల కేయుపాయముల నవలంబించుచున్నావు ?

అ—యువరాజుకడనుండి పాదుషహాకు విజ్ఞాపనపత్రికను బంపించుట—

మా — నేను సుబేదారుఁడను. నాకుఁ దెలియకుండ పాదుషహాకు విజ్ఞాపనపంపుటకుఁ బ్రయత్నమేల చేసితివి ?

అ — మీవలన నీవిషయమున నేయుపకారమును జరుగదు. మీరు స్వయముగా బహిరంగమైనసభలోఁ గూర్చుండి యపరాధియని నిశ్చయించి యువరాజునకు దండవిధానమును జేసియేయున్నారు. ఆ మొదటియాజ్ఞకు విరోధముగాఁ జేయుటకు మీకిప్పుడిష్టముండదు. ఒక వేళ నిష్టపడినచో సర్వత్ర సమాదృతమై విఖ్యాతినొందిన మీనామ మత్యంతపరిహాసమునకు గుఱియైపోవును. మహారాజుగారి మర్యాదను గ్రహించి రాజపుత్రుని యావేదనపత్రమును నాతని జనకుని యొద్ద సమర్పింపక తండ్రికంటె నుచ్చపదస్థుఁడగు పాదుషహా కడ నిర్ధారణ చేసితిని.

అయేషాయిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమునకు మహారాజు సంతుష్టుఁడై "ఆ వేదనపత్రము సిద్ధమగుటకవకాశము కావలదా?" అనియడిగెను.

అ — ఆ వేదనపత్రము సిద్ధమై కుమారజగత్సింహుని చే వ్రాలుంపఁబడి వెడలిపోయినది. అది యప్పుడే ప్రయాగను దాటి ముందునకుఁ బోయియుండవచ్చును.

మా — ఆ కాగితము కారాబద్ధుఁడైయున్న జగత్సింహునిదొంగ చేవ్రాలుంపఁబడినదియా ?

అ — లేదు. మహారాజా ! దొంగ చేవ్రాలుచేయుట కగత్యములేదు. కారాబద్ధుఁడైయున్న కుమారజగత్సింహుఁడు స్వయముగా సమస్తవిషయములను జదువుకొని చేవ్రాలుంచినాఁడు.

మా—కారాగారమునందున్న యాతనికడ కా విజ్ఞాపనపత్రి మెట్లుపోయినది ?

అ—ఆవిషయమున నాకుఁగొంచెము కష్టముకలిగినది. అందుచేఁ గారాగారాధ్యక్షునకు విశేషద్రవ్యమునిచ్చి వశము చేసికొనవలసివచ్చినది.

మా—నీవు మిగుల బుద్ధిమంతురాలవుగను, కార్యకుశలినివిగను గన్పట్టుచున్నావు. కాని ముఖ్యవిషయమున నేమిచేసితివి? ఆ వేదనపత్రము పాదుషహాదర్బారునకుఁ బోవు టెట్లు? అదియేగొప్పసందేహము—ఆవిషయమున నేమైన నేర్పాట్లను గావించితివా ?

అ—మహారాజా! ఆవిషయమునఁగూడఁ గావలసినన్నియేర్పాటులైనవి. విజ్ఞాపనపత్రము దర్బారునకుఁ జేరుటకును, జేరినవెంటనే పాదుషహాచేతికందుటకును, నందినతోడనే యనుకూలములైన యుత్తరవులగుటకును దగిన యేర్పాటులను గావించితిని. కార్యానుకూలమగుట కించుకంతయును సందేహములేదు.

మా—నీయుద్దేశమేమి? నీవా యసమసాహసకార్యము నిర్వహించుట కేలపూనుకొంటివి ? దానినిగూర్చి తెలిసికొననభిలాషపడుచున్నాఁడను.

అయేషా యవనతమస్తకయై యోచించుచుండెను. ప్రశ్నకుత్తరము రాలేదు.

మా—నీకాప్రశ్నకొక్కమారుగ నుత్తరమిచ్చుట కిష్టములేనట్లు తోఁచుచున్నది. నేనావిషయమున నిన్ను

మరలఁ బ్రశ్నించెను. నీవెప్పుడైనను జగత్సింహుని కారాగారమునందుఁ జూచియున్నావా?

అ—లేదు.

మా—నీసమాచారము నెప్పుడైన నాతనికి వర్తమానమంపితివా?

అ—లేదు.

మా—నీప్రయత్నములచే జగత్సింహునకు విముక్తి యైన పిదప నిజముగా నీవాతనినిజూడనొల్లవా?

అ—చూడను—

అయేషా ప్రణయవిషయికవిద్యమానము లేమియు మానసింహునకుఁ దెలియకుండ లేదు. అయేషాయొసగిన ప్రత్యుత్తరములను వినినపిదప నాతఁ డాయనుపమానవారీ రత్నము జగత్సింహుని యందనురక్తయైయున్నదని తెలిసి కొనియెను. ఇంతేగాక జగత్సింహుఁడు తనహృదయమున నయేషాయెడ తదనురూపమైన యనురాగమును గలిగియుండ లేదనియు, నందుచేతనే యామె యంతవఱకును జగత్సింహునిఁ జూచియుండలేదనియు, నికముందు జూడనిష్టపడుట లేదనియు నందులకాయబల నితాంతమనఃపీడితయై యున్న దనియుఁగూడ మానసింహుఁడు స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనియెను. తనయునకుఁ గారాగారవిముక్తియైనపిదప నానారీరత్నము యొక్క మనఃక్లేశమును బారదోలుటకై శక్తివంచనము లేకుండఁ బ్రయత్నముచేయవలయునని యాతఁడు మనసున సంకల్పము చేసికొనియెను.

ప్రణయసంబంధమైన విషయముల నింకను దెలిసికొన వలయుననునభిప్రాయముతో మానసింహుఁడు తనతనయుఁ

డగు జగత్సింహుని గృతఘ్నుఁడనియు, నరాధముఁడనియు నుడివి పిదప "అమ్మా ? నీవాతనినిమిత్తమై యంతటియాయాసము నెందులకుఁ బొందెదవు?" అని యడిగెను.

అయేషా నీరవయు, నధోముఖియుఁ జింతాకుల స్వాంతయు నయ్యెను.

మా—తల్లీ ! సామాన్యప్రశ్నల కుత్తరమిచ్చుటకు సందేహించుచుంటి వేమి ?

అ—మహారాజా ! మీరొకకట్టెపుల్లనుగూర్చి "పరుల కొఱకు దగ్ధమై నీ వెందులకు భస్మమయవయ్యెదవు ?" అని ప్రశ్నించిన బాగుగనుండును. జగత్సింహుఁ డకృతజ్ఞుఁడు గాఁడు. నరాధముఁడునుగాఁడు. ఆతఁ డత్యంతధర్మపరాయణుఁడైన మహాపురుషుఁడు.

మా—బిడ్డా ! అయేషా ! నీవు రమణీలోకమున కంతకును రత్నమవు. నీకు సౌఖ్యముగలుగఁజేయుటకై నేననేక విధములఁ బ్రయత్నించెదను.

అ—అతిప్రగల్భవలె మహారాజంతటివారి సమక్షమున నిలుచుండి విశేషముగా మాటలాడితిని. కాని, నేనా మాటలను నామనఃపూర్వకముగా నుడివియుండలేదు. మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనప్పుడు చెప్పకపోయినచో నాగ్రహము వచ్చునను భయముచే నానాలుక లజ్జావిహీనయై విశేషముగా మాటలాడినది. అందుకొఱకు మహారాజు చరణ సమక్షమున క్షమాపణమును వేఁడుకొనుచున్న దానను.

మా—అయేషా ! రాజకార్యార్థము నిన్నుఁ గొన్ని దినములవఱకును నిర్బంధములో నుంచవలసివచ్చినందులకు

నే నెంతయో దుంఖించుచున్నాఁడను. కాని, అమ్మా! నిన్నుఁ జూచి నీతో మాటాడిన పిదప నామన సన్యథా పరిణమించినది. ఇప్పుడా విచారమువలదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులతో యుద్ధము ప్రారంభమైనది. రేపటిదినముననే నేనక్కడ కేగుచున్నాఁడను. యుద్ధము సమాప్తమగువఱకును నీవు నాయొద్ద నుండవలయును. ఆయుద్ధసంబంధమున నీవు చెప్పవలసిన దేమైనఁ గలదా ?

అ—నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. సంధివిగ్రహ శాసనపాలనములన్నియు రాజసంబంధమైనవి. మేము స్త్రీలము. మాకవి యేమియుఁ దెలియవు. నేనావిషయమున మాటాడు టేల ?

మా—నవాబస్మాన్ ఖానున కాసంబంధమునఁ దెలియజేయవలసిన దేమైనఁ గలదా ?

అ—తెలియఁజేయవలసిన దేమియును లేదు. నవాబు స్వతః తేజస్వి, సాహసికుఁడు, పరాక్రమవంతుఁడు, ఆతని బుద్ధి కేదితోఁచునో, యేకార్యమునందాతఁడు ప్రవర్తింప నుద్యమించునో యట్టివాని విషయమున నావంటివారాలోచనఁ జెప్పనుద్యమించుట మహాసాహసము. అతఁడు చేయఁబూనిన కార్యముయొక్క పరిణామమును ఫలాఫలములు నాతఁడు బాగుగా నెఱుఁగును. ఆతఁడందులకు సిద్ధముగాఁ గూడ నుండును.

మా—అంతపర్యంతమును నీవీయంతః పురమునందే యుండవలయును. ఊర్మిళాదేవి నీకుఁగావలసినవన్నియు సమకూర్చి నీ క్షేమము నరయుచుండును. యుద్ధానంతరమున నేను

మరలవచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను. నేనిప్పుడు బహుళ కార్యాంతర నిమగ్నుఁడనై యున్నాఁడను. వెడలిపోయెదను. నీవు తాజ ఖాను నాతని గృహమున కంపివేయుము.

మహారాజు వెడలిపోయెను. తాజఖాను మరల దన గృహమున కేగెను.అతనిగృహము కావలివారినుండి విముక్తి నొందెను.

నాల్గవ ప్రకరణము

ఒరిస్సాదేశమున విషమసమరానలము ప్రజ్వలిత మయ్యెను. పఠానులు సంధినియమములను బాటింపక పూరి నగరము నాక్రమించుకొనిరి. రామచంద్రదేవ రాజయుద్ధము నకు సన్నద్ధుఁడై యుండకపోవుటచే నతిసులభముగా పూరినగ రము పఠానులవశమై పోయెను. రామచంద్రదేవుఁడు పూరిని విడిచి పలాయనుఁడై పోయెను. సర్వవృత్తాంతములును మానసింహునకు వర్తమానమంపి యాతఁడంతటితో నిశ్చిం తుఁడై యుండెను.

మానసింహుఁడు విశేషప్రయత్నములతో నొరిస్సాకు బయలుదేరివచ్చెను. వర్ధమానమునుండి సైదుఖాను గూడ విశేషసైన్యములను దీసికొని యొరిస్సాకు రానారంభించెను. సంధినియమములకు భంగము చేసినారను క్రోధమొకటి— ఇంతియేగాక హిందువులకు బ్రధానతీర్థక్షేత్రమగు పురు షోత్తమ నగరము నాక్రమించుట యొకటి— విశేషించి యస్మాక్ఖానుని నితాంతగర్వోద్రేకము — వీనియన్నిటి

మూలమునను బఠానుకులమును సర్వనాశము చేయవలయునని మానసింహుడు దృఢనిశ్చయుడయ్యెను.

పఠానులును ధమప్రయత్నముల యందేమియు గొఱత లేకుండ జేసికొనిరి. ధరపురవిజయియైన యస్మాన్ ఖాను సంధి నియమములకు భంగము కలిగినతోడనే యుద్ధముతప్పక సంప్రాప్తమగునని యెఱింగియున్నవాఁడగుటచేఁ జాలదినముల నుండి యుద్ధసంబంధములగు నాలోచనలను జేయుచు సంపూర్ణముగా రణసన్నద్ధుఁడయ్యెను. యుద్ధవిషయములన్నియును జరిత్రలయందు వివరముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. మేమిట నాయుదంతమంతయును వర్ణించిచెప్పుట నావశ్యకము ప్రస్తుత కథతో సంబంధించినంతవరకు సంక్షేపముగా నాయంశముల నిట సూచించెదము.

వనపురసమీపమున మొగలాయీలకును బఠానుల కును దుమలయుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. పఠానులు రణ రంగమునకు విశేషముగ నేనుంగులను దెచ్చిరి. మొగలాయీ లనేక శతఘ్నులను దీసికొనివచ్చిరి. వాని ఫెళఫెళశబ్దములను వినినతోడనే కరిబృందమునకు గుండెలవియఁజొచ్చెను. మావటీంద్రులు కరిసంకులసంరంభము నణంపలేకపోయిరి. ఆమత్తగజము లొక్కమారుగ విశృంఖలవృత్తి చెలరేగి సమీప సైన్యములఁ జిందరవందరఁ జేయుచు నాల్గుదిక్కులకును బారి పోవఁదొడంగెను. యుద్ధాంగణమునకు ముందుగ నేనుఁగుల నుంచిన యవివేకముచేఁ బఠానుసైన్యవ్యూహము భంగమ య్యెను అనేకసైనికు లేనుఁగులకాళ్ళక్రిందబడి ప్రాణములం గోలుపోయిరి.

అయినను బతానులొకరి నొకరు హెచ్చరించుకొని మరలరణోన్ముఖులైరి. కాని, మొట్టమొదటి ప్రయత్నమంతయు భంగమైపోవుటచే రెండవసారిచేసిన యీరణమునందు హతోత్సాహులైపోయిరి. యుద్ధము భయంకరముగనే జరిగినది. కాని తుదకుఁబతానులు పరాజితులైపోయిరి. వనపురమునందట్లు ఘోరరణము జరిగెను. ఆరణమూలముననే వనపురము చరిత్రలయందుఁ బేరుఁగాంచినది. వనపురరణమున జయమొందిన మానసింహుఁడంతటితో శాంతిచిత్తుఁడు కాలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బతానుల ప్రాముఖ్యమును నాశనము చేయవలయునని యాతఁడు సంకల్పించుకొనియెను. ఆతఁడు క్రమక్రమముగ దుర్గము వెనుక దుర్గమును నగరము వెనుక నగరము నాక్రమించుకొనఁ జొచ్చెను. జలేశ్వరమును, కటకమును మొగలాయీల యధీనమయ్యెను ప్రతి దుర్గమునందును మొగలులపతాక మెగురనారంభించెను. మొగలుల స్వర్ణదుర్గము మొగలాయీలవశమైపోయెను. ఇఁక జేయునదిలేక యుస్మాన్ ఖాను పరాజయమునొప్పుకొనవలసివచ్చెను. నవాబు సులేమాన్ ఖానును నస్మాన్ ఖానును, అక్బరునధికారము నంగీకరించి యతనికి సామంతులై కప్పముగట్టుట కంగీకరించిరి. ఒరిస్సాదేశము సంపూర్ణముగా మొగలాయీల రాజ్యమునఁ జేరిపోయెను.

ఒరిస్సావిజయసమాచారము యథాసమయమున నక్బరునకుఁ దెలిసెను. సస్యశాలినియు, రత్నగర్భయునగు నాప్రదేశము చాలకాలమునుండి మొగలాయీల కశాంతిని, నుద్వేగమును బుట్టించునదిగ నుండెను. ఇప్పుడది సంపూర్ణ

ముగ మొగలులస్వాధీనమైనందున నగ్బరుపాదుషహా సంతో
షమునకు మితిలేకుండెను అదిమొదలు మానసింహామహా
రాజు బంగాళా, బీహారు, ఒరిస్సాదేశములకు సుబేదారుగా
నెన్నఁబడుచుండెను. రామచంద్రదేవుఁడు మొదలగు పూర్వ
భూపతు లవిచలచిత్తులై మొగలాయీపక్షము నవలంబించి
వారికి సామంతులై తమపదగౌరవములను నిర్విచారముగాఁ
గాపాడుకొనుచు వచ్చిరి.

అస్మాన్ ఖాను హతాశుఁడై పోయెను. ఇట్టిదుర్గతిసంభ
వించునని యాతఁడెప్పుడు ననుకొనియుండిలేదు. కారణము
ప్రారంభమైనది మొదలాతనిచిత్తము స్థిరముగానుండక నానా
విధయాతనలకును, దుశ్చింతలకును, విచారములకును, నాకర
మయ్యెను. యుద్ధారంభమున కించుకపూర్వ మయేషా యంతః
పురమునువీడి వెడలిపోయెను. అయేషా యస్మాన్ ఖాను
నేభావముతోఁ జూచుచున్నను, నామె యాతని ప్రాణము
లకుఁ బ్రాణమై, సకలానందములకును సకలోత్సాహములకును
సకలప్రయత్నములకును గారణభూతురాలై యుండెనని చెప్పు
టకు సందేహములేదు. అయేషాయును నస్మాన్ ఖానును
బాల్యమునుండియు నొక్కచో నాడుకొనుచు హాస్యపరిహాస్య
ములను జేసికొనుచు విహారముసేయుచుండెడివారు. వారిరు
వురు నొక్కచోఁబెరిఁగి పెద్దవారైరి. ఆమెపై నస్మాన్ ఖాను
నకుఁ గలప్రీతివిశ్వాసములకు మేరలేదు. ఆతనిప్రేమ కవధి
లేదు. అట్టియయేషా యిప్పుడంతఃపురమును వీడిపోయినది.
అతనిసాహసోత్సాహములన్నియు నాతనివిడిచి యామెతో
మాయమైపోయినవి. అంతటి నిరాశతోడను నసంతుష్టి

తోడను వ్యాకులహృదయముతోడను జేసినకార్యములకు విరుద్ధఫలమే లభియించెను. అస్మాన్‌ఖాను నిజముగ నవ సన్నుఁడైపోయెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

కారాగారవాసియైన జగత్సింహుని విముక్తినొందించుటకై విజ్ఞాపన పత్రికాదులను తీసికొని యభిరామస్వామి ఢిల్లీకిఁబయనమయ్యెను. ఆతనితోఁగూడ నైదుగురు రక్షకులు బయలువెడలిరి. బయలుదేరిన వారందఱు నాశ్వికులైయుండిరి. అనేకస్థలములయందనేకులకు లంచములీయవలసిన యవసరముండును. పాదుషహా దర్బారునకు విజ్ఞాపనపత్రమును గొంపోవుటయన సామాన్యమగు పనికాదు. దానికెంతయో ద్రవ్యము వెచ్చింపవలసియుండును. అందుకొఱకయేషా యనేకరత్నములను, విశేషధనమును నభిరామస్వామి కిచ్చియుండెను.

అయేషా యింకను ననేకసదుపాయములను జేసెను. పాదుషహా యంతఃపురమునందును దర్బారునందును గలయనేకులతో నదివఱకామె పరిచయమును గలిగియుండెను. ఆపూర్వపరిచయమును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుచు నామె వారికుత్తరములను వ్రాసియిచ్చెను. ఇంతియేగాక మానసింహునకు సోదరియు, జగత్సింహునకు మేనత్తయు నగుబీగమునకొక వినయపూర్వకవిజ్ఞాపనమును వ్రాసి యామెకరుణావిలోకమును బ్రసరింపఁజేయుటకై వేఁడుకొనియెను. ఆమెవ్రాసిన

యు త్తరములన్నియు వారలకుఁ జేర్పఁగలిగినచోఁ గార్యసాఫల్యమగుట కించుకంతయును సందియము లేదు. ఆమె యేకొంతయు లేకుండఁ జేయవలసిన ప్రయత్నముల నన్నిఁటినిఁ జేసెను.

అయేషా కొన్ని దినములు గడచినపిదపఁ దాను స్వయముగ ఢిల్లీకిఁబోవలయుననికూడ నిశ్చయించుకొనియెను. బహుశః ఆమె ఢిల్లీకిఁబోవుటకుఁ బూర్వమే యభిరామస్వామి కార్యమును సఫలముచేసికొని తిరిగివచ్చుననీ యందఱు ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నాకస్మికముగ మానసింహమహారాజు నాజ్ఞాప్రకార మయేషా పాట్నానగరమున బందీగానుండవలసివచ్చెను. మానసింహుఁడు యుద్ధవిషయములలో మునిఁగియుండెను. అందుచే నయేషా యటనుండి కదలుట కవకాశము లేకపోయెను. అయిననామె యసంతుష్టచిత్తయై యుండలేదు. ఎందువలన ననఁగా— ఆమె తన యభీష్టసిద్ధికిఁ గావలసినప్రయత్నములన్నియుఁ జేసినపిదప నే మానసింహుని యంతఃపురమున నవరుద్ధయయ్యెను. కొంతకాలమే కాదు.—బ్రదికియున్నంతవఱకును బందీగనుంచినను నామెకు విచారము లేదు. కర్మమయమును నుత్సాహమయమును నానందమయమునగు జగత్సింహునిజీవన మంధకారమయమైన కారాగారమునందు నష్టమైపోవుచున్నది. ఆతని నాయంధకారమునుండి విముక్తినొందించుటకై యావజ్జీవమును నాతనిస్థానమునఁ గారాగారమునం దుండవలసివచ్చినను నయేషా సంతోషచిత్తముతో నందులకు సిద్ధముగానుండును.

విదవదినమున నభిరామస్వామియు నాతనితోఁగూడ వచ్చిన యైదుగురుపీరులును గుఱ్ఱములనెక్కి కానపురమునకు వచ్చిరి. అక్బరు పాదుషహా ఢిల్లీనుండి యాగ్రాకువచ్చెనని యభిరామస్వామి కచ్చటఁ దెలియనయ్యెను. ఆసమాచారము తెలియుటతోడనే యభిరామస్వామికిఁ బట్టరాని సంతోషము కలిగెను. వెదక బోయినతీవపదములఁ దగిలినట్లయ్యెను. అచ్చటనుండి రెండుదినములలోనే యాగ్రాకుఁ బోవచ్చును. విధాత యనుకూలుఁడై యున్నాఁడనియు, నేవిషయము నందుఁ బ్రతికూలత లేదనియు నభిరామస్వామి సంతోషించు చుండెను.

వారందఱును కానపురము చేరునప్పటికి మధ్యాహ్న కాలము తిరిగిపోయెను. అశ్వము లాయాసమునొందుచుండెను. అశ్వారోహకులును క్షుధాతురులై దప్పిఁగొనియుండిరి. అభిరామస్వామి యంగడివీధికి సమీపప్రదేశమునందలి యొక గొప్పవటవృక్షముక్రింద నాశ్రమమును గల్పించుకొనియెను. తక్కినయశ్వారోహకులు కొంచెముదూరములో మఱియొక చెట్టున కశ్వములను గట్టివైచిరి. స్వామి వీపునకుఁ గట్టుకొనిన చర్మమును నేలపైఁబఱచి దానిపైఁ గూర్చుండెను. జగత్సింహుని విజ్ఞాపనమును, నయేషాయిచ్చినయుత్తరములును, నామె యొసఁగిన ధనరత్నములును దనయుత్తరీయమున మూటగట్టి దాని నాతఁడు తనవక్షోభాగమునఁ జేర్చి కట్టుకొనియెను. ఆతఁడామూటను విప్పి చర్మాసనము క్రింద నుంచి దానిపైఁ దనశిరసుంచి పండుకొనియెను.

రక్షకులుగావచ్చినవారు తమతమ చెంబులను, బగ్గము లను దీసికొని సమీపములోనున్న బావిలోనినీటిని దోడుకొని ముఖమును, గాలుచేతులను గడిగికొనిరి. వారు వరుసగా గుఱ్ఱములకు సేవచేసిరి. పిదప వారిలో నిరువురు గుఱ్ఱముల కాహారమును దేబోయిరి. వారందఱు నొకేజాతివారు. ఒక వంటకమునందు వారందఱును గలిసి భుజించెదరు. కాలు సేతులను గడిగికొనినపిదప నొకఁడుప్పు, బప్పు మొదలగు పదార్థములను దీసికొనివచ్చుటకై యంగడికిఁ బోయెను. ఇంకొకఁడు వంటఁజేయ దొడఁగెను. ఐదవవాఁ డభిరామ స్వామికడకు వచ్చి "ప్రభువు వారిసేవకొఱ కేమిసిద్ధము చేయ వలయును?" అనియడిగెను.

అభిరామస్వామి "కొంచెము పిండిలోఁ బంచదారను గలిపి పుచ్చుకొనియెదను. నానిమిత్త మేమియును జేయవల సిన పనిలేదు. మీరు తెచ్చినదానిలోఁ గొంచమైనను జాలును. వేఱుగ నేమియు నక్కఱలేదు" అనియెను.

అడుగవచ్చినవాఁడు వంటచేయువానికి సాహాయ్యము సేయుటకై వెడలిపోయెను. గుఱ్ఱములను జూడఁబోయిన వారు రెండుమోపుల గడ్డినిగోసి తమబట్టలలోఁగట్టి దానిపై నీటినిజల్లి తోడివాండ్రితో గుఱ్ఱములను దీసికొని నీటివసతి యొద్దకు వచ్చిరి. భోజనమునకుఁ గావలసిన పదార్థములను దేఁబోయిన యాతఁడు యథేష్టముగాఁ బదార్థములను గొని తీసికొనివచ్చెను. వంటచేయువారిలో నొకడు వానినన్నిటిని దీసికొని యభిరామస్వామి కొఱకు కొంచెము పిండియుఁ బంచదార మొదలగునవి వేరుగనుంచి మిగిలినవానితో వంటకము చేయనారంభించెను. వంటప్రారంభమయ్యెను.

గుఱ్ఱములను మేపఁబోయినవారు వానికిఁ జక్కఁగ నాహార మిడి తమ కాలుచేతులను గడుగుకొన నారంభించిరి. ఎల్లెడఁ జీకటులుక్రమ్మనారంభించెను.

సాయంకాలమయ్యెను. రక్షకు లంగడికిఁబోయి దీపపు సామగ్రిని దెచ్చి దీపములను వెలిగించిరి. భోజనమునకు సర్వమును సిద్ధమయ్యెను.

రాత్రి యెనిమిది గంటలైనది. ఆకస్మికముగ నంగడివీధి యందొక గొప్ప కోలాహల ముత్పన్నమయ్యెను. "పోయినది! అగ్నిహోత్రము! నీరు! నీరు! తెండు! తెండు!" ఈ మొద లగు శబ్దములు హెచ్చుగ వినవచ్చుచుండెను. అందఱి దృష్టి యును నావైపునకే పోయెను. అతిభయంకరముగాఁ గనుపట్టు చుండెను. అంగడివీధి కగ్నిహోత్రము ముట్టుకొనియెను. "హా! హా! ఏమైనది? అయ్యో! సర్వమును నాశనమైనది" ఈ మొదలగు హృదయవిదారక శబ్దములు నిరంతరమును విన వచ్చుచుండెను. చూచుచుండగనే యగ్ని నాల్గుమూలల వ్యాపించెను. చీకటిలో నాయగ్నిశిఖ లగ్నమయశైలము వలె గనుపట్టుచుండెను. అగ్నిశిఖలు నభోమండలమున కంట వ్యాపించెను. ఆపైని నాల్గు దిక్కులకును బరువులెత్తుచున్న మంట లగ్నిశైలముపైఁ బరువెత్తు వహ్నివిహంగములవలెఁ దోఁచుచుండెను. సర్వభక్షకుఁడగు నగ్నిభగవానుఁడు తన సహస్రజిహ్వలను విస్తరించి సర్వభక్షణకార్యమునం దుద్యు క్తుఁడయ్యెను. భయంకరములగు చీత్కారధ్వనులును నార్త నాదములును దిఙ్మండలమంతయు వ్యాపించి కలగుండువడఁ జేయుచుండెను.

అభి—అయ్యో! అన్నలారా! చూచిన ఫలమేమి? విపద్గ్రస్తులకు సాహాయ్యము చేయువారు లేకపోయినచో మీరుపోయి యాప్రయత్నములను జేయుఁడు.

ఈమాట ముగియకపూర్వమే రక్షకులందఱును సిద్ధముగానున్న పదార్థముల నట్లేవిడిచిపెట్టి మండుచున్న యంగడివీథికిఁ బరువెత్తుకొనిపోయిరి. అభిరామస్వామి యచ్చటనే నిలుచుండి మనోవ్యథాజనకమగు నాదారుణ వ్యాపారమును జూచుచుండెను.

ఇంతలో నొకయార్త నాదమాకోలాహలమునంతను నతిక్రమించి వినవచ్చెను. అది నారీకంఠస్వరము, హృదయభేదకమై యీక్రింది విధముగ వినఁబడియెను. "అయ్యో! నాబిడ్డ! నాసర్వస్వము. రక్షింపుఁడు! కాపాడుఁడు! నేను మీకు దాసినయ్యెదను. అయ్యో! నాబిడ్డ! కాపాడనిచో నాతోఁడు! లేదేని నన్నాయగ్నిలోఁ ద్రోసివేయుఁడు! అయ్యోబిడ్డా!"

అభిరామస్వామి యాయార్తనాదమునువిని యేమియుఁ దోఁచక జ్ఞానశూన్యునివలెనై యతిశీఘ్రముగ నాశబ్దము వీతెంచువైపునకుఁ బరువెత్తుకొనిపోయెను. అతిసాహసముతో నున్మత్తయుఁ బ్రాఁడై నయభిరామస్వామి యాయగ్నికుండమునఁ బడియెను. ఆబిడ్డ రక్షింపఁబడియెను. పరుండి నిద్రించుచున్న యాబిడ్డనెత్తుకొని వక్షస్థలమున గదియించి పట్టుకొని నిర్విఘ్నముగా నీవలకుఁ బరువెత్తుకొనివచ్చెను. అతని దేహమనేక స్థలముల నగ్ని చుట్టుముట్టుకొనియెను, కాని, యాతఁడు దానిని గన్నెత్తి చూడలేదు.

రాత్రి పండ్రెండుగంటలకు వీతిహోత్రునియాటోప మించుకయడంగెను. రక్షకు లభిరామస్వామినిజూచి యాత నితోఁ గూడ తమ విశ్రమస్థానమునకు వెనుదిరిగివచ్చిరి. అందఱును ధూళిధూసరిత గాత్రులై దగ్ధప్రాయములైన దేహములతో సమీపముననున్న వటవృక్షముక్రింది కరు డెంచిరి. కాని, యెంతభయానకము! గుఱ్ఱములలో నొక్క టియు నచ్చటలేదు. అగ్నిభయముచేఁ బగ్గములఁ ద్రెంచుకొని యెచ్చటికైన పాఱిపోయియుండునా? రక్షకులు సిద్ధము చేసి కొనిన కూర, పచ్చడి, రొట్టె మొదలగునవియేమియు నచ్చట లేవు. కుక్కలు నక్కలు తినిపోయియుండవచ్చును. చెంబులు మొదలగు వస్తువులు కూడ లేవు. అట్లయినచో దొంగలెవ రైన వచ్చియుండవలయును. అభిరామస్వామి యాందోళన ముతోఁ దనచర్మాసనము నెత్తి చూచికొనియెను. అచట నుత్తరీయమునఁ గట్టినమూట లేదు. ఆవిజ్ఞాపన పత్రమును లేదు. ఆయుత్తరములేమియును లేవు. ఆధనరత్నముల యందొక్కటియును లేదు. "హా! ఏమైపోయినవి? అని యనుకొనుచు నిశ్చేష్టుఁడై యభిరామస్వామి యచ్చటనే కూలబడియెను.

ఆఱవ ప్రకరణము

అంధకారమయమైన కారాగారమునందుఁబడియున్న జగత్సింహుఁడు తనకతిశీఘ్రకాలములోనే విముక్తి కలుగునని యొక కలగాంచెను. ఆనందపంజరమున బద్ధమైయున్న

యయేషా హృదయమునందుఁ దనహృదయేశ్వరునకు సుఖాసుఖనందములు గలుగునవెడి యాశను గల్పించుకొని సంతసించు చుండెను. మానసింహమహారాజు దారుణయుద్ధవ్యాపారనిమగ్నుఁడై యుండియు నితరప్రయత్నములచే దనతనయునకుఁ గారాగారబంధము తొలఁగిపోవునని యాశపడుచుండెను. వారి యాశలన్నియు వ్యర్థములై పోవునని యెవ్వరు ననుకొనలేదు. ఎవ్వరు ననుకొనియుండని యొకయపూర్వకార్యము మూలమున నాయాశలన్నియు వ్యర్థములై పోవునని వారిలో నొక్కరైన నెప్పుడును దలపోసికొనియుండలేదు.

అభిరామస్వామియు నాతని యనుచరులు నారాత్రి యేమియుఁ జేయకుండ నూరకుండిరి. పరిశ్రమమూలమున నాదినమెల్ల నేమియు భుజింపకుండుటవలనను, నుత్కంఠమూలమునను వారందఱును ప్రాణముల నఱచేతనిడుకొని వటవృక్షముక్రింద నారాత్రి పడియుండిరి. మఱునాటియుదయముననే లేచి చోరులుపట్టుకొనిపోఁగా మిగిలినసామగ్రులను గైకొని యాయార్గురుపథికులును నగరమునందలి కొత్వాలు కడకుఁబయలుదేరిపోయిరి.

కొత్వాలు యమదూతవలె నత్యంతభయంకరుఁడుగా నుండెను. ఆతని యెదుటకుఁబోయి నిలుచుండి మాటలాడుటకు జంకనివారరుదు. అభిరామస్వామి చాలమంది పాదుషహాలదర్బారులకుఁబోయి చూచియున్నవాఁడు. ఈకొత్వాలుని దర్బారా పాదుషహాల దర్బారులకంటెఁ జాలభయానక స్థానమని యభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కొత్వాల పదవిలోని యనేకులు కారణమున్నను లేకపోయినను దమప్రభుత్వాధి

కారమును జూపి తమ కెదురుగవచ్చిన మనుష్యులనుబట్టి దండించి తమ ధర్మమును విద్యుక్తముగా నెరవేర్చినట్లు సంతోషించుచుందురు. అట్టి వారిలోఁ జేరినయద్భుతచర్యలు గల యాకొత్వాలుకడ కభిరామస్వామి తన యనుచరులతోఁ గూడఁ బోయి నిలుచుండెను.

అభిరామస్వామి చేసిన యభియోగవిషయములనన్నిఁటిని విని యాకొత్వాలు "వీరందఱును నితర దేశమునుండి వచ్చిన చోరులు. ఈసన్యాసి నిశ్చయముగా ప్రాతచోరుఁడు. (K. D.) సుప్రసిద్ధచోరుఁడు అందుచేతనే యీతఁడు సన్యాసి వేషమును దాల్చి నిజస్వరూపమును గప్పిపుచ్చయత్నించుచున్నాఁడు. వీరందఱు నిచ్చటకు దొంగతనము చేయుటకై వచ్చియున్నారు. తమదుష్కృత్యములు వెల్లడియగునను భయముచేఁ దమసాత్వికత్వమును లోకమునకుముందే తెలుపవలెనను కృత్రిమోద్దేశముతో నీయభియోగమును జేయుటకై వచ్చినారు" అని నిశ్చయము చేసెను. అత్యంతసమర్థుఁడగు నాకొత్వాలీరీతిగ నొకవిలక్షణసిద్ధాంతమును జేసికొని తత్క్షణమే "ఈసన్యాసిని, ననుచరులను గొంపోయి చెఱసాలలో వేయుఁడు" అని తనసేవకులకాజ్ఞ యొసంగెను.

అభిరామస్వామి ఘోరవిపత్తునఁ బడియెను. చోరుల వృత్తాంతము తెలియనిమ్ము. తెలియకపోనిమ్ము—పోయిన వస్తువులు దొరకనిమ్ము—దొరకకపోనిమ్ము—ఆతనికిప్పుడవి యేవియు నక్కఱలేదు. అవకాశముచిక్కినేని పాట్నానగరమునకుఁ బోవలయును. పోయినచో సంగతులన్నిఁటిని నవాబునందినకిఁ దెలిపి విహితకార్యములను జేయవచ్చును.

అందువలన కొంతకాలము వ్యవధియగును. పదిదినములధిక ముగఁ గాలవిళంబము కావచ్చును. అంతకాలము పనియాఁగి పోవును. కాని పదిదినములు వ్యవధియైనందువలన నష్టమేమి యును లేదని యాతఁ డనుకొనియెను.

అభిరామస్వామి కొత్వాలునితో నొకవిషయమును గూర్చి యేమియో చెప్పఁదొడంగెను. కాని, యాతనిమాటను వినువారెవరు? స్వామినోటనుండి మాటరాకపూర్వమే కొత్వాలు "ఈచోరులను గొనిపోయి కారాగారమునఁ ద్రోయుఁడు" అని కర్కశభావముతో నాజ్ఞయొసంగెను. అభిరామస్వామి విపదంబుధిలోఁ బడిపోయెను." అనుచరులతోఁ గూడ బందీకావలసివచ్చెను.

ఆచెఱసాల కసవుతోనిండి దుర్గంధమయమై యంధకారావృతమై భయంకరముగానుండెను. అందుఁగూర్చుండి వారందరు నీరీతిగ యోచింపఁదొడంగిరి. "ఇఁకముందు మనల నందరను వీరు ఖాజీకడకుఁ గొనిపోయెదరు. ఖాజీసాహేబు కొత్వాలుమహాశయునికంటెఁ గూడ సూక్ష్మదర్శి అందుచే మనకిఁకఁ గారాగారవాసశిక్ష దప్పదు. కావున మనమెట్లయిన నిచ్చటనుండి తప్పించుకొనిపోవుటయే శ్రేయ" మని యోచించుకొనిరి. ఎట్లయినఁ బారిపోవలయునని సిద్ధాంతము చేసికొనిరి. కాని, దానికేమి యుపాయమున్నది? పలాయనమై పోవలయునని నిశ్చయించుకొనిన పిదప నొకఁడు "ఆగదగుమ్మమునకు వైచిన యినుపకమ్మి పరిశోధించి నూడఁగొట్టవచ్చుననియు, నాకమ్మి నాధారము చేసికొని యొకనిపై నొక డెక్కి గోడపైనున్న కిటికి నూఁడగొట్టవచ్చుననియు పిమ్మట

దానినుండి యొక్కరొక్కరుగ నందరు నావలకు దాటిపో వచ్చుననియు నాలోచనము చెప్పెను. అదిసంభవమేయని యందరు నొప్పుకొనిరి. మొదటనాలోచన చెప్పినయాతఁడు తలుపుబందు నూడఁదీయఁ దొడఁగెను. క్రిందటిదినమున వారెవరును భుజించియుండలేదు. అగ్నిమూలమున మిగుల శ్రమఁగొని దగ్ధప్రాయులై యుండిరి. ఈదినమునను నన్నము లేదు. మొదటనాలోచన చెప్పినయాతఁడు నుడివినరీతిగ నన్ని యుననుకూలమయ్యెను. క్రమక్రమముగ నొకనిపై నొకఁడు నిలుచుండి శ్రమపడి యెట్లయిననేమి గోడపైనున్న వెలుఁగు నిచ్చు కిటికిత్రోవను పెద్దదిగాఁ జేసిరి. నిర్విఘ్నముగా నందరు నీవలఁబడినచో నాయార్వురిలో ముువ్వురు మరల బాట్నా నగరమున కేగి నవాబునందినితో జరిగిన యావదుదంతమును దెలిపి యామె యాజ్ఞానుసారముగ ముందు కార్యములను నిర్వ హింపవలయుననియు, నభిరామస్వామి మిగిలినయిరువురితో నాగ్రా నగరమునకుఁ బోయి, ఏయుపాయముచేసైనను పాదుషహాదర్బారునందు జగత్సింహుని విషయముగూర్చి ప్రస్తావింపవలయుననియు. మఱియు సమయము నిరీక్షించుచు నయేషా యాజ్ఞానుసారముగాఁ గార్యమును నిర్వహించుకొఱ కచ్చటనే యుండవలయుననియు నేర్పాటులను జేసికొనిరి. అర్ధరాత్రమున రంధ్రపథమున నొక్కొక్కఁడుగ నీవలఁబడి యెవరికిని గనఁబడకుండ మిగులజాగరూకతతో వారందరును బలాయనులైరి. రాత్రియంతయును విసుఁగులేకుండ నడచి నగరమునకుఁ జాలదూరమునందున్న యొకమహారణ్యమధ్య మునకు వచ్చి చేరుకొనిరి. సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వమే

వారు రెండు తెగలుగ విడిపోయి ముప్పురుపాట్నానగరాభి ముఖులైనడచిరి. అభిరామస్వామియు మఱియిద్దరును నాగ్రాభి ముఖులై పోయిరి. అందరును భిక్షావృత్తి నవలంబించిరి. హా! కాలమహిమ! తానొకటితలచిన దైవమొకటి దలఁచెనుగదా!

పాట్నానగరాభిముఖులై పోయినవారు యథాకాల మున గమ్యస్థానమును జేరఁగలిగిరికాని వారేకార్యమునుఁ జేయలేకపోయిరి. వారు తిన్నగా తాజఖానుని గృహమునకు వచ్చి కనుఁగొనిరి. నవాబునందిని బందీయై మానసింహమహా రాజు ప్రాసాదమున నున్నట్లు వారికిఁ దెలియవచ్చెను. ఆమెను జూచుట కవకాశము లేదు. కారాగారవాసియైనజగత్సింహుని దర్శించుటకును వారికి శక్యముకాకపోయెను. అందుచే వారికేమి జేయునది లేక కార్యాంతరముల నవలంబించి పొట్ట పోసికొనుచు జీవమును నిలుపుకొనుచుండిరి.

ఇఁక నిచ్చట నభిరామప్రముఖు లరణ్యమార్గమును బట్టి యాగ్రాభిముఖులై తమప్రయాణమును సాగింపనారం భించిరి. మధ్యాహ్న వేళ ఫలములు మొదలగు నన్యపదార్థ ములతోడను, నదీజలముతోడను వారు తమక్షుత్పిపాసలను నివారణచేసికొనుచుండిరి. రాత్రులు చెట్లపై కొమ్మలలో నొకదానికిఁ దమదేహమును భద్రముగాఁ గట్టుకొని కును కుచు గడపుచుండిరి. ఈవిధముగ రెండుదినములు గడచి పోయినవి. మూఁడవనాటి యుదయమునకు వార లాగ్రానగర సమీపమందలి యమునానది కుత్తరభాగముననున్న మహా రణ్యమునకు వచ్చిరి. ఆస్థల మునకుత్తరపుదిక్కుననుండు

వేఱొకఘనారణ్యమునుండి యొకమార్గమువచ్చి యభిరామ స్వామి మొదలగువారు వచ్చినమార్గముతో నచ్చటఁ గలిసి కొనియెను. వారచ్చటకువచ్చుట కించుకపూర్వ మశ్వారోహకులుకొంద ఱామార్గముగుండవచ్చి వెళ్ళినట్లు గన్పట్టుచుండెను. పదచిహ్నములను బరికించిచూచినచో నొకటిరెండు నిముషములకుఁ బూర్వమే యశ్వములాదారిని బోయినట్లు తోఁచుచుండెను. అట్టిమహారణ్యమున నట్టిసమయమున నశ్వారోహకు లట్లుపోవుటకుఁ గారణమేమో తెలిసికొనవలయునని యభిరామస్వామి తనయనుచరులతో వడివడిగ ముందునకు నడచిపోయెను. ఇంచుకదూర మేగునప్పటికి గుఱ్ఱములు దక్షిణపుదిక్కునకు మరలి వేఱుమార్గమునఁ జనినట్లు గఁగన్పట్టెను. ఆమార్గమున బోవుట కభిరామస్వామి కిష్టము లేకపోయినను దనకౌతూహలమును దీర్చికొనుటకై తనయనుచరులతో నాతఁ డామార్గమునఁ జనియెను.

కొంచెముదూరముపోయినపిదప నాతని కశ్వపదాంక మొక్కటియును దృష్టిగోచరము కాలేదు. ఆపార్శ్వమందలి ఘనవనాంతరమున నొకప్రక్క గుల్మలతాదులు తునిఁగియు వృక్షశాఖలు విఱిగియు గన్పట్టెను. అచ్చట తీగెలు నాకులు మొదలగునవి తునిసిపడియుండుటఁ జూచి యట మనుష్యులెవరో తిరుగాడుచున్నారనియు, గుఱ్ఱములు మేయునప్పుడవియట్లు చెదరిపడియుండవచ్చుననియు నభిరామస్వామి యూహించి తెలిసికొనియెను. అతికుతూహలభావముతో మరికొంతదూరము ముందునకుఁబోయి తనరక్షకులలో నొకనిం జూచి "మిగులజాగ్రత్తగఁబోయి విశేషము లేమియో

తెలిసికొని త్వరలో రాఁగలవా?" అని యభిరామస్వామి యడిగెను.

అభిరామస్వామియు నొకపరిచరుఁడును నొకరహస్య స్థలమును గురుతుగా నేర్పరచికొని యచ్చటఁ గూర్చుండి యుండిరి. రెండవవాఁ డచటనుండిబయలు వెడలి ధ్వనియగు చున్న యామార్గమునుబట్టి పోయెను. ఇఁట వీరిరువురు నొక ముహూర్తకాలముఁ గూర్చుండి "ఆతఁడింకను రాలేదేమి చెప్పుమా?" అని యోచించుకొనుచు కళవళ మొందుచుండిరి ఇంతలో నాతఁడు వచ్చెను.

అభి—ఏమైనఁగనఁబడియెనా?"

"ఒక్క—శుభసమాచారము"

ఏమది ?"

"మనయాఱుగుఱ్ఱములు—"

"(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి! చెప్పుము. చెప్పుము."

"నేను బాగుగాఁ బరికించిచూచితిని; ఆయశ్వము లాఱును మనవియేయగును. లేశము నను మానములేదు."

"మనుష్యులెందఱున్నారు ?"

"పదిమందియున్నారు. మన చెంబులు మొదలగుసామా నులన్నియు వారికడనున్నవి. వానినన్నిఁటిని బాగుగాఁ జూచితిని."

"అస్త్రశస్త్రము లేమైన నున్నవా ?"

"అందఱియొద్దను గత్తి, చురియ, మొదలగు నాయు ధములున్నవి.

అభి—ఇప్పుడు తెలిసినది. మనసర్వస్వమును దొంగి లించినవారు వారేయగుదురు. వారినిబట్టికొనచో మన వస్తువులన్నియు దొరకఁగలవు.

ఒకఁడు—ఔను అందుల కించుకంతయును సందియము లేదు. కాని యది యెట్లుసంభవమగును?

అభి—మీరిరువురు నీయడవియందే యుండి చోరులను జూచుచుండవలయును అట్లుచేయుటకు మీకేమైన సందియమున్నదా?

ఒకఁడు—అట్లే చేయవచ్చును. కాని మీరేమి చేసెదరు?

అభి—ఈమార్గముగుండఁబోయి కొంచెము పశ్చిమముగఁదిరిగి నడచినచో నట యమునానదికలదు. యమునానదిని దాటినచో నాగ్రాకుఁబోవచ్చును. నేనాగ్రాకుఁబోయి యచ్చటనుంచి సర్కారుసిపాయిలను దీసికొనివచ్చెదను.

రెండవ—మరల కొత్వాలు కడకుఁబోయి చెప్పవలయునా యేమి?

అభి—అవును చెప్పవలయును. కాని యన్నితావుల యందును కానపురపుమహాత్మునివంటి కార్యదక్షులును, యుక్తాయుక్త విచక్షణులునే యుందురని తలంపవలనుపడదు. ఆగ్రానగరము రాజధాని అచ్చటకు శాగ్రబుద్ధులును వివేకవంతులు నుందురు. కొత్వాలువలనఁ గార్యసిద్ధికాకపోయినచో మనకిఁక వేఱుమార్గములేనేలేదని తలంపరాదు.

రెండవ—మీరు తిరిగివచ్చువరకును, లేదా మీసమాచారము మరలమాకుఁ దెలియువరకును మేమిచ్చట నేయుంటి

చోరులగతివిధానములను దెలిసికొనుచుందుము. కాని దొంగ లిచ్చటనుండి వెడలిపోవుచుండినచో మేమేమిచేయవలయును?

అభి—మంచిమాట నడిగితివి. మీలో నొక్కఁడు చోరులను వెంబడించి వారివెనుకనే దూరదూరముగఁ బోవు చుండవలయును. ఒక్కఁడిక్కడనే యుండవలయును. తస్కరు లిటనుండి వెడలిపోయి వేఱొకతావున విడిసినతోడనే వారి వెనుకనేపోయి వారు నివసించినస్థలము, మార్గము మొదలగు వానినిగూర్చి తెలిసికొని యాతఁడు మరల నిక్కడకు వచ్చి యిక్కడనున్నవానితో నావివరములనన్నిఁటిని దెల్పి మరల ముందునకు బోవుచుండవలయును.

మొదటి—మీయుద్దేశము తెలిసినది. మేమట్లేకార్య ములను నెరవేర్చుచుందుము. కాని యాచోరులు చాలదూ రము పోయినచో వెనుకకువచ్చి మరల ముందునకుఁబోవుట కెట్లువీలుపడును? తుదకు వారియానుపానులు తెలియకుండఁ బోవునుగదా!

అభి—అదియు నాలోచింపవలసినదే. ఇప్పు డేడుగంట లైనది. నేనాగ్రామముఁ జేరునప్పటికిఁ బండ్రెండుగంటలగును. అచ్చటఁగార్యములన్నియు జక్కనగునప్పటికి రెండుగంటల కాలము పట్టవచ్చును. సాయంకాలమగునప్పటికి దప్పకుండ నేను మరల నిక్కడకువచ్చెదను.

అట్లయినచో నీకనేమియు సంశయింపనక్కరలేదు. ఆచోరులు మూఁడుదినములనుండి నడచినడచివచ్చి యిక్కడ విడిసియున్నారు. వారెవ్వరు నంతగా కాతరము నొందుచుం డుటలేదు. వారీనాడిచ్చటనే యుందురనుటకు సందియములేదు.

అభి—వారిక్కడనే యుందురని నానమ్మకము. వారిక్కడనే యుండి యొక్కొక్కఁడే యాగ్రాకుఁబోయి క్రిమ క్రిమముగ నశ్వములను రత్నములను విక్రయించెదరు. వారికాయుద్దేశమే లేకపోయినచో రాజధానియగు నాగ్రా మార్గమునుబట్టి వచ్చి యింతసమీపములో విడియరు.

మొదటి—మీరు సెలవిచ్చినది. సరియైయుండునని యే తోఁచుచున్నది.

అభి—విశేషముగ మాటలతోఁ బ్రయోజనము లేదు. నేనిప్పుడేపోయెదను. సాయంకాలమునకు రాకపోయినచోఁ దుదకుఁ దెల్లవారుసరికైనను నేనొక్కఁడనైనను దప్పకవచ్చి తీరెదను. సందేహము లేదు. మీరు జాగరూకులై యుండ వలయును.

అభిరామస్వామి వెడలిపోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము

పాట్నానగరమున మానసింహమహారాజుచే నేర్పఱుపఁబడిన యొకమహాభవనమునం దయేషా సంపూర్ణ స్వేచ్ఛతో నివసించియుండెను. ఊర్మిళామహారాజ్ఞియు ననేకవిధములనామె సుఖముగాఁ గాలముగడపుటకు సదుపాయలనన్నిటిని సరిగాఁ జేయించుచుండెను. ఆమె స్వయముగ ననేకపర్యాయము లయేషాకడకువచ్చి చూచిపోవుచుండెను. చాలసేపామెతో గూర్చుండి మాటలాడుచుండును. ఈప్రపంచమున నయేషాతో మాటలాడి ప్రీతిజెందనివారెవరు? అయేషా హృదయము

నందలి సద్భావములను తెలిసికొని యార్మిళ యత్యంతము విమోహితయయ్యెను.

రెండు నెలలు గడచిపోయినవి. సుఖదుఃఖసమ్మిశ్రిత మైన కాలము సమభావముతో గడచిపోవుచుండెను. పఠానుల పరాజయవృత్తాంతము లనుదినమును గ్రొత్తక్రొత్తగ నయేషాకుఁ దెలియవచ్చుచుండెను. స్వచ్ఛందమైన కారాగారమునందున్నను, సంతతమును మొగలాయీల విజయ వృత్తాంతములును వానితోడనే యస్మాన్ ఖానుని భయానకములగు సంతతపరాజయోదంతములును వినవచ్చుచుండుటచే నయేషాహృదయము మిగులకళవళ మొందుచుండెను. అస్మాన్ ఖాను విపద్గ్రస్తుఁడై యుండెను. ఇట్టికష్టకాలమున దానొరిస్సాదేశమును వీడివచ్చుట సరికాదనియు, నిట్టిసమయమున బిత్రుభవనమును వీడియుండుట తనకు శ్రేయస్కరముగాదనియు, నవాబగు నస్మాన్ ఖానువిడిచి దూరముగా నుండు టుచితముకాదనియు, నామె యోచించుకొనుచుండెను. ఈసమయమున నామె సమీపము నందున్నచో నస్మాన్ ఖా నంతటియుత్సాహశూన్యుఁడై యుండఁడు. వివేకావివేకవిచారమునఁ దప్పుమార్గమును ద్రొక్కియుండఁడు. పఠానుల పరాజయమునకుఁ దానేకారణమని యయేషా తన మనసున భావించుకొనుచుండెను. అస్మానుఖా నయేషా యెడల నత్యంతకరుణామయుఁడు. అచలితప్రేమమయుఁడు. అట్టిసుహృద్వరున కట్టియాపదలువచ్చినప్పుడు దూరమునుండి చూచుచు నూరకుండుటచేఁ దాను మిగులఁ గృతఘ్నురాల నని యామె తలపోయుచుండెను.

ఒరిస్సాదేశమున మానసింహమహారాజు సంపూర్ణ విజయమునొందినాఁడనియు, నస్మానుఖాను సర్వవిషయముల నక్బరుపాదుషహా యధికారపాశముచే బద్ధుఁడై యున్నాఁడనియు నయేషాకుఁ దెలియవచ్చెను. అందుచే నస్మానుఖానింకను బ్రాణములతో నిలిచియున్నాఁడని యామె తెలిసికొనియెను. తేజస్వియు సాహసికుఁడునగు నాపీరాగ్రేసరుఁడు ప్రాణములతో నిలిచినామె పాలిటికి సర్వమున్నట్లగును. ఉత్కలవిజయుడైన మానసింహుఁడు పాట్నానగరాభిముఖుఁడై నాఁడనియు త్వరలోనే రాజధానికి వచ్చుననియు నయేషాకు వార్తవచ్చెను.

రాజనైతికప్రయోజనార్థమై తా నవరుద్ధనైతినని యయేషా తెలిసికొనియెను. ఆమె తనచేఁజిక్కినదనువార్త తెలిసికొనినచో నయేషా యుద్ధముచేయక తనయధికారమున కంగీకరించునని మానసింహుఁడు యోచించుకొనియెను. మఱియొకవిధముగ నయేషా యవరోధను మానసింహుని కార్యసిద్ధికి సాహాయ్యమే యయ్యెను. అయేషా తనసమీపమున నుండకపోవుటయేగాక మానసింహునిచే నవరుద్ధయయ్యెనను వార్తనువిని యస్మానుఖాను విచలితుఁడై విషయజ్ఞానరహితమును హితాహితవివేకశూన్యము నగు కార్యములను జేసెను. అందువలన మహారాజున కనుకూలఫలమే లభించెను. అది యెట్లయినఁ గానిమ్ము. ప్రకృతమున నారాజనైతికప్రయోజనము ముగిసినట్లు తోఁచుచున్నది. బహుశః మానసింహమహారాజు పాట్నాకుఁ దిరిగివచ్చినతోడనే యయేషాను విడిచిపెట్టఁగలఁడు.

ఈ మొదలగు చింతనలతోడను, నాశలతోడను నయేషా కాలమును గడుపుచుండెను. మూఁడుగంటల వేళ సుసర్జిత మైన యొకప్రాసాదమున నయేషాయొక్క తెయె గూర్చుండి ముందుజరుగఁబోవు తనస్థితిగతులనుగూర్చి యేమేమో యోచించుకొనుచుండెను. అంతలోఁ బార్శ్వముకడ నొక పరమసుందరనారీమూర్తి యామెకు దృష్టిగోచరమయ్యెను. ఆస్త్రీ లోపలకు వచ్చెను. అయేషాయును సంభ్రమముతోఁ బీఠమునుండిలేచి యాస్త్రీమూర్తి కెదురుగఁబోయెను. ఆస్త్రీ యును వేగముగా ముందునకువచ్చి యయేషా వక్షమునఁ బడియెను. ఆసుందరులిరువురును జాలసేపు పరస్పరాలింగ నముఁ జేసికొని యట్లే నిలువఁబడియుండిరి. వారిరువురి నేత్ర ములనుండియు నశ్రుధారలు పరంపరగాఁ వచ్చుచుండెను. క్రొత్తగావచ్చిన యాసుందరి తిలోత్తమయే.

అయేషా మొదట మాటలాడుటకుఁ బ్రారంభించెను. "నేను నిన్ను మరలజూచుట సంభవించునని యెన్నఁడు నను కొనలేదు. నీ యదృష్టము ప్రసన్నమైనది. నీకు నీమామగారి గృహమునఁ దాపు దొరకినదను శుభ సమాచారమును విని సంతోషించితిని."

అయేషా వక్షఃప్రదేశమునుండి తిలోత్తమ తన మస్త కము నెత్తికొనియెను. అపార వివేకమును, ననుపమాన తేజస్వితను సూచించు నయేషా ముఖమండలమువంక నొక సారి యామె తనదృష్టిని సారించి "అదృష్ట మెట్లు ప్రసన్న మైనది? ఆయన యింకను గారాగారమునందే యుండిరి గాదా!" అనియెను.

చీఱచెఱఁగును ముఖమ్మునపైఁ గప్పుకొని చిన్నబిడ్డ వలెఁ దిలోత్తమ యేడువనారంభించెను. అయేషా యామె హస్తమును బట్టుకొని ముఖమును, నేత్రములను దుడిచి పిదప నామెను దన సమీపముననున్న పీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి కొని తానామెహర్మ్యమునఁ గూర్చుండి "విచారింపకుము వీరపత్ను లెన్నియో దుఃఖములను దుర్దశల ననుభవింప వలసియుండును. ఎంతయో ధైర్యవంతులై యుండవలయును. ఈసామాన్య విపత్తునకే యింతకాతరమునొందుచుంటివా?" అనియెను.

తి—ఇంతటి క్లేశముతోఁ గాలమును గడపుటెట్లు? నా యీదుఃఖమును జెప్పుకొనుటకు నాకీ ప్రపంచమున నెవ్వరును లేరు. అందుచే నీకడ నాదుఃఖమును జెప్పుకొనుటకై వచ్చితిని.

అ—మంచిపని చేసితివి. "సోదరీ! నిన్నుఁజూచుటచే నేను చాల సుఖినైతిని. నీ యీ దుఃఖదినములు త్వరలోనే పూర్ణముగా గడచిపోవును. రాజపుత్రునకు శీఘ్రకాలములోనే విముక్తి గలుగును.

తి—నీవట్లూహించుటకు గారణము లేవైనగలవా?

అ—అభిరామస్వామి విజ్ఞాపన పత్రమును ఢిల్లీకిఁ గొంపోయినాఁడు. ఆవిజ్ఞాపనము వ్యర్థముకాఁజాలదు.

తి—అతఁడు ఢిల్లీ కెప్పుడు వెళ్ళినాఁడు?

అ—రెండు నెలలకు పైగానైనది.

తి—అయినచో నింతయాలస్య మేమి?

అ—మధ్య విఘ్నములు గల్గుటకు గారణ మేమియుఁ గాన్పింపదు. పాదుషహా దర్బారునుండి యాజ్ఞాపత్రిక రావల యునన్నచోఁ గాలవిళంబము కాకమానదు. సోదరీ! రెండు నెలలుగాదు—నాలుగు నెలలైనను బాధక మేమి?

తిలోత్తమ యించుక యాశ్చర్యపడి మనసులో "ఇదేమి ప్రేమ ప్రదర్శకమైన మాట! నే నెవనిని మనసార ప్రేమించుచుంటినో, యట్టి నాహృదయ యేశుఁడు శృంఖలా బద్ధుఁడై యంధకారమయమైన కారాగారమునందున్నాఁడు. ఆవిషయము తలపునఁబారినచో హృదయము వ్రక్కలై పోవుచున్నది. ఒక్కముహూర్తము—తుదకొక్క నిమిష మైనను ముందుగ నాతనికి విడుగడయయ్యెనేని, యది నాకుఁ బరమలాభముగాఁ బరిగణించుకొనెదను. నవాబునందిని రెండు నెలలకు బదులుగ నాల్గునెలలను లెక్కించుచున్న దేమి?" అని యనుకొని ప్రకాశముగా "అక్కా! సర్వమును పోఁగొట్టు కొనియైనను యువరాజు నీముహూర్తమునఁ జెఱసాలనుండి విడిపింపఁగలిగినచో నదియే మేలని నాయభిప్రాయము. రెండు నెలలైనపిదప యువరాజు సకలైశ్వర్యములతోడను, గారా గారమునుండి విముక్తినొందనున్నను, నది కోరదగినది కాదని నాకుఁదోఁచుచున్నది" అనియెను.

అయేషాచిఱునగవుతో "ప్రణయమహిమచే హృద యమునకట్లు తోఁచుచుండుటనిజము" అనియెను.

ది—అట్లయినచో నీవు వేరువిధముగాఁ దలంచుటేమి?

అయేషా యించుక సేపధోముఖియై చింతించి పిదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "రాజపుత్త్రుఁడు వీరాగ్రగణ్యుఁ

డని నేనెఱుంగుదును. వీరులు తమ దేహము తీక్ష్ణమైనకత్తిచే గాయపరుపఁబడినను దానినించుకంతయు యాతనగాఁ బరిగణింపరు. తమశిరస్సునొక్క పెట్టున దెగ వేయుటకై శత్రువులఖడ్గ మరుదెంచుచున్నను దానినిజూచి యించుకంతయును విచలితులుగారు. అట్టిమహాత్ములకు లోహశృంఖలములుగాని యంధకారమయమయిన కారాగారముగాని లేశమాత్రమును భయజనకములుగాఁజాలవు. అజ్ఞానులగు మనవంటియాత్మీయజనులకది కష్టతరముగాఁదోఁచి దుఃఖించుచుందురు. ఆకష్టానుభవమునకుఁ గేవలము స్వార్థపరత్వముదక్క వేఱుకారణము లేదు. మన మనేకపర్యాయములు ప్రేమాస్పదుని హృదయమునకంటె నాతనిశరీరమును మిక్కిలిగాఁ బ్రేమించుచుందుము. అందుచేతనే మనమాతనిని చూడఁజాలనప్పుడును, లేదా యాతఁడు మనసమీపమున లేనప్పుడును మనము మిగుల వ్యాకులపడుచుందుము. అట్టియుద్వేగము వలనఁ బ్రయోజనమేమో నాకుఁదోఁచుటలేదు.

తి.—నీవు చెప్పినదంతయు సత్యము. వాస్తవముగా రాజపుత్రుని క్షణవియోగమునుసైతము నేను సహింపజాలను. అదిస్వార్థపరత్వముయొక్క ఫలమేయైనచో నిజముగా నేను స్వార్థపరనేయగుదును. అక్కా! నిన్నొక్కవిషయమునుగూర్చి యడుగ సాహసించుచున్నదానను. నీవును రాజపుత్రుని యథేష్టముగాఁ బ్రేమించుచుంటివిగదా! నావలె నీవును నాతనినిమిత్తమై వ్యాకులపడుచుండుట లేదేమి?

అయేషా యవనతముఖియై తిలోత్తమహస్తమును బట్టుకొనియెను. పిదపఁ దనముఖమును వేఱుదిక్కునకుఁ

ద్రిప్పుకొని యిట్లనియెను. "సోదరీ! నీవాక్యములను విని నేను సంతుష్టచిత్తనగుటలేదు. నేను యువరాజును ప్రేమించుచున్నాననుమాట నిశ్చయము. ఆనాప్రేమయనంతమైనది; అపారమైనది; గంభీరమైనది. కాని, యీప్రపంచము నందా విషయము నెవ్వరు నెఱుఁగరు. ఎఱుంగవలసినసంభవమును లేదు. దైవవశమున నాహృదయమించుక విచలితావస్థయం దున్నప్పుడు యువరాజు సమక్షమున నేనే దానిని వ్యక్తము చేసితిని. అట్లుచేయవలసివచ్చినందులకు నేనెంతయో సిగ్గు నొందుచున్నదానను. ఆవిషయమును నీవెవరితోడను జెప్పఁ దగదు. నీవు పలుమారులావిషయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొన వలదు. నీవాసంగతిని బూర్ణముగా మఱచిపోవలయును. ఇవే నాప్రార్థనలు.

తి—అక్కా! అదేమి? దానిని మఱచిపోఁగలవా? ఆవిషయము నితరులకేల తెలుపఁగూడదు? ప్రేమ దోషాకరమైనదికాదు. ప్రేమించినచోఁ బాపమున్నదా? అందులకు నీవేల సిగ్గుపడుచుంటివి?

అ—సోదరీ! నీకు నేఁజెప్పునదేమన,—ప్రేమ, లేక ప్రణయమనునది ప్రాయములలోఁ బ్రాణపదార్థము. అతి సావధానముగఁ బ్రయత్నపూర్వకముగ వానిని ప్రాణములలోనిమిడ్చి యుంచఁదగిన పదార్థమని తెలిసికొనవలయును. దానిని బహిరంగముచేసి ప్రపంచమంతటను వెల్లడిసేయుచు వచ్చిరేని యదినిస్సారమైపోయి తుదకుఁ బరిహాసాస్పదమగును. అప్పుడది లజ్జాహేతువగును.

తి—ప్రణయము ప్రాణిపదార్థమనుమాట యేమో నిశ్చయమే. కాని, మన మెవరిని ప్రేమించుచుంటిమో, యతనికావిషయము తెలిసి నందువలన దోషమేమి? అతనికా ప్రేమ తెలియకపోయినచోఁ బ్రేమించుటవలన సుఖమేమి?

అ—సోదరీ! అట్లయినచో నది ప్రణయమును గ్రయవిక్రయ వ్యాపారమును జేయుట కారంభించినట్లగును. మన మెవరిని బ్రేమించుచుంటిమో వారికా ప్రేమను దెలియఁజేయఁదలంచితిమేని మనప్రణయమునకు బదులుగ నాతని ప్రణయము నాకాంక్షించుచున్నామనుట స్పష్టము. ప్రణయమునకుఁ బ్రణయము బడయఁగోరినప్పు డంగడియందలి యితరపదార్థమువలెనే ప్రణయముకూడ నొక్క వ్యాపార పదార్థముగాఁ బరిణమింపఁగలదు. నేను నీకొకపదార్థము నిచ్చినప్పుడు నీవుదానికి బదులుగ వేఱొకపదార్థమును నాకొసంగితివేని యది యంగడివ్యాపార మనిపించుకొనును. మిక్కిలిపవిత్రమైన యమూల్యమైనప్రణయమును, బదులు వస్తువునుకోరి విక్రయించి యంగడిపదార్థమునుగాఁ జేయుట కేవలము లజ్జాకరమని నాయభిప్రాయము.

తిలోత్తమ తనహృదయమునఁ బ్రణయసంబంధమగు నాభావమతిమధురమైనదియు, నత్యుచ్చతమైనదనుట కించుకంతయును సందియము లేదనియుఁదలంచి పిదప "మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతనిసుఖముకొఱకై నను నా ప్రణయము నాతనికిఁ దెలుపు టుచితము" అనియెను.

అ—ఉచితమేయగును కాని, చూడుము! మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతఁడా ప్రేమననుభవించుట

కాౄతపడుచున్నప్పుడును ౖబేమాభావముచే దరిౖద్రుఁడై యున్నప్పుడును మాౖత మే మనౖపాణములయందలి ౖపణయమును సంపూర్ణముగ నాతనికిఁ దెలుపుటుచితమగును.

తి—కాని, అక్కా! మనముస్త్రీలము ౖపేమించుచుండుట యే మనపని. మన మెవనిని ౖబేమించుచుంటిమో యాతఁడు ౖపేమాభావముచేదరిౖదుడు కాకపోయినను మనము సకలాంతః కరణములచేతను నాతని నేలౖపేమింపఁ గూడదు? నిరంతరమును ౖబణయౖప్రవాహమున నాతని నేల తేలునట్లు సేయుచుండఁగూడదు?

అ—ౖపేమింపఁగూడదని నేను చెప్పుటలేదు. మన సర్వాంతః కరణములచేతను ౖబేమించుచుండుటకు మనకధికారము కలదు. కాని, మన మెవనిౖబేమించుచుంటిమో యాతనికి మనౖపేమను దెలియనీయరాదు.

తి—అక్కా! నీవట్లనుచున్నావేమి? పురుషుని హృదయము సముౖదమువంటిది. ఆసముౖదమునందు మన ౖపణయఘటములను ముంచి మనకుఁ గావలసినౖపణయము నేల తెచ్చుకొనఁ గూడదు? మనుష్యజీవితమునందు సర్వమునకును ౖబణయము ౖపధానసుఖవిషయముగనున్నది. వలపుచేవలచుటయును, వలపుచేవలపించుటయును నను నీ రెండును మనుష్యున కాతనిజీవితమునందు సర్వౖశేష్ఠమైన యధికారములు. అక్కా! అయేషా! నీవు రాజపుౖత్రిని ౖపాణములవలె మనసార ౖబేమించుచుంటివనుమాట నిశ్చయము. అట్లయినప్పుడు నీవు ౖపకాశముగా నాతని ౖబేమించి యేలసుఖపడఁగూడదు? రాజపుౖత్రిని మఱియెవరైనఁ ౖబేమించినచోఁ దిలో త్తమ

దుఃఖించుచునని నీవొకవేళ తలంచియుండవచ్చును. నీవట్లు యోచించినచో—అక్కా! ఆసంబంధమైన యోచన కేవలము భ్రమాత్మకమైనదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నీయంతటి గుణవతియు, హితైషిణియు నగుస్త్రీ యువరాజును ప్రేమించినదనువిషయమును స్మరించుకొనినంతమాత్రముననే నాహృదయ ముప్పొంగి యానందముచే నాదేహము పులకలెత్తుచుండెను. నీవును నేనును నొకగుత్తియందుండు రెండు పూవులవలె వికసించియుండవలయునని నేను సదాకోరుచుందును. శోభామయమైన యొకయుద్యానమునఁ బూవులెన్నివిధముల వికసించుటలేదు. ఒకగిరి హృదయమును ఛేదించుకొని యెన్నినిర్ఘరిణులు హృదయరంజకముగ గలగల ధ్వనులను జేయుచుఁ బ్రవహించుచుండుటలేదు? ఒక్క సాగరమున నెన్నినదులు తమదేహముల నర్పించుకొనుటలేదు? నీ వెవనిని బ్రేమించుచుంటివో నేను నాతనినే ప్రేమించుచున్నదానను. ఇఁక ముందు శరీరములు వేరయినను మనమిరువురము నొకేప్రాణముగలవారమై యొకేసహానుభూతికలవారమై యుండుటుచితము అక్కా! నీవు కూడ యువరాజు వక్షఃప్రదేశమున "కోహినూరు"వలె నెందులకుఁ బ్రకాశింపగూడదు.

ఇట్లుచెప్పి తిలోత్తమ యయేషాకంఠమును గౌఁగిలించుకొనియెను. అయేషాయు నాదరభావముతో నామెగడ్డమును బట్టుకొని నీవంటిసరళహృదయయగు స్త్రీనోటినుండి వచ్చువాక్యములన్నియు నతిమధురములై హృదయరంజకము సేయుచుండును. నీవంటిగుణవతియైన సహధర్మిణి పార్శ్వవర్తిని

దైనప్పుడు యువరాజుజీవితమునం దొకప్పుడును దీర్ఘనిశ్వాస మును విడువవలసిన యావశ్యకముండఁజాలదని నానమ్మకము. కాని, సోదరీ! నీకొక్క భ్రమయుండెనని నాకుఁ బొడగట్టు చున్నది. నాప్రణయమును వేఱొకస్వతంత్రమార్గమునఁ బెట్టి నేనత్యంతము సుఖమునొందుచున్నదానను. ప్రేమించుటను నేనెఱుంగుదును. ప్రేమించి యమితానందమును నేననుభ వించుచున్నదానను. ప్రేమను సంపాదించుటకుఁగాని ప్రేమా డంబరమును గనపఱచుటకుఁ గాని నాకిష్టములేదు. సోదరీ! నావిషయమును గూర్చి యిఁక నీ వెప్పుడును యోచింపవలదు. నేను క్లేశమునొందుచున్నానని తలంచి నీవు విచారపడవలదు" అనియెను.

త్రి—(దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడిచి) ఈసారి నీప్రాణసంయ మన మెట్లు చేయఁగలదానవో నేనెఱుఁగఁజాలకున్నాను. ఈప్రపంచమునం దెవ్వరును నిన్నుఁబోలినవారు లేరు.

అ—(విషాదసూచకమగు చిఱునగవుతో) నేను పాషాణహృదయను. ఈశుష్కనీరసపాషాణహృదయమున నీకోమలతకు స్థలములేదు. ఆమాటల నటుంచుము. మనము చాలసేపటినుండి మనసంబంధములగు మాటలనే మాటాడు చొనుచున్నాము. రాజపుత్త్రిని కారాగారవిముక్తి విషయ మున నేను నిశ్చింతనై యున్నాను. నీవుకూడ నావిషయమున నిశ్చింతవై యుండవలయునని నాయభిప్రాయము.

త్రి—ఆవిషయమున నీకు సందియములేనప్పుడు నాకు విచార మెందులకు?

పిదప నయేషా ప్రేమభావముతోఁ దిలోత్తమను గౌఁగిలించుకొని యిట్లు చెప్పనారంభించెను. "నాయీజీవితమున మరల నిన్నుఁ జూచుభాగ్యము నాకుండదు. నాసోదరుఁడు యుద్ధమునందుఁ బరాజితుఁడై నాఁడు. మహారాజుగారి యనుగ్రహమువలన నేనిటనుండి విముక్తి నొందినతోడనే యొరిస్సా దేశమునకు నాయన్నయొద్ద కేగెదను. ప్రకృతమున సంభవించిన యనేక కారణములచే నిఁక ముందుఁ బఠానులును, మొగలాయీలును సద్భావముతో నుందురనునాశ నాకులేదు. బహుశః పఠానులు నశించిపోవుదురనియే తోఁచుచున్నది. పఠానులతోఁ గూడ నయేషాపేరు విలుప్తమైపోయినను బోవచ్చును. ఒకవేళ నాకు మరణము సంభవించినచో మీకాసమాచారము తెలియుటకూడ సందేహముగాఁదోఁచుచున్నది. నాకు నీ యీదర్శనమే తుదిసందర్శనమని నేను తలంచుచున్నదానను.

తి—అక్కా! అంతటిమాట యనఁబోకుము. చిరకాలము నినుఁ జూచుచుండఁగలననెడి యాశతో నున్నాను. చిరకాలము నా సుఖదుఃఖములు నీకుఁ దెలుపుచుండెదను. ఆపదలయందు నీసాహాయ్యమును వేఁడుకొనుచుండెదను. సంపత్కాలమునకువచ్చినప్పుడు నీతో సమభాగినినై సుఖానుభోగములనందెదను. అంతటి కఠోరవాక్యములను బలికి నాయాశలన్నిఁటి నొక్కమారుగ నేలనిర్మూలము చేసెదవు?

అ—సోదరీ! మానవులు తమహృదయముయందాశాకాంక్షలు లేకుండఁ జేసికొనినచో వారికది మంగళదాయకమగును. ఆశాకాంక్షలను ద్రోసి వేయుటకు నామనస్సునకు

శక్తి కలదు. అందుచేత నేను కాతరమునొందుచుండుట లేదు. నీవును నానిమిత్తమై కాతరము నొందవలదని ప్రార్థించు చున్నాను.

ఇంతలో దాసియొకర్తుక వచ్చి "మహారాజ్ఞిగారు మిమ్ము లను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించినారు" అని విన్నవించెను.

తోడనే తిలోత్తమలేచి నిలుచుండి యయేషాతో "నేనింక నిటనుండుట కవకాశములేదు. భర్తృజననియగు నూర్మిళాదేవిగారి యనుగ్రహముచే నిన్నుఁజూచుభాగ్యము నాకులభించినది. అది యదృష్టముగా భావించుకొనుచున్న దానను కాని అక్కా ఇందుచే నాకు సుఖముగలుగనేరదు. నీదేశమునుండి వెడలిపోవుటకుఁ బూర్వ మింకొకసారివచ్చి చూచెదను. అప్పుడు నీహృదయము వేఱుమార్గము ననుస రించుటను జూచి సంతోషించెదను. ఇప్పుడు నాకు సెలవొసం గుము" అనియెను.

అ—ఇంకొకసారి చూడఁగలిగినచో నేనును సుఖవతి నయ్యెదను. నాహృదయము వేఱుమార్గము త్రొక్కుటను నీవు నాయీజన్మమునందు చూడఁజాలవు. నీకుసర్వదా సకల సుఖములను గలుగఁజేయవలయునని యీశ్వరుని ప్రార్థించు చుండెదను. మహారాజ్ఞి గారికి నాయనంతప్రణామములను నివేదింపుము. నేనీ దేశమునువిడిచి వెళ్ళుటకుఁ బూర్వము మకమింకొకసారి కలిసికొనఁగలిగితిమేని చరితార్థనయ్యెదను.

తిలోత్తమయు విషణ్ణభావముతో సెలవుఁ గైకొని వెడలిపోయెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

ఒరిస్సాదేశమును జయించి మానసింహ మహారాజు పాట్నానగరమునకుఁ దరిగివచ్చెను. అతఁడ యేషాను సంపూర్ణముగా విడిచిపెట్టలేదు. కాని, పూర్వముకంటె నధికముగ స్వాతంత్ర్యమునొసంగి యింకకొలఁది కాలములోనే యామెను విడిచిపుచ్చెదనని చెప్పియుండెను. ఇంచుక స్వాతంత్ర్యమువచ్చిన తోడనే యయేషా పాట్నానగరమునందలి యాత్మీయుల సమాచారములను దెలిసికొనియెను.

రాజఖానుని కుటుంబములోనివార లయేషాను జూడ వచ్చిరి. వారు చెప్పినదానినిబట్టి యభిరామస్వామిదౌత్యము నిష్ఫలమయ్యెననియు నాతనిచేతికొసంగినవిజ్ఞానపత్రము, ధనము, రత్నములు నుత్తరములు, మొదలగునవన్నియును గానపురసమీపమున దొంగలచేతిలో బడిపోయిననవనియు, నచ్చటనుండి యాతనితోఁగూడ వెళ్ళిన ముప్వురు రక్షకులు పాట్నాకువెనుదిరిగి వచ్చిరనియు, మనయభిరామస్వామియును మరియిరువురును ఢిల్లీకేగిరనియు నయేషా తెలిసికొనియెను. ఆసంగతులను వినినపిదప నామె తానచ్చటనుండి శీఘ్రముగ విముక్తినొందవలయునని తొందరపడఁజొచ్చెను. తానే స్వయముగ ఢిల్లీకిఁ బోవలయునని యామె నిశ్చయము చేసికొనియెను.

ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నమున నయేషా యొంటరిగఁ గూర్చుండి యొకయుత్తరము వ్రాసెను. అంతవఱకును నామె కాస్వాతంత్ర్యములేదు. ఆమె యెవరికిని నుత్తరములను

వ్రాయఁగూడదు. ఎవరియొద్దనుండియు నుత్తరములను దెప్పించుకొనఁగూడదు. ఇప్పుడట్టి స్వాతంత్ర్యమామెకు లభించినది. ఉత్తరము నించుకసేపటిలోనే వ్రాసిముగించెను. ఆయుత్తర మస్మానుఖానునకు వ్రాసెను. వ్రాసి యిట్లు చదువఁదొడంగెను.

"సోదరా! అస్మాన్!

అనేకయుద్ధములలో నీకుఁ బరాజయము సంభవించినదని వినియున్నాను. కాని, నేనావార్తవలన విశేషవిచలితను గాలేదు. ఏమనిన నీహృదయబలమునందు నాకు విశేష విశ్వాసమున్నది. రణరంగమునఁ బరాజయముగలిగినను నీహృదయమును జయించువీరు లెవ్వరును ప్రపంచమునందింతవఱకును పుట్టియుండలేదు.

నిన్నువిడిచి చాలదూరము వచ్చియుండుటవలన నేను మిగుల నన్యాయకార్యమును జేసినదాననగుచున్నాను. స్నేహమయమైన నీయాశ్రయమును విడిచివచ్చుటకు నాకించుకంతయు నధికారములేదు. అట్టియధికార మిప్పుడునులేదు—ఇఁకముందునుండదు. చాలదూరము వచ్చినపిదప నాయపరాధ మెంతమహత్తరమైనదో నేను తెలిసికొంటిని. అందుమూలమున ననేకయాతనలకు లోనగుటయేగాక నిత్యమును నన్ను నేనే నూరారుమారులు నిందించుకొనుచున్నదానను. నేనాస్వాతంత్ర్యమును గైకొనినందువలన నీహృదయమునకుఁ జాల వ్యథఁగలుగఁజేసితినని తలంచుచున్నాను. ఇంతేగాక, యందుమూలమున నీచిత్తస్థైర్యముకూడ పోయియుండునని యూహించుచున్నాను. నాయెడలఁ జిరకాలమునుండి నీవు కరుణామయుఁడవైయున్నాఁడవు. నాయపరాధము క్షమింపఁ

దగినదికాదు అందులకు సందేహములేదు. కాని నీవు నన్నుఁ దప్పుక్షమించి యనుగ్రహించెదవని ధైర్యముతో నున్నాను. నాయీధైర్యము విఫలమగునా?

నేనెందుకొఱకు నిన్నువిడిచి వెడలివచ్చితినో యా ప్రయోజనమును నీవు తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకము లేదు. నాయాస్తినిగూర్చిన వ్యాపారములను జక్కఁజేసికొనుటకై కరుణామయమైన నీయాశ్రయమును విడిచివచ్చితినని మా యమ్మవలన నీవు వినియుందువు. కాని, తుచ్ఛములైన ధన సంపదనాశించి, యయేషా స్నేహమయమైన నీసాన్నిధ్యమును విడిచిరాలేదు. నీయనుగ్రహముతో నీ ప్రపంచమునందలి సమస్తసంపదలను వినిమయముచేసికొనుట కయేషాకసంభవముకాదు.

అత్యవసరమైన యేకార్యముకొఱకు నేను నీభవనమును విడిచివచ్చితినో యాకార్యమింకను ముగియలేదు; ఆకర్తవ్యకార్యము స్వల్పకాలములోనే నెరవేఱునని తోఁచుచున్నది.

నేనును శీఘ్రకాలములోనే నీకడకరుదెంచెదను. నేనెప్పుడెట్టులు వచ్చునదియు వెనుకనుండి నీపేరవ్రాసెదను.

అపారమగు నీస్నేహమువలనను, గృపవలనను నాదరమువలనను నార్ద్రీభూతమైన నా ప్రాణము, నాదారుణాపరాధమువలనఁ గలిగిన నీక్రోధముచే శుష్కమైనదగునా?

నీకు సంభవించిన దశావిపర్యయమునుగూర్చి నేనంతగా జింతించుచుండుటలేదు. ఈరాజగౌరవమనున దెవరియందును జిరస్థాయిగా నుండునదికాదు. ఆవిషయమును నేను

బాగుగా నెఱుంగుదును. అది వచ్చుటకును బోవుటకువిశేష కాల మావశ్యకములేదు. కాని, హృదయమహత్వమును నౌన్నత్యమునుమాత్ర మెవ్వరును సులభముగాఁ బొంద జాలరు. వానిని బొందినవాఁడే మానవులలో ధన్యతముడు, నీహృదయ మసాధారణసద్గుణ గణాశ్రయమని నేనుబాగుగా నెఱుంగుదును. ఐహికములగు నైశ్వర్యసంపదలకు హాని వృద్ధులు తటస్థమైనప్పు డందుమూలమున నీకుఁగలుగు లాభ నష్టము లేమియునులేవు.

ఈయవస్థాంతరమునందున్నప్పుడు నీకు సంభవించెడి యాతనలను, నాపదలను నీవెంతధైర్యముతో సహించు చుందువో నేనెఱుంగుదును. నీధైర్యమును సామర్థ్యమును, నోర్పును, నసాధారణములైనవి. అవస్థాపరివర్తనము మూల మున వర్తమానకాలమున నీకు సంభవించిన కష్టములకంటె వేయిరెట్లధికకష్టకారణమైన హృదయజ్వాలను బైకిఁగనఁబడ కుండ నీవుధైర్యముతో మౌనముగా సహించుకొనుచు వచ్చు చుండుటను నేనుబాగుగా నెఱుంగుదును. అందుచే నల్పమైన యీప్రకృతావస్థయందు నీవు ధైర్యముచెడియుండవనియే నాదృఢవిశ్వాసము.

ఈదుస్సమయమునం దతిశీఘ్రముగా నీయొద్దకు రావ లయుననియు, నవస్థాంతరమునందు నీహృదయము చెక్కు చెదరకుండఁ బర్వతమువలె స్థిరమైయుండుటను గన్నులార జూడవలయుననియు, నావశ్యకమైనచో సాహాయ్యముచేసి నీకు సంతోషముఁగలుగఁ జేయవలయుననియు నేనెంతయో తొందరపడుచున్న దానను. స్థానాంతరమునకు వచ్చిన నేను

స్వల్పవిపత్తునకు లోనైతిని. దానిని నీవు విని యేయుందువు. అందుచే నావిషయమునుగూర్చి యీయుత్తరమున వ్రాయ లేదు. కాని తన్మూలమున నాకేమియు నష్టముకలుగ లేదు.

చాలఁగా వ్రాసితిని. నాశతాపరాధములును జిర కాలమునుండి క్షమించుచువచ్చుచున్నాఁడవు. అతివినీత భావముతో మరల నాయీ యపరాధములను క్షమింపవల యునని వేఁడుకొనుచు నుత్తరమును ముగించుచున్నదానను. క్షమింపుము.

ఇట్లు
అభాగిని.
"అయేషా"

ఉత్తరమును సరిగా నస్మానుఖానున కంపుటకై తాజఖానుని కడకంపెను. వేరువిషయములనుగూర్చి చెప్పవలసినదంతయుఁ దాజఖానునకుఁ జెప్పుటకై నమ్మకముగలయొక మనుష్యు నితోఁ జెప్పి యుత్తరమునాతని చేతికిచ్చి పంపించెను.

ఆమె యచ్చటనే కూర్చుండి చింతామగ్నమయ్యెను. తాను శీఘ్రముగా నాయవరోధమునుండి విముక్తినొందుట యావశ్యకమై యుండినను, నందునిమిత్తము మానసింహుని వేఁడుకొనుట మంచిదని యామె యోచింపలేదు.

తొమ్మిదవప్రకరణము

పదినముమధ్యాహ్నమున నయేషా యస్మానుఖాను నకుత్తరము వ్రాసెనో యానాఁటి సాయంకాలమునఁ గొంచె ము రాత్రియైన పిదప నూర్జిహాదేవియును మానసింహుఁడును

రాజాంతఃపురమునకు రావలయునని యయేషాకు వర్తమానమంపిరి. అయేషాయును సంతుష్టచిత్తయై యచ్చటకు వచ్చుట కంగీకరించెను.

అయేషా రాజనగరునకు వచ్చినదనువార్త తెలియుటతోడనే యూర్మిళాదేవి ద్వారమువఱకు నేగి యామె నత్యంత సమాదరభావముతో నెదుర్కొని గౌరవించి తీసికొనివచ్చెను. అయేషా మహారాజ్ఞితోఁ గూడ విశాలమై, మనోహరమైన యొక ప్రాసాదములోని కరుదెంచెను. అచ్చట నొకరత్న సింహాసనముపై మానసింహుఁడొంటరిగఁ గూర్చుండి యుండెను.

అయేషా లోపలికరుదెంచినతోడనే మానసింహ మహారాజు సింహాసనమునుండిలేచి ముందునకువచ్చి యామె కూర్చుండుటకై యొకపీఠము నామెకుఁ జూపించెను. అయేషా కూర్చుండకయే యధోవదనయై మహారాజ్ఞి పార్శ్వమున నిల్చుండియుండెను. మహారాజ్ఞి యత్యాదరముతో నయేషా చేయిపట్టుకొని యటనున్న యొకపీఠము కడకుఁ దీసికొనివచ్చి దానిపై నొకప్రక్కఁ దానుగూర్చుండి యయేషాను వేరొక ప్రక్కఁ గూర్చుండఁబెట్టికొనియెను.

పిదప మహారాజు తనసింహాసనముపైఁ గూర్చుండి యయేషాను గూర్చి యిట్లుచెప్పఁదొడంగెను.

మా—బిడ్డా! నిన్నింతవఱకనేకకష్టములకు గుఱిచేసినందులకు నేనెంతయో సిగ్గుపడుచున్నాఁడను. ఈనిమిషము మొదలుకొని నీయిష్టమువచ్చినట్లు మెలంగవచ్చును. ఒక రాజకార్యవిషయమున నిట్టియుపాయము నవలంభించి నిన్నింత

కష్టపెట్టుట గొప్పతప్పిదమేయగును. నీయవరోధమును దొలగించి స్వాతంత్ర్యమునొసంగితినను సంగతిని నేనేనీకడకువచ్చి చెప్పవలయునని యనుకొంటిని. కాని మహారాజ్ఞి నిన్నుఁజూడవలయునని యాశపడుచుండుటచే నామె యభీష్టానుసారముగ నిన్నిటకు రప్పించుటకై తొందరనొసంగుచు వర్తమానముల పంపితిని.

అ—జననిమహారాజ్ఞి నన్నుస్మరించుచుండుట నావరమ సౌభాగ్యము మహారాజుగారు నన్నీయవరోధమునుండి విడిపించినందులకు నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞరాలనై యున్నాను.

మా—అమ్మా! ఇఁకముందు నీవేమిచేసెదవు? ఎక్కడ కేగెదవు? ఎచ్చటనుండవలయునని నీయభిప్రాయము

అ—బహుశః ఢిల్లీ కేగెదను.

మా—ఢిల్లీయందుండవలెనని నీయభిప్రాయమా?

అ—అదేమి? అట్లుయోచించుచున్నారు?

మా—నీకు ఢిల్లీయందు పరిచితులనేకులున్నారని నేనెఱుంగుదును. పాదుషహాకూడ నిన్నెఱిఁగియుండునని తోఁచుచున్నది. నేనెఱింగియున్నంతవఱకు మొగలాయీలతోడ నీకు విశేషసంబంధమున్నది.

అ—అందుచేత నేను ఢిల్లీయందుండుటయేశ్రేయస్కరమని తోఁచుచున్నదా?

మా—అంతేకాదు. భారతవర్షమునఁ బఠానుల ప్రాబల్యము విలుప్తమైపోయినది ఒరిస్సాయందు నీతోసంబంధము గలిగియున్న పఠానులందఱు నిష్పాడతిదై న్యావస్థ

నొందియున్నవారు. అందుచే నీవు వారి యాశ్రమమును విడిచిపెట్టుట విధియైయున్నది.

అ—(కొంచెము యోచించి) ఇప్పుడు మహారాజుగారు సెలవొసంగినదంతయు వినినపిదప నేనిప్పుడు పఠానుల యాశ్రయమును విడువకుండుటయే మంచిదని తోఁచుచున్నది నాకెవ్వరు మొదటినుండియు నాశ్రయభూతులై యుండిరో, యెవరు ప్రతిపాలకులై యుండిరో, నాయం దెవవార స్నేహ కృపాదరములను గలిగియుండిరో, నాసుఖదుఃఖములయం దెవరు సమభాగులై యుండిరో, యట్టివారిప్పుడు ఘటనా చక్రముయొక్క పరిభ్రమణముచే హీనావస్థనొందియున్నారని వారిని విడనాడుట న్యాయమగునా? పఠానులిప్పుడు హీన స్థితియందున్నారుగనుకనే యవిచ్ఛన్నముగా నేను వారితోఁ గూడ నుండుట నాకత్యంతావశ్యకము. ఉచ్ఛదశయందున్న ప్పుడు కూడనుండువారు వేనవేలుందురు. హీనావస్థయందు న్నప్పుడు కూడనుండువారే బంధువులు కృతజ్ఞులు.

మహారాజావాక్యములను విని యింఁచుకయు ప్రతిభుఁ డయ్యెను. సరియైనప్రత్యుత్తరము నొసంగుటకు సమర్థుఁడు కాకపోయెను. మహారాజ్ఞియగు నూర్మిళాదేవి తనవిభుని యవస్థ నెఱింగి యయేషాతో "నీ వెచ్చటకును బోవలసిన యావశ్యకము లేదు. నీవు మావస్తువవు. మాకాత్మీయవు. బిడ్డా! మాయొద్ద నేల యుండఁగూడదు?" అనియెను.

అ—అమ్మా! నాపై నీకుఁగల యనుగ్రహమునకు మేరలేదు. కాని, నాప్రాణాకర్షణయు, నాకర్తవ్యబుద్ధియు

నేను వేఱుమార్గమును బట్టి పోవునట్లు నాకుపదేశముచేయుచున్నవి.

మా—ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బోవలయునని నీకుద్దేశమున్నప్పుడు నీవు ఢిల్లీకిఁబోవుటెందులకు?

అ—కుమారజగత్సింహుని కారాగారమునుండి విడిపించు విషయమై యవసరములగు ప్రయత్నములు సేయుటకు.

మా—అందునిమిత్త మిదివఱకే విజ్ఞాపనపత్రమంపబడెనని వినియున్నాఁడను. ఇప్పుడు నీవు మరల నచ్చటికిఁ బోవలసిన యావశ్యకమేమి?

అ—దౌర్భాగ్యవశమున నావిజ్ఞాపనపత్రికాదులన్నియును జోరులచే నపహరింపఁబడినవి.

మా—మరలఁ గ్రొత్తవిజ్ఞాపనపత్త్రమును వ్రాసి దానిపై నాతనిచేవ్రాలు చేయింపవలదా?

అ—అక్కఱలేదు. నేనే స్వయముగాఁబోయి దర్బారునందీవిషయమును బ్రస్తావించి ప్రయత్నముచేసినచో విజ్ఞాపనపత్త్రమక్కఱలేకుండఁగనే కార్యసిద్ధికాఁగలదని నా నమ్మకము.

మానసింహుఁ డయేషా నుడివినతీరున కార్యసిద్ధి యగుట కభ్యంతరముండదని మనసునందనుకొని యిట్లనియెను.

మా—రాజాజ్ఞచే దండితుఁడైన యొకమనుష్యునకు నీవారీతిగ సాహాయ్యమునుజేసి యతిగర్హితకార్యమును జేయుచున్నావు. నీవు స్త్రీవగుటచే నీయపరాధము నొకసారి క్షమించినాఁడను. మరల మరల నదేరీతియపరాధములు చేయుచున్నచో క్షమింపవలనుపడదు. నీవాప్రయత్నమును

విడిచిపెట్టుము. నీవా ప్రయత్నమును విడువకున్నచో నిన్నుఁ గూడ దండింపవలసిన వాఁడనగుచున్నాను.

అ—నన్ను దండించుటకు మీకు సంపూర్ణాధికారము కలదు. కాని, మీరెప్పుడునట్లు చేయరు.

మా—ఏమి ?

అ—ప్రపంచమునం దెప్పుడును హితము చేయువారిని దండించువారుండరు.

మా—నీవు నాయధికారము నుల్లంఘించి దానికి విరుద్ధమైన కార్యములను జేయుచున్నావు. నీవు మొట్టమొదట నాకుఁ దెలియఁజేయకుండ నాయాజ్ఞను బడయకుండ రాజ దండనచే దండితుఁడైన యొకమనుష్యునకు సాహాయ్యమును జేసితివి. అందువలన నిన్ను హితము చేయుదానినిగాఁ బరి గణించుటెట్లు ?

అ—మహారాజుగారు వాక్కుచే సెలవొసంగునది యంతయును సత్యమేయగును. కాని, వారిమనోభిప్రాయము మాత్ర మట్లున్నదా ? నిజము చెప్పవలసివచ్చినచో యువ రాజును దండించుటయనునది యపారమైన మీ రాజనీతికౌశ లమును సూచించుటయే యని చెప్పవలయునుగదా ! అందఱి యెదుటను, విశేషించి యక్బరుపాదుషహాసమక్షమునందు మీ రాజభక్తియును న్యాయనిష్ఠయుఁ గర్తవ్యపరాయణతయు స్పష్టముగాఁ దెల్లమగుటకై యొకసామాన్యకారణమును నెపము చేసికొని మీ ప్రియపుత్త్రుని నాజన్మాంతము బందీగా నొనర్చితిరి కాదా ? ఇప్పటి కనేక దినములనుండి మీహృదయ మున యువరాజున కేయుపాయముచే విముక్తిగలుగునా యను

యోచన యుదయించి నిరంతరమును మీరు వ్యాకులపడు చుండుట లేదా ? అట్లయినప్పుడు స్వతస్సిద్ధముగ మీకుపకార మును జేయనుద్యమించిన యీయబల మీకు యథార్థముగా హితకారిణియగునో కాదో నిజమానతిచ్చి యనుగ్రహింప వలయును.

మా—నీవు చెప్పినది సత్యమో యసత్యమో యీ విచారణతో నిప్పుడు ప్రయోజనమేమియు లేదు. నీవు నాయిష్టా నిష్టములను దెలిసికొని యీకార్యమునందుఁ బ్రవృత్తవు కాలేదు. నీస్వార్థముకొఱకు రాజ్యనిబంధనలకు వ్యతిరేక ముగాఁ గార్యమును చేయఁ దొడంగితివి. అందుకొఱకు నిన్నేల దండింపఁగూడదు ?

అ—నేను స్వార్థముననే రాజపుత్త్రిని విముక్తికై ప్రయత్నించుచుండవచ్చును. కాని, యీ కార్యమునందు మాత్రము నాస్వార్థపరతయును మహారాజుగారి స్వార్థపరత యును సమానములైనవి. అందుచేఁ నాప్రయత్నము మహా రాజుగారికి హితకరమైనది. అట్టిసందర్భమున నన్ను మీరు దండించినచో మీహృదయ మెప్పుడును సంతోషమును బొందఁజాలదు.

మానసింహమహారాజు మాటకు సరిగా మాటనందించు టకు సమకక్షిగానుండనసమర్థుఁడై యూరకుండెను. ఊర్మిళా మహారాజ్ఞియు "నీవంటిగుణవతియగు కన్యను నేనెప్పుడును విడిచిపెట్టఁజాలను. నిన్నుఁ గోడలనుగా గ్రహించి సంసార మును జక్కగా నిర్వహించెదను" అనియెను.

అయేషాయును లజ్జచే నధోముఖియై యుండెను. ఊర్మిళాదేవి మరల నిట్లు చెప్పఁదొడంగెను, నీవు యవనకన్యవను నాక్షేపణము మాకిసుమంతయును లేదు. మహారాజుగారిదివఱకే మునల్మానుల సంబంధమును జేసియున్నారు. మరల నాసంబంధమభివృద్ధినొందినచో నష్టమేమియును లేదు" అనియెను.

ఆయేషా యధోముఖియై కూర్చుండియుండెను. ఊర్మిళాదేవి మరలఁజెప్పనారంభించెను. "అమ్మా! మాటాడవేమి? నీరూపమును, గుణమును, బుద్ధియు నసదృశములు, నిన్నెవరు తమయాత్మీయురాలని చెప్పుకొందురో వారే ధన్యులు; వారేసుఖులు నేనాసుఖము ననుభవింపకుండ విడిచిపెట్టజాలను"—

అ— మీరు నాయందుఁజూపుచున్న యనుగ్రహము నకుఁ బారము లేదు. నేను మీసేవకురాలను, కాని.

ఇట్లు చెప్పి యయేషా యూరకుండెను. ఊర్మిళ "కాని యేమిటి? చెప్పుముతల్లీ!" అనియెను.

అ—కాని, నేనట్టియనుగ్రహమును బొందుటకుఁ దగినదానను కాను. నాకర్తవ్యమును, నాజీవితముయొక్క భవితవ్యగతియును నిదివఱకే దృఢముగా నిశ్చితములై యున్నవి.

మా—నీవు ఢిల్లీకిఁ బోవుటకుఁ బూర్వము జగత్సింహునిఁజూడదలంచుచుండుట లేదా? ఇష్టమున్న యెడలఁ గారాగారమునందాతనిఁ జూచుటకు నీకిప్పుడే యాజ్ఞయొసంగెదను.

అ—అందువలన నేప్రయోజనమును గాన్పించుచుం డుట లేదు. దయచేసి మీరిప్పుడే నాకు సెలవొసంగవలయును. రేపటియుదయముననే బయలుదేరి వెళ్ళెదను. చేయవలసిన కార్యము లనేకములున్నవి.

ఊ—నీవీరాత్రి యచ్చట నేయుండవలయును. రమ్ము, నిన్ను నాకోడలియొద్దకుఁ దీసికొనివెళ్ళెదను. నీవామెయొద్ద నుండవలయును.

అయేషాయును సంభ్రమముతో లేచి మహారాజునకు వందనము చేసెను. మహారాజ్ఞియు నామెహస్తమును దన హస్తముతోఁ బట్టుకొని యామెను దీసికొనివెళ్ళెను.

మానసింహుఁడు గమనశీలయగు నయేషానుజూచుచు హృదయమునందు "ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము! ఈమెరూప సంపద దేవకన్యను బోలియున్నది! ఎంతసాహసము! ఎట్టి తీక్ష్ణబుద్ధి! ఎట్టివాక్పటుత్వము! ఎట్టినిర్భీకత! ఆహా! ఇంతియే కాదు. ఎంతకోమలత్వము! ఎంతసరళత! ఎంతమధురత! ఎంతలజ్జాశీలత! ఈసుకుమారి యేకులమునకుఁ గోడలగునో, యాకులము ధన్యతమమైనది. నాకంతటి మహాభాగ్యము కల్గునా?" అని యనుకొనియెను.

పదియవ ప్రకరణము

—o—

అభిరామస్వామి మఱునాఁడుదయమగుసరికి కొత్తాలునితోడను మఱికొందఱుసిపాయిలతోడను యమునానదీ

పరిసరారణ్యమున కరుదెంచెను. చోరులందరు నచ్చటనే యుండిరి. బిడారములనెత్తి యుండకపోవుటచే వారందఱును సులభముగాఁ బట్టువడిరి. వారు దొంగిలించి తీసికొనిపోయిన ధనము, రత్నములు, విజ్ఞాపనపత్త్రిము, ఉత్తరములు, పాత్రలు, మున్నగుసామానులన్నియు వారియొద్దనే యుండెను. ఆవస్తువులనేకాకుండ నశ్వములు, వస్త్రములు మొదలగువాని నన్నిఁటిని కొత్వాలుస్వాధీనముచేసికొని యింకను మిగిలినవస్తువులు సహితముగ దొంగలనుబట్టి బంధించి నగరమునకుఁ గొని తెచ్చెను. అభిరామస్వామియును దనయిరువురు సహచరుల తోడను కొత్వాలు ననుసరించి నగరమునకువచ్చెను.

అన్నియును సరిగానడచినవికాని, యభిరామస్వామి యభీష్టసిద్ధిమాత్రముకాలేదు. తన ధనరత్నాదులనన్నిఁటిని దనకొసంగవలయునని యాతఁడు కొత్వాలుతో విన్నవించుకొనియెను. వస్తువులు సహితముగాఁ జోరులు విచారణనిమిత్తము ఖాజీకడకంపఁబడిరనియు, విచారణమైనపిదప వస్తువులుగలవారి కీయవచ్చునని వారియుత్తరువు కావలసియుండు ననియు, నుత్తరువైన పిదపఁగూడ నీవస్తువులు మీవైనట్లు మీరు సప్రమాణముగా రుజువుచేయవలసియుండుననియు, నెవ్వఁడైనను మీరీవస్తువులకు పూఁచీ యీయవలసియుండు ననియుఁ గొత్వాలాతనితోఁ జెప్పెను. అదివిని యభిరామస్వామి దశతాళప్రమాణమగు నీటిలో మునిఁగినట్లయిపోయెను.

అభిరామస్వామికడ నొక్కవిడికాసయినను లేదు. కాని, సన్యాసివేష మనేకవిషయములలో మానవునకు విశేష సాహాయ్యము చేయుచుండును. క్షుత్పిపాసా నివారణార్థ

మాతఁడు భిక్షాటనముసేయ నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతఁ డొక యుచ్ఛపదస్థుఁడగు రాజపుత్రసైనికుని యొద్ద కేగి తన యవస్థయును జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును జెప్పి యేమైన ద్రవ్యసాహాయ్యముఁ జేయుమనియు, మహాపదనుండి విడివడుటకు సరియైనయాలోచనను జెప్పుమనియు వేడుకొనియెను. ఆసైనికపురుషుఁడు స్వామి యవస్థనువిని యాతక్షణమే యొక రూపాయనొసంగి వస్తువులు మరల లభించెడివిషయమై విహితమైన సాహాయ్యమును శక్తికొలఁది జేసెదనని వాగ్దత్తము చేసెను.

నగరమునకు సమీపమునందున్న యమునానదీతీరమందలి యొక వృక్షచ్ఛాయయం దభిరామస్వామియు నాతని యనుచరులును దమ జఠరజ్వాలను కొంతవఱకు నివారణ చేసికొనిరి. అచ్చటనే నివాసముగా నుండుటకు నిశ్చయించుకొని తనయనుచరుల నిరువుర నటనుండ నియమించి స్వామి మరలనగరమున కేగెను. నగరమునకేగి తనకుఁ గనఁబడిన గొప్పవారితోనెల్ల తనదుఃఖ సమాచారమును జెప్పుకొనదొడంగెను. హిందువుడుగాని మహమ్మదీయుడుగానీ యెవరు కనఁబడినను వారితోనెల్ల మానసింహుని తనయుఁడగు జగత్సింహునకుఁ దండ్రి శిక్షవిధించుట, యాతని విడిపించుటకై తానువిజ్ఞాపనపత్రముం దెచ్చుట, యుత్తరము మూలముగ నవాబునందినియగు నయేషా సాహాయ్యముం జేయుటయే గాక ధనము రత్నములఁగూడ నొసంగుట, కానపురారణ్యమున సర్వమును జోరులచే దొంగలింపఁబడుట, యొకమహాపాయముచే జోరులనుగనిపెట్టి యావార్త కొత్వాలునకు విన్న

వించుట, కొత్వాలువారిని పట్టిబంధించుటఁ గొత్వాల్లావస్తువు లను దనకీయకపోవుట మొదలగు నీసంగతులనే యేకరువు పెట్టుచుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లందఱితోడను జెప్పు చుండుటచేఁ గొలదిదినములలోనే యీయుదంతము నగర మంతటను వ్యాపించెను. అత్యల్పకాలములో నుచ్ఛపదస్థు లైన గొప్పయధికారులకందఱకును నీసంగతులన్నియుఁ దెలియ వచ్చెను. మొదటిదినమున ధనసాహాయ్యమును జేసిన సైనికుని యొద్దకుఁబోయి ప్రతిదినమును నభిరామస్వామి యాతనిని దర్శించుచుండెను. అతఁడును శీఘ్రకాలములోనే యభీష్ట సిద్ధియగునని యభిరామస్వామికి ధైర్యము చెప్పుచుండెను.

ప్రతిదినమును రెండువేళలను దప్పకుండ నభిరామ స్వామి కొత్వాలుకడకుఁబోయి చూచుచుండెను. కొత్వా లును దోడనే సమస్తమును నెరవేర్చునట్లు మాటలు చెప్పు చుండెను. అతిచింతాకులుఁడై యున్న యభిరామస్వామి శిరస్సుపై, ధైర్యము, సహానుభూతి, సాహాయ్యముకొఱకు వాగ్దానము, మొదలగున వనుదినమును వర్షించుచుండెను. కాని, క్రియమాత్ర మించుకంతయును జరుగుటలేదు. ఇంచు మించుగ మూఁడు నెలలీరీతిగ గడచినవి. ఈనడుమ నయేషా యాగ్రాకు వచ్చినదనువార్తనువిని యభిరామస్వామి తన మనోభీష్టము నెరవేరుట కనుకూలోపాయములు తటస్థించిన వని సంతసించెను.

అభిరామస్వామి విశేషప్రయత్నములను జేసి యయేషా నివసించియున్న స్థలమును దెలిసికొనియెను. స్థలమేమో తెలి సినది. కాని, యామె దర్శనమాత్రము లభించినదికాదు

అయేషా యాత్రాకువచ్చి యొక్క గొప్పయుద్యానవనిభవన మున విడిసియుండెను. అభిరామస్వామికచ్చట ప్రవేశించు టకు మార్గము లేదు. అనేక ప్రయత్నములు చేయఁగాఁ జేయగా నొక్క పరిచారిక స్వామివార్తను నవాబునందిని కెఱింగించెదనని చెప్పి వార్తను గొనిపోయెను. కాని, యామె తిరిగి రాలేదు. మఱియెవరును వచ్చి యయేషాయభిప్రాయము నభిరామస్వామికిఁ దెలుపలేదు. చేయునదిలేక యభిరామ స్వామి వికలచిత్తుఁడై యచ్చటనుండి తిరిగి వచ్చెను.

అయేషాను జూడకపోయినను, నామె సమాచార మేమియును నాతనికిఁ దెలియకపోయినను, నభిరామస్వామి యభీష్టసిద్ధి కనుకూలములగు నేర్పాటులు వానియంతట నవియే సులభముగా జరుగునని యాతఁడనుకొనుచుండెను. మఱునాఁడుదయమున నభిరామస్వామి కొత్వాలును జూడ బోయెను. కొత్వాలింతకుపూర్వమునకంటె హెచ్చుగౌరవ ముతో నభిరామస్వామినిఁ జూచి "చోరులయొద్ద దొఱికిన యుత్తరములు మొదలగునవి పంపవలయునని హుజూరు దర్బారునుండి సర్కారాజ్ఞయైనది. ఆజ్ఞానుసారముగా నా కాగితములన్నియు నచ్చటకంపఁబడినవి. ధనము, రత్నములు, నాయొద్దనున్నవి. వాని విషయమై యుత్తరవు లేవియుఁ గాలేదు" అనియెను.

అభిరామస్వామియు నచ్చటనుండి తిరిగివచ్చి కార్య ములన్నియును నయేషాప్రయత్నముచేఁ జక్కఁగా జరిగిపోవు చున్నవని యనుకొనియెను. తానన్నిదినములు ద్వారద్వారము కడకుఁబోయి తిరిగి విన్నవించుకొనినను సానుకూలముకాని

కార్యమిప్పుడాకస్మికముగ ననుకూలముగుచుండుటకుఁ గారణ మేమని యోచించుకొనియెను. అన్నిదినములైనపిదప యువ రాజు విజ్ఞాపనపత్రము గమ్యస్థానము చేరినదని తెలిసికొని నిశ్చింతుఁడయ్యెను.

అభిరామస్వామియును మఱునాఁడు కొత్వాలుని జూడనేగెను. తానిఁక నాగ్రాయందుండవలసిన యావశ్యకము లేదనియు, నిష్టమున్నచో స్వదేశమునకుఁ బోవచ్చుననియుఁ దానాగ్రాకువచ్చిన కార్యమువిషయమై యథాసమయమున నుత్తరవులీయఁ బడుననియు, నాయుత్తరవులు సర్కారుమూలమునఁ జేరవలసినస్థలమును జేరుననియు నభిరామస్వామి కొత్వాలువలనఁ దెలిసికొనియెను.

అభిరామస్వామి యఁటనుండి తిరిగివచ్చి యెల్లయిన నయేషాను జూచిపోవలయునని తలంచి యందులకువలయు ప్రయత్నము లొనర్పఁజొచ్చెను. కాని యాప్రయత్నముల వలనఁ బూర్వమువలె ఫలమేమియును లేకపోయెను. వర్తమానము నామెకెఱింగించుటకై చెప్పిపంపుటకుఁ గూడ నవకాశములేక విఫలమనోరథుఁడై తిరిగి వచ్చెను.

మఱునాఁడుదయమునఁబోయి మరలఁ గొత్వాలు దర్శనముచేసెను. స్వామియు, నాతనితోఁగూడవచ్చిన రక్షకులును, బంచుకొని పుచ్చుకొనుటకును, మార్గమధ్యమున వలసిన వ్యయము చేసికొనుటకును నైదువందలస్వర్ణముద్రికల నిచ్చుటకుఁ గొత్వాలు సిద్ధముగానున్నట్లును స్వామియింకఁ గష్టపడి యాగ్రాయందుండుటవలనఁ బ్రయోజన మేమియును లేదనియును; దొంగలకు విశేషదండన విధింపబడుననుటకు

సందేహము లేదనియు, వారివిచారణ కాలమునందు స్వామి యుండవలసిన యావశ్యకము లేదనియు, నవసరమున్నచో గుఱ్ఱములను స్వామి తీసికొనిపోవచ్చుననియు, లేదా వాని నచ్చటనే విక్రయించుకొనిపోవచ్చుననియుఁ గొత్వాలువలన నభిరామస్వామికిఁ దెలియవచ్చెను.

ఆవిషయమును గూర్చి యేమిచెప్పుటకును నభిరామ స్వామి కేమియుఁ దోఁచలేదు. మఱునాఁడు మరలఁబోయి యభిరామస్వామి కొత్వాలుని జూచెను. అభిరామస్వామి యభీష్టసిద్ధివిషయమున నించుకంతయును సందియము లేదనియు, దొంగలచే నెత్తుకొనిపోబడినధనము రత్నములు మొదలగువాని విషయమున నాతఁడు చేయవలసిన కార్య మేమియును లేదనియును, నావిషయమున నాతనిసంబంధ మదివఱకే ముగిసినదనియుఁ గొత్వాలెఱింగించెను.

యువరాజువిషయమునఁ గాబోవు నాజ్ఞనుగూర్చి యేమియు నభిరామస్వామికిఁ దెలియలేదు. దానిఛాయయైన నను దెలిసినఁగాని యాతనికి సంతుష్టిలేదు. ఆవిషయమున బిందుమాత్రమైనను నాతనికిఁ దెలియలేదు. కాని, యను కూలమగునాజ్ఞ యీయఁబడునని మాత్రము తెలిసెను. మూఁడునెలలకాల మభిరామస్వామి యెంతప్రయత్నించినను నొక్కరైన నావిషయమును గమనింపరైరి. అయేషా యాగ్రాకు వచ్చినతోడనే యందఱును నావిషయమునే గమనించుటయేఁగాక యాతనిస్వవిషయమునఁగూడఁ గార్య మనుకూలముగాజరిగినది. అయేషా యెవరియవలంబనముచే నాకార్యముల నట్లుజరుపుచున్నదో యావిషయమై యిసు

మంతయు నభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కాని యీకార్యము లన్నియు నయేషాప్రయత్నములవలననే చక్కఁబడినవనుట కించుకంతయును సందియము లేదు.

అయేషాకడ సెలవుఁగైకొనిపోవలయునని యభిరామస్వామి మఱియొకసారి యుమ్రావుమహాశయుని యింటికడ కేగెను. ఆమెదర్శనము కాలేదు. అయేషా అభిరామస్వామికి ప్రణామపురస్సరముగా నిట్లువర్తమానమంపెను. "ఈజన్మము నందిఁక మీరు నన్నుజూడఁజాలరని తోఁచుచున్నది. యువరాజగు కుమారజగత్సింహుఁడాతని స్వజనులతోఁ గుశలముగా నుండవలయునని సదా నేను కోరుచుందును. ఆతనిని గాని, యాతనితోఁగూడనుండువారినిగాని నేను చూడవలసిన యావశ్యకము లేదు. నావిషయమై మీరెవరును వ్యాకులపడవలదు. నాసమాచారము లేమియు నిఁకమీఁదమీకు వచ్చుసంభవము లేదు. నాకుఁ జిరకాలమువఱకు సెలవొసంగుఁడు."

హృదయభేదకములగు నావాక్యములను విని యభిరామస్వామి కన్నుల నీరుఁబెట్టుకొనియెను. కాని, చేయున దేమియును లేదు. మఱునాఁడు కొత్వాలుకడ కేగి ధనమును, గుఱ్ఱములను దీసికొని యిరువురు సహచరులతోఁగూడ నప్రసన్నమనస్కుఁడై వెడలిపోయెను.

పదునొకొండవ ప్రకరణము

ఒరిస్సాదేశమునందలి కటకనగర మనేక కారణములచేఁ జరిత్రలయందుఁ బ్రసిద్ధివహించినది. శిల్ప సంబంధము

లగు ననేక కార్యములచే నానగరము జనసమూహమునందు సుపరిచితమై యుండెను. అత్యంత శోభామయమైన యానగర మొకానొక కాలమునఁ జాలఁ బ్రతిష్ఠవహించినది. అనేక కాలములలోఁ జరిత్రకారుల దృష్టి నాకర్షించు విశేష కార్యముల కానగరము రంగభూమియై ప్రకాశించుచువచ్చెను. ఆర్యులు, పఠానులు, మొగలులు, మహారాష్ట్రులు వీరందఱి కాలములలో నానగరము మిక్కిలి ప్రాధాన్యము వహించినందులకు నిదర్శనము లిప్పటికి నానగరమున విరాజిల్లుచున్నవి.

కటకనగర ప్రాంతమునఁ బ్రవహించెడిది మహానది. విశాలమునందు పద్మా, మేఘనానదులతో సమానముగా కాకపోయినను నెప్పుడును నీరులేక శుష్కించిపోయియుండుటలేదు. మహానదీ నిర్మల ప్రవాహ మెప్పుడును దాల్మియు మృదుభావమునుఁ గలిగి మనోహరముగఁ బ్రవహించుచుండును. దాని మధురకల్లోలధ్వని నిరంతరమును వినువారల హృదయముల నాకర్షించుచుండును. నానాదేశములనుండి వచ్చినపడవలు విశేషముగ నానదిపై నానగరప్రాంతమునఁ దేలియాడుచుండును. ఒక పడవనుండి కూలిమనుష్యులు పణ్యద్రవ్యములను మోసికొనివచ్చి యొడ్డునఁ జేర్చుచుండిరి, ఒక బడవలోఁ గూలిమనుష్యులు విశేషాయాసముతో ననేక విధములగు వస్తువులను తీరమునుండి కొనిపోయి వేయుచుండిరి. ఒక్కొక్క పడవనుండి పథికులు విశేషాయాసముతో దిగి యొడ్డునకుఁ బోవుచుండిరి. స్థానాంతర గమనాభిలాషులు మఱికొంద ఱతివేగముతో నాపడవలోని కెక్కుచుండిరి.

ఒక్కొక్క స్థలమున దీర్ఘకాల ప్రవాసులగు కొందఱు మనుష్యులు చాలకాలమునకుఁ బునర్దర్శనభాగ్యము లభించుటచేఁ బరమానందముతోఁ దమ బంధుమిత్రులఁ గలిసికొని యానందించుచుండిరి. ఒక్కొక్క స్థలమునందుఁ బ్రియజనులు విడిపోవుకాలమున హృదయములందుఁ బొడసూపెడి వియోగచింతాసూచకములగు చేష్టలు వారివారి ముఖభావములఁ బొడగట్టుచుండెను. ఒక పడవ తీరమునకుఁబోయి జలములలోఁ దేలియాడుచుండెను. ఒక్కొక్క పడవ చాలసేపు నదీవక్షస్థలమున నాట్యముచేయుచుఁ జేయుచుఁ గూలమును చేరి నిట్టూర్పును విడుచుచు నిలుచుండెను.

నగరమున కఱక్రోసు దూరములో నదీతీరమున నస్మార్ ఖాను బ్రచారముఁ జేయుచుండెను. అనుచరు లిద్దఱు మాత్రము శశస్త్రులై యాతనికిఁ గొంచెము దూరములో నిలుచుండియుండిరి నవాబు నిల్చుండియున్న స్థలము జనశూన్యమైయుండెను. నవాబుమూర్తి విషణ్ణమై పరాజయము వలనను హీనావస్థచేతను విచారగ్రస్తమై యున్నట్లు గాన్పించుచుండెను. నవాబు నడయాడుచు నొక్కొక్కసారి యొకచోనిల్చుచు నదిపైపై చాలదూరమువఱకుఁ బరీక్షించి చూచుచుండెను. ఆతఁడు ధరించిన వస్త్రము లతిసామాన్యములై నవిగ నుండెను. ఒక పాయిజామా, యొక శిథిలమైన పంజాబుచొక్కాయిఁ శిరస్సుపై నొకసామాన్యమైన యుష్ణీషము—అన్నియును దెల్లనివి—పరిశుభ్రమైనవి—పాదములకు జలతారుజోడు—కటిప్రదేశమున కత్తిలేదు. అతఁడు శిరస్త్రుఁడై సామాన్యములైన దుస్తులను ధరించియుండెను.

స్వభావముచే సౌందర్యము కలవాఁడగుటచే నెల్లప్పుడును సకల భావములయందును మనోహరుఁడుగనే కన్పట్టుచుండును. అస్మాన్ ఖానావేషముతోఁ జాల సుందరపురుషుఁడుగ గన్పట్టుచుండెను.

భాద్రపదమాసము—ప్రొద్దు తిరిగినది. అపరాహ్ణమైనను వేఁడిగాలి విసరుటలేదు. అస్మానుఖాను తిరుగాడుచున్న తావున ననేకములగు గొప్ప వృక్షములు చక్కఁగా పెఱిగి విరాజిల్లుచుండెను. నవా బతిశీతలముగనున్న యావృక్షచ్ఛాయను బ్రచారము సేయుచుండెను. నదిపై నుండి బయలువెడలిన మారుత మతిశీతలమై వృక్షచ్ఛాయను మఱింత చల్లఁబడి నవాబు శరీరమును సోఁకుచుండెను. అటునిటు నడయాడుచున్న యాతఁ డాకస్మికముగ నొకసారి యచ్చో నిలువఁబడియెను. నిలువఁబడి మిక్కిలి యాత్రముతో దృష్టిపోయినంత దూరము నదివంకఁ బరీక్షించిచూచెను. పిదప నావైపునుండి తనదృష్టిని మరల్చి ముఖము నిటుత్రిప్పుకొని యుత్కంఠభావముతోఁ బాదచారణము చేయఁదొడఁగెను.

అయేషాయొక్క పెద్దపడవపైఁ గటకనగరమునకు వచ్చుచుండెనని వార్తవచ్చెను. మార్గమధ్యమున నేయాటంకమును సంభవింపకుండునేని యాపడవ యప్పటికప్పుడే కటకనగరము వచ్చియుండవలసినది. ఆసంగతి నెఱింగి యస్మాన్ ఖానాసమయమునకు సరిగా నదీతీరమునకువచ్చి తనహృదయేశ్వరి యాగమనమును నిరీక్షించుచుండెను. నొక రావలసినకాలము మీఱిపోయి చాలసేపైనది. కాని, యది యొచ్చ

టను గాన్పించుటలేదు. అస్మానుఖా నుద్విగ్నుఁడగుచు నచ్చ టనే యుండెను.

తుదకు విశేషదూరమున నదీగర్భమునందుఁ జాలపడ వలు పరువెత్తుకొని వచ్చుచుండుట యాతఁడుచూచెను. నీటిపైఁదేలి చాలదూరమున వచ్చుచుండుటచే నవి పక్షుల వలెఁ గన్పట్టుచుండెను. అస్మానుఖాన్ స్థిరదృష్టితో వానినిఁ జూచుచుండెను. పడవలు మఱింతదగ్గరగా రానారంభించెను. అందైదుపెద్దనౌకలును రెండుచిన్నపడవలును గనఁబడియెను. అన్నియును జాలవేగముతోఁ బరువెత్తుకొని వచ్చుచుండెను. అస్మానుఖాను వానివంకఁ దదేకదృష్టితో నీక్షించుచుండెను. వానియం దొకపెద్దనౌక తక్కినవానికంటె నెక్కుడుమనో హరముగ నలంకరింపఁబడియుండెను. ఆపెద్దపడవయందే నవాబునందిని యుండెనని స్థిరముచేసికొని యస్మానుఖాను తనశిరోవేష్టనమునుదీసి పైకెత్తి విసరి యల్లాడించుచు సంజ్ఞను జేసెను. గొప్పదైనయానౌకయందలి యొకగవాక్షద్వారము తెరువఁబడియెను. ఆగవాక్షమునుండి స్వర్ణసూత్రరచితమైన వస్త్రరాజమొకటిజారుచు నసదృశమైన యొకకోమలహస్త ముచే నదిపట్టుకొనబడి మెల్లగనటునిటు నాందోళనము నొందు చుండెను.

అస్మానుఖానానందపరవశుఁడై చంచలపదములతో మెల్లమెల్లగ నాజలయానాభిముఖుఁడై నడవఁజొచ్చెను. పడ వలు తమపాలకులతోడను, శరీరరక్షకులతోడను, దాసదాసీ జనముతోడను, సామగ్రిమొదలగువానితోడను నిండినిబిడీ

కృతములై యుండెను. అయేషాయున్న పెద్దనౌకయందు మఱెవరును జనులున్నట్లు నవాబునకుఁ దోఁచలేదు.

అస్మానుఖాను గవాక్షముగుండ ప్రఫుల్లకమలసదృశ మైన యయేషాముఖమండలమును స్పష్టముగాఁ జూచెను. ఇరువురును బరస్పర మభివాదనము చేసికొనిరి. ఆనందజ్యోతిచే నిరువురివదనములును బ్రదీప్తములయ్యెను.

అయేషాయాజ్ఞానుసారము పడవనడుపువారు కష్టపడి చాలసేపు వేగముగాఁ బడవను నడపఁజొచ్చిరి. నౌకలును, జిన్నపడవలును వేగముగా ముందునకుఁబరుగెత్తుకొనివచ్చెను. అయేషాయున్న నౌక శీఘ్రగమనమును వీడలేక మెల్లగా వచ్చుచుండెను. మిగిలినజలయానములన్నియు ముందైనవి. అయేషాయున్న నౌక వెనుకఁబడియెను. ఆనౌకను నడపుసేవకులు తమయశక్తతకుఁ జాలసిగ్గుపడి శక్తివంచనలేకుండ శ్రమపడుచు నౌకను నడపుచుండిరి. కాని, ఫలములేకపోయెను. ఎంతశ్రమపడినను నౌక నడచుచుండకపోవుట కాశ్చర్యపడి కళాసులందులకుఁగల కారణము నరయఁజొచ్చిరి.

వారాకారణమును నిర్ణయించుటకుఁ బూర్వమే యస్మానుఖాన్, నౌక, నీటిపై భాగమున నెంతయుండవలయునో, యంతయుండలేదనియు నింతేగాక క్రమక్రమముగ నది నీటియందు మునుగుచుండెననియు, నీటిపైఁదేలియున్న భాగము మిక్కిలితక్కువగనున్నదనియు గ్రహించెను. పడవ నడపువారి కది గోచరముకాలేదు, నౌకయడుగుభాగ మంత భద్రముగాలేదని వారెఱుంగుదురు. ఇప్పుడాభాగమే మఱింత పాడైపోయినది. అడుగుభాగము దృఢముగానుండలేదను

మాట నిశ్చయము. కాని, యది కదలిపోవుననుభయము వారికి లేదు. నవాబునందిని యాజ్ఞాప్రకారము చాలతొందరగ పడవననడుపుటచే నత్యంత వేగముతోఁ గూడినజలప్రతిఘాతమువలనను, విశేషఁబలముజూపించి నడపుటచేఁగలిగిన యాందోళనమువలనను నౌకకాదుర్దశసంభవించినది.

అస్మాన్ ఖాను వ్యాకులచిత్తుఁడై యాత్రముతో నీటిలోనికి దుమికెను. అయేషా గవాక్షమునుండి నవాబు చేసిన కార్యమునుజూచి యుద్వేగముచేతను, నాశ్చర్యము చేతను, నిశ్చేష్టయైపోయెను. నీటదుమికిన యస్మాన్ ఖాన్ "నవాబునందినీ! శీఘ్రముగా పడవగదినుండి యీవలకు వెడలిరమ్ము—ఇంచుకంతయు నాలస్యము సేయవలదు. ఆగదియందింకను నెవరోయున్నట్లున్నది. ఈవలకురండు" అనియెను.

అప్పు డస్మాన్ ఖా నెదబంటినీటియం దుండెను. పడవయందలిగదిలో నయేషాతోఁగూడ నింకొక స్త్రీయుండెను. కారణమునడుగకుండ నయేషాయును దక్షిణమే కూడనున్న యామెతో నీవలకువచ్చిచూచెను. తానున్న నౌక మునుఁగుటకింక నెంతో కాలము పట్టదని యామె తెలిసికొనియెను. పడవనడుపువారు నౌక మునింగినచో నవాబు తమప్రాణములనుండనీయఁడని యెఱుంగుదురు. మునుఁగకుండఁ గాపాడుట కుపాయమేమియుఁ గాన్పించుటలేదు. అందుచే వారు దాసీనులై యుండిరి.

అయేషా నవాబువంకచూచి "ఏమిచేయుచున్నావు? నీటిలో దుముకుటెందులకు? అస్మాన్ తీరమునకు శీఘ్రముగాఁ బొమ్ము! ఇదియే నాప్రార్థనము" అనియెను.

అస్మాన్ ఖానంతటిలో నీదుట కారంభించి "నిన్ను పైకెత్తుకొని తీరమునకుఁబోయెదను. లేనిచో, నీతోఁగూడ—" అనియెను.

మాటపూర్తికాలేదు. ఇంతలో నౌకలోనివారు గందరగోళము చేయనారంభించిరి. అయేషాతోఁగూడ నున్నస్త్రీ యేడువఁదొడంగెను. అయేషా చేయూడించుచు నస్మాన్ ఖానును వెనుకకుదిరిఁగిపొమ్మని సంజ్ఞ చేసెను. పడవమునిఁగిపోయెను.

నౌకమునుఁగుటతోడనే భయానకమైన సుడియొకటి బయలుదేరెను. ఘూర్ణాయమానమైన యావారిరాశిమధ్యమున మఱియొక మనుష్యుఁడు మునిఁగిపోయెను. సవాబస్మాన్ ఖానీఁదుచు నానదిపై నడవలేదు. నౌకాసేవకు లీదుకొని తీరమునకు వచ్చిచేరిరి. మిగిలిన నౌకలును బడవలు నాయావర్తమునఁ జిక్కి దానియందే గిఱ్ఱుమని తిరుగుచు నాపదకులోనైనవి. మఱియొక పడవయందలి కొందఱు మనుష్యులు వస్త్రములనువిప్పి పాఱవైచి నదిలోదుమికిరి.

ఆస్మాన్ ఖాను పైకితేలెను. కాని, మిగుల కాతరుఁడై యుండెను. ప్రాణావసానసమయమున మానవుని నోటనుండి వచ్చెడితీరుననే యస్మానుఖాను నోటనుండి యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు వెడలుచుండెను. మాటలాడుటకు సామర్థ్యము లేదు. చాలబరువుగల పదార్థమొక్కటి యాతనిదేహమునకుఁ గట్టిపెట్టినట్లుఁ గన్పట్టుచుండెను. అతఁడు పైకితేలినతోడనే యొకపడవ యాతనిసమీపమునకు వచ్చెను. కాని, యాతఁడందులోని కెక్కు నుపాయము లేదు. అప్పుడాతఁడు

మఱల మునుఁగునట్లుండెను. పడవలోని మనుష్యులు నీటిపఱి కను వ్రేలాడునట్లొక వస్త్రమును విడిచి యొకప్రక్కదానిని బట్టుకొనియుండిరి. అస్మాన్ ఖానొకచేతితో రెండవప్రక్కను బట్టుకొనియెను. చాలమంది యావస్త్రమునుబట్టి మెల్లగఁ బైకిలాగిరి. కొందఱు క్రిందికివంగి యాతనిచేతిని బట్టుకొనిరి.

అనేకులుచేరి జ్ఞానశూన్యప్రాయుఁడైన యస్మానుని దేహమును బైకిఁ గొంచెముదూరము లాగిచూచిరి. అస్మాన్ ఖానొక్కఁడే నీటిపై తేలలేదు. ఆతనికటిప్రదేశమున నొక బట్ట బిగించి కట్టఁబడియుండును. ఆబట్టయొక్క మఱియొక యంచున భారమైనయొక పదార్థము కట్టఁబడియున్నట్లు తోఁచుచుండెను. అది యచేతనప్రాయమైన యయేషా కళేబరము. ఆమెశిరోబంధము విడిపోవుటచే దానినుండి నీరోడు చుండెను. జనులందఱు నతిజాగరూకతతో నిరువురను పైకిఁ దీసిరి.

అస్మాన్ ఖాను తెలివిఁదెచ్చుకొని "దాసిని బ్రదికించినవారికి విశేషబహుమానమిచ్చెదను" అనియెను.

ఒక్కఁడప్పుడే యయేషాతోఁగూడవచ్చిన యామెను నీటినుండి తీసి మఱియొకపడవయందుఁ బరుండఁబెట్టెను.

అయేషాశరీరముపై వస్త్రమించుకంతయును జెదర లేదు. మనుష్యులతిజాగరూకతతో మర్మరప్రసరనిర్మితమై సంఘటితమై యొప్పు ప్రతిమవలెనున్న నామెశరీరము నా పడవయందుఁ బెట్టిరి.

పంద్రెండవ ప్రకరణము.

అయేషా చాలసుకుమారి. ఆమెకుఁ దటస్థించినయాపద ప్రాణాపాయకరమైనది. అస్మానుఖానుని ప్రయత్నముమూలమునను, బరిశ్రమమూలముననను నామె సలిలసమాధినుండి నిష్కృతిఁజెందినది. కాని, యాదుర్ఘటనమూలమున నామె దారుణజ్వరపీడితయై బాధపడుచుండెను! విజ్ఞులగు ననేకాయుర్వేదచికిత్సలకును, యూనానివైద్యులునువచ్చి విశేషకౌశలముతో నామెకు వైద్యముచేయనారంభించిరి. నవాబుగృహమునందామె రోగముచే గలిగిన యుద్వేగమునకుఁ బారములేదు. కటుల్ఖానున కనేకభార్యలుండిరి. అయేషా వారందఱికిని బ్రేమధనమైయుండెను. వారందఱు నిప్పుడు వ్యాకులచిత్తలై యుండిరి. కాశ్మీరబీగము నిద్రాహారములనువీడి రాత్రింబవళు లయేషా శయ్యాపార్శ్వముననుండి యామెకు శుశ్రూష చేయుచుండెను. అయేషా నవాబునంతఃపురమున కలంకారమై యొప్పారుచుండెను. ఎల్లరకును లోచనానందదాయకయై సర్వజనప్రసాదనకారిణియై మెలఁగుచుండు నవాబునందినికి రోగము కఠినముగానుండుటనుజూచి దాసీజనము మొదలుకొని యాభవనమునఁగలవారందఱు వ్యాకులచిత్తులై కన్నుల తడివెట్టుకొనుచుండిరి.

సర్వదా విలాసమయుఁడై సాంసారికవ్యాపారములయందించు కంతయును లక్ష్యముంచకుండ నుదాసీనుఁడైయుండెడినవాబు సులేమానుఖానుగూడ నయేషాకఠినరోగసమాచారమువిని విచలితుఁడై సురాపాత్రనువీడి, రూపవతు

లగు సుందరుల సహవాసమును ద్యజించి, విలాసములనొల్లక యనుదినమును బదింబదిగ నయేషా సమాచారము నత్యా వేగముతోఁ జెప్పించుకొనుచుండెను.

ఇకనస్మానుఖానో! ఆతనిసంగతి నేమని చెప్పుదుము? ఆతని హృదాయావస్థనుగూర్చి చెప్పఁబూనుట కేవలమాడం బరమని తలంచెదము. రోగియుండెడి గది ప్రక్కనున్న యొక వసారాయం దనవరతము రాత్రింబవళు లాతడు విరామము లేకుండఁ గూర్చుండుచుండెను. అతని యారాజ్యమెక్కడ? ఆయుధములెక్కడ? సంధియెక్కడ? ఆతనియుత్సాహమేది? ఆతనియాదురాకాంక్ష యేది? అన్నియుఁ బోయినవి. ప్రపంచ మందలి వ్యాపారములన్నిఁటిని నాతఁడు మఱచిపోయెను. ఇంతయేల? ఆతని దేహమునే యాతఁడుమఱచిపోయెను. యూనానివైద్యు లామెరోగమునుగూర్చి చెప్పెడివృత్తాంత ములను బదింబదిగవినుటకై పార్శ్వమందున్న వసారాయం దధైర్యముతో నొంటరిగఁ గూర్చుండియుండెను.

దినములు జరిగిపోవుచుండెను. భగవంతుఁడు తనకృపా కటాక్ష విలాసము నొక్కింతయిఁటు బఱపెను. రోగికిఁ గ్రమ క్రమముగ నొక్కించుక గుణము కనఁబడజొచ్చెను. చికిత్స కులు ధైర్యవంతులై ధైర్యమును జెప్పుచుండిరి. నవాబునకుఁ బోయినప్రాణము వచ్చినట్లయ్యెను. యూనానివైద్యులును నాయుర్వేదభిషజ్ఞులును ననేకులచే బహుమతులను బడయసాగిరి. అనేకవిధములుగ విశేషధనము వ్యయమగు చుండెను. అనేకదానధర్మాలు, దరిద్రులకు భోజనములు పుణ్యకార్యములు, దేవతాపూజలు, మొదలగునవెన్నియో

నడచుచుండెను. నవాబుగారి నగరమున నందఱు నానంద జనక కార్యములయందుఁ బ్రమత్తులై యుండిరి. క్రమముగా నవాబునందినియు నారోగ్యమునొందెను పథ్యముసేయుట వలనను, నౌషధసేవవలనను, గ్రమముగా నామెశరీరమున రక్తముపట్టి శక్తియభివృద్ధికాఁ జొచ్చెను. రోగముచే నవ గతమైపోయిన యామెపూర్వ మనోహరకాంతి మరలఁ గనుపట్టనారంభించెను.

అస్మానుఖా ననవతరమును నయేషాగదిప్రక్క నసా శాలలోఁ గూర్చుండుటమాని, యనుదినమును బదింబదిగ వచ్చుచుఁ బోవుచు రోగమునుండి క్రమక్రమముగ విముక్త యగుచున్న యయేషా సమాచారమును స్వయముగఁ దెలిసికొనుచుండెను. ఆమెకు స్వాస్థ్య మభివృద్ధియైనకొలఁది నస్మానుఖానునిరాకపోకలు, క్రమక్రమముగఁ దగ్గిపోవుచుండెను. తుదకొకటి రెండుదినముల కొకమారువచ్చి యాతఁడయేషా నుజూచి పోవుచుండెను.

ఆయేషాతల్లి యంతవఱకును ననన్యవ్రతయై సదా కుమార్తెపార్శ్వముననే గూర్చుండుచువచ్చెను. అయేషా శయ్యనుండిలేచి యటునిటుఁ దిరుగాడుచుండుట కారంభించెను. అందుచే నెప్పుడు నామెకుఁ బరిచర్యసేయుటకై పార్శ్వమునన్నే యుండవలసిన యావశ్యకము తల్లికిలేకపోయెను. ఒక నాఁటి మధ్యాహ్నకాలమున నయేషా యొక్క తెయు మంచముపైఁ గూర్చుండియుండెను. పరిచారికలెవ్వరు నాసమీపమున లేరు; నవాబునందినియు ననేకవిధములగు విచారములలో నిమగ్నయై యుండెను. "ఇప్పుడేమి జరిగినది? పఠా

నులద్దై న్యావస్థకుఁ దా నేకమాత్రకారణమా? ప్రయత్నము చేసినచోఁ బ్రస్తుతమున సంభవమైయున్న యీయవస్థ నన్యథా చేయవలనుపడదా?" ఈమొదలగు ననేకాలోచనలలో నయేషా మునిఁగిపోయియుండెను.

ఇంతలో ద్వారముకడనుండి "అయేషా! ఎట్లున్నది?" అని యస్మాన్ ఖానడిగెను.

అయే—నెమ్మదిగనున్నది, అస్మాన్! లోపలకురమ్ము

అస్మాన్— (వెనుకముందుచూచుచు) అయేషా! నీవొక్కతెవే కూరుచుంటివేమి? నేనిప్పుడు రాఁజాలను. మఱొకసమయమున వచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను.

అయేషా తానొక్కతెయే యుండుటను జూచి యస్మానుఖాను లోపలకు వచ్చుటకు సంశయించుచున్నాఁ డని తెలిసికొని, లేచి ద్వారమువఱకునుబోయి "అస్మాన్! లోపలకు రమ్ము. నీతో మాటలాడవలయునని యున్నది" అనియెను.

అస్మాన్ ఖాను మాఱుమాటాడక యామె యున్న గదిలోనికి వచ్చెను.

అయే—నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చటనే కూర్చుండ వచ్చును.

కూర్చుండుటకచ్చట శయ్యతక్క వేరుస్థలము లేదు.

అస్మా—నీవుకూర్చుండుము. నేను నిలిచియుండెదను. నాకు బాధక మేమియు లేదు.

అయే—సంకోచపడవలసిన యావశ్యక మేమియును లేదు. నేను చెప్పినపిదప నిస్సంశయముగా నీవీశయ్యపైఁ గూర్చుండవచ్చును.

అస్మానుఖానామంచముపై నొకతట్టునఁ గూర్చుండెను. అయేషాయు నామంచముపై వేఱొకతట్టునఁ గూర్చుండుటను జూచి యస్మాన్ఖా నాశ్చర్యనిమగ్నుఁడయ్యెను.

అయే—నేను నీసాన్నిధ్యమునువీడి కొంచెముకాలము చాలదూరము పోయియుంటిని. తిరిగి వచ్చినతోడనే జబ్బు చేయుటచే నీతోఁగలసి విశేషముగ మాటలాడుట కవకాశము లేకపోయినది. నేనబలనుఁ నీశాసనాధీనమునందుండుట నాకుఁ గర్తవ్యము. అట్లుచేయకుండుట గొప్పయపరాధమగును. నాయపరాధమును క్షమింపవలయునని నిన్ను వేఁడుకొను చున్నదానను.

అస్మాన్ — క్షమింపుమని వేఁడుకొనుటెందులకు? నాకేమైన నీపైఁగోపమున్నదా? నీవు మరల దయయుంచి నవాబునగరమునకు వచ్చుటచే మృతప్రాయమైన నాకళేబర మునకు జీవనకళ వచ్చినట్లయినది. నీవపరాధమును జేసితివని నేనెన్నఁడు ననుకొనలేదు. అందుచే నీవు క్షమాపణమును వేఁడుకొనుటెందులకు?

అయే—నేనిచ్చట లేనిసమయమున మనభాగ్యమంతయు ననేకవిధములుగాఁ బరివర్తనమైపోయినది. సోదరా! అందు కొఱకు నీవు హృదయమున నేమైన విచారించుచున్నావా?

అస్మా —అదృష్టమునందు విషమపరివర్తనమైనదను మాట నిశ్చయము. అందునిమిత్తమై నాహృదయము మవసన్నము కాలేదని చెప్పఁ గలను. నీవపరాధమునుగూర్చి చెప్పితివి కదా? ఈ మనభాగ్యపరివర్తనమునకు నిజముగా నీవే కారణ మవు నీవస్మానుఖానుని బాహువులయందు బలమును, హృద

యమందు సాహసమును, మనస్సునందు బుద్ధియు, కార్యము లయం దుత్సాహమునై యున్నావు. అస్మానుని యాబలమును, సాహసమును, బుద్ధియును, నుత్సాహము నపహరించుకొని నీవెచ్చటికో పోయియుంటివి. ఇక నదృష్టమెట్లు నిలుచును? అదియును బరివర్తనమైపోయినది. దురదృష్టము సంభవమైనది.

ఆయే—ఔనట్లే జరిగినది కాని, యిప్పుడందుల కుపాయమేమియును లేదా?

అస్మా—లేకేమి? ఉపాయముల కేమికొదవ? నీవీ నగరమునకు మంగళమయినైన యధిష్ఠాత్రివి. నీవు నాశుభమునుగోరుటలో నుదాసీనతను వహింపవేని సర్వమును శుభమగును.

ఆయే—అన్నా! అస్మాన్! అట్లనెదవేల? నీయిష్టానిష్టములతో నాసుఖదుఃఖములు జడితములై యున్నవనుసంగతి నీవెఱుంగవా?

అస్మా—నేనాసంతి నెఱుంగుదును. ఎఱింగియుంటిని గనుకనే యింతవఱకును మేనఁ బ్రాణములు నిలుపఁగలిగితిని. కాని, యొక్కవిషయమును నిన్నడిగి తెలిసికొనుట మేలని తోఁచుచున్నది. నీవు సర్వదా నాహితమును గోరుదానవై యుండియు నాకుఁ గష్టకాలము సంప్రాప్తమైనప్పుడు నీవు నన్నువిడిచి యేలవెళ్ళిపోయితివి? ఆయేషా! దారుణములైన యీనాదుర్దినములలో నీవు ననెట్లువిడిచిపోఁగలిగితివి?

ఆయే—(చాలసేపు యోచించి పిదప) నాయీజీవితమునందలి కార్యములయందొక్కటియైన నెవనికిఁ దెలియకుండ

నుండదో, యట్టివానికడ నావిషయమును దాచిపుచ్చుటెందులకు? విషయమేమో నీకుఁ గష్టదాయకమైనదగును. నీవు దానినిగూర్చి నన్ను బ్రశ్నింపకయుండినచో నేనావిషయమును నీతోఁ జెప్పకయేయుందును. నేను యువరాజగుజగత్సింహుని జెఱనుండి విడిపింపవలయుననునభిప్రాయముతోఁ బాట్నానగరమునకును బిదప నచ్చటనుండి యాగ్రాపట్టణమునకును వెళ్ళితిని.

అస్మా—నాకాసమాచారము తెలియనే తెలియదు. అదృష్టవంతుఁడగు జగత్సింహుఁడు నీహృదయరాజ్యమునకు రాజనువిషయమును నీవు గోపనముచేయుచుండుటలేదు. అందుచే నాతనిని జెఱనుండి విడిపింపవలయునను కోర్కెయు నసంగతముకానేరదు. నీయాకార్యమువలనఁ బ్రకారాంతరముగా నాయిష్టారముకూడ నాకుఁ జేకూరినట్లయినది.

అయే—అదెట్లు?

అస్మా—జగత్సింహుఁడు నాకువధ్యుఁడు. ఆతనిని వధించుటకొఱకే నేనింకను జీవించియున్నాఁడను. ఆతఁడు యావజ్జీవమును గారాగారమునందే యున్నచో నేనాతనిని నాశనమొందించుట కవకాశమే లేకపోవును. నీవాతనిని విడిపింపఁబ్రయత్నించుటవలన నాకు మహోపకారమైనది.

అయేషా తనవదనమును మఱియొకవంకకుఁ ద్రిప్పికొని యాలోచింపఁదొడంగెను.

అస్మా—మాటాడుటలేదెందువలన? అయేషా! నావాక్యములవలన నీహృదయమున కేమైనఁ గష్టముకలిగినదా యేమి?

అయే—లేదు.

అస్మా—అట్లయిన యోచించుచున్నావేమి?

అయే—నేను యోచించుచున్న దేమంటివా? నావంటియభాగిని నీప్రపంచమున సృష్టించినందువలన విధాతకుఁ గలిగిన లాభమేమి? నేను ప్రపంచమున కేయుపకారమును జేయుటకును వచ్చినదానను గాను నావలన నొకరికిని హితము కలుగుచుండుటలేదు. నానిమిత్తము కేవలము కలహద్వేష ప్రవాహమే యవ్యాఘాతముగాఁ బ్రవహించుచున్నది. నీవంటి మహాపురుషుఁడు నానిమిత్తమై నిరంతరము నాంతరికజ్వాలలచే దగ్ధుఁడై పోవలసివచ్చినదికదా?

అస్మా—అనంతమైన యాజ్వాల ననుభవించుటకు నేనెప్పుడును వెనుదీయను. ఆమహాజ్వాలను హృదయమున భద్రముగా నిడికొని సహించుటకు సమర్థుఁడనై యున్నాఁడను. అట్లునిరంతరమును సహించుకొనుచు వచ్చుచున్నాను. అయేషా! నాకాజ్వాలవలనఁ గలిగెడి సుఖమునకుఁ బారము లేదు. నిజముగా నట్లుకాదేని నాజ్వాల నణఁగించుట నేను ప్రయత్నపడుటలేదేమి? మఱియు, నట్లుకాదేని, యెవరి నిమిత్తము నాజ్వాలయుదయించినదో, యట్టి నీవుదృష్టిపథము నుండి దాటిపోయినప్పుడు ప్రపంచమే శూన్యమైనట్లుఁ గన్పట్టు చుండుటేమి? సత్యముగా నాజ్వాలవలన సుఖమే కలుగుచున్నది. అట్లుకాదేని నిన్నుమఱచిపోవుటకై దయామయుఁడైన భగవంతుని పాదపద్మములను బ్రార్థించుటకు నాహృదయము ప్రయత్నింపదేమి? అట్లుకాదేని, నాజ్వాల కెవ్వరు కారణమో?, యామె యేభవనమున నివసించియుండునో,

య దేభవనమున వేఱొకప్రక్క వాసముసేయుటకు నాకవ కాశము చిక్కనేని యెంతయోసుఖ మనుభవించుచున్నట్లు నాహృదయమునకు సంతుష్టికలుగుటేమి? అట్లేకాదేని నీహృదయమునందించుకంతయును నాకుఁ దావులేదని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనియుండియు నాహృదయ మహర్నిశమును నీయందే నివిష్టమైయుండుటేమి? అట్లుకాదేని, ప్రపంచమునందలి సర్వపదార్థములకంటె నాజ్వాలయుదయింపఁ జేసెడిపదార్థమే సర్వోత్కృష్టమైనదిగాఁ దోఁచుచుండుటేమి? అయేషా ఆజ్వాల సర్వదా నాకానందదాయకము సుఖదాయకము.

అయే—ఆజ్వాల నిట్లనుభవింపుమని భగవంతుఁడు నీకు విధించినట్లు తోఁచుచున్నది. సర్వగుణాధారుఁడవగు నీవంటి మహాత్మున కిట్టి చిరకాలయాతన తటస్థించుట కీయభాగినియే కారణము. అస్మాన్! నీవీపిశాచమును మాటిమాటికి మృత్యుముఖమునుండి రక్షించెద వెందులకు?

అస్మా—అయేషా! ప్రపంచమున దేనిని ప్రణయమని చెప్పుచుందురో, దానిని నీవు బాగుగా నెఱుంగుదువు? జగత్సింహుఁడు కారాగారమునందు బద్ధుఁడై యున్నాఁడను వార్తను వినినంతనే పితృభవనమును వీడి దేశాంతరమున కెందుల కేగితివి? సామాన్యమైన కారాగారవాసమును గూర్చి వినినప్పుడే నీవు సహింపఁజాలక పోయినప్పుడు, నీకు మరణము సంభవించుపట్ల నేనున్మాదుఁడను గాకుండనుండు టెట్లు?

అయే—అస్మాన్! నేను కాతరముతో వేఁడుకొనుచున్నదానను. నీహృదయమును వెనుకకు మరలించి ప్రస్తుత

కార్యాసక్తమగునట్లు చేయుము. నీవు వీరుఁడవు—సాహసివి—విశేషించి రణకోవిదుఁడవు. రణక్షేత్రమునఁ గీర్తిని సంపాదించుటయందును, సామ్రాజ్య సంపాదనమునందును బ్రమత్తుఁడవు కమ్ము. అంతటి సుఖసౌభాగ్యములే మహాత్మునకుఁ దంగేటిజున్నువలె నుండునో యట్టి మహానుభావుఁడవగు నీవొక సామాన్య స్త్రీ విషయికమగు చింతచే నయోగ్యయగు నొక యభాగిని ప్రేమపిపాసచే నీమహత్తరములైన యాకాంక్షలను, నాదర్శములను సంపూర్ణముగఁ ద్యజించి, ప్రవర్తించుట నీకు గర్తవ్యమేనా ?

అస్మా—నేను నాహృదయమును బ్రకృతిస్థము చేసియున్నాను. నేనెంతవఱకుఁ బ్రకృతిస్థము చేసినదియు నీవు వినినచో స్తంభితవై నివ్వెఱ పడుదువు. నేనిప్పుడు నిన్నుఁ బొందజాలనని తెలిసికొనియున్నను నాప్రాణ మింకను దేహమున నిలుపుకొనియున్నాఁడను. నేనిప్పుడు నిన్నుఁ బొందఁ జాలనని తెలిసికొనియున్నను, నా హృదయము కార్యాసక్తమైఁ ప్రయత్నములను జేయుచునేయున్నది. నీతో నాకు సమప్రాణత లేదని తెలిసియున్నను నా హృదయము జయపరాజయములచేఁ గలిగిన సుఖదుఃఖముల ననుభవించు ప్రవృత్తిలోనున్నది. ఇంతకంటె విశేషాశ్చర్యమును గలుగఁ జేయునది వేఱేదియు లేదు. అయేషా! రణరంగమున నప్రమత్తుఁడవు కమ్మని కాదా చెప్పితివి. నా ప్రకృతావస్థయందది యొక్కటియే నాకుఁ గర్తవ్యమైయున్నది. ఆమార్గమే యిప్పుడు ముఖ్యముగ నవలంబనీయమైనది. కాని, అయేషా! నాదొక్క విన్నపమున్నది. నా హృదయమును నేను

పూర్ణముగా ప్రకృత వ్యాపారములకు మరలించుకొనెదను. దానికి సందేహము లేదు. కాని నాయందు దుర్బలత్వ మొకటి సంపూర్ణముగానున్నది. నీవు నాకు లభింపకపోయినను నేనిఁకఁ గాతరమునొందను. నీ వెవరి దానవైనను నా యోచనము వలన నేను వ్యాకులుఁడనుగాను. కాని దూరమునుండియైన నొక్కసారి నిన్నుఁజూచుచుండవలయునను నాశను నేనింకను విడువఁజాలకున్నాఁడను. ఒక్కసారి నీతో నొకటి రెండు మాటలు మాటలాడవలయునను నాశను త్యజించుట కింకను సమర్థుఁడను గాఁజాలకున్నాఁడను. నీ వే భవనమున నివసించుచుందువో యాభవనమున వాసముసేయు గౌరవమును బరిత్యజించుట కింకను శక్తుఁడను గానేరకున్నాఁడను నీకుశలమునందు సుఖమును నీకష్టమునందు దుఃఖమును బొందకుండ నుండుటకు నేనింకను సమర్థుఁడను గాఁజాలను. అయేషా! నిర్భాగ్యుఁడగు నీదీనుని యాశలన్నియును ద్రోసివేయఁబడినవి. నీవు నాయిాచిన్ని కోరికలను గూడ నసంగతములైనవిగ నే యోచించెదవా? భిక్షుకునకు రత్నములవలెనున్న నా యీ యభిలాషలను నిరర్థకముగా జేయుటయే నీయభిప్రాయమా?

అయే—కాదు, అస్మాన్! జీవితమునందును మరణమునందును నీతోఁగూడ నెప్పుడునుండెదను. వివాహరూపమైన శాశ్వతబంధము మనయదృష్టమందు లేదు. కాని యందువలన బాధకమేమి? నాయిా దేహమును నీచరణపద్మములయందు దుత్సర్గముసేయుటకు నాకు స్వాధీనము కాకపోయినను, విధివిధానముచే నీసేవయందు నాయాత్మ సమర్పణముఁగావించుకొనుటకు నాకధికారము లేకపోయినను, నందువలన

బాధకమేమి? అన్నా! మనము సుఖమునందును దుఃఖము నందును, సంపదయందును, విపత్తునందును, సహానుభూతులమై యేలయుండరాదు? మనమిరువురము నొకేహృదయముతోఁ గష్టసుఖములయం దొక్కటిగ నుండి, యొకేప్రాణముతోఁ గార్యసాగరమునఁబడి యీఁదులాడుచు జీవితమును గర్మమయముగ నేలచేయరాదు? అస్మాన్! నేను చావు బ్రదుకులయెడ నిన్నెడబాయకుండ సదా చరించుచుండెదను. నీకు సంతోషదాయకములగు కార్యముల నొనర్చుటయే నాకు వ్రతము.

అస్మా—అయేషా! ఈనిర్భాగ్యునిజీవితము నిప్పుడీవు సుఖమయముగను, నానందమయముగను జేసితివి. నీయీయపారకృపాకటాక్షము నన్ను ధన్యతమునిఁగఁ జేసినది. ఈభిక్షుకుఁడు మఱి దేనినిగావలయునని కోరుటలేదు. అయేషా నాకవిచలితహితైషిణి. అయేషా నా సుఖదుఃఖములలో సహానుభూత. అయేషాయాజ్ఞచేఁ బాలితుఁడనై కార్యసాధనమునకొఱకు నియుక్తుఁడనైనాఁడను. అదియే నాకుఁ బరమగౌరవము. మఱియు నదియేపరమానందదాయకము. ఇంతకంటె నాకు విశేషప్రార్థన మేమియునులేదు.

అయే—ఆమాటలవలనఁ బ్రయోజన మించుకంతయునులేదు. మనమిప్పు డేయుపాయముచే నపహృతమైపోయిన మనరాజ్యమును మరల సంపాదింపఁగలమో, యాయుపాయము నారయుట మనకుఁ గర్తవ్యము.

అస్మా—అందుకొఱ కంతగాఁ జింతింపవలసిన యావశ్యకములేదు. ఇఁకముందు రణరంగమున నాపరాక్రమమును

జూచి మానవసమాజము విస్మయావహము గాకపోదు. జయముపై జయమువచ్చి నన్ను సాదరభావముతో నాలింగనము చేసికొనును. మంగళమయమైన యయేషాప్రసన్నతకును, నాకార్యసూత్రమందలి సఫలతకును నిత్యసంబంధమున్నది.

అయేషాజనని ద్వారముకడనిలుచుండి "తల్లీ ! ఔషధమును సేవించువేళయైనది" అనియెను.

అయే—అమ్మా ! లోపలకురమ్మా ! ఔషధమును బుచ్చుకొనకపోయినను బాధకముగాన్పించుటలేదు.

అయేషాయును నస్మానుఖానును మంచముపైనుండి లేచిరి. బీగము గదిలోపలకువచ్చి యువతీయువకుల వదన ప్రసన్నతాలక్షణములను జూచి పరమానందమునొందెను. వారియాభావ మత్యంతశుభసూచకమని యామె యనుకొనియెను.

పదమూఁడవప్రకరణము

జగత్సింహుఁ డంధకారమయమైన కారాగారమునందు లోహశృంఖలాబద్ధుఁడై యతికష్టముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను. ఆదారుణ దుఃఖదినము లెప్పటికినిగడవవా ? మరల నాతఁడు స్వతంత్రుఁడై తోడిమానవకోటిం జేరి సుఖమయములైన కార్యములయందు జీవితమును నియోగింపఁ జాలఁడా ? ఆతనియాశయును, సుఖానందములును సంపూర్ణముగఁ గారాగృహమునందు దీర్ఘవిశ్వాసములతోఁ బర్యవసితములై పోవవలసినదేనా ?

అభిరామస్వామి స్వయముగాఁ జెఱసాలకువచ్చి విజ్ఞాపనపత్రముపైఁ జేవ్రాలుంపించి దానిని దీసికొని వెళ్ళి యున్నాఁడు. నవాబునందినియుఁ జెఱనుండి విడిపించుటకై వ్యాకులపడుచున్నది. ఆమె స్వజనులను వీడి యొరిస్సా దేశమునుండి పాట్నానగరమున కిందునిమిత్తము వచ్చి యున్నది. వారియందఱి ప్రయత్నములును, వ్యర్థములు గాఁజాలవు కాని, చాలకాలము గడచిపోయినది. అయినను, శుభసమాచారమేమియు నింకను రాలేదు. ఏమిచెపుమా? ఈధైర్యవిశ్వాసములు వ్యర్థముగా నంతమొందవలసినదేనా?

కారాగారమునందు జగత్సింహుఁ డొంటరిగఁ గూర్చుండి యారీతిగ యోచించుకొని, పిదప నయేషా విషయమున ననేకవిధములుగ యోచింపఁ దొడంగెను. అంతటిస్నేహమయి, యంతటిహితైషిణి యెచ్చటను గాన రాదు. ఆమె సాహాయ్యమునుబడసిన యాతఁడే మానవులలో ధన్యుఁడు. అయేషాను మనుష్య స్త్రీగాఁ జెప్పినచో నన్యా యము చేసినట్లగును. స్వర్గమునందుఁగూడ నట్టిదేవియుండదు కాని, అహా! అంతటి పూజనీయురాలగు నావనితారత్నము తనయు సామాన్యప్రణయము నొక యయోగ్యునియందుంచి చిరవిషాదమును దెచ్చిపెట్టుకొనినదికదా! ఆమెపడుచుండు యాతనల కన్నిఁటికిని నీదురదృష్టవంతుఁడే యేకమాత్రకార ణుఁడు. ఈయదృష్టహీనుఁ డామెదృష్టిపథమునఁ బడకుండె నేని యాదేవి యాప్రపంచమున సర్వసుఖములకు నధికారి ణియై యుండునుగదా! అసదృశమైన యారత్నమును నిజ ముగాఁ బ్రేమముగ్ధుఁడైన పురుషశ్రేష్ఠుఁడు సమాదరభావ

ముతోఁ దనవక్షస్థలమున ధరించి యనంతసుఖభోగముల ననుభవించుటకంటె నీప్రపంచమునఁ గావలసినదేది ? నిజముగా సోభామయమైనయాప్రసూన మాదరములేమి, మలినమై శుష్కించిపోవుటకంటె దుఃఖకరమేమున్నది ? కృతఘ్నుఁడగు నీనరాధముఁడు దేవదుర్లభమైన యాప్రణయము నకుఁ బ్రతిదానముఁ జేయనశక్తుఁడుగ నున్నాఁడు అట్టివానిపైఁ గూడ నాకరుణామయి యనుగ్రహమా ! ఆహా ! ఈజీవితమునందు జగత్సింహుఁ డామె నొక్కసారి 'చూడఁగలఁడా ? లేక, తన కృతజ్ఞత నామెకుఁ దెలుపుటకవకాశమే లేకుండఁ బోవునా ?

తిలోత్తమ యతికష్టముతోఁ గాతరమైకాలము నెట్లో గడపుచుండెనని యభిరామస్వామి చెప్పియున్నాఁడు. అంత్యములేని యాతనల ననుభవించుటచే గోమలమైనయాప్రాణమిదివఱకుఁ బోవకుండ నింకను నిలిచియుండునా ? ఆమె యింకను జీవములతో నుండునా ? ఆప్రేమమయి జీవించియుండగాఁ జూచుభాగ్యము జగత్సింహునకు లభించునా ? ఆమెతోఁ దనమనోవ్యథలనుగూర్చి మాటలాడుకొనుట కెప్పుడైన నీతని కవకాశము కలుగునా ?

కర్తవ్యమును జేయనందులకై తనతండ్రి తన్నుఁ గారాగృహమున కంపినాఁడు. కాని, కుమారుని యాదుర్దశను స్మరించుకొని తండ్రి హృదయమించుకంతయును విచలితముకాలేదా ? పాట్నానగరమునందున్న తనసవతితల్లులెవరును దన్ను చెఱనుండి విడిపించుటకై వ్యాకులపడుచుండుటలేదా ?

అట్టి స్వజనులున్నను జగత్సింహుఁ డీరీతిగ నీయంధకారము నసే కాలము గడపవలయునా ?

ఆకష్టము సహింపశక్యముగానిది. లోహశృంఖలములను వహించుటకష్టముగాదు. అంధకారమందుండుటయుఁ గష్టముకాదు. బంధమువలనను గష్టములేదు. ఒక్కసారి—ఒక్కసారిమాత్రమే — దూరమునుండి — ప్రాణమునకుఁ బరమప్రియమైన యామనోహరాకృతిని జూడగల్గినచో నీకష్టములను సహింపవచ్చునని తోఁచుచున్నది. దూరమునుండియైన నొక్కసారి—ఒక్కసారిమాత్రమే తిలోత్తమనుజూచు నుపాయ మేమియును లేదా ?

జగత్సింహుఁ డీరీతిగఁ బరిపరివిధములఁ జింతించుచు "నొక్కమారుగఁ దనకాలుచేతులకున్న సంకెలలనూడఁ బెరికిపాఱవైచి శక్తికొలది యాకారాగారపుటినుపతలుపులను బ్రద్దలుగొట్టి మందారణ దుర్గాభిముఖముగఁ బారిపోయినచో—" అని యనుకొనియెను.

ఇంతలో నాకారాగృహసింహద్వారము వికటమగు ఘుర్ఘురశబ్దముతోఁ దెఱువఁబడియెను. తెఱచినయాద్వారమునుండి చల్లనిగాలివచ్చి జగత్సింహున కించుక వినోదమును గలిగించెను. ఆద్వారమునుండి కారాగారాధ్యక్షుఁడును మఱియొక యనుచరుఁడును లోపలకువచ్చిరి అనుచరుని చేతియందు వివిధవస్త్రాలంకారములుండెను.

కారాగృహరక్షకుఁ డెదురుగవచ్చి నిలుచుండి విశేష సన్మానముతో యువరాజునకు బ్రణామముచేసెను.

జగ—సమాచార మేమి ?

కారా—(వినయముతో) యువరాజుగారికి విముక్తి కలిగినది.

యువరాజుశుభవార్తను దాల్మితో విని కారాగార రక్షకునితో నిట్లనియెను—

జగ—నీమాట నిజమనినమ్ముటకు నిదర్శనములేమైన నీయొద్దనున్నవా ? నిదర్శనములేకుండఁ జెఱసాలనుండి యవ్వలకు వచ్చితినేని రాజద్రోహినిగాఁ బరిగణింపఁ బడవచ్చును.

కారా—నాయొద్ద నట్టినిదర్శనము లేవియు లేవు. ఆగ్రానుండి పాదుషహావారి పేరుతో ముద్రాంకితమైనయొక యాజ్ఞాపత్రికను దీసికొనివచ్చి సిపాయి యొకఁడు మహారాజుగారి చేతికిచ్చినాఁడు. మహారాజుగారిస్వంత సేవకుఁ డొకఁడు వారియాజ్ఞను నా కెఱింగించినాఁడు. మహారాజుగారి సైనికు లనేనుకులు యువరాజునిక్కడనుండి తీసికొని వెళ్ళుటకై వచ్చి ద్వారముకడ నిలుచుండియున్నారు.

యువ—నీమాటయందు నాక విశ్వాసములేదు. కాని, నీవు కార్యమును సరిగాఁ జేసియుండలేదు. సిపాయిలతోఁ గూడ మహారాజుగారియుంగరముఁగాని, లేదా వారిముద్రాంకితమైయున్న యాజ్ఞాపత్రికఁగాని తీసికొనివచ్చినచో సరిగానుండును. నీవుదానినిజూచి నన్ను విడిపించుటకు వచ్చియుంటి వేని నీకర్తవ్యమును నీవు సరిగాఁ జేసినట్లగును.

కారా—(కొంచెము యోచించిఁ పిదప) చిత్తము. ఏలిక న్యాయముగా నాజ్ఞయొసంగినారు. ఆనందాతిశయముచే నేను చేయవలసినపనిని మఱచిపోయితిని. ఇప్పుడేమియాజ్ఞ?

జగ—నీవుపోయి యాస్థానికాధికారితో "మహారాజుగారియాజ్ఞగాని, లేదా పాదుషహావారియాజ్ఞగాని పడయనిదే చెఱసాలనుండి యవ్వలకువచ్చుటకు యువరాజంగీకరింపలేదనియు, హుజూరు కచ్చేరీకిఁబోయి యట్టినిదర్శనమును దీసికొనిరావలసినదనియుఁ జెప్పి నీవుతిరిగిరమ్ము. అంతవఱకును శృంఖలావిమోచనమును వేషపరివర్తనము నావశ్యకములు.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజు బుద్ధిస్థైర్యమును సావధానతయును జూచి విస్మితుఁడై మఱియేమాటయును జెప్పకుండ "ఆజ్ఞాప్రకార మట్లే" అని యటనుండి వెడలిపోయెను. పోవునప్పు డాకారాగృహముయొక్కతలుపు వేసిపోలేదు. యువరాజును జెఱనుండి విడిపింపవలయుననివచ్చిన యాజ్ఞావిషయమున నాతనికించుకంతయు ననుమానము లేదు.

ఒకించుక సేపటిలోనే కారాగృహరక్షకునితోఁగూడ మధురాసింహుఁడు కారాగారములోపలఁ బ్రవేశించి సన్మానముతో యువరాజున కిట్లువిన్నవించెను. "యువరాజా! మందారణదుర్గసమీపమున నీసేవకుఁ డేయుంగరమును యువరాజునకుఁజూపి మహారాజుగారియాజ్ఞను నివేదించెనో, యదే యుంగరమిప్పుడీదాసునియొద్ద నున్నది. ఏలికకు విముక్తిగలిగెనుగదా యనునానందముతో దానినిమీకుఁ జూప మఱచితిని. దాసునియపరాధమును క్షమింపవలయును" అని విన్నవించి మధురాసింహుఁడు తనయుష్ణీషమునందున్న ముద్రికను దీసి యువరాజు రాజసమ్ముఖమునఁ బెట్టెను. యువరాజా ముద్రికను సన్మానించి కారాగృహాధ్యక్షునితో "నాశృంఖలములను దీసివేయుము" అనియెను.

కారాగారాధ్యక్షుఁడు పరమానందముతో జగత్సింహుని కాలుసేతులయందున్న సంకెలలను దీసివేసెను. మధురాసింహుఁ డనుచరుని చేతియందున్నవస్త్రాలంకారములను దానుతీసికొని యువరాజు కాలుచేతులును మొగమును గడుగుకొనుటకై యుదకమును దెమ్మని యనుచరున కాజ్ఞాపించెను. నీరువచ్చినపిదప జగత్సింహుఁడు తనవదనమును గాలుచేతులను గడిగికొని యసహ్యములగు కారాగృహమందలి దుస్తులను దీసివేసి మధురాసింహునిచేతనున్న యమూల్యవస్త్రాలంకారములను ధరించెను. మస్తకమున వజ్రఖచితమగు నుష్ణీషము, కర్ణములయందు రత్నకుండలములు, కంఠమున ముత్యాలహారము మొదలగు నాభరణములచే నలంకృతుఁ డయ్యెను. కటియందు కత్తి— పాదములయందుర రత్నఖచితములగుపాదుకలు ధరించెను. చాలకాల మంధకారమయమగు కారాగారవాసము, దారుణదుశ్చింత, మొదలగుకారణములచే జగత్సింహునిమూర్తి మలినమైయుండెను. అయినను నాతని స్వభావసిద్ధమైన యాకాంతి రాజవస్త్రధారణముచే మిగుల శోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండెను.

సమస్తయాతనానిలయస్వరూపమై నరకసదృశమగు కారాగారమునుండి జగత్సింహుఁడు విడివడియెను. అనేకవిధములగు దుశ్చింతలతోడను, భయవిచారములతోడను బ్రపీడితుఁడై జగత్సింహుఁ డెచ్చట బహుకాలమతికష్టముతోఁ దనజీవితమును గడపెనో, యాస్థానముతోడి సంబంధమిప్పు డాతనికిఁ దొలగిపోయినది. ముందు మధురాసింహుఁడు—నాతనివెనక యువరాజు—ఆతనివెనుక కారాగార

రక్షకుఁడు—అనుచరులు—ఈరీతిగ నందఱు నివ్వెలకరు దెంచిరి. జగత్సింహుఁడు చాలకాలమునకుఁ బ్రపంచములోనికివచ్చెను. అవ్యాహతమైన వాయుసముద్రమునకువచ్చి యాతఁడు క్రొత్త జీవనమును బొందెను. క్రొత్తప్రపంచమునకువచ్చిన ట్లాతఁ డనుకొనియెను.

మధురాసింహునియధీనమున నేయేబదిమంది సిపాయీలు జగత్సింహుని బందీగాఁ జేసి తీసికొనిపోవుటకుఁ బూర్వము వచ్చియుండిరో, యా యేబదిమందిసిపాయీలే మరలఁ గారాగారమునుండి యాతనిని తీసికొనివెళ్ళుటకై వచ్చి యాప్రాంతమున నిలిచియుండిరి. జగత్సింహుని శ్వేతాశ్వము సుసజ్జితమై చాలకాలమునకు మరలఁ దనప్రభువు నెక్కించుకొని తీసుకొనివెళ్లుటకై యచ్చటకువచ్చియుండెను అశ్వసమీపమున ఛత్రధారుఁడొకఁడు ముత్యములజాలరుచే నలంకృతమైయున్నవిశాల శ్వేతఛత్రమును జేతఁబూని నిలుచుండియుండెను. కిన్ కాఫ్‌వస్త్రముతో నంచువేసికుట్టఁబడిన యొకవీవనను జేతఁదాల్చి యొకమనుష్యుఁడు ఛత్రధారిప్రక్క నిలుచుండియుండెను.

యువరాజునుజూచుటతోడనే యా యేబదిమంది సైనికులును తమకత్తుల నెత్తి ప్రమాణమునుజేసి సమస్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజు జగత్సింహునకు జయమగుగాక!" అని జయఘోషములను జేసిరి.

యువరాజుకూడ నదేరీతిగఁ గత్తిచే వారికిఁ బ్రతివందనముచేసి "జయము! అక్బరుపాదుషహాకు జయమగుగాక! జయము! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అనియెను.

జగత్సింహుఁ డశ్వము నధిష్టించెను. చాలకాలమైన పిదపఁ దనప్రభుసందర్శనమగుటచేఁ బరమానందముతో నశ్వము నృత్యము సేయుచు ననేకవిధములఁ దనయానందమును సూచించుచుండెను. కారాగారరక్షకుఁడువచ్చి యువరాజునకుఁ బ్రణామమును జేసెను. జగత్సింహుఁ డాతనితో "కారాగారమునందు నేనున్న కాలమున నీవు నావిషయమునఁ జక్కఁగాఁ బ్రవర్తించితివి. నీప్రవర్తనము నెడల నేను మిగుల సంతుష్టచిత్తుఁడనై నాఁడను. నీవు మఱియొకప్పుడు వచ్చి నన్నుఁజూచినచో నీకు సన్మానమును జేసెదను" అనియెను.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజునకు మరలఁ బ్రణామముచేసెను. సైనికులలో నిరువదియైదుగురు గుఱ్ఱపురౌతులు యువరాజునకు ముందు నడచుచుండిరి. మిగిలిన యిరువదియైదుగురును నాతనికి వెనుక వచ్చుచుండిరి. మధురాసింహుఁడు పూర్వమువలె యువరాజుపార్శ్వము నందుండక తన సైన్యమునకుముందు నడచుచుండెను. ఛత్రధరుఁడును, వ్యాజకుండును యువరాజున కుభయపార్శ్వములయందు నడచుచుండిరి. పిదప మధురాసింహుఁ డుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజు కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" అనియెను.

ముందునడచుచున్న యిరువదియైదుగురును పునరుక్తిగ నావాక్యములనే యనుచు జయఘోషములను జేసిరి. వెనుకనున్న యిరువదియైదుగురు నదేరీతిగ మరల "జయము! జయము! యువరాజగు కుమారజగత్సింహునకు జయమగుగాక" యని జయజయధ్వానములను జేసిరి.

ఆస్వరము తరతరముగ లేచి యాకాశమార్గమునఁ జాలదూరము వ్యాప్తమయ్యెను. వారందఱును మెల్ల మెల్లగ ముందునకు నడచుచుఁ గ్రమక్రమముగ నగరములో బ్రవేశించిరి. నగరమునందలి రాజవీధులన్నియుఁ దోరణముల చేతనుఁ బతాకాదులచేతను, బత్రపుష్పాదుల తోడను నలంకృతములై యొప్పారుచుండెను. రాజమార్గమున కిరుపార్శ్వములయందు నున్న సౌధములమీఁదను, వసారాలలోను, వాతాయనములందును నన్నియెడల నౌత్సుక్యభావముతోఁ బురుషులును స్త్రీలును గుంపులుగుంపులుగఁ జేరి నిల్చుండి యుండిరి. అట్టాలకములన్నియు రంజితవస్త్రములతోడను, బుష్పమాలికలతోడను, గేతనములతోడను, బరిశోభితములై యుండెను. ఆపూట కన్నములేని బీదవారి పతనోన్ముఖ కుటీరములయందును యథోచితముగ శృంగారము చేయఁబడియెను. ప్రతీగృహముయొక్క ముంగిలివాకిలియందును వారి పూర్ణకలశములుంపఁబడెను. కదలీవృక్షములు స్థాపితములై యుండెను.

యువరాజు మొదలగువారు నగరమునఁ బ్రవేశించిన తోడనే యుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజు జగత్సింహునకు జయమగుగాక" యను జయధ్వానములు బయలువెడలెను.

ఐక్యకంఠ్యముగా వచ్చుచున్న యాశబ్దము పాట్నా నగరము నందంతటను వ్యాపించెను. రాజవీధిగుండ రాజపుత్రాదులు మెల్లగ నడచుచుండిరి. పుణ్యాంగనలు గవాక్షములగుండ రాజపుత్రునిపై నక్షతలు, లాజలు, పుష్పములు,

చల్లనారంభించిరి. వివిధములగు మంగళవాద్య ధ్వనులతో దిఙ్మండలము ప్రతిధ్వనించుచుండెను. జగత్సింహుఁడు నవనత మస్తకముతో నందఱి శుభాశీర్వాదములను గ్రహించుచు నడచుచుండెను.

క్రమముగా వారందఱును మానసింహ మహారాజు కొలువుకూటముకడకు వచ్చిరి. ఆ కొలువునందే కుమారుని నేరములను విచారణచేసి మహారాజు కారాగారశిక్ష విధించియుండెను. కుమార జగత్సింహుఁడు ద్వారద్వారు గృహము కడ నశ్వావరోహణముచేసెను. తోడనే పంద్రెండుగురు రాజపుత్ర మొగలాయి సైన్యాధిపతులు వచ్చి యాతని కవనతమస్తకములతోఁ బ్రణామముచేసి సమాదర భావముతో నాతనినిగూడఁ దీసికొనివెళ్ళి సభామండపమును బ్రవేశించిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

ఏసభయందు సర్వజన సమక్షమున శృంఖలాబద్ధుఁడై కారాగారపు వస్త్రములను ధరించి జగత్సింహుఁడు దండితుఁడయ్యెనో, యాసభయందు మరల విశేష సన్మానముతో రాజవేషమును దాల్చి యాతఁడు ప్రవేశించెను. ఎత్తుగనున్న యా భద్రాసనమునందే మానసింహమహారాజతిగంభీర భావముతోఁ గూర్చుండియుండెను. వెనుకటి పారిషదులు, సభాసదులే యిప్పుడును; కొంచెము తగ్గియున్న పీఠములపై గూర్చుండియుండిరి. సైనికులతోడను, రాజసేవకులతోడను,

సాధారణ జనసమూహముతోడను, గొలువుకూటము పరిపూర్ణముగా నిండియుండెను. పూర్వమువలెనే సాధరణ జనులు దర్బారునకు వచ్చుట కెట్టి యభ్యంతరమునులేదు. జగత్సింహుని శుభాగమనమును సందర్శింపవలయునని వీధి వీధియందును జేరిన జనులందఱు తండతండములుగ దర్బారు మహాలునకు రానారంభించిరి.

సభామధ్యమున జగత్సింహుఁడు ప్రవేశించిన మాత్ర మున నే యుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువ రాజు జగత్సింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయధ్వాన ములు చేసిరి.

జగత్సింహుఁడును వెంటనే "జయము! జయము! అక్బరు పాదుషహాకు జయమగుఁగాక! జయము! జయము! మానసింహ మహారాజునకు జయమగుగాక!" యనియెను.

జగత్సింహుఁడు ముందునకు నడచి క్రమముగా మానసింహ మహారాజు కూర్చుండియున్న భద్రాసనమును సమీపించెను. భద్రాసన మెత్తుగనున్న యొక గద్దెపై స్థాపింపఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁ డాసమీపమున నిలుచుండి తనయుష్ణీషమును శిరసునుండితీసి మహారాజు పాదము కడ నర్పించి చేతులు జోడించి "మహాపరాధియగు తన యుఁడు కాతరభావముతో మహారాజుగారిని క్షమాభిక్షను వేడుకొనుచున్నవాఁడు" అనియెను.

మహారాజు—(గంభీరస్వరముతో) వత్సా! నీయప రాధములన్నియుఁ దొలఁగిపోయినవి. అక్బరుపాదుషహావారు స్వయముగా మహానుగ్రహముతో నీయపరాధముల నన్నిఁ

టిని క్షమించినారు. ఇంతేగాక కారాగారమునుండి నిన్ను విముక్తిఁజేసినారు.

సభవారందఱు నైకకంఠ్యముగా "జయము! జయము! అక్బరు పాదుషహాకు జయమగుగాక !" యను జయఘోష ములను జేయసాగిరి.

జగ—పాదుషహావారి యనుగ్రహము నాకు శిరసా వహింపఁదగినది. కాని, యెవరు నాకీ జగత్తునందుఁ బరమ గురువులో, యెవరునా కిహపరములయందుఁ బ్రత్యక్ష దేవ తాస్వరూపులో, యట్టి పితృదేవతానుగ్రహమును బొందినఁ గాని నా జీవితమంతయు వ్యర్థమైపోఁగలదు. తండ్రీ ! మీ మనోభావము నెఱుంగఁగోరి యధముడగు నీతనయుఁడు కాతర భావముతో నిట నిలుచుండియున్నాఁడు.

మాన—వత్సా ! నీ యపరాధముల నన్నిఁటిని సరళ హృదయముతో నేను క్షమించితిని. నీవు నా యుష్ణీషమును దీసికొని శిరస్సునందు ధరింపుము. నీవు కర్తవ్య పరాయణుఁ డవై కీర్తిని సంపాదింతువుగాకయని యిదె యాశీర్వదించు చున్నాను.

సభాసదులమధ్యనుండి జయము ! జయము ! మాన సింహ మహారాజునకు జయమగుగాక !" అనుజయధ్వాన ములు వెలువడియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకడనున్న యుష్ణీష మునుదీసి శిరస్సున ధరించుకొనియెను.

జగ—ఇప్పుడు నాజీవితము సార్థకమైనది. తండ్రిగారి యసంతృప్తిభారమును దలపై నిడుకొని జీవించుటకంటెఁ

గామురునకు మరణమే మంగళకరమైనది. నేనింతవఱకును జీవించియున్నను మృతప్రాయుఁడనే దయామయుఁడవగు నోతండ్రీ! నాయపరాధము లనేకములు. నాయపరాధముల యందేయపరాధములు క్షమింపఁబడినవి? మరియేయపరాధములచే నేనింకను నపరాధిగా నున్నాఁడను? అడుగనర్హాత కలదేని దయచేసి సెలవిండు.

మాన—ప్రియకుమారా! పారివారిక సంబంధమైనట్టియు, రాజనీతిసంబంధమయినట్టియు నీనేరములన్నియును బూర్ణముగా క్షమింపబడినవి. నవాబునందినియగు నయేషా హృదయమునందుఁ బ్రేమానలమును బ్రజ్వలింపఁజేయుటకు నీవెట్టిప్రయత్నములును జేసి యుండలేదనియు, అందుల కేవిధమగుసాహాయ్యమును నీవొసర్చియుండలేదనియు నాకుస్పష్టముగాఁ దెలిసినది. ఒరిస్సానవాబగు నస్మాన్‌ఖాను స్వయముగా వచ్చి యావిషయములను నాకెఱింగించినాఁడు. అందుచే నావిషయమున నిన్నపరాధిగాఁ దలంచుట యసంగతము.

జగ—(అవనతమస్తకుఁడై) నాయపరాధములింకను జాలగలవు.

మాన—వీరేంద్రసింహునితనయను నీవు పరిణయమాడుటచే నీవొకమహాపరాధమును జేసితివనియే నిశ్చయింపఁదగియున్నది. అయిన నొక్కటియున్నది. రూపమునందును విశేషించి గుణమునందును వీరేంద్రునితనయతో సరిపోలినవారెచ్చటను లేరు. తిలోత్తమనిజముగా రాజలక్ష్మీస్వరూపురాలు. అందుచే నామెను బరిణయమాడుటచేఁ జేసిన మహాపరాధమును క్షమార్హమైనది.

జగత్సింహునిహృదయ మానందముచే నృత్యము చేయదొడంగెను.

మాన—రాజకార్యముపట్ల నీవు గావించినమహాప రాధములు భూమండలాధిపతియే స్వయముగా క్షమించి నాఁడు. దానినిగూర్చి యేయభిప్రాయమునైనను వెల్లడి చేయుటకుఁ బ్రయత్నింపబూనుట మహాపరాధమగును. నీ విప్పుడు పాదుషహావారియెడల సంపూర్ణముగా నిర్దోషి వైతివి.

సభాసదులందఱు నైక్యకంఠ్యముగా "యువరాజునకు జయమగుగాక !" అని జయజయధ్వనులను జేసిరి.

జగ—నావిషయమున నిప్పుడు మహారాజువారి యాజ్ఞయేమి? ఏకార్యమును జేసి మహారాజుగారి యనుగ్రహ మునకుఁ బాత్రుడను గావలయును ?

మహారాజు పారిషదునకొకనికి సంజ్ఞచేసెను. ఆతఁడు లేచివచ్చి జగత్సింహునిచేతియం దొకయాజ్ఞపత్రిక (సనదు) ను బెట్టెను.

మాన—యువరాజా ! జగత్సింహా ! చక్రవర్తిగారి కృపచే నీవిప్పుడొరిస్సావంగవిహార దేశములకు రాష్ట్రపరి పాలకుఁడవైనాఁడవు. నీకులభించిన యీమహాభాగ్యము సామాన్యమనుష్యునియదృష్టము నందుఘటించియుంపదు. నేను నిన్నాశీర్వదించుచున్నాఁడను. కర్తవ్యపరాయణతయందును, న్యాయనిష్ఠయందును సాహసమునందును సువిచారమునం దును నసదృశుఁడవై చిరస్థాయియగుకీర్తిని నీవు సంపాదిం తువుగాక !

సభాసదులందఱు నుచ్చస్వరముతో "జయము అక్బరుపాదుషహాకు జయమగుఁగాక! జయము మానసింహ మహారాజునకు జయమగుగాక! జయము? కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయఘోషములను జేసిరి.

సభయందున్న గొప్పసభాసదులును బారిషదులును దమతమ పీఠములనుండి లేచి సంభ్రమముతో జగత్సింహునకుఁ బ్రణామమును జేసిరి. వారిలోనొక్కఁడు ముందునకు వచ్చి "మేము నవీనరాష్ట్రపరిపాలకుని యధికారము నంగీకరించుచున్నాము. మేమాతనికి వశ్యులమై యుందుము. అవిచలితచిత్తులమై మేమాతనియాజ్ఞలను శిరసావహించుట కంగీకరించెదము. మేము మామనఃపూర్వకముగ నాతని శుభమును సదాగోరుచుందుము. ప్రస్తుతమున నాతని కీయున్నతపదవిలభించినందులకై సర్వాంతఃకరణములచేతను మేమానందించుచున్నాము. మేము మనోవాక్కాయములచే నాతనికి సంపూర్ణసన్మానమును జూపుచుందుము. ఉత్సాహపూర్ణహృదయములతో మేమాతనికి సర్వదా జయజయధ్వానములు జేయుచుందుము."అనియెను.

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యాన్వితుఁడయ్యెను. అంధకారావృతమైన కారాగృహమునందు లోహశృంఖలనిబద్ధుఁడై యున్నయావస్థ యెక్కడ? ఒరిస్సా, బీహారు, వంగదేశములకు సుబేదారుపదప్రాప్తి యెక్కడ? దీనికిని, దానికిని గల యంతరము కల్పనాతీతమైనది. ఈయవస్థాద్వయమునకుఁ గల భేదము నాలోచించిచూచినచో శరీరము కంపమొందెను. ఈపరివర్తన మాకస్మికముగ సంప్రాప్తితమై యెన్నఁడు నను

కొనని దై వచ్చియుండుటచే దానిరహస్యమును దెలిసికొన నసమర్థుఁడై జగత్సింహుఁడు ముగ్ధుఁడై యుండెను.

మాన—కుమారజగత్సింహా! నీవిప్పుడే కార్యభారమును వహింపవలయును. తేపటినుండియు నేనీకార్యమునుండి విడివడవలయును.

జగ—అదేమి ?

మాన—చక్రవర్తిగారియాజ్ఞ యట్లైనది. ఈయుత్తరవు చేరినత్రోడనే నన్ను పాట్నానగరమునువిడిచి రావలయునని యాజ్ఞాపించినారు. ఒకవిశేషకార్యార్థ మాలస్యముచేయకుండఁ బోయి యాగ్రాయందుండవలయును. అచ్చటనుండి ఢిల్లీకిని ఢిల్లీనుండి, అజ్మీరునకును వెళ్ళవలసియున్నది. అచ్చటనుండి మఱియేకార్యములకొఱకు కెచ్చటకుఁ బోవలయునో యింకను స్థిరపడలేదు. నేనిచ్చటనుండని సమయమునందు నిన్నోరిస్సావంగవిహారదేశములకు సుబేదారుగా చక్రవర్తి నియమించినాఁడు అదియంతయు భూమండలాధిపతి స్వాయముగాఁ జేసినది. దానికి నేఁజేయవలసిన దేమియునులేదు.

అంతసేపటికి జగత్సింహుఁడు తనప్రకృతావస్థను గ్రహించెను. పిదప నేలపై మోకాళ్లూని "రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞను శిరసావహించుట కీసేవకుఁడు చిరబాధ్యుఁడై యున్నాఁడు. మహారాజుగారి యాజ్ఞాపరిపాలన మీదాసునకుఁ బరమధర్మమైయున్నది. నాపైఁజూపిన యీమహానుగ్రహమునకుఁ జక్రవర్తిగారియెడలను మహారాజుగారి పాదపద్మముల యెడలను సదాకృతజ్ఞుఁడనై మెలంగెదను" అనియెను.

పిదప మానసింహుఁడు సింహాసనమునుండి దిగి జగత్సిం హునికడకువచ్చి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొని "వత్సా! రమ్ము వచ్చిసింహాసనముపైఁ గూర్చుండుము. నీకు నేను జనకుఁడ నైనను నీశాసనాధికారమునకు లోఁబడినప్రజలలో నేనొకఁ డను. ఏముహూర్తమునఁ జక్రవర్తిగారియాజ్ఞాపత్రము నీచేతి కందినదో యాముహూర్తము మొదలుకొని వంగవిహారము లకును నొరిస్సాదేశమునకును నీవు సుబేదారుఁడవైనాఁడవు నిన్నుసుబేదారుసింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుట నాకుఁ గర్తవ్యము'' అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకు వందనముఁజేసి యాతనిపాదధూళిని శిరస్సునందు ధరించెను. పిదప మాన సింహుఁడు తనయుని హస్తమునుబట్టుకొని సభాసదులవంకఁ జూచి యుచ్చైస్స్వరముతో "నేను రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞాను సారముగ సర్వజనసమక్షమున నీసభయందు యువరాజగు జగత్సింహుని నొరిస్సావంగవిహారరాష్ట్రపరిపాలక సింహాసన మునఁ గూర్చుండఁబెట్టుచున్నాను. ఈనవీనరాష్ట్రపరిపాలకుని యధికారకాలమున నీతనిపరిపాలనమునకు లోఁబడినదేశముల యందు శాంతి సదా విరాజిల్లుచుండుననియుఁ బ్రజలుసర్వ విధములచేతను నిరుపద్రవులై యుందురనియుఁ యుద్ధములయం దకారణముగ రక్తపాతము లేకుండ నుండుననియు నమ్ము చున్నాఁడను" అనియెను.

క్రొత్తసుబేదారు— నా సర్వప్రయత్నములచేతను పాదుషహావారి యభీష్టమును నెరవేర్చుచుందును. పరిపాలనా విషయమున నాతండ్రిగారవలంబించిన పద్ధతులనే యనుసరిం

చుట కించుకంతయు శక్తివంచనము లేకుండఁ బ్రయత్నించె దను. సర్వవిధములచేతను నాయధికారము క్రిందనున్న ప్రజల కనురంజనమగులాగునఁ బరిపాలించెదను.

మాన—జయము ! జయము ! క్రొత్తసుబేదారునకు జయమగుగాక !

దాని ననుసరించి సభాసదులందఱును "జయము"! జయము ! క్రొత్తసుబేదారునకు జయమగుగాక !" అని జయ ఘోషలను జేసిరి.

మిగిలినసైనికులును జూడవచ్చినవారంఱును సమస్వ రముతో నదేరీతిగ జయధ్వానములను సల్పిరి. పిదప సభ ముగిసెను.

పదునైదవ ప్రకరణము

ఒరిస్సా వంగవిహారదేశముల సుబేదారగు కుమార జగత్సింహుడు తండ్రితోఁ గూడ సభనుండి వెడలిపోయెను. తండ్రికొడుకు లిరువురు నొకేయంతఃపురమున కేగిరి. అచ్చట మహారాజు కుమారునితో "నీవేగి మీతల్లులను జూచిరమ్ము" అని చెప్పి యాతఁ డింకొకతావునకుఁ బోయెను.

యువరాజు మొట్టమొదట నూర్మిళాదేవిసదనమున కేగెను. అచ్చట నాతనిసవతితల్లులు ముగ్గురుండిరి. భక్తిభావ ముతో నాతఁడు వారందఱిచరణముల కెఱఁగెను. వారు జగత్సింహునకు శుభాశీర్వాదములనుజేసి పిదప జరగిపోయిన క్లేశవృత్తాంతము నెత్తి తమ తమ హృదయములయందలి దుఃఖమును దెలియఁజేసిరి.

ఊ—బిడ్డా! ఆఁకలిఁగొనియున్నావు కాఁబోలును. విశ్రాంతి యావశ్యకమని తోఁచుచున్నది. నీతోడ మాట లాడవలసిన సుఖదుఃఖసమాచారము లనేకములున్నవి. కాలాంతరమునందు వానినిగూర్చి మాటాడుకొనవచ్చును. నీవిప్పుడు నాతోఁగూడరమ్ము.

జగత్సింహుఁడు మాటాడకుండ నూర్మిళాదేవితోఁ గూడ నేగెను. కొంచెముదూర మేగినపిదప నచ్చటనున్న యొకగదిగుమ్మముకడ నిలుచుండి యూర్మిళ "నీవీగదియందు విశ్రమింపుము. నేను వెళ్ళి నీభోజనమువిషయమున నన్నియు సిద్ధముచేసెదను" అనియెను.

జగత్సింహుఁడాగదిలోఁ బ్రవేశించెను. తోడనే పార్శ్వమునుండి సాశ్రునయనయైనసుందరి యొకర్తు శీఘ్రముగవచ్చి యాతనివక్షమునఁబడియెను. ఆసుందరి తిలోత్తమ.

యువరాజు నిశ్చేష్టుఁడై యేమియు మాటలాడ లేక పోయెను. ఇదేమిస్వప్నమా? లేక నిజముగా జరుగుచున్న దియా? ప్రేతావిష్టుఁడైన మనుష్యునివలె నిప్పుడాతనికన్నియు భ్రాంతిమయములై కన్పట్టుచుండెను. ఆకస్మికముగఁ దన కున్మాదరోగము జనించి బుద్ధిభ్రంశమయినదని భయపడి యెను. కాని, నిజముగా నశ్రుపూర్ణనయనయైన యాసుందరి తనప్రాణమునకుఁ బ్రాణమైన తిలోత్తమయేగాని మఱియెవ రునుగారు. నిజముగా నాతనిహృదయ వినోదినియే యాతని వక్షస్థలమున నశ్రువులఁ గురియించుచుండెను. మానవున కాకస్మికముగ నీరీతిగ నదృష్టమునఁ బరివర్తనము సంభవిం చునా? విశేషయాతనమువలనఁ గలిగినదుశ్చింతలచేఁ గొట్టఁ

బడినపిమ్మట నాకస్మికముగ నిట్లు పూర్వసుఖసంపద లోక్క-మారుగఁజేరుట యెచ్చటనైన సంభవించునా? అదియెచ్చట నుసంభవము కాకపోయినను, నీసందర్భమున నట్లేసంఘటిత మైనది. అందులకు సందేహములేదు.

తిలోత్తమకు నయనములయందునీరు—అధరమునందు నగవు అత్యద్భుతసమావేశము! జగత్సింహుఁడా ప్రేమపుత్త లిని గాఢాలింగనము జేసికొని యాశ్చర్యముతో "తిలోత్తమా? నీవిచ్చట కెట్లువచ్చితివి" అని యడిగెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచునవ్వుచు "నన్ను తిలోత్తమయని సంబోధించి మీరు తిలోత్తమకుఁ జాల నన్యాయముచేసిన వా రగుచున్నారు. భువనవిఖ్యాతుఁడగు నంబరేశ్వరుని కోడలును, నొరిస్సావంగవిహారదేశముల క్రొత్తసుబేదారునకు ధర్మపత్ని యునైన నన్ను బేరుపెట్టిపిలుచుట కెవరికిధైర్యమున్నది?" అనియెను.

జగ—సరిగా మాటలాడని యపరాధమునకై తరు వాత నీవు విధించెడిశిక్షను గ్రహించెదను. కాని, దయచేసి నీవిప్పుడిక్కడ కెట్లువచ్చితివో చెప్పుము?

తిలోత్తమ మరలఁ జిఱునగవుతోఁగూడిన మొగ ముతో "మామగారిగృహమునకు, భర్తయాశ్రయమునకు నెట్లువచ్చితివని మీరడుగుటెందులకు? అట్లడుగవచ్చునా? నాయంతట నేనేవచ్చి నాస్థానాధికారమును గైకొంటిని" అనియెను.

జగత్సింహుఁడాసుందరివదనమును చుంబనమాడి "నిజముగాఁ జెప్పుము అదియంతయు నెట్లుజరిగినది?" అనియెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచు జగత్సింహుని సమీపమునున్న సింహాసనముపైఁగూర్చుండఁబెట్టి "మీరు చాలశ్రమపడి యున్నారు. భోజనాదికమైనపిదప సమస్తమును జెప్పెదను" అనియెను.

జగ—ఇప్పుడు సంభవించిన యపూర్వఘటనా విశేషములన్నిటివలనను నాబుద్ధి భ్రమసిపోయినది. దీనిని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనినఁగాని నాబుద్ధి స్థిరముగానుండదు.

తిలోత్తమ వీవననుగైకొని యువరాజునకు వీవఁదొడంగెను. యువరాజామె చేతివీవనను దీసికొని "అంబరేశ్వరునికోడలికి ననేకపరిచారికలుకలరు. వారువచ్చి విసరెదరు దయచేసి మొదట నాసంభ్రమమును నివారణచేసి నా మనస్సును స్థిరముచేయు" అనియెను.

జగత్సింహుఁ డత్యాదరముతోఁ దిలోత్తమను దగ్గర దీసికొని తొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనియెను. రాకొమరుని బందీగాఁజేయుటకు బూర్వపుదినమున సాయంకాలమైనపిదప మందారణదుర్గమందలి సౌధముపైఁ దిలోత్తమ యేభావముతో జగత్సింహునివక్షస్థలమునఁ దనమస్తకమునుంచుకొనియెనో చాలకాలమునకుఁ దరువాత నిప్పుడుమరల నదేరీతిగ, నదే సుఖోపధానముపైఁ దిలోత్తమ మస్తకము నిడికొనియెను. కాని, యప్పటికి నిప్పటికి నెంతభేదమున్నది! అప్పుడెంతభయానకమైన యాశంక ఎంతభయవిశిష్టమైన విషాదము! ఇప్పుడో; అసదృశమైన యెంతయానందము! ఎంతటిసుఖము

ఆరీతిగఁగూర్చుండి తిలోత్తమ యావదుదంతమును గ్రమక్రమముగ నాతనికెఱింగించెను. మానసింహమహారాజు

యాత్రార్థము శ్రీ క్షేత్రమునకు విచ్చేయుటయు, తాను తన సవతితల్లియగు విమలతోఁ గూడనచ్చటి కూర్మిశ్రీమహారాజ్ఞి కడకు వచ్చుట, కరుణామయియగు నామహారాజ్ఞి సాహాయ్యమునుబడయుట, యామెయనుగ్రహముచే మహారాజునకుఁ బరిచయమగుట, తాను చేసిన సేవకు మహారాజు మెచ్చుకొనుట, మహారాజ్ఞియొక్క కౌశలముచే మహారాజు క్షమించి తన్నుకోడలనుగా గ్రహించుట, మొదలగుసంగతు లన్నిఁటిని దిలోత్తమఁమెల్లగ సంక్షిప్తము చేసి మధురము లైన మాటలతో జగత్సింహునకుఁ దెలియజెప్పెను.

జగ — (సంగతులన్నిటిని వినినపిదప) నాకిప్పుడు తెలిసినది. తిలోత్తమా! నీబుద్ధికౌశలముచేత నేనాకీభాగ్యములభించినది? నీప్రేమయందు ముగ్ధుఁడై నీదాసత్వమునంగీకరించిన మహారాజు తనమనోభిప్రాయమును నీకేమవి తెలియఁజెప్పినాఁడు? ఏమిచెప్పియాతనికృతజ్ఞతను నీకడవెల్లడిచేసినాఁడు? నన్నుఁ జెఱనుండివిడిపించుటకుఁగూడ నీకౌశలమే కారణమైనదని తోఁచుచున్నది.

తి — మీరు ప్రేమాంధులు. అందుచేఁ బ్రకృత్యవ్యాపారములను దెలియఁజాలరు. నేను ప్రయత్నముచేసి నాస్థానాధికారమును బొందితిని అజ్ఞాతమగుహీనభావమునందు నా జీవితమును వ్యర్థపఱుపకుండ న్యాయసంగతమైన నాస్థానమును నేనుపొందితిని. నావలననైనదింతియే. అందువలన నాకు విశేషగౌరవమేమియు లేదు మిమ్ములను విడిపించువిషయమున నేనేప్రయత్నములను జేసియుండలేదు. ఆవిషయమునఁ బ్రయత్నముచేయుటకు నాకుసాధ్యమగునా? నవాబునందినియగు

నయేషా, శక్తియందును, బుద్ధియందును, గౌశలమునందును నద్వితీయ. ఆమె స్వయముగానాగ్రాకువెళ్ళి మిమ్ములనువిడి పించినది. మీకులభించినయున్నతపదవికూడ నామెప్రయత్న ఫలమేయని తోఁచుచున్నది. మీరువినియున్నారోలేదో, నాకుఁ దెలియదు. నాకుసవంత్సరమునకు లక్షస్వర్ణముద్రికల యూదాయమువచ్చుజాగీరు నిచ్చితిమని చక్రవర్తియాజ్ఞనంపి నాఁడు. దానిని నిజముగా నవాబునందినియే చేసినది. కల్ప నాతీతములైన మనసుఖోదయముల కన్నిఁటికిని నామెయను గ్రహమే కారణము. ఈయుపకారమునకు మనము కృతజ్ఞతఁ జూపదలంచితిమేని సర్వశక్తిమయియగు నాయయేషాకు మనము యావజ్జీవమును దాసులమై యుండవలయును.

జగ—అందులకు లేశమును సందేహము లేదు. ఆ దేవి ఋణము నించుకయైన నెట్లు తీర్పఁగలమో నాకుఁ దెలియుటలేదు.

తిలో—(సాదరముగ జగత్సింహుని కంఠాలింగనము నుజేసికొని) ఆ యుపాయమును నే నెఱుంగుదును. మీరీదాసి మాటల నాదరింతురా ?

జగ—అట్లనెదవేమి? తిలోత్తమా! నీమాట కన్యథా మెన్నఁడైన జరుగునా ? న్యాయ సంగతమైన నీ వాక్యమును విని యసాధ్యమైన దానిని జేయవలసివచ్చినను నేనట్లు చేయు టకు వెనుకంజ వేయను.

తిలోత్తమ జగత్సింహుని రెండు చేతులను బట్టుకొని "మీరయేషాను పత్నీ భావముతో గ్రహింపవలయును" అని బ్రతిమాలుకొనియెను.

జగ—ప్రాణేశ్వరీ! నీ యీ ప్రస్తావమును విని నీసరళ స్వభావమును నుదారతను, సహృదయతను మిక్కిలి కొనియాడుచున్నాఁడను. కాని యొక్క విచారము మాత్రమున్నది. నీ బుద్ధినిగూర్చి ప్రశంస చేయఁజాలను. కేవలము కృతజ్ఞతను వ్యక్తము చేయుటకు పొందిన యుపకారమునకు ప్రత్యుపకారము సేయుటకు, ఋణవిముక్తి చేసికొనవలయునను నాశతో నేస్త్రీ మఱియొక స్త్రీని సవతిగా గ్రహించుట కిష్టపడియెనో, యట్టి యబల హృదయము చాల బవిత్రమైనదనుట కించుకంతయును సందియము లేదు. నేను నీహృదయ మహాత్మ్యమును శ్లాఘించి యానందముతోఁ బనింబడిగ నిన్నుఁ గొనియాడుచున్నాను.

తి—కొనియాడినచో, గొనియాడవచ్చును. లేదా మానవచ్చును. కాని, నన్ను నిందించు టెందులకు ?

జగ—నిందించుట లేదు. అయేషాను పత్నీభావముతో గ్రహింపుమని నీవు చేసిన ప్రస్తావమునకై నీబుద్ధిని ప్రశంసింపఁజాలకున్నాను.

తి—అదేమి ? మహారాజునకును మహారాజ్ఞికినిగూడ నిదేయాశ ! వారిరువురును బందింబందిగ నీవిషయమును గూర్చి యయేషాతోఁ బ్రస్తావించియున్నారు. ఆమె యంగీకరింపలేదు. కాని, మీమనోభిప్రాయమును దెల్పినచో నామె హృదయమును ద్రిప్పవచ్చునని నానమ్మకము.

జగ—మీనమ్మకము మిగులఁ దప్పైనదియే. అయేషా హృదయసముద్రమందలి యొకతరంగమునైనను మీ రెవరును జూచియుండ లేదు. మహారాజును, మహారాజ్ఞియును,

వివాహము చేసినచో భార్యకాఁగలదనియు, ప్రేమించినచో నదియే ప్రణయమనియుఁ దలంచుచున్నారు. కాని, ప్రేమతత్వమును బూర్ణముగ నెఱింగిన యయేషా యట్లనుకొనుటలేదు. ఆమెయభిప్రాయము వేఱు హృదయవినిమయము లేకుండ వేయిమందిపురోహితులుచేరి మన యిప్పటిపురోహితులవలె నసందర్భముగాఁ గర్ణకఠోరములైన తప్పుమంత్రముల నేకరువుపెట్టక సుస్వరముతోఁ గ్రమమెరిగి సరియైన మంత్రముల నన్నిఁటినిజెప్పి పరిణయముచేసినను నది పరిణయము కాదనియు, నేప్రణయము తనంతట నదియుదయించి మనసునవృద్ధిఁజెంది ప్రాణమును దేల్పఁజాలదో, యట్టిప్రణయము ప్రణయము కాఁజాలదనియు, నామెయభిప్రాయము. అయేషాకు వివాహము కాదు. నాయీక్షేత్రమునందు హృదయవినిమయముగలుగునను ధైర్యములేదు. అయేషా తన హృదయమున నాకొఱకొొకగాఢప్రణయమును బోషించుచున్నదని నేనెఱుంగుదును. కాని నాహృదయతంత్రి యాప్రణయ స్వరము నాలాపించు టెఱుంగదు. నేనయేషాను మిక్కిలిగఁ బ్రేమించుచున్నాననుమాట నిశ్చయము. కాని యాప్రేమ యయేషాప్రేమ కనురూపమైయుండలేదు. అందుచే నేనామెను బత్నీభావముతో గ్రహింపఁజాలను. ఆమెయు నాకుఁ బత్నియగుట కంగీకరింపదు.

తిలో—మీరు మీహృదయము నయేషా కెందుల కీయఁజాలరు? ఆమెవలెనే మీరు నామె నేలప్రేమింపఁజాలరు?

జగ—ఇది మిగులమంచిప్రశ్న; పిల్లలడిగినట్లే యడిగితివి! ఇంకను గొన్నిప్రశ్నలను నీవడుగవచ్చును. పగలు రాత్రి

యగుట లేదేమి? రాత్రి పగలగుటలేదేమి? నీటియందగ్ని యేలయుండదు? అగ్నియందు నీరేలయుండదు? ఇట్టిప్రశ్నలనేక మడుగవచ్చును. కోమలీ! ఏది యెట్లుకావలయునో యట్లుజరగును. ఎందుకొఱ కేదిసృష్టింపఁబడినదో యదియా కార్యములను జేయుచుండును.

తిలో—అట్లయ్యును, ప్రయత్నములవలనను ప్రయాసమువలనను ప్రబలమైన యనురాగమువలనను ననేకవిషయములలో ననేకపరివర్తనములు జరుగుచుండవచ్చును. మీరు ప్రయత్నించినచో మీహృదయము నవశ్యముగఁ ద్రిప్ప వచ్చును. నిజముగా మీహృదయతంత్రి యామెహృదయ రాగము నాలాపన చేయఁగలదు.

జగ—హృదయమనునది యిష్టమువచ్చినప్పు డిష్టము వచ్చినవారికొసంగుట కవకాశములేనిది. నీయేకమాత్రాధికారమునకు లోఁబడియున్న యీహృదయమునందు మఱి యెవరికిని స్థలము దొరకదు. ఒకయాకాశమున వేలకొలఁది నక్షత్రములుండవచ్చును. కాని యిరువురు సూర్యులకుఁగాని, యిరువురుచంద్రులకుఁగాని యట స్థలముండదు. నీప్రణయ రాగము నాలాపించుట నాహృదయతంత్రికిఁ దెలియును. అది మఱియేరాగము నెఱుఁగదు. అయేషా, యాకాశమున నొక ప్రక్క మిణుకుమిణుకుమనుచుండెడి యొక సామాన్యనక్షత్రము వంటిది కాదు, అయేషాప్రణయవిశిష్టమగు రాగము నాలాపించుటకు నాహృదయతంత్రి కాస్వరము లేదు.

తిలోత్తమచాలసే పధోముఖియై చింతించెను. రాజపుత్త్రుని వాక్యములయందలి మర్మమును దెలిసికొనలేక

నిట్టూర్పువిడిచి "అట్లయినచో శోభామయమైనయాపుష్పము దానియంతటనదియే ముకుళించిపోవలసినదేనా? అనర్హ్వమగుచోటనుంచిన ప్రణయ సంబంధమగు తీవ్రజ్వాల ననుభవించుచు నసదృశమైనయాజ్యోతి తనంతటతాను హరించిపోవలసినదేనా?" అనియెను.

జగ—విధాతృని నియమమేమో నేనెఱుఁగను. కాని నీవుచెప్పినదే యయేషానుదుట వ్రాసినట్లుతోఁచుచున్నది. నేనామె నతిశయముగఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. ఆమెగుణములయం దత్యంతము ముగ్ధుడనై యున్నాఁడను. ఆమెరూపమసదృశమైనదని నేనెఱుంగుదును. నేనామెకు విశేషముగ ఋణపడియున్నాఁడను. ఆమె నిమిత్తము ప్రాణములనర్పించుమన్న నందులకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను. కాని దేనినిపొందినచో నామెకు సుఖముగలుగునో, దానినామె కొఱకుసంగుటకు నాకు సాధ్యములేదు. ఏమంటివా? అదినాదికాదు. ఏప్రణయముచే నరకముస్వర్గమైపోవునో, యేప్రణయముచేఁ బ్రపంచమందలి సర్వదుఃఖములును దూరములైపోవునో, యేప్రణయముచే మానవుఁ డమరత్వమును బొందునో, యాప్రణయము నిప్పుడు నాయంకపీఠిని గూర్చుండియున్న దేవికి నిశ్శేషముగా నర్పించివైచితిని. అయేషాయిప్పు డాప్రణయమును బ్రార్థించుచున్నది. ఆ ప్రణయము నీదేవీచరణసమీపమున నీవలనకే యర్పితముఁ జేసివైచితిని. అందుచే నాదేవికొఱకొసంగుటకు నాదైనపదార్థమేమియు నాకడలేదు.

తిలోత్తమ మాటాడకుండ మౌనయై యుండెను. ఎంతటి ప్రగాఢమైన ప్రేమవిషయము! అయేషాపూర్ణహృద

యము పూర్ణప్రేమము నందక్క మఱి దేనివలనను బరితృప్తి నంద నేరదు. అల్ప మతులగుస్త్రీలవలె మానసింహా మహారాజుగారి యసంఖ్యాక మహిషులవలె ప్రణయాస్పదుండగు వానిని భర్తయని చెప్పుకొనుపాటి యధికారమును బొందినచో నయేషాహృదయమునకు సంతుష్టి లేదు. అందుచే నామె దుఃఖము నివారణమగుట కుపాయమే లేదు.

జగ — కృతజ్ఞతనుగూర్చి చెప్పియుంటివి కాదా? అయేషా యెడలఁ గృతజ్ఞతావిషయమునుగూర్చి యోచించినఁ బ్రయోజనము లేదు ఎవరిహృదయమునందు నన్నుఁగూర్చిన యగాధప్రేమముకలదో, యట్టియయేషా కృతజ్ఞతాప్రత్యాశచేఁగాని ప్రేమోద్దీపనము చేయవలెనను నాశచేఁగాని నాకట్టియుపకారములను జేసినదా? అట్లయినచో నొకప్పుడైన నామె నన్నుఁజూచుట కిష్టపడియుండును. ఒకప్పుడైనను బ్రస్తావవశమునఁ దన ప్రణయ వృత్తాంతమునుగూర్చి నాకుఁ దెలిపియుండును. ఆ దేవిహృదయ మగాధమైన మహాసముద్రమువంటిది. ఆ సముద్రతరంగమాలలో నొకతరంగమునైనను నీవు చూచియుండలేదని నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని.

పార్శ్వమునందలి ద్వారముకడనిలుచుండి యూర్మిళాదేవి "కుమారా!" అని కేకవైచెను.

తిలోత్తమ వేఱుమార్గముగుండ శీఘ్రముగ నవ్వలకుఁ బరువెత్తికొనిపోయెను. జగత్సింహుఁడు "అమ్మా! లోపలకు దయచేయుము" అనియెను.

యువరాజు పీఠమునుండి లేచి నిలుచుండెను. తోడనే యూర్మిళాదేవి వివిధఖాద్యవస్తుప్రపూర్ణమైన సువర్ణపళ్ళెరము దీసికొని లోపలకువచ్చెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

మానసింహమహారాజు భార్యలతోడను, నితరానుచరులతోడను నాగ్రాపట్టణమునకుఁ బయనమైపోయెను. జగత్సింహుఁ డతిసమర్థతతో వంగవిహారాది దేశములను బరిపాలనము సేయుచుండెను. వెడలిపోవునప్పుడు మానసింహుడు కుమారునకు రాజకార్యసంబంధములగు ననేక సదుపదేశములను జేసి మనఃపూర్వకాశీర్వాదముల నాతనిశిరముపై వర్షించెను.

మహారాజ్ఞియగు నూర్మిళాదేవి ప్రయాణసమయమున రాజలక్ష్మీస్వరూపయగు తిలోత్తమను దనతోఁగూడ దీసికొని వెళ్ళవలయునని యెంతయో యాశపడియెను. మానసింహుఁడు గూడఁ దిలోత్తమ లేకపోయినచోఁ దనకుఁ గష్టముగ నుండునని తన యభిప్రాయమును వ్యక్తముచేసెను. కాని, మహారాజును, మహారాజ్ఞియుఁ గూడ యువరాజొక్కఁడేయున్నచో ననేకవిధములగు కష్టముల కతఁడు పాల్పడుననియుఁ దిలోత్తమ నాసమయమున స్థానాంతరమునందుంచుట యుచితముగాదనియుఁ దలంచి యామె నచ్చటనే యుంచిరి. మహారాజును మహారాజ్ఞియు వెడలిపోవునాఁటి కథను వివరముగా మేమిచ్చట చెప్పుటలేదు. సంక్షేపముగా

నింతమాత్రము చెప్పినచో మనకథకుఁ జాలునని మాయభి ప్రాయము. బాష్పాకులనేత్రయైన తిలోత్తమ ప్రణామమును జేసిన పిదప నాశీర్వాదము సేయునప్పుడు కఠిన హృదయుఁ డగు మహారాజు కపోలములయం దశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను. మహారాజ్ఞియగు సూర్యశ్రీయ కోడలను గాఢాలింగనము చేసికొని కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుటనుజూచి కూడనున్న వారనేకులు మిగులవ్యాకులచిత్తులైరి. జగత్సింహుఁ డొక్కఁడే పాట్నాయందున్నచో నాతనికి గష్టముగ నుండు నని యోచించి మానసింహమహారాజు తన రెండవతనయుఁ డగు మహాసింహుని జగత్సింహునకుఁ బాసటగఁ బాట్నాయందుంచి పోయెను. మహాసింహుఁ డతిసమర్థుఁడగు సేనాపతియు, సాహసియు, రణకుశలుఁడును పేరొందిన పాదుషహావారిసేవకుఁడునై యుండెను. మహాసింహుఁడువయసునందు జగత్సింహునికంటె రెండుసంవత్సరములు చిన్నవాఁడు.

జగత్సింహుని యాత్మీయులందఱును బాట్నానుండి వెడలిపోయిరి కాని, తిలోత్తమ యాత్మీయులలోఁ జాలమంది పాట్నానగరమునకు వచ్చియుండిరి. దీర్ఘకాలవ్యాపియైనదుర్దశ జరిగిపోయినపిదప యువరాజును జూడవలయునని విమలయాతురత పడుచుండెను. కాని, యాసమయమునఁ బాట్నానగరమును వీడి మందారణదుర్గమునకు వచ్చుట జగత్సింహున కుచితముగాదని తలంచి తనయును, నల్లునిఁ జూచుకొనుటకు విమలయే పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. ఆమెతోఁ గూడ నాష్మానీయును వచ్చెను. ఆష్మాని ప్రయాణమగుచుండుటను జూచి లక్ష్మణియుఁ దనమాటనుగట్టెను. వారినందఱఁదీసి

కొని యభిరామస్వామి పాట్నానగరమునకు విచ్చేసెను. గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడును పాట్నానగరమును జూడవలయునను నాశను విడువలేకపోయెను. ఏరేకాకుండ దాసదాసీ జనులును, నితరజనులును, వారితోఁ గూడ వచ్చిరి.

విమల యల్లునియింటియందుండదు. అందుచే గంగాతీరమునందొక పెద్దసౌధమున నామెకు నివాసమేర్పఱుపఁబడియెను. ఆమెతోఁ గూడ వచ్చినపురుషులందఱు వేఱు గృహమున నివసించియుండిరి. జగత్సింహుని యనుమతిఁబడసి తిలోత్తమ సవతితల్లి కడకు వచ్చియుండెను చెవినిబట్టుకొనినచో శిరసుగూడవచ్చునుగదా! కుమార జగత్సింహుఁడు గూడఁ దనప్రాసాదమును వీడివచ్చి గంగాతీరమునందలి యాసౌధమునందే కాలముగడపుచుండెను. అంతయుఁ బరమానందముగ నుండెను. చూచుచుండగనే రెండునెలలు గడచిపోయినవి.

ఒకనాఁటియుదయమున నాసౌధమునందొక గదియందభిరామస్వామియును విమలయుఁ గూర్చుండి మాటలాడుచుండిరి.

విమల—కావలసినదంతయు నైనది. అసహనీయమైన మహాజ్వాల నింతవఱకును మాటలాడకుండ వహించితిని. ముందును నిట్లే సహించుచుండుటవలనఁ బ్రయోజనమున్నట్లు కాన్పింపదు. తిలోత్తమ యిప్పుడు సర్వసుఖములకు నధికారిణియైనది. మానసింహమహారాజామెను దనయునకు దాసిగానైన నొప్పుకొనునను మాటయుఁగూడ నక్కఱ లేకుండ మనయదృష్టముచే నామెను మహాదరముతోఁ

గోడలనుగా గ్రహించినాఁడు. ఆమెభర్త పదవియందును ధనమునందును గౌరవమునందును నగ్రస్థానము వహించినాఁడు.

అభి—నీయవివేకముచేతనే మనకిన్ని దుర్దశలును దుర్ఘటనలును సంభవమైనవని నిన్నొకప్పుడు తిరస్కరించియున్నాఁడను. ఇప్పుడైనచో, నీబుద్ధిని, సద్వివేచననుగూర్చి శ్లాఘింపవలసియున్నది. మహారాజ్ఞియగు నూర్మిళాదేవి చిరకాలమునుండి నీపైఁ జాలదయఁగలిగియున్నది. ఆమె యాశ్రయమునఁ జాలకాలము నీవుసుఖమనుభవించితివి. ఆమె యనుగ్రహమువలననే నీభర్త మానసింహునిరోషాగ్నినుండి రక్షింపఁబడినాఁడు. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీవు వరించిన పురుషుని నీవుపతిగాఁ బడయఁగలిగితివి. ఆమహారాజ్ఞి పురుషోత్తమనగరమునకు వచ్చినదని తెలిసికొనిపోయి తిలోత్తమనామెకు శరణాగతగాఁ జేసినావు. అందుమూలముననే నీయుక్తాయుక్తవివేచనాజ్ఞానము వ్యక్తమగుచున్నది. ఆ మహారాజ్ఞి బుద్ధికౌశలమువలననే తిలోత్తమకిప్పుడు సంభవాతీతమగు మహాభాగ్యము లభించినది.

విమల—ఆమహారాజ్ఞి పాదపద్మములకు నేను నిత్యమును వందనములను జేయుచుందును. భగవంతుఁడామెకు సదా సర్వసుఖములు నొసంగి రక్షించుచుండుఁగాక! ఆమహారాజ్ఞియనుగ్రహముచే నిప్పుడు నాసకలాభీప్సితములును నెరవేరినవి. తండ్రీ! ఇఁకముందు నేనీ ప్రపంచమునందుండు టెందులకు?

అభి—ఏమిచేయవలయునని యాలోచించుచున్నావు?

విమల—ఎవనకీజీవితము నర్పించితినో యాతఁడీప్రపంచమున లేఁడు. నేనీప్రాణము నింకనిలుపు టెందులకు ?

అభి—ప్రాణపరిత్యాగమువలన విశేషపాపము కలుగును. అందువలన నభీష్టసిద్ధి యిసుమంతయుఁ గానేరదు. వత్సా ! నాయుపదేశమును వినుము. నీవు జీవన్మృతవుగమ్ము. దానివలన సకలశుభములును గలుగును. జీవితమానందమయమగును. సమస్తాశలను ద్రోసివేసి పూర్ణానందమున కధికారిణివగుట కభ్యాసమును జేయుము. ఇదియే నాయుపదేశము.

విమల—మీయుపదేశము శిరసావహింపఁదగినది. కాని యీ విషమహృదయజ్వాలానివృత్తికి మఱియేమియు నుపాయములేదా ?

అభి—ఉన్నది. సుఖదుఃఖములను సమముగాఁజూచు జ్ఞానమును సంపాదించితివేని యాతనలన్నియు నశించిపోవును.

విమల—ఆజ్ఞానములభించుటెట్లు ? సుఖదుఃఖములు రెండును సమానమని దెలిసికొనఁగలిగినచోఁ గష్టములు నశించిపోవుననుమాట నిజము. కాని, యాజ్ఞానమును బడయుటకుపాయ మేమున్నది ?

అభి—బిడ్డా ! జ్ఞానసంపాదమున కుపదేశమును సాధనము నావశ్యకములు. ఏకారణములచే నేనిచ్చట బద్ధుడనైయుంటినో యవి యన్నియు ముగిసిపోయినవి. ఇక నీకు సాధనవిధానముల నుపదేశించి వెడలిపోయెదను. మనము మరల బాట్నానగరమునకు రావలసిన యావశ్యకములేదు. నీవొక నెలదినములు కుమార్తెయొద్దను, నల్లునియొద్దనుండి యానంద

మున నుభవింపుము. దీర్ఘమగు నీలోకికానందమునందు సుఖము లేదని నీవు తెలిసికొనియుండవచ్చునని తోఁచుచున్నది. వ్యర్థమై, నిర్మలానందరహితమైన యీయానందమువలనఁ బ్రయోజనమేమి ? బిడ్డా ! అక్షయమై యనంతమైన యానందమునుబడయుటకు నీకు మార్గమునుజూపఁ బ్రయత్నించుచున్నాడను. ఇప్పుడే యీస్థలమును విడిచిపోవుట కుచితములగు నేర్పాటులను జేయరాదా ?

విమల—ఆజ్ఞాప్రకారము శ్లే. మొదట తిలోత్తమతోడను బిదప రాజపుత్త్రునితోడను నీవిషయమునుగూర్చి ప్రస్తావించెదను. రాజపుత్త్రుఁ డిప్పుడే యింటనుండి వెడలిపోయినాఁడు. సాయంకాలమువఱకును నాతనిజూచుట కవకాశముండదు. ఈలోపుగఁ దిలోత్తమతో నీవిషయమును గూర్చి ప్రస్తావించి నిర్ధారణచేసెదను.

విమలయు నభిరామస్వామియుఁ గూర్చుండి మాటలాడుచున్న గదిసమీపమున నతికౌతుకావహమగు కార్యమొకటి జరుగుచుండెను. గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు గృహపార్శ్వమందలి యొకవృక్షచ్ఛాయను లక్ష్మణిపాదములను బట్టుకొని యేడ్చుచుండెను. ఆతఁడట్లేల యేడ్చుచుండెనో తెలుపవలయుననిన నంతకుఁబూర్వవృత్తాంతము నించుక మీకు ముందుగఁ దెలుపవలసియుండును.

గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు చాలమర్మపీడితుఁడై యుండెను. ఎవతె పేరునందు మొదటియక్షరము "అ" యును నంత్యాక్షరము "ని" యు నుండెనో యామె తనప్రణయినియని తెలిసికొనియుండెను. అదియొక్క దైవజ్ఞునివచనము.

ఇంతేకాదు. అతనిలలాటలిపికూడ నట్లేయున్నది. అందుచే నామాటలియసత్యము కానేరదు. ఒకప్పుడభిరామస్వామికడ నుండి విమలకొకయుత్తరమును దీసికొని పాట్నానగరమునకుఁ బయలుదేరెను. ఆసంగతిపాఠకులకు జ్ఞప్తియందుండవచ్చును. అప్పుడు మధురాసింహుని సైన్యములోనిపూర్వపరిచితుఁడును, హాస్యప్రియుఁడును జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదుఁడునైన సైనికుఁడొకఁడు దైవవశమున నీగజపతినిజూచెను. గజపతి యాతని నానవాలు పట్టలేకపోయినను, సైనికుఁడు గజపతిని సులభముగా నానవాలుపట్టెను. విశేషామోదముగ నుండునని యోచించి యాసైనికుఁడు తన గురువనిచెప్ప వేఱొక సైనికుని గజపతియొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చెను. ఆగురువుగజపతివిద్యాదిగ్గజునిలలాటముఁజూచి "ఎవతె నామాక్షరములలో మొదటి యక్షరము "ఆ" యును, నంత్యాక్షరము "ని" యుండునో యామె నీప్రణయినియని స్పష్టముగా వ్రాసియున్నది" అని చెప్పెను. ఆ లలాటలిపి నిస్సందేహముగాఁ దెలిసినపిదప గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు మిగుల సంతుష్టచిత్తుఁడయ్యెను. కాని దానివలననైననేమి? ఘటనయాతనికిఁ బ్రతికూలమే కాఁదొడంగెను.

అభిరామస్వామి ప్రస్తావవశమున విమలతో "గజపతి విద్యాదిగ్గజునితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టనుచితమని నుడివి యుండెను. అప్పుడచ్చట నాస్మానీకూడనుండెను. అదిమొదలుకొని విమలయు నాస్మానీయును నావిషయమునఁ జాలజాగరూకులై యుండిరి. ఆస్మానీ గజపతి కెదురుగఁబోవదు. పోయినను మాటలాడదు. మరియొకదిక్కునకుఁ దొలఁగిపోవుచుం

డును. సూర్యచంద్రు లేశాస్త్రమునకు సాక్షులో యాశాస్త్ర మసత్యమేనా ?

గజపతివిద్యాదిగ్గజు డాప్కార్నీ చేసెడు నన్యాయమైన యత్యాచారమునుగూర్చి యామెపై నభియోగమును దెచ్చుటకుఁ దనకధికారముగలదని స్థిరపరుచుకొనియెను. దేశమున కంతకు నధిపతియైన యువరాజతనికి విశేషపరిచయుఁడు. అందుచే నాతకడని "ఫిర్యాదు" చేయుటావశ్యకము. జగత్సింహుఁడు గంగాతీరమునందున్న సౌధమునకు వచ్చుసమయమునందు గజపతియునువచ్చి సింహద్వారముకడ కాచినిలుచుండి జగత్సింహుని యాగమననిర్గమనములను జూచుచుండెను. కాని, రాజపుత్రునకెదురుగఁబోయి నిల్చుండుటకు, నాతనితోమాటలాడుటకు గజపతికి ధైర్యములేకపోయెను. రాజపుత్రునితోఁగూడ వెనుకనుముందును విచ్చుకత్తులతో రక్షకులుండుటనుజూచి గజపతికిఁ జేతులుకాళ్లువడంక "తల యెగిరిపోవునేమో" యనుయోచన హెచ్చయ్యెను. అభియోగమును గూర్చినయోచన యెక్కడనో యదృశ్యమై పోయెను.

ఒకానొకనాఁడు గజపతి లక్ష్మణికన్నులఁబడియెను. యువరాజు వచ్చుటనుజూచి దిగ్గజుఁడొక వృక్షచ్ఛాయకుఁ బోయి నిలుచుండియుండెను. యువరాజుసౌధమునుండి తిరిగి వెళ్ళినపిదప గజపతియు నాస్థలమునుండి యీవలకువచ్చెను. ఎక్కడనుండియో నచ్చటకు వచ్చినలక్ష్మణి యాతనిహస్తమును బట్టుకొనియెను. గజపతితోఁ బరిహాసమాడు టభిరామస్వామికిఁ గోపహేతువని యామె యెఱుంగదు. అందుచే

నామె గజపతితో నించుకపరిహాసమాడవలయుననితలంచి ముఖమును జిట్లించుకొనుట నభినయించి క్రోధభావమును గనఁబరుచుచు నాతనిహస్తమును బట్టుకొనియెను.

దిగ్గజున కిప్పుడా మొదటి వేషములేదు. కటియందు ధోవతినిధరించి భుజముపై నామావళియున్న వస్త్రమును వేసికొని, కంఠమునందు తులసిమాల నలంకరించుకొనియెను. లలాటమునందును నాసాగ్రమునందును దిలకముండెను. శుద్ధమైన యీవేషముతోనున్న యీనాగరికుని హస్తమునుబట్టుకొని లక్ష్మణి "ఆహా! దొంగచిక్కినాఁడు చాలఁగావెదకి వెదకి తుదకుఁ బట్టుకొంటిని" అనియెను.

లక్ష్మణినాకస్మికముగఁ జూచినను గజపతి భయపడక మనస్సు నందిట్లు తర్కముచేసికొనఁదొడంగెను. "యత్రధూమోతత్రవహ్నిః" లక్ష్మణిరూపమేఘ మెచ్చటనుండునో, ఆష్మానీరూపజల మచ్చట వర్షించును. మొదటచూడ నిట్లే తటస్థమైనది లక్ష్మణి నాతృష్ణామేఘము —జలములేదు. శ్రీరాధాపాదపద్మనూపురధ్వనులున్నవి—శ్రీరాధిక లేదు. దూరమందున్న కుసుమసౌరభ మిటనున్నది—కుసుమము లేదు. ఆగతశీలుఁడైన నరపతియొక్క పరివారపదజనిత ధూళియున్నది—నరపతిలేదు" ఈవిధముగాఁ దనలో వితర్కించుకొనుచుండుటచే లక్ష్మణినిజూచి గజపతి పూర్ణానందము నొందకపోయినను, నాతని కానందముగనే యుండెను. కొంతసేపటికి ధైర్యముఁ దెచ్చికొని "నీవు లక్ష్మణివైనచో నీయాష్మానీ యేది?" అనియెను.

అ—ఆస్మానీ యెచ్చటనున్నదో నేనెఱుఁగుదునా? నన్నుజూచిన నీకుఁ జాలదా? ఈవిధముగాఁ గ్రాళ్ళు చేఁదన్నుకొనిపోవువాఁడవు, నన్నెందులకు వ్యామోహపెట్టితివి?

నేను నీనిమిత్తమై చాలగ వలసియున్నానని నీహృదయము నందొక్కమారైనఁ దోచకపోయినా?

దిగ్గజ—ఆసంగతిని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. నేనును నీనిమిత్తము నిజముగఁ బిచ్చివాఁడ నై పోయితిని. కాని, యావిషయము బాగుగా నీకుఁ దెలియలేదు. ఆస్మానీతో నాకుఁ జాలపనియున్నది. అనేకదినములనుండియున్న ప్రణయము; తటాలున నామెను విడనాడ వీలులేదు. నీవుదయచేసి యామెనొక్కమారు తీసికొనివచ్చెదవా?

ల—నాకేమి యగత్యము? తమశత్రువును దామే తీసికొనివచ్చి పాలుద్రావించువారుందురా? నేనామెనెప్పుడును దీసికొనిరాను. నేను నిన్నుఁ కవిడువను. నావాఁడవగుదువో, లేదో చెప్పుము.

దిగ్గ—నిజముగా నీవాఁడనయ్యెదను కాని, సుందరీ! ఆస్మానీని విడిచి నీతోఁ గూడవచ్చుటకుఁ బూర్వమొక్కసారి యామెను గడసారి చూచి యామెకడ సెలవు గైకొనుటుచితముకాదా? నాతోడు! అందులకైనఁ దగినయుపాయమాలోచింపుము.

ల—అదెప్పుడును జరుగదు. నిన్నాస్మానీతో మాటలాడ నీయను. నీవామెను దూరమునుండియుఁ జూడఁగూడదు. ఆస్మానీయును నీవును నొక్కచోనుండగా నెప్పుడైన నేను

జూచుటతటస్థించె నేని నీ కాక్షణమున నే సమ్మార్జనీప్రాయశ్చిత్తము తప్పక సిద్ధించును.

విషమసమస్య—దిగ్గజుఁడు చాలసేపు యోచించి పిదప "అట్లయినచో నీజన్మమున నిఁక నాస్మార్జనిని జూడఁ గూడదా ?" అనియెను.

ల—ఎప్పుడును జూడఁగూడదు.

దిగ్గజుఁ డేడ్చుచు లక్ష్మణిపాదములను బట్టుకొని "సుందరీ ! అట్లయినచో నేను చచ్చిపోయెదను. నన్నుఁ జంపుటవలన నీకులాభ మేమి ?" అనియెను.

లక్ష్మణియు మిగులఁగష్టమువీూఁద నగవునాపుకొని "నీవుచచ్చిపోయినను మంచిదే. నిన్ను యమసదనమునకై న పంపించెదను గాని, యూస్మార్జనీవాఁడవగుట కామెయొద్దకుఁ బంపుట కొప్పుకొనను" అనియెను.

గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు రోదనముచేయుచు లక్ష్మణి పాదములను బట్టుకొనియుండఁగా నభిరామస్వామి యచ్చటకు వచ్చెను. ఆతనిని జూచినతోడనే లక్ష్మణి పారిపోయెను. పారిపోవుటకు శక్తియు నిష్టమును గలవాఁడై నను దిగ్గజుఁడు పారిపోవలేదు. అధోముఖుడై యచ్చట నేనిలుచుండియుండెను.

అభి—మూర్ఖా ! ఆ స్త్రీలందఱు నిన్నుఁ బరిహాసము సేయుచున్నారు. ఆసంగతి తెలిసికొనుటకు నీకు బుద్ధిలేదా ? నీలలాటము నందీ ప్రణయము వ్రాసియున్నదని యెవఁడని యెనో యాతఁడు నిన్నుఁ బరిహాసముచేయుటకై యట్లుచెప్పి నాఁడు. అది యసత్యపుమాట. నేను జ్యోతిషమునందు బాగుగా గణితముచేసి చూచినాఁడను. నీలలాటము నందట్టి

దేదియు వ్రాయబడియుండలేదు. నీవు నాయనుగ్రహమును గోరుచుంటివేని, యాకుత్సితవ్యాపారములనన్నిటిని విడిచి పెట్టుము. నాతోఁ గూడరమ్ము.

చేయునదిలేక గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డధోముఖుఁడై గురువు ననుసరించి వెడలిపోయెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

జగత్సింహుని రాజ్యప్రారంభమునందు విశాలమైన యాప్రదేశమునం దెచ్చటను నెట్టియశాంతియుఁ గనుపట్ట లేదు. సర్వత్ర ప్రకృతిపుంజము నిరుపద్రవమై నిశ్చింతతో నెమ్మదిగనుండెను. భిన్నభిన్నములుగానున్న యామూఁడు దేశములందును నసంతోషమనునది లేదు. విద్రోహవహ్ని ప్రధూమము లెగయుచుండెనని యెడివార్త యెచ్చటను లేవు. స్వాతంత్ర్యభావముతోఁ బ్రేమమయియైన హృదయేశ్వరిని గూడి నూతనముగ సంపాదించిన పదగౌరవములననుభవించుచు జగత్సింహుఁడు పరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను.

కాని, ప్రపంచమునందెచ్చటను నానందము చిరస్థాయియై యుండఁజాలదని తోఁచుచున్నది. ఆనందకుసుమము వికసింపఁగనే నిరానందకీట కమలత్స్యభావముతో వచ్చి దానినాక్రమించుకొని, దానిశోభాసౌందర్యములను హరించి, దానినివికృతముగను విరూపముగను జేసివేయును. ఆకస్మికముగ నొరిస్సానుండి రామచంద్రదేవమహారాజు—నవా

బగునస్మానుఖాను విశేషసైన్యములను సంగ్రహించుచున్నాఁడనియు, యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడగునట్లు తోఁచుచున్నదనియు శీఘ్రకాలములోనే యొరిస్సాదేశమున నశాంతికలుగుననియు జగత్సింహునకు వర్తమానమంపెను.

ఆవార్తనువిని జగత్సింహుఁడు మిగులఁ జంచలచిత్తుఁడయ్యెను.

కుమారమహాసింహునితో నాలోచించి యేమిచేయవలసినదనియు, నిర్ధారణముసేయవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. యుద్ధమునుజేయుటయే కర్తవ్యమని నిశ్చయించి యప్పుడే తాముకూడ రణసన్నద్ధులుకావలయునని యన్నదమ్ములిరువురు నాలోచించుకొనిరి. మొగలాయీలపక్షమున నాలోచన లారంభమయ్యెను.

కొలదిదినములలోనే యొరిస్సాదేశపుఁబఠానుల నవాబగు నస్మాన్ ఖాను స్వయముగా సైన్యములనుదీసికొనివచ్చి చాలనల్లరి చేయుచున్నాఁడనియు, పూరిపట్టణమును మరల నాక్రమించుకొని తమకైవశమున నుంచుకొన్నాఁడనియు, రామచంద్రదేవరాజు వేలుదుర్గము నాశ్రయముగాఁ జేసికొనియున్నాఁడనియు దుర్గము పఠానులవశమగు ననుభయము గలుగుచున్నదనియు సమాచారమువచ్చెను.

పఠానులను నాశనముసేయవలయునను నుత్సాహముతోఁ గుమారమహాసింహుఁడు గొప్ప సైన్యమునుదీసికొని యొరిస్సాకుఁ బయనమైపోయెను. భద్రకుసమీపమందలి యొక స్థలమున నాతఁడు శత్రుసైన్యములనుజూచి యచ్చటనే యుద్ధమునకుఁ బ్రారంభించెను. అస్మానుఖాను స్వయముగా

సైన్యములనడపుచు నత్యంతోత్సాహముతో రణ మొనర్చు చుండెను. యుద్ధమునందు జయలక్ష్మి యస్మాన్ ఖాను నాశ్రయించెను. మొగలాయీల కతిలజ్జాకరమైన పరాజయ మయ్యెను. మహాసింహుని సైన్యము చాలవఱకు మృత్యుముఖమునఁ బడిపోయెను. హతశేషులగు సైన్యము ప్రాణభయముచే బలాయనులై పోయిరి. తుదకు మహాసింహుఁడును రణక్షేత్రమునుండి వెనుదిరుగవలసివచ్చెను.

పఠానులు మరల నోరిస్సాదేశమునంతను జయించి తమస్వాధీనములోనికిఁదీసికొనిరి. కాని, యుత్సాహశీలుఁడును నయేషామూలమునఁ గలిగిన క్రొత్తబలముచే మిగులధైర్యమును జెందిన సాహసుఁడు నగునస్మానుఖానున కోరిస్సాదేశముతోఁ దృప్తికలుగలేదు. వంగదేశమునుగూడ జయింపవలెనను నుద్దేశముతో నాదేశమున కభిముఖముగ సైన్యమును తీసికొనివెళ్లెను. మహాసింహుఁ డెంతయో ప్రయత్నించియు నామహాప్రవాహము నాపలేకపోయెను.

జగత్సింహుఁడుగూడ రణరంగమునకు వచ్చిచేరెను. అప్పటికప్పుడే పఠానులు వంగదేశమునఁ జాలభాగము తమవశము చేసికొని రాజ్యపాలనము సేయుచుండిరి. అత్యల్పకాలములోనే పఠానులు మేదినీపురము మల్లభూమి కోట్లానులను సంపూర్ణముగాను, వీరభూమి వర్ధమానములయందుఁ జాలభాగమును దమవశముఁ జేసికొనిరి. ప్రతియుద్ధమునందును నస్మానుఖానునకే జయముగలుగుచుండెను. ఆతని శక్తిసాహసాదులనుజూచి శత్రుపక్షమువారు ముగ్ధులగుచుండిరి. ఆతని బాహువులయం దెప్పుడును జూడనిశక్తియు, నాతని హృద

యమునం దనంతమైన యుత్సాహోద్యమములును వర్ధిల్లు చుండుటఁజూడ జయలక్ష్మి యాతనికి నిత్యసంగినియేమో యనునట్లు తోఁచుచుండెను. ఒరిస్సాదేశము మొగలాయీల చేతినుండి వదలిపోయినదనియు, వంగవిహారదేశములుగూడఁ గొలఁదికాలములోనే మొగలాయీలనుండిపీడి యస్మాను ఖానుని యధికారపాశమున బద్ధములైపోవుట కవనతమస్తకములతో నిలుచుండియున్నవనియు నందఱు ననుకొనజొచ్చిరి.

అస్మాన్ ఖానుని యీజయోల్లాసమునుజూచి యయేషా పొందెడి యానందమునకు మితిలేకుండెను. కేవలము నస్త్రధారణముచేసి రణక్షేత్రమునందవతరింపకపోయినను నా దేవియే యాసమరవ్యాపారమునఁ బ్రధానాధిపత్యమును వహించియుండెను. ఆమె యుద్ధములలో దనదాసిజనసహితముగ నేగి యస్మానుఖానునితోఁగూడ నుండుచువచ్చెను. అనేకయుద్ధములలో రణవిరతిసమయమున నస్మానుఖా నయేషాపటకుటీరమునకువచ్చి యామెతో నాలోచనము సేయుచుండెను. అయేషా మంత్రిత్వముచేతను బుద్ధికౌశలముచేతను సులభముగా నస్మానుఖాను ప్రతియుద్ధమునందును జయమునుబొంద నారంభించెను. రోగమునుండి విముక్తయైనపిదప నయేషాయు నస్మానుఖానును జేయవలసిన దానినిగూర్చి యేమేమి మాటలాడిరో యదియంతయు నిప్పుడు సఫలమగుచువచ్చెను అస్మానుఖానుని యుత్సాహమునకుఁ బారములేదు. రణరంగమునకు జగత్సింహుఁడు వచ్చినను నస్మాన్ ఖానునకుఁ బరాజయము గలుగుటలేదు. తుదకు జగత్సింహుఁడు సమ్ముఖమున యుద్ధము చేయుటనువీడి కౌశలముచే నస్మానుఖానుని

వినాశనమునకు వలయు నుపాయముల వెదకఁదొడంగెను. వెంటనే యందుల కవకాశమును దొరకెను.

అస్మానుఖాను వర్ధమానమును జయించినచో బంగాళాదేశాధిపత్యము సంపూర్ణముగా, దనకుఁ గరగతమగునని యూహించి యట్లుచేయ స్థిరము చేసికొనియెను. వర్ధమానమును జయించునిమిత్తమాతఁడు మొట్టమొదట మందారణదుర్గము నాక్రమించుకొన వలసియున్నదని తలంచెను. మందారణదుర్గము పఠానులవశమై యచ్చటవారి సైన్యము నుంచుకొనుట కనుకూలమయ్యేనేని వర్ధమాన మతిసులభముగా వారికిఁ జిక్కఁగలదు. ఈయభిప్రాయమును మనముననిడికొని యస్మానుఖాను తనసైనికులలోఁ జేరొందినవారిని మందారణదుర్గాభిముఖముగ నేగ నియమించెను. జగత్సింహుఁ డప్పుడు వర్ధమానమునందుండెను. ఆసంగతి యస్మానుఖా నెఱింగియుండెను. జగత్సింహుఁ డొకప్పుడు వర్ధమానమునుండి మందారణదుర్గమునకు వచ్చుచుండవచ్చునని యూహించి మందారణదుర్గ సమీపారణ్యములలో నచ్చటచ్చట నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ దాగియుండి యాతఁ డెప్పుడైన నత్తవారింటికి వచ్చునేమో చూచుచుండుఁడనియు వీలైనచో నాతని బ్రాణములతో బందీగాఁజేసి తీసికొనిరావలసి నదనియు నట్లు సాధ్యపడనిచో నాతనిని వధింపవచ్చుననియు, దానుసరిగా సమయమునకువచ్చి స్వర్గస్థుడైన వీరేంద్రసింహుని దుర్గము నాక్రమించుకొని యుద్ధముచేయుమార్గమును జెప్పెదననియు నస్మానుఖాను తనసైనికులఁ జెప్పిపంపెను.

సైనికులుపదేశానుసారముగ మందారణ దుర్గసమీపారణ్యమున దాగియుండి జగత్సింహుని యాగమనమును నిరీక్షించుచుండిరి. జగత్సింహుఁ డొక్కసారియైనను మందారణ దుర్గముకడకు రాలేదు. అతఁడు వర్ధమానమునుండి యల్పసంఖ్యగల సైనికులనుగూడఁ దీసికొని యొరిస్సాభిముఖముగ బయలుదేరెను. ఎవరుసంచారముచేయని యొకకాలిమార్గముగుండ నేగి యస్మానుఖానుని జుట్టుముట్టవలయునని యాతని యభిప్రాయము. యోధులిరువురు నొకేరీతియాలోచనతోఁ బరస్పరజయాభిలాషులై పోవుచుండిరి. వారిరువురును గొంచెముకొంచెముగ సైనికులను దీసికొని ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ బోవుచుండిరి.

సువర్ణరేఖానదీతీరమున కత్యల్పదూరమున నస్మానుఖానునిపక్షమువారు విడిసియుండిరని జగత్సింహునకు వార్త వచ్చెను. జగత్సింహు డస్మానుఖానునిబట్టుకొనుట కిదేయదననియెంచి తత్ప్రయత్నముతో నచ్చటకు వచ్చుచుండ నస్మానుఖాను శత్రుని యభిప్రాయమున్గ్రహించి యుద్ధవిరతి సూచకమైన యొకపతాకము నొకదూతచేతికిచ్చి జగత్సింహునియొద్ద కంపించెను.

దూత యువరాజుసమక్షమునకువచ్చి వినీతభావముతో నిట్లు విజ్ఞాపనము చేసికొనియెను.

"నేఁటియుద్ధమునం దుభయపక్షములవారికిని లక్ష్యమొకటియే యని తోఁచుచున్నది. అస్మానుఖాను నంతమొందింపవలయునని యువరాజుగారి యభిప్రాయము యువరాజుగారి నంతమొందింపవలయున నవాబుగారి యభిప్రా

యము; ప్రకృతమున సంభవించిన యీఖండయుద్ధమువలన నింతకంటె వేఱుద్దేశముండునని తలంచుట కవకాశము లేదు. అట్లైయెనచో నకారణముగా నరహత్యలను జేయకుండ యువరాజును, నవాబును ద్వంద్వయుద్ధము చేసినచో సులభముగా నుభయపక్షముల వారి యుద్దేశములును సఫలములగును ఈవిషయమున యువరాజుగారి యభిప్రాయ మేమి ?"

జగత్సింహుఁడు యుద్ధోద్యమమును నిలుపుచేయవలసినదని సైనికులకాజ్ఞ యొసంగి యాదూతతో "నేనావిషయమున నంగీకార మొసంగుచున్నాఁడను. నీవు నవాబునకుఁ దెలుపుము. నేను యుద్ధమునకు సిద్ధముగ నున్నాఁడను. నవాబు యుద్ధమునకువచ్చుట కాలస్యమయ్యెనేని నాకా సమాచారమును దెలియఁజేయుమని నేను వేఁడుకొనుచున్నట్లు మీప్రభువుతో విన్నవింపుము" అనియెను. దూతయభివాదనము చేసి వెడలిపోయెను. దూత తిన్నగ నస్మానుఖానుని శిబిరములోనికిఁ బోవుటను జగత్సింహుఁడును నాతని సైనికులును దూరమునుండి చూచిరి. పిదపఁ గొంచెము సేపటిలోనే యస్మానుఖాను సశస్త్రుఁడై బయలువెడలి జగత్సింహున కభిముఖముగ వచ్చుచుండెను. యువరాజు సమీపమున నాతనియశ్వము సుసజ్జితమై నిలుచుండియుండెను; కాని యస్మానుఖాను నడచివచ్చుచుండుటను జూచి జగత్సింహుఁడును నశ్వము నధిష్ఠింపక యత్యుత్సాహముతో నస్మానున కభిముఖముగఁ గొంతదూరము ముందునకుఁబోయెను.

వీరాగ్రగణ్యు లిరువురును సమీపించినతోడనే జగత్సింహుఁడు మీసందర్శన మప్పుడొకసారియైనది మరల

నిద్రయొకమారు—ఈసందర్శనమే మనకిరువురకును దుది సందర్శనమని నానమ్మకము. ఈస్థలమునుండి మనయిరువురిలో నొక్కఁడుమాత్రమే వెనుదిరిగిపోవుట సంభవించును” అని యెను.

అస్మాన్ — మనయిరువురకును మున్ను జరగిన ద్వంద్వ యుద్ధసమయమునందైన సందర్శనమే కడసందర్శనమను కొనుఁడు. ఇప్పుడు మన మిరువురము నాద్వంద్వయుద్ధము కొఱకే యిచ్చటఁ జేరితిమి. మీరు నాకుఁబరమశత్రువులు నాశత్రువును నాస్వహస్తముతోడనే కడతేర్పవలయునను నాశతో నీద్వంద్వయుద్ధము నేర్పఱచితిని. ఈసారి నాయాశ సఫలముకాఁగలదనియే నానమ్మకము.

జగ—వ్యర్థముగా వాగ్వ్యయముఁ జేయుటకై మన మిచ్చటకు రాలేదు. మీరు యుద్ధమునకు సంసిద్ధులైయుండ వలయును.

అస్మా—(గర్వముతో) నేను సిద్ధముగా నున్నాఁడను మీరు ప్రాణములను రక్షించుకొనుట కుపాయమును వెదకు కొనవలయును.

తుములయుద్ధమున కారంభమయ్యెను. ఉభయపక్ష ములయందలి వీరులును దూరముననిలుచుండి చింతాకులులై భయానకమైన యాయుద్ధమును బ్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుం డిరి. ఇరువురి నైపుణ్యమును హస్తలాఘవమును జూచి దర్శకు లాశ్చర్యమునొందుచుండిరి. ఇంతలో నస్మానుఖానునికత్తి జగత్సింహుని కత్తిదెబ్బచేఁ జూర్ణమైపోయెను. అస్మానుఖాన్ భల్లమునుదీసికొని రాజపుత్త్రునిఁ గొట్టవలయునని యత్నిం

చెను. జగత్సింహుఁడును గత్తినివిడిచి భల్లమును గై కొని యెను.

అస్మానుఖాన్ వేసినభల్లము యువరాజుకంఠమునకుఁ దగిలి యించుక చర్మమును రాచికొనిపోయెను. ఆశ్చర్యకర మైన శిక్షాకౌశలముచే నస్మానుఖాను శర వేగముతోఁబోయి తనభల్లమును దీసికొనియెను. రాజపుత్త్రుఁడు వైచినభల్ల మస్మానుఖానుని శిరమునకుఁ దగిలెను. ఆయాఘాతముచే నాతనియుష్ణీషము దూరముగఁ బడిపోయెను. కాని, తలకు విశేషముగ దెబ్బతగులలేదు. విచిత్రదక్షతతో రాజపుత్త్రుఁడు తనభల్లమును మరలఁ దీసికొనియెను. కాని, యాతఁడు దానిని దీసికొనుటకుఁబూర్వ మస్మానుఖాను వేసిన భల్లము జగత్సింహుని పార్శ్వమునకుఁ దగిలెను. జగత్సింహుఁడు దానిని మరలఁబుచ్చుకొనుట కస్మానుఖానునకు సావకాశ మీయకుండ దానినిఁగూడఁ దా నేతీసికొని యస్మానుఖానుని తలకుఁ గుఱిపెట్టి బలముగా విసరివైచెను. అది ప్రచండ వేగముతోఁబోయి యస్మానునితలకుఁదగిలెను. మెదడునుగదపి వైచిన యాస్త్రఘాతముచే నస్మానునకుఁ గన్నులు చీకట్లు గ్రమ్మెను. నాల్గుదిక్కులును ధూమాకారముగఁ గనుపట్ట నించుక సేపాతఁడు నిశ్చేష్టుఁడై నిలుచుండియుండెను.

జగత్సింహుఁడాసమయమునఁ గొంచెముదూరము దగ్గరకువచ్చి యస్మానుని వక్షస్థలమునకు సరిగాగుఱిబెట్టి బలము కొలఁదిని భల్లమును విసరివైచెను. అప్పుఁడస్మానుఖా నాత్మ సంరక్షణముచేసికొనుట కశక్తుఁడై యుండెను. ప్రేక్షకులందఱును రాజపుత్త్రుని యాభల్లముచే నస్మానునిప్రాణములు

పోయినదని తలంచిరి. జగత్సింహుఁడు తనబలముకొలఁది నా భల్లమును విసరివైచెను. ఆక్షణమున భూమినిజీల్చుకొని యుద్భవించినట్లొక స్త్రీ యటఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను.

ఆసుందరి మానసికచింతవలె నతిసూక్ష్మగామినియై రెప్పపాటుకాలములో రాజపుత్త్రునిచేతినుండి వచ్చుభల్లమునకును, నస్మానుఖానునకును నడుమవచ్చి నిలుచుండెను. చూచువారందఱు నేమియుఁదోఁచక యూరకుండిరి. వారి నోటినుండి యాతనాసూచకమైన "ఓహో!" అనుశబ్దము బయలువెడలెను. అస్మాన్ ఖానుని నిమిషమాత్రాజ్ఞానావస్థ యప్పటికి వదలిపోయెను. జగత్సింహుఁడు శరీరము వడకుచుండ నార్తభావముతోఁ దనరెండుచేతులను బైకెత్తెను. ఆతనిహస్తమునుండి వెడలిన యాభల్ల మాసుందరి వెన్నును భేదించుకొనిపోయెను. తోడనే యాస్త్రీ యస్మానునివక్షస్థలముపైఁబడి బిగ్గఱగా "గుణమయసోదరా! అస్మాన్! నాజీవితము నీయశేషయాతనలకుఁ గారణమైనది. జన్మాంతరమునందు నేను నీసుఖమునకుఁ గారణముగా నుండకుండవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను" అనియెను.

ఆసుందరి, అయేషా! అప్పుడొక యుద్ధసంబంధములగు యోచన లెవ్వరికిని లేవు. అస్మానుఖానా సుందరి వక్షమునఁ జేర్చుకొని భల్లము నామెవక్షమునుండి పెరికివైచెను. జగత్సింహుఁడు చేతితోఁ దలను మోదుకొనుచు "అయ్యో! జగత్తునందలిసారరత్న మీవిధముగా నాభల్లముచేఁబడిపోయినదే. నాకుఁ బరమహితైషిణియైనదేవి మహాప్రస్థానమును జేయుచున్నది! అస్మానునియస్త్రాఘాతముచే నీకృతఘ్నుని ప్రాణ

మింతకుముందే నష్టమైపోయినచో నింతటిదారుణము సంభవించియుండదుకదా!'' అని వాపోవఁజొచ్చెను.

అయేషా—రాజపుత్రా! సమీపమునకురమ్ము—ప్రేమమయుఁడనగునోసోదరా! అస్మాన్! నాకికఁగాలము లేదు చెప్పవలసినదియు విశేషముగ లేదు. రాజపుత్రుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగ నాపై భల్లమును విసరలేదు. అందుచే నాతఁడు దోషియని తలంపఁగూడదు. అదృష్టదోషమువలన నాహృదయముపై నాకుఁ గలయధికారమును బోఁగొట్టుకొని యావజ్జీవమును దుఃఖమునకు లోనైతిని. నిన్నును దుఃఖసాగరమునందు ముంచివైచితిని. అభిన్నహృదయసోదరా! నీవు ప్రేమమయుఁడవు. నీప్రేమమున లవలేశమునొందఁగలిగినను జనులుధన్యులగుదురు. స్వర్గమునందును నంతటిప్రేమయుండదు. జన్మాంతరమునందును నీయీయమలౌకికప్రేమ ననుభవించు నధికారమునుండి వంచితముగాకుండునట్లు నాకాశీర్వాద మొసంగుము'' అనియెను.

శిబిరమునుండి వైద్యులువచ్చి నిలుచుండిరి.

అయేషా—వైద్యులవలనఁ బ్రయోజనమేమియును లేదు. ఈయాఘాతమునకుఁ బ్రతీకారము లేదు. రాజపుత్రా! నేను నిన్నత్యంతముఁ బ్రేమించుచున్నాను. ప్రతిదానమును బడయవలెనను నాశలేకుండ నాప్రాణములయందలి ప్రణయమునంతను నీపాదపద్మములకడ నర్పించితిని. అర్పించిన దానిని వెనుకకుఁదీసికొనుటకు నాకుసాధ్యముకాదు. వేఱొకప్రక్క నానిమిత్తముప్రణయసాగరము సిద్ధమైయున్నది. నేను దానినిజూచియుఁ జూడనిదానివలె నున్నాను. అందునిమిత్తమై

నేననేకులహృదయములను దుఃఖసాగరమునముంచి చిర
కాలము సెలవు గైకొనుచున్నదానను. రాజపుత్రా! నన్ను
క్షమింపవలయును. నేనీజన్మమునందు మరలనిన్నుఁజూడ
కుందునని యనుకొనియుంటిని. కాని, నాజీవనమునకు జీవన
మైన యస్మానుఖానునిపక్షమున భల్లముగ్రుచ్చుకొనుననియెడి
భయముచే నేనిప్పుడు కనఁబడవలసివచ్చినది. అయేషా దుర
దృష్టవంతురాలు. ఆమెజీవనము శీఘ్రముగఁ బోయినచోఁ
బరమంగళమగును.

జగ—ఏ దేవికీజీవితము చిరఋణబద్ధమైయున్నదో;
యెవ్వరియందీజీవిత మసంఖ్యోపకారములచే బద్ధమైయున్నదో,
యెవరికిసమాన మీప్రపంచమునం దేమియును లేదో, యెవరి
యెడల నాకృతజ్ఞత యనంతమైయున్నదో, యట్టి యయే
షాను గరుణామయిని, నిష్కారణముగ నాహస్తములతో
నంతమొందించితిని. అసహనీయమైన యీదుఃఖ మాజన్మాం
తమును నాహృదయమును వీడిపోవునది కాదు. ఈకృతఘ్ను
డిందులకే ప్రాణాంతములగు ననేకాపదలనుండి విడివడియెఁ
గాఁబోలు! హా! దైవమా!

అయేషా—యువరాజా! మఱచిపొమ్ము. విషమయ
మైన యయేషా జీవితమునందలి విషయములనన్నిఁటిని మఱచి
పొమ్ము నీవు సుఖముగా గాలముగడపవలయునని ప్రార్థించు
చున్నాఁను. నా సోదరి తిలోత్తమ కీవర్తమానమును దెలియ
నీయకుము నాకు సెలవొసంగుము. పోయెదను.

రాజపుత్త్రుఁ డధోముఖుడై రోదనముచేయఁదొడఁ
గెను. అయేషాశరీరమందలి గాయమునుండి రక్తము ప్రవ

హింప నారంభించెను. ఆమె కంఠస్వరము మిగులసంక్షుబ్ధమైపోయెను. అతికష్టముతో నామె యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను "అస్మాన్! ప్రేమమయా! నీముఖమునిపుడు బాగుగా జూడజాలను ఇక సావకాశము లేనట్లు తోఁచుచున్నది. ఈ జీవితమునందు నీకనేక యాతనలను గలుగఁ జేసితిని. నీకిప్పుడు కడసారి కష్టమును గలిగించి వెడలిపోవుచున్నదానను. అన్నా! అస్మాన్! ఈయంతిమ సమయమున నాసకలాపరాధములను క్షమించి నాకుఁ సెలవొసంగుము"

అస్మానుఖానుని నేత్రములయందు నీరులేదు. హృదయమున నిట్టూర్పును లేదు. నోటినుండి మాటయును లేదు. యోధ్ధృవస్త్రములను ధరించి యున్నయావీరుఁడు పాషాణవిగ్రహమువలె నిశ్చలభావముతోఁ గూర్చుండియుండెను. ఆతనియంకపీఠముపై శోణితనిషిక్తయు, మృత్యుకబళితయు నగునాభువన మోహినియుండెను.

జగత్సింహుఁడు కాతరభావముతో "నవాబుసాహెబ్! నవాబునందిని మీకడ సెలవుఁగైకొనుచున్నది" అనియెను.

అస్మాన్—(ఆశ్చర్యముతో) ప్రాణేశ్వరీ! సెలవుగైకొనుచుంటినని చెప్పుచుంటివా? ఏరమణీమణిని ముహూర్తకాలము చూడకపోయినచో భువనమే యంధకారమయముగ గన్పట్టుచుండునో, యేదేవి ప్రసన్నతను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేనీజీవితమునందలి సమస్తకార్యములను చేయుచుంటినో, యట్టియామెకు సెలవొసంగుటయా! ప్రాణేశ్వరీ! నీవు కొంచెముముందుగఁ బోఁదలఁచుకొంటివా? నీయస్మాను నీవెను వెంటనేవచ్చును.

అ—మాటాడ లేను. చెప్పవలసినది ముగిసినది. నా తల్లి—దుఃఖితయైన నాతల్లిని సమాధానపెట్టుము. నీవు నా యెడలఁ జిరకరుణామయుఁడవని నేనెఱుంగుదును—నీయంక పీఠముపై మరణము—చాలసుఖముగానున్నది—అస్మాన్—ఎంతశోభ! నీవును నేనును—స్వర్ణరథమునందు—సోదరీసోదరులము—ఎంత మాధుర్యము—ఆహా! పోవుదము—అస్మాన్.

అయేషానోటినుండి యిఁకమాట లేదు. సముజ్జ్వలమైన యావర్తిక యాకస్మికముగ నారిపోయినదనియు, సౌందర్య శోభాయుక్తమైన పుష్పమకాలమున రాలిపోయినదనియు నందఱు ననుకొనిరి.

ఉపసంహారము

అతిరమణీయప్రదేశమందలి యొకనిభృతిస్థలమున నయేషావరవపువును సమాధిచేసిరి. ప్రతిదినమున నుదయము నను సాయంతనముననను నొకపురుషుఁ డాసమాధికడకువచ్చి సమాధిపై శిరసుంచి మౌనియై యశ్రువర్షమును గురియించు చుండుట ననేకులు చూచుచుండిరి. ఆమనుష్యుఁ డస్మాన్ ఖాను

ఆదురవస్థ సంభవించినపిదప నుత్సాహమును, బల మును నస్మాన్ ఖానుని విడిచిపోయినవి. ఏనారీమణిబలముచే నస్మానుఖాను బలిష్ఠుఁడయ్యెనో, యామె యాతనిని విడిచి పోయినది. మరల నొకటిరెండు యుద్ధములయందు సులభ ముగా నస్మానుఖానోడిపోయెను. పఠానుల సమస్తాధికారము లును మొగలాయీలవశమైపోయినవి. అందుకొఱ కస్మాను ఖానొక నిట్టూర్పయినను విడువలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానుల యాధిపత్యము సమాప్తమైపోయెను.

ఘటనాఘటనసమర్థుఁడగు విధివిధానము లాశ్చర్యజన కములు! కాశ్మీరబీగముసోదరునితనయయగు నయేషా యెక్కడ? కటులు్ ఖానునియింటఁ బెరుగుటెక్కడ? ఢిల్లీలో మొగలాయీలకడ సేవకుఁడుగనున్న పఠానుని తనయుఁ డెక్కడ ? ఆరేండ్ల వయసున మాతృవియోగము తటస్థింప

బంధువని కటుల్‌ఖానునియింట నభివృద్ధిఁ జెందుటెక్కడ? ఆతని సుగుణసంపత్తిని, ధైర్యసాహసములంజూచి కటుల్ ఖాను తనపుత్రునిగనెంచి సంరక్షించుచు సర్వసేనాధిపత్యము నొసంగుటెక్కడ? మానసింహమహారాజు తనయుఁడెక్కడ? బందీయై కటుల్‌ఖాను భవనమునఁజేరి యయేషాప్రేమకు నిలయమగుటెక్కడ ? ఈఘటనముకంటె విచిత్రమేమికలదు. సంతతభోగ పరాయణుడగు జ్యేష్ఠపుత్రుని మూలమున బతానురాజ్యమున కేమైన భంగమువచ్చునేమోయని తలంచి యస్మానుఖానుని రెండవతనయునిగా గ్రహించి రాజ్యాధికారమొసంగి యతనిమూలమునఁ బతానులరాజ్యమంతయు వృద్ధిలోనికి వచ్చుననుకొనిన కటుల్‌ఖానుని యుద్దేశమేమైనది? భారతవర్షమునఁ బతానుల యౌన్నత్యము మొదలంట నిర్మూలమై పోయినది. విధిచైదము లవిలంఘ్యములుకదా.

అస్మానునిజీవితాంతమున నాతని యిచ్ఛానుసారముగా నయేషాసమాధి పార్శ్వమున నాతనినశ్వరకళేబరము సంరక్షితము సేయఁబడియెను.

సమాప్తము.

—0—

మాస్టర్‌మన్ ముద్రాశాల, కాకినాడ.